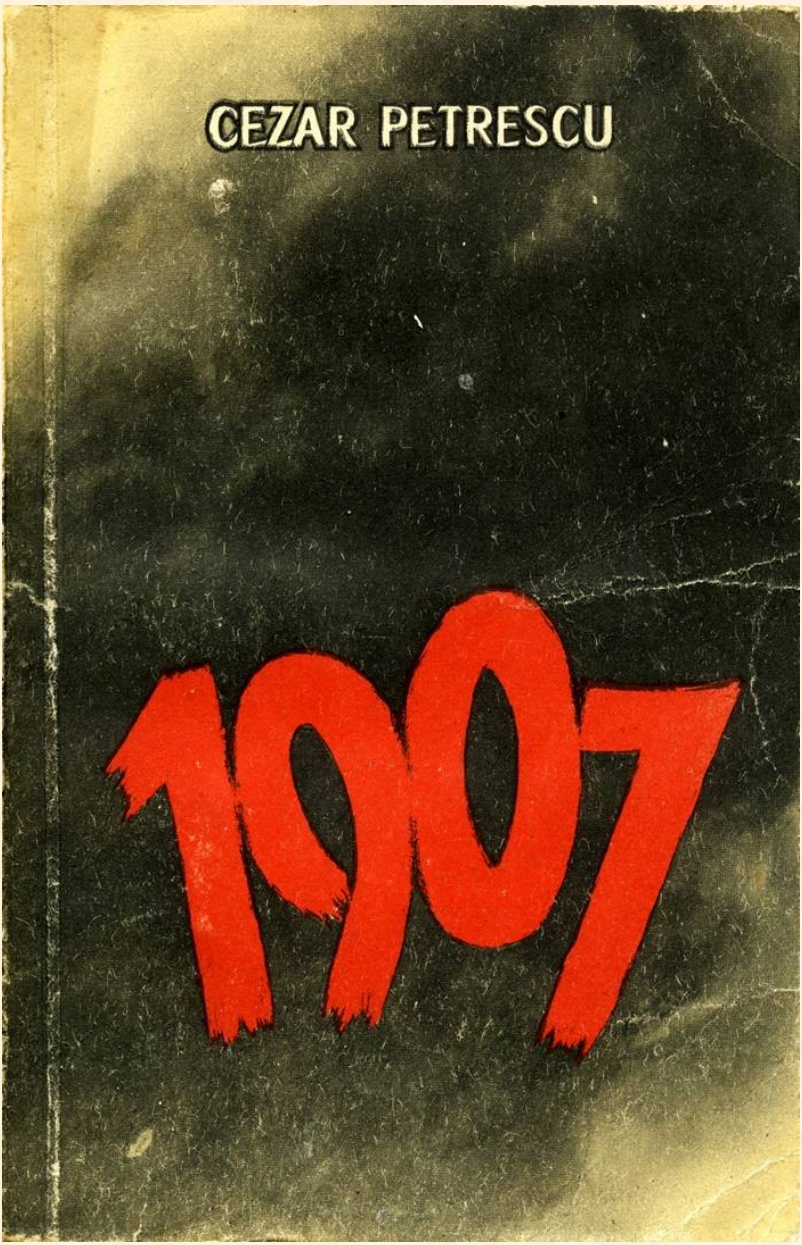
CEZAR PETRESCU
1907

CEZAR PETRESCU

1907

* *

1957
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Cartea a doua

NOI VREM PĂMÎNT

Capitolul I

TOAMNĂ BUCOLICĂ

1

Voicu Cojan trecea prin cerdac, cu pălăria pe ochî şi cu biciul de călărie zvîrlit peste umăr.

O clipă s-a oprit în dreptul ferestrei.

Umbra înaltă şi spătoasă, verticală, a astupat toată lumina. Iar în încăpere a fost deodată mai întuneric şi mai rece: sumbru fior de peşteră.

— Maman!

De jos, de pe covor, unde-şi durase o pitică şi imaginară Zapodie de păpuşi, Mariana s-a întrerupt din joacă. A ridicat fruntea, scuturîndu-şi volbura pletelor bălai din ochi. Nu se uita la geam. Privea spre clavir, la cealaltă umbră, plăpîndă şi diafană aceasta, aerian înclinată deasupra clapelor.

Ada cînta.

Toată căldura cîtă a mai rămas în cameră, în ea se refugiase. Palpita ca un nimb de lumină dulce şi aurie în jurul mîinilor. Atingerile moi şi prelungi, pe

clapele albe, pe clapele negre, picurau melodioase suspine care pe copilă o înduioşau întotdeauna. Îi venea să plîngă fără să ştie de ce. Moştenise şi ea o vibraţie sensibilă la sunete şi la armonii.

Dar acum neastîmpărul nu-i dădea răgaz pentru astfel de întristări fără pricină.

În ochii albaştri tresăltase o vicleană, deşi nevinovată triumfare:

— Maman! Vezi dacă nu m-ai ascultat?

Ada n-auzea, ori numai voia să n-audă.

Dintr-o zvîcnire, fetita s-a ridicat în genunchi; a năruit pătucurile şi scrinurile minuscule; a rostogolit de pe masa închipuitei jivalanii de la Zapodia o puzderie de farfurioare, care-au pornit-o de-a dura să umple toate ungherele cu albe pastile de faianţă. Din altă zvîcnire, a fost în picioare, păşind peste ruinile conacului de păpuşi şi tropăind pînă la pian.

— Maman, nu m-auzi odată?... a întrebat, cuprin- zînd-o energic de braţ. Pleacă tata şi tot nu i-ai spus nimic... Eu isphăveam mai hepede!

O mînuşiţă încleşta braţul, cealaltă gesticula foarte autoritar:

— Eu am ştiut că aşa ahe să fie, maman. Altă dată, te hog să mă laşi pe mine!

Umbra din fereastră s-a depărtat, dezvelind cerul.

Soarele a intrat din nou în odaie. A desfăcut un evantai oblic şi irizat de raze asupra mîinilor de pe clape, luminoase şi fără de soare, luminoase şi fără de raze, dintr-o ciudată, misterioasă văpaie lăuntrică. Ada a punctat pe lamele de fildeş un ultim acord. Ecoul a întîrziat în

aer plutind ca un zbor de libelulă, căutîndu-şi loc să coboare, lăsîndu-se încet pe un lac de tăcere. Aşa l-a văzut Mariana. Cu aripi de libelulă, verzi-albăstrii, transparente, pogorînd pe lacul de la Zapodia.

Aşa vedea ea multe: sunete luînd chipuri şi chipuri prefăcîndu-se în sunete, cum numai maman le mai înţelege.

Întreba:

— Nu e aşa, maman, că ai cîntat hăsăritul soarelui?

Într-adevăr o aubadă fusese.

Iar altă dată:

— Maman, cînd ai cîntat eu am văzut dansînd paiaţa lui Pufuleţ!

Era aria din Rigoletto, cînd tragicul bufon îşi geme deznădejdea printre tumbe şi giumbuşlucuri.

Voicu Cojan le asculta cu o naivă şi alarmată nedumerire:

— Ce limbă vorbiţi voi, acolo? Copila aceasta mă pune pe gînduri...

Amîndouă zîmbeau ca de-o taină numai a lor.

Acum, Mariana slăbise încleştarea braţului. Îi părea rău că a sărit atît de gălăgioasă din jocul care era tot o prelungire închipuită a melodiei de la pian; îi părea rău că în nerăbdarea să-şi strige îndeplinirea proorocirilor, a oprit cîntecul. Ea era la Zapodia cu joaca de pe covor. Maman era la Zapodia cu sonatele şi pastoralele sale. Şi deodată, amîndouă sînt aici, în această urîtă şi nesuferită Tîrnaucă.

Se pregătea să-şi ceară iertare, cînd Ada, întoarsă într-adevăr dintr-o lume de foarte departe, dintr-o lume din somn, a

surîs deşteptîndu-se. S-a răsucit pe scaunul cu şurub şi prefirîndu-şi degetele lungi în cîr- lionţii fetiţei, a vrut să afle:

— Despre ce întrebai tu?...

— Pleacă tata şi nu i-ai spus nimic! a răspuns repede Mariana, întoarsă şi ea la copilăreştile-i deşertăciuni, care-i stăteau mai hine. Altă dată, te rog să mă laşi să ahanjez eu!

— Ai dreptate, gîză mică. Altă dată am să te las pe tine...

— Chredeam că nici nu m-ai auzit, maman. Aşa eşti mata cînd cînţi... Poate să piahă lumea... Poate să ia foc Vlaşca şi Teleormanul, cum zice tata.

— Ai dreptate şi cu aceasta, gîza mamei, gîză!

— Ştii ce? se viteji Mariana, prinzînd curaj fiindcă a avut dreptate de două ori la şir.

— Nu ştiu...

— Eu pot să mă duc şi-acuma să-i spun. Îmi dai voie?

— A, nu!

— Crezi că eu mă tem?... Îl sthig şi-i povestesc tot...

— A, nu! Stai cuminte lîngă mine... O să vorbim noi diseară... Am promis doar...

Copila a înălţat bărbia din guleraşul alb şi moale de dantelă, lăsînd capul pe spate şi desfăcîndu-şi părul din dezmierdarea degetelor. Îi căuta în ochi surîzînd alintat, amenințînd cu arătătorul mai mic de- cît al păpuşii de porţelan, adusă astă-vară de Anne- Marie Udrea.

— A, nu! protestă, imitînd intonaţia Adei. Nu aşa, maman!... Dă-mi voie să spun şi eu: A, nu!

— Observ că spui prea destul, fără să mai aştepţi voia mea! zîmbi Ada. Spune, dar explică-te...

— De ce să vohbim noi diseahă? Cum noi?... Am să vohbesc eu singuhă... Mata nu ştii că eu sînt mahe diplomată, cum mă necăjea buniţa de la Zapodia?... Cea mai mahe diplomată!...

— De aceasta nu mă îndoiesc...

— Apoi vezi?... Eu îl învîht pe tata, uite- aşa, pe degete, cît e el de mahe şi hău!

Degetele de porţelan trandafiriu, cu unghii absurd de gingaşe şi mici, depănau amarnic în aer, arătînd cum ştiu ele să învîrtă un om mare şi rău ca Voicu Cojan.

Ada a întrebat cu intenţie de dojană, lipsită însă de cuvenita convingere:

— De cînd oare îţi permiţi tu să vorbeşti aşa?

— Da ce-am spus?

— Mai întrebi!... Astfel te-am crescut şi te-am învăţat?... Cum poate să fie tatăl tău un om rău?

— Asta mă mihr şi eu... Uhrît pentru dînsul!

— Mariana!

— Poftim...

— Stai cuviincios, te rog, fiindcă nu glumesc. Cum poţi să spui despre tatăl tău că e un ora rău?... El e numai sever şi cu multe griji. N-are timp de flecărit

şi de rîs, ca o anumită fată obraznică pe care o cunosc şi mă supără...

Mariana a strîmbat din botişor atotştiutoare, cu in- tuitia crudă a copiilor. Vedea şi înţelegea ea mai multe.

Numărînd nasturii de argint, rotunzi şi lucioşi, de la rochia Adei, a murmurat uitîndu-se în jos:

— Oamenii nu spun tot aşa, maman... Unu... doi... thei...

— Care oameni?

— Pathu.... cinci... Oamenii de-aici, din Tihrnauca, pe care-i aud eu.

— Nu ţi-am hotărît odată pentru totdeauna să nu mai stai de vorbă cu oamenii?

— Eu nu stau de vohbă... Şase... şapte... opt... Eu numai îi aud pe dînşii spunînd...

— Cu a cui voie te amesteci tu printre oameni, să le asculţi necuviinţele lor?

— Nouă... zece... Maman, mata vohbeşti sehios?

— Cît se poate de serios. Pe tine te-aş pofti să te porţi altfel... Ce modă e aceasta? Ori te joci, ori mă asculţi şi-mi răspunzi... Încetează cu numărătoarea aceasta, agasantă.

Mariana a renunţat la numărătoarea nasturilor mulţi şi mărunţi, care se prelungeau în şirag sclipitor de la guler pînă la poale; singurul ornament al rochiei cu stofa de un alb argintiu, mat, vînăt şi stins, de pastel. A mai trecut o dată cu degetul pe coloana lor de sus pînă jos, cum zbîrnîia din fugă cu bagheta cercului printre jaluzelele grilajului de la grădină, apoi a căutat cu ochii altceva. Era şi aceasta o invenţie a „diplomaţiei", zădarnic luată la zor de bu- niţa, la

Zapodia. Îi permitea să pronunţe în chip de răsfăţată joacă, întrebări, judecăţi şi răspunsuri, pe care altminteri poate nu le-ar fi cutezat. Ada, îngrijorată de asemenea strategie a viitoarei femeiuşti, a stăruit cu interogatoriul:

— Şi ce te-a făcut pe dumneata să crezi că nu vorbesc destul de serios?

Copila aflase ce căuta. Nu mai număra grăunţii nasturilor de argint. Apăsa cu degetul pe clape:

— Sol-mi... sol-do... M-am mihrat, maman, cum te poţi mata conthazice!

— M-am contrazis eu? Ştii că eşti nostimă!

— Mă hog... Erai sau nu erai şi mata acolo, cînd s-au plîns oamenii de tata? Mi-he-fa... Fa-he-mi... Matale doar ţi s-au plîns, nu unei moace ca mine!... Nu spunea Pandele că au ajuns la o dispehare? Si- he... si-do... Şi nevasta lui Pandele, Niculina, cea cahe ţinea în braţe copilaşul cel slab ca un pui de mîţă, nu te-a rugat pe mata?... N-au mai spus pe uhmă amîndoi, că n-ahe să se sfîhşească bine cu tata, dacă le scoate şi sufletul din ei?

— Acestea nu te privesc pe tine.

— Do-he-mi-do... Do-he-mi-do... Iar te conthazici, maman!... Dacă nu mă phivesc şi pe mine, atunci desphe ce-am hotărît noi adineaorea, maman? ţinu să cunoască Mariana, cu aceeaşi diabolică logică a copiilor.

— Ce-am hotărît? N-am hotărît nimic!

— Maman, cum poţi să phetinzi aşa ceva?... N-ai spus că am dheptate şi că altă dată ai să mă laşi pe mine să vorbesc eu cu tata?... He-mi-sol... He-mi-do...

— Eram poate cu gîndul în altă parte...

— La Zapodia, maman?

— N-am să-ţi dau ţie socoteală.

— La-si... Do-he-la... Ştiu eu că la Zapodia!

— Eram cu gîndul în altă parte, iar tu profiţi de ocazie ca să te obrăzniceşti. Ai devenit insuportabilă!... Ei bine, te avertizez că am să întorc foaia de-acum... Şi deocamdată lasă pianul în pace! rosti Ada cu o ameninţare în glas, care încă o dată voia să fie aspră şi nu izbutea.

— Maman!

— Ce mai pofteşti? Sînt supărată. N-am ochi să te văd. Termină!

Ca măsură de precauţie, Ada a închis capacul pianului cu un sunet sec. Astfel copila, de voie, de nevoie, avea să renunţe la acompaniamentul de muzică.

Fără să se sinchisească, se alinta acum felin, cuibă- rindu-se în rochie şi între genunchii Adei.

— Maman!

— Te-am poftit să isprăveşti.

— Maman, mata vhei să fii hrea şi nu poţi. Nu te phrinde!

— De unde ţi-a mai trecut şi aceasta prin minte!

— Văd eu... Ah thebui să-ţi dea lecţii tata, dacă n-ai învăţat mata nimic de la buniţa... Nu poţi să po- hunceşti ca buniţa de la Zapodia. Scuht!... Nici mie, nici oamenilor...

— Te-ai întrecut cu gluma. Te invit să te întorci la joaca ta de copil... Şi să-ţi iei adio de la alintările mele. Scurt!

Ada a apucat-o de mînă, răsucind-o ca s-o trimită la jucăriile risipite pe covor. Mariana i-a lunecat printre degete şi s-a

zvîrcolit de înveselire, plesnindu-se cu palmele pe genunchii goi şi ţupăind cu lipsa cea mai desăvîrşită de respect, precum s-a nărăvit ea de la Ţurlui, puiul de potcovar şi tovarăşul de expediţii, de pescuit şi de naufragii, pe lacul de la Zapodia.

— Mai zi o dată, maman!... Scuht! Apoi aşa se răsteşte buniţa?... Atunci i s-ah sui toată jivalania în cap!... Numai că altfel ne pune dumneaei la hre- zon... Cînd strigă scuht! intrăm cu toţii în pămînt... Inthă şi bunelul. Inthă şi tata...

Ada a întors ochii spre fereastra deschisă, ascun- zîndu-şi zîmbetul de-o vinovată, iremediabilă indulgenţă.

Avea dreptate fetiţa. Nu ştie să poruncească; n-are tăria de fire să mustre. Sînge călduţ şi molcuţ din sîngele lui Iordache Cumpătă, care n-a prea fost în stare să se răstească mai aspru o singură dată în viaţă la un om, la un copil, la un cal, la un căţeluş, să-i ştie de frică: „Lasă, frate!” Iar din această pricină îşi creşte copila într-o neiertată delăsare. O face martoră

şi complice la tristele sale şovăieli. „Eu isprăveam mai hepede, maman!...” Cu instinctul ascuţit al vîrstei, Mariana i-a ghicit laşitatea de adineaori.

Nu o laşitate. Un lanţ de laşităţi.

Găsise în curte, în dosul chioşcului, o pereche de ţărani aşteptînd să ceară scuteală pentru o globire nedreaptă. Un oarecare Pandele, romîn înalt, adus de spate şi cu nasul încovoiat ca un plisc de pasăre; o oarecare Niculina, femeie uscată, cu pruncul în braţe, sugînd molfăit dintr-un sîn vînăt şi stors.

A dat înapoi.

Nu simţea nici o apropiere pentru localnicii aceştia, cu figurile lor tăioase şi întunecate, cu privirea încruntată şi cu vorba de-o altfel de deznădejde, apăsată şi ameninţătoare. I se părea că nu sînt de acelaşi neam cu ţăranii de la Zapodia. Pînă şi limba lor îi era necunoscută, cu pomeniri despre ruşfeturi, ciric de pogon, şoricărit, cocărit şi ciorărit, termeni fără curs în Ţara Moldovei.

A dat deci înapoi.

Dar bărbatul i-a tăiat retragerea; femeia i-a ridicat pruncul sub ochi, văitîndu-se ascuţit, agresiv.

Le-a ascultat păsul fără să-l înţeleagă prea lămurit. Vietatea scheletică din braţul sătencei îi amintea fotografiile oribile din revistele ilustrate: Scene de foamete în Indii. La aceasta gîndea, în vreme ce dînşii vorbeau.

Pruncul a început să urle, dezvelind gingii vinete, de gumă, fără dinţi. Ţăranul i se băgase în suflet; ca printr-o lentilă măritoare îi zărea vinele sîngerii din bulbii ochilor. Femeia o apucase cu o

mînă de piept, înfigîndu-şi unghiile, adevărate cängi de fier, în stofa rochiei. Nu se mai plîngeau. Blestemau şi ameninţau.

Ea a făgăduit din slăbiciune că le va pleda pricina şi, tot din slăbiciune, n-a avut apoi curajul să înceapă.

— Vrei să-mi vorbeşti ceva? o întrebase Voicu, acum un ceas, punînd alături ceaşca de cafea neagră.

— Nu... Nimic...

— Îmi făcea impresia...

— Nu! Nimic! s-a apărat, ocolindu-i ochii.

Mariana se uita pe rînd, la ea şi la dînsul.

Copiii văd, simt, înregistrează şi judecă, abuzează cu o teribilă luciditate sub înfăţişarea lor inocentă.

Pe urmă judecăţile rămîn pentru mai tîrziu, cînd nici o putere nu le-o mai poate smulge.

N-a pus cuvînt pentru ţăranii cu jalba lor, fiindcă Voicu a rugat-o în repeţite rînduri să înlăture asemenea spinos subiect de discuţie. De ce-a făgăduit atunci? Şi dacă a prins a făgădui, de ce nu şi-a ţinut legămîntul cu orice preţ?... Mariana a asistat la amîndouă scenele, a luat aminte, n-a întîrziat cu judecata. „Eu isphăveam mai hepede!...” Aceasta pentru laşitatea ei. „Cît e el de mahe şi rău!...” Aceasta pentru neomenoasa neînduplecare a lui Voicu.

Zîmbetul Adei s-a ofilit, atins de nuieluşa unei vrăjitoare nevăzute şi răutăcioase. Plăpînda văpaie lăuntrică a pîlpîit muribundă. Lumina caldă şi dulce din ochi, din cuibul buzelor, din tîmplele translucide cu delicate vinişoare albastre s-a refugiat iarăşi numai în mîinile împreunate acum, rezemate de capacul negru al pianului, susţinînd înclinat obrazul oval, golit de sînge şi de culoare.

Parcă a nins peste dînsa cenuşa, estompînd-o, de- părtînd-o fantomatic, ştergîndu-i conturul real.

— Maman, ce ai mata?... Iahtă-mă, dacă te-am su- păhat!... se rugă Mariana.

Venise încetişor lîngă ea. Se înălţase în vîrful sandalelor ca să-i cuprindă gîtul; avea boabe de lacrimi în gene.

— Am spus ceva urît, maman? stărui copila cu o sinceră căinţă.

— Fii cuminte, te rog... Lasă-mă!...

— Nu pe mine eşti supărată?

— Nu pe tine...

— Atunci ştiu eu cine e vinovat!

Pumnul mic, încleştat, arăta în gol singurul vinovat din această casă, „cît e el de mahe şi rău!...”

Ce fel de mamă e ea, care lasă să crească în sufletul unui copil asemenea nesăbuite verdicte?

— Mariana, te rog nu mai vorbi nimic... Nu ştii nimic. Joacă-te.

Copila s-a supus. S-a dus la Zapodia ei de pe covor. În genunchi, o privea cu o subţire şi mîhnită dungă între sprincene.

Din cînd în cînd, îşi ferea volbura pletelor bălai revărsate în franjuri pe frunte. O muncea o întrebare: „Maman, de ce nu plecăm noi înapoi, la Zapodia cea adevărată? Acolo erai altfel...”

— Maman...

— Taci, te rog!...

Ada şi-a acoperit ochii cu palmele.

O hotărîre; căuta şi ea în întunericul său o hotărîre.

De cînd s-au întors de la Zapodia, nevoia aceasta o chinuia tot mai neîndurat. Încă din primul an, ceva fals s-a instalat în viaţa de aici. Şi s-a temut să cerceteze adînc, din a cui pricină. Acum se mai adăogase ceva turbure. Şi se temea să cerceteze din ce pricină. Brutalitatea lui Voicu, nesaţiul lui de avere, tăcerile lui, veşnica-i încruntare,

preocupările legate numai de pămînt, de turme, de pogoane, de dijmă, de preţuri... Le-a aruncat toate asupra unui singur vinovat, simplificînd, ca Mariana adineaori... I-a mai găsit şi alte păcate. În vorba lui, tot ce este pe lume străveziu, fluid, impalbabil capătă o densitate de materie dură, opacă, lipsită de irizaţii şi de graţie, inertă. Că e omul dijmelor şi al pogoanelor o recunoaşte însă el singur, ca o infirmitate împotriva căreia nu-i nimic de făcut. Le cedează lor privilegiul de a întrezări un univers, pentru dînsul inaccesibil:

— Avuşi dreptate, Ada... Eu pe cîmp nu văd decît arături, semănături, izlazuri... Cerul pentru mine înseamnă ploaie sau secetă. Evaluez un lan în chile la pogon şi fîneaţa în stoguri.

— Cum, tată, nu vezi flohile? se mirase Mariana. Toată fîneaţa e numai flohi şi iar flohi...

— Se poate... Le văzui, dar nu le văzui ca voi. Nici n-am voie să le văd ca voi.

— Cine nu-ţi dă voie?

— Viaţa.

— Nouă cum ne dă voie?

— Voi sînteţi altceva...

Mariana a primit explicaţia fără uimită împotrivire. Era şi ea pătrunsă de adevărul că sînt altceva.

A mai întrebat:

— Atunci n-ai auzit nici ciocîhlia?

— N-o auzii... Cînta o ciocîrlie, spui tu, Mariana?... Curios! Nu băgai de seamă. Mă gîndeam la lanul dă rapiţă pe la anul şi zării nişte urme de vite. O să dau curînd-curînd peste tîlhari!

Încruntat, a tăcut ca să nu le introducă şi pe dîn- sele în acest univers alcătuit din arături, izlazuri, bunuri şi tîlhari care rîvnesc la aceste bunuri.

Privirea căuta în pămînt urmele copitelor; fruntea se mai brăzda încă la evaluarea pagubelor; mintea chibzuia o capcană pentru a da de hac tîlharilor, pentru a rotunji un hotar, pentru a rupe un adaus de preţ de la neguţătorii de grîne. Acesta e el. Nu poate fi altfel. Om care a închis diploma de licenţă în sertar şi s-a înverşunat să cucerească o moşie a sa, cu un barbar, monstruos nesaţ. „Eu am simţit întotdeauna ca o foame de pămînt!” — mărturisise o dată. Foame de pămînt! E singurul cuvînt transfigurat, poetizat, care a sunat în gura lui. Foame cu astîmpărul socotit la patru mii de pogoane. Două pentru dînşii; două pentru Mariana. Numai atunci se va linişti, potolit, în sfîrşit sătul! Dar cunoscîndu-şi ochii închişi la celălalt univers, i-a trecut

Adei dreptul de a-şi întocmi căminul după plac: casa abia ieşită din mistria zidarilor, grădina, mobila şi orînduiala odăilor, scoarţele, o cadră, un jîlţ, o glastră de flori. Tot ce era încă prea nou, prea rece, aşteptînd căldură pentru o viaţă întreagă.

Ea a lăsat această răceală să dăinuiască. În cinci ani n-a izbutit să-şi apropie nimic de aici, cum scrie Anne-Marie Udrea că e pe cale să însufleţească lucrurile de la Stănişoara, după o singură lună.

N-a izbutit şi nici n-a încercat.

De cinci ani circulă din odaie în odaie ca o străină, cu gîndul şi cu amintirile la Zapodia. Iar copila şi-o creşte îndepărtată locului, în aceleaşi amintiri. Jocurile Marianei o întorc la Zapodia; căsuţa ei de păpuşi e o imaginară Zapodie. Viaţa lor nu s-a desprins de acolo. Par aici într-o vizită provizorie şi silnică, un exil. Şi nu înseamnă aceasta o vină mai grea decît a omului închis din fire şi avid de bunuri?...

Fiindcă omul dijmelor şi al pogoanelor e lipsit de imaginaţie, nu încearcă să le mai descifreze. Le consideră făpturi de altă esenţă, fragile, aeriene, seducătoare şi inutile, însuşindu-şi datoria să le ocrotească şi să le cruţe după priceperea sa, de faţa cea hîdă a realităţii. Cînd vine răzbit de ploaie pînă la os de pe cîmpuri şi nu găseşte un ceai cald, într-o casă unde stăpîna citeşte romane şi cîntă la clavir; tace, caută singur cheile (cheile care se rătăcesc întotdeauna), dă ordin slugilor să-i pregătească alte straie uscate şi băutură caldă, calcă în vîrful degetelor şi se închide în cea mai dosnică odaie, ca să nu turbure cu prezenţa sa o

existenţă străină de el, alături de el. S-a resemnat — ori poate i se pare firesc să fie aşa. Dar e firesc? Şi cît va să mai dureze?...

Ea nu s-a ostenit o singură dată să-i pătrundă moc- nirea în care s-a zidit. L-a ignorat ca pe orice obiect rece şi străin, din casa aceasta străină şi rece. Mai e de mirare că nu poate afla o pace interioară? Yann, fratele Anne-Mariei, spunea într-o seară, sub părul de la Zapodia: Oamenii sînt nefericiţi, numai fiindcă nu ştiu să fie cu toată fiinţa acolo unde se găsesc şi fiindcă nu se dau cu totul vieţii pe care o trăiesc.

— Vai, vai!... Ce aforism enigmatic! a exclamat ea imprudent, cu uşurică ironie a elevei de la Paris, dezmorţită de sub scrumul anilor.

Yann o fixa cu ochii metalici. Poate că în această sărmană umbră a şcolăriţei de aturtci, măsura o lentă descompunere ajunsă la sfîrşit.

Fără s-o slăbească din privire, a perseverat:

— Aforism enigmatic? Nicidecum... Mă gîndeam la Madame Bovary.

— O! Dacă e vorba numai despre eroine de roman!

— Madame Bovary nu e eroină de roman. Există...

— Adică va fi existat! Un caz din care s-a inspirat Flaubert...

— Nu aceasta voiam să spun! a insistat Yann. Există şi astăzi în mii, în milioane de exemplare. Exista pe vremea lui Flaubert, există acum şi va exista întotdeauna; fiindcă reprezintă o categorie întreagă a umanităţii, bolnavă de aspiraţii vagi, romanţioase şi mediocre... La un ceai, astă-iarnă, în salonul Anne-Mariei, un critic şi un filozof parizian, un moralist, ne-a schiţat o foarte ingenioasă şi dezolantă analiză a acestui bovarism, din care va face o carte. Bovarism numea el predispoziţia funestă a omului în genere, nu numai a femeii, de a se concepe altfel de- cît este, de a se idealiza, de a se minţi pe sine...

Yann îşi scutură pipa gînditor, sfredelind-o cu ochii şi complectînd, într-un tîrziu:

— ...de a se minţi pe sine şi de a minţi pe alţii.

Cenuşa din obrazul Adei i-a trecut pe buze. Îi simţea gustul leşietic în gură.

S-a gîndit oare la Yann, numai ca la fratele unei prietene; la camaradul mai în

vîrstă, care venea să le scoată din pension şi să le plimbe în după-amiezile de sărbătoare?... Cu o claritate extraordinară îi vede rîsul de-atunci, dezvelindu-i dinţii albi în faţa arămie, cum nu-i apare în minte rîsul lui Voicu! (Dar rîde Voicu vreodată?) Tot aşa zăreşte vaporaşul acostat lîngă ponton, pe Sena, la umbră umedă de sălcii şi de plopi. Ofiţerul abia întors din glorioasa misiune africană e lîngă ea, pe scaunul de pai, sub uriaşa umbrelă portocalie. Saluturile necunoscuţilor, curiozitatea şi simpatia mulţimii se resfrîng şi asupra celor două fete de pension... Ea nu-şi desparte ochii de la brăţara grea, de fildeş sculptat, adusă de Yann din Congo. Brăţara e acum într-un sertar de scrin, peste fotografiile pale ale şcolăriţei în uniformă de pension: fustă albastră, centură de lac negru, şemizetă albă cu guler răsfrînt... De cîte ori a căutat ea în sertarul acela, de o lună încoace? Asemenea amintiri nu se întipăresc, nu stăruiesc, fără o pricină ascunsă şi umilitoare, cu neputinţă de mărturisit. A ajuns şi ea ca Emma Bovary, o tristă creatură, vaporoasă, indolentă şi egoistă, absentă de la cele mai stricte datorii, dezertînd din prezent pe-o portiţă clandestină a reveriilor, unde n-o aşteaptă la capăt nimic alt decît neantul.

Femeile din neamul Cumpătă au fost întotdeauna mai loiale cu viaţa. Altfel de soţii şi de mame...

Gustul cenuşei din gură e fad şi intolerabil. Este nevoie să se scuture. Să se smulgă din lîncedele efluvii care o toropesc în viaţa această artificială, mor-

bidă, laşă, care nu-i viaţă. Nu-i viaţă onest trăită. În una din zilele acestea... Nu! Mîine... Nu! În astă seară chiar, cînd se va întoarce Voicu de pe cîmp, o explicaţie va risipi tot ce e turbure şi fals în traiul lor, ca totul să devină simplu, calm, purificat... Ada descoperă, repetă cuvintele rare şi bune, aşa cum le va rosti, izvorîte dintr-un şipot proaspăt care a fost mîlit şi susură iarăşi. Iar mîine, va lua frînele casei ca toate femeile din neamul Cumpătă; va însufleţi încăperile acestea reci şi streine, din vina sa reci şi străine, nu din vina altora, nu a locului... Se simte ca în cea dintîi dimineaţă de convalescenţă, la Zapodia, după tifos, cînd era copilă... Fereastra deschisă, un şuvoi viu de aer, o creangă legănîndu-şi frunzele fragede. Aceeaşi senzaţie de atunci, dintre pernele albe de olandă, în aşternutul alb, răcoros; o divină întoarcere la viaţă.

Ada a deschis capacul negru. Fiindcă întreaga-i fiinţă se exprima muzical, eliberarea din mucedele şi
stătutele visări a irupt sub degete, pe clape, în vertiginoase arpegii suitoare.

Un stol de porumbel albi, fîifîind în cercuri nalte, rotindu-se în cerul de la Zapodia. Aceasta a văzut Mariana. Şi îndată a zvîcnit de pe covor. A năvălit strîngînd-o în braţe, sărutînd-o, izbucnind:

— Ţi-a thecut, maman?

— Mi-a trecut, gîză mică...

Una nu întreba ce a fost şi a trecut. Cealaltă nu întreba de unde poate şti o gîzulie de copil că a fost ceva şi că a trecut. Se înţelegeau în asemenea ceasuri

şi fără cuvintele celor mulţi, uzate şi calpe. Ada a strîns lîngă piept capul mie, cufundîndu-şi nările în părul moale, pufos, ondulat, cu miros de miere, de tei, de sulfină.

— Maman, m-am gîndit la ceva... murmură Mariana.

— O obrăznicie nouă?

— Dacă era obhrăznicie, n-o mai spuneam eu... O făceam! La altceva m-am gîndit... Ceva sehios!

— Mare minune! a zîmbit Ada, necăjind-o. S-aud minunea...

— Cînd începem lecţiile de pian, maman? Aceasta nu-i sehios?...

Ada a fost gata să răspundă; Mîine! începem mîine...

S-a oprit. Fetiţa dovedea un rar talent, neliniştitor; dincolo de melodiile furate după ureche şi cîntate cu un singur deget, dădea alte semne, mai subtile şi mai puţin banale. Făgăduia să îndeplinească poate cu îndurarea unor mai generoase ursite, tot ce nu i-a fost ei îngăduit să ducă la capăt. Hotărîse să înceapă lecţii metodice odată cu toamna. Acum hotărîrea se arăta în altă lumină. Erau şi aceste lecţii o înstrăinare de Tîrnauca, de viaţa de aici; îşi rezervau aşa încă un tărîm numai al lor, un refugiu secret, altfel de balsam ai exilului.

Mariana ciugulea nasturii de argint, nerăbdătoare:

— Nu răspunzi, maman?... Cînd începem?

— Maî tîrziu, gîză mică... Deocamdată ne aşteaptă altceva...

— Aicea ne-aşteaptă?

— Aici, dar unde? Fireşte că aici...

Copila a strîmbat din botişor, a neîncredere:

— La Zapodia am crezut că ne-aşteaptă ceva... M-am bucurat că plecăm, maman!... Aicea, ce mahe procopseală ne-aşteaptă!...

Altă dată, numai cu o jumătate de oră înainte, surîsul Adei s-ar fi crispat amar, abătut de remuşcări şi deznădejde. Încă o dată n-o cruţau roadele unei creşteri vinovate, în nostalgii transmise fetiţei ca un germen corupt al abdicărilor sale de la viaţă, de la prezent, de la datoriile simple şi devotate.

Acum surîsul a fost luminos şi plin de încredere; surîsul convalescenţei dintre pernele albe, în dimineaţa cînd îi şuvoia în obraz aerul viu şi ameţitor. Ce-aveau de făcut aici?... Dar cîte şi cîte n-aveau de făcut!... Le aştepta o groază de treburi mărunte şi teribil de importante. În livada cu pomii mici şi aliniaţi ca nişte sărmani elevi într-un orfelinat, nimeni nu şi-a mai aruncat ochii; grădina cu flori de toamnă e potopită de bălării; încăperile lor cer o nouă şi drăgăstoasă orînduială... Ada s-a ridicat din loc, în foşnet grăbit de rochie!

— Unde pleci, maman?

— Nicăieri... Stai cuminte.

Se afla în camera aceasta un mic tablou prins strîmb în cui, de-o lună, de două, poate din totdeauna. Aşa cum l-a bătut servitoarea. O miniatură ovală, dintr-o pereche simetrică: două profiluri din dreapta şi din stînga, făcîndu-şi faţă, reproduse după desenele lui Leonardo da Vinci din colecţia Luvrului. Nu simţise nevoia să îndrepte vreodată rama la locul său. La ce bun?... De-o lună, de două,

poate din totdeauna, tabloul strîmb o privea cu un ochi încrucişat şi sardonic, cum se luptă ea cu himericele-i stihii. O uşoară atingere de deget a fost destul. Ce simple şi limpezi apar toate; şi cît de puţină osteneală imploră,
într-adevăr că imploră chiar, lucrurile neînsufleţite, pentru a se încorpora unui univers ordonat, calm de-o tonică armonie! De aici se cuvenea să înceapă.

— Mîine schimbăm camera ta! a declarat Ada, în- torcîndu-se la scaunul pianului. Camera ta, ietacul meu, salonul...

— Ca la Zapodia, maman?

— Nu! Ca la noi.

— Cum, ca la noi?

— Ai să vezi tu, gîză mică... Pregătim o surpriză tatei...

Cu fericita mobilitate a copilăriei, Mariana, cuprinsă de neastîmpăr, s-a dat de îndată acestui joc nou.

Bătînd din palme, gesticulînd, încordîndu-şi sprîn- cenile subţiri în grave meditaţii, ducînd degetul cînd la tîmplă, cînd la buze, improviza fantastice şi încîntător de puerile primeniri, care aveau să facă din conacul de la Tîrnauca un palat de cleştar încă nemaivăzut şi nemaipomenit. Punea la contribuţie poveştile lui moş Toader Gliga, castelele împărăteşti din grădinile cu mere de aur, iatacurile domniţelor adormite de-un veac, imaginaţia sa şi experienţa căpătată în construcţiile pentru păpuşi. Ada o asculta zîmbind, cu ochii umezi. De aici se cuvenea să înceapă, deşi primenirile vieţii de aievea aveau să rămînă departe

de basme; viaţa adevărată pe care o trăiesc oamenii adevăraţi...

A întors privirea pe fereastra deschisa.

Fără nici o mirare l-a zărit pe Voicu în curte, în dreptul grajdurilor. Nu se întreba de ce nu a plecat pînă acum ori unde va fi fost pînă acum. Găsea foarte firesc. Toate erau foarte fireşti, într-o lume de mai înseninate rînduieli, în care nimic nu se petrece fără o ascunsă semnificare.

Voicu dezmierda pe bot unul din cei trei cai de călărie, crescuţi sub ochii lui, hrăniţi din mîna lui: Izabel, şoim abia învăţat la frîu, cu părul luciu de smoală şi coada negru fuior pînă-n pămînt. Argaţii se

apropiau cu frică de el. Zvîrlea, muşca, necheza, sforăia, rupea căpestrele şi mesteca zăbala cu spume de sînge, într-un clocot aprig, smintit şi superb de tînără violenţă, meritîndu-şi deplin al doilea nume, şoptit cu un fel de superstiţioasă panică în sat: Diavolul, trece Diavolul! Nu-şi cunoştea decît un singur stăpîn. Sub palma lui Voicu îşi alinta botul, ied jucăuş şi îmblînzit.

Astfel, zbirul dijmelor şi ruşfeturilor apărea în acea clipă umanizat.

Din buzunar scoase o bucată de zahăr. I-a dat să ronţăie. Izabel mai cerea, lovind uşor din copilă, atin- gînd buzunarul cu nările.

De la distanţă, chipul lui Voicu nu se desluşea. Îl ştia însă cu trăsurile destinse din posomoreala lui veşnică. În straiul negru de catifea, lat în spate şi strimt în şolduri, cu cizmele moi şi înalte, suplu în mişcări, făcea o geamănă pereche cu Izabel, calul superb şi năpraznic, buiac.

Aştepta poate şi el numai cuvîntul unic, însă nespus, să-l îmblînzească.

— Unde te uiţi, maman? a întrebat copila, sus- pendînd aprinsele-i închipuiri de basm.

S-a înălţat pe pervazul ferestrei. A tăcut. A pătruns şi în ea dulcea uimire a priveliştei.

Voicu Cojan a pus piciorul în scară, a săltat în şea, s-a încleştat un singur trup cu armăsarul, negru şi elastic centaur.

Calul dănţuia din copite, s-a rotit, a pornit venind la pas către dînsele.

Ada a gîndit absurd că şi acesta e un alt semn, înscris în cartea îmbunatelor zodii. Voicu le-a văzut şi mînat de-o obscură,

ocultă chemare, se apropia să capete gaj cuvîntul unic, încă nespus; preludiul explicării lor de diseară, după care totul va fi simplu, limpede şi pacificat pentru o viaţă întreagă.

Mariana şopti:

— Vine la noi...

— Da, vine la noi! a repetat Ada.

Dar n-a apucat să se ridice. Dincolo de geam şî de cerdac, pe linia balustradei, au înaintat două capete. Pandele, ţăranul cu nasul încovoiat ca pliscul de pasăre: Niculina. femeia uscată, cu obrazul de ţărînă.

Tot sîngele din inima Adei s-a golit. Ar fi vrut să închidă ochii şi nu putea. Ochii rămîneau deschişi larg, să cuprindă cu spaimă rînjetul rău, fioros, de pe chipul omului care trăieşte numai pentru ruşfeturi şi dijme. Voicu ţinea frîul c-o mînă, cu mîna cealaltă a tras harapnicul de pe umăr. A mugit ceva jucîndu-şi calul cîţiva paşi îndărăt, s-a năpustit vîjîind sfîrcul biciului în şuier, izbind în plin, îngrămădind trupurile deodată încovoiate, căzute sub cerdac.

Un tipăt sfîşiat a scos Ada, nu oamenii prăvăliţi la pămînt:

— Mariana, vino aici! Nu te uita!... Uită-te la mine... Mariana mea mică...

Nu ştia ce vorbeşte, nici ce face. Singura grijă i-a fost să smulgă mai repede copila de la hidosul, crîn- cen spectacol. Să nu mai privească, să n-audă, măcar că era prea tîrziu. A ridicat-o de la geam. Şi ca să acopere răcnetul şi gemetele de-afară, tot pianului i-a cerut ajutor, dezlănţuind pe clape cele mai vuietoase arii, dezordonate şi spasmodice

crîmpeie, pînă ce degetele au ales cu ştiinţa lor marşul din Simfonia patetică a lui Ceaikovski, cîntat de-o somnambulă.

— Maman! se ruga Mariana. Maman, ce ai?... Opreşte! Opreşte maman, că mi-e frică...

2

— De ce ţi-s mîinile aşa de heci, maman? Copila încerca să le încălzească din puţintică ei căldură, apropiindu-le de obrazul ei, purtîndu-le de-a lungul bărbiei gingaşe, ca guşa mătăsoasă de lăstun. Mîinile cădeau grele şi moi, moarte din umăr.

Mariana aduse un şal, tîrîndu-l pe covor şi împle- ticindu-se în el. Fără să întrebe de ce l-a adus şi fără

să se mire, Ada îl primi în mîinele-i reci şi amîn- două s-au înfăşurat ca două naufragiate, zgribulind, bătute de vînturi şi de cataracta apelor, pe un ţărm lugubru de unde nu le va mai salva nimeni.

S-au strîns una în alta, tăcînd.

Pe capacul pianului negru, închis, se afla desfăcută o carte. O descoperise Ada în cel dintîi an, rătăcită cine ştie cum şi de unde, printre cataloage de semin- ţuri, almanahuri agricole şi legi de învoieli. O răs- foise într-un ceas de singurătate şi atunci o înfiorase. Acum la cutremurarea aceea s-a întors. Era un adaus la o scrisoare a lui Vlad Vodă al Ţării Romîneşti şi herţeg de Făgăraş:

„Catastif de cîte locuri şi cîţi oameni, bărbaţi şi femei, data aceasta au fost ucişi de dumnealui Vlad al Ţării-Romîneşti.

„Întîi în locurile ce se zic Obluciţa şi Novoselo au fost ucişi 1350; şi în Dîrstor şi în Cartai şi în Drido- potrom 6840; aşijderea în Orşova au fost ucişi 343, în Vectrem au fost ucişi 840; în Turtucaia au fost ucişi 630; aşijderea în Marotin au fost ucişi 210; la Giurgiu de amîndouă părţile au fost ucişi 6414 şi cetatea de peste Dunăre a fost cucerită şi luată. Domnul cetăţii, adică subaşa, a fost omorît, şi Hamza-beg acolo a fost prins; şi subaşa de Nicopol, fiul lui Firus- beg, şi el a fost prins şi i-au tăiat capul; toţi cei mai de frunte au pierit cu el. Aşijderea la Turnu şi la Batin şi la Novigrad au fost ucişi 348, la Şiştov şi în două tîrguri ce se ţin de el au fost ucişi 410; aşijderea vadul de la Nicopol a fost ars cu totul şi nimicit; aşijderea şi Samovitul; şi la Ghighen au

fost ucişi 1138; în tîrgul Rahovei au fost ucişi 1 460; acolo aşijderea şi vadul a fost ars cu totul; şi a fost pus căpitan, de Domnul Vlad, Neagoe la Rahova. Aşijderea în locurile de mai sus unde au fost vaduri, care au fost arse şi nimicite, oamenii, bărbaţi şi femei, şi tineri, şi copiii cei mici, împreună cu pruncii, de o potrivă au fost ucişi, şi tot locul acela a rămas nimicit. Iar cele de mai sus

sînt numai numele morţilor ale căror capete şi semne au fost aduse dregătorilor noştri aşezaţi în toate părţile; cei care altfel n-au fost arătaţi, ori au ars prin case, al acelora număr nu-l ştim, că au pierit foarte mulţi...”

Înfricoşatul catastif încheiat de Vlad Vodă al Ţării Romîneşti şi herţeg de Făgăraş, cu numărătoarea ucişilor, bărbaţi şi femei, tineri şi prunci ale căror capete au.fost aduse dregătorilor: era ea o carte deschisă a acestor oameni şi locuri.

De aceea, numai de aceea noaptea se lăsa cu umbre de spaimă necunoscute aiurea. Cutreierau duhurile dezcăpăţînaţilor, ofta în crengi plînsul femeilor şi scîncetul pruncilor despicaţi din faşă, zgîriau morţii fără mormînt cu degete de os în ferestre. Nu-şi aflau linişte şi treceau, oamenilor şi locului, neliniştea lor.

De aceea, numai de aceea privirile tuturor sînt posomorîte, glasul lor tăios, mîna lor caută repede plă- seaua cuţitului, biciul, securea; de aceea, numai de aceea pretutindeni aici apasă o mocnire de ură, morţii cer morţi.

În singurătatea sa, Ada urzea bolnave plăsmuiri, amestecînd realul cu ireal, trecutul altor veacuri cu ceasul de faţă, fiindcă odată cu întunericul nopţii o împresurau nelămurite şi năbuşitoare presimţiri; ca într-o asemenea casă cu trei carabine, cu atîtea zăvoare, cu revolverul pe masa de la căpătîiul patului. Tot ce n-a ştiut, tot ce n-a trăit şi n-a existat în lumea cealaltă, la Zapodia.

Iar pentru a da fiinţă acestor spăimoase năluce de vis rău, în pervazul negru s-a înălţat o umbră încă mai neagră.

Recunoştea nasul încovoiat în plisc de pasăre, vîr- ful mustăţii pleoştit în jos, capul proiectat enorm, mişcîndu-se încet să cerceteze înlăuntru. Umbra a stat nehotărîtă, s-a dat îndărăt, a mai crescut o dată, trecînd. Podeaua cerdacului a scîrţîit sub pasul greu de opincă. Pe urmă pasul pe scări...

Ada a simţit unghiile copilei slăbind încleştarea pînă la sînge. S-a ridicat cu mica povară în braţe. Capul Marianei se clătina moale, atîrnînd, ca un cap de moartă.

3

A doua oară îl poftea slujnica la masă; iar domnul Isidor Leibovici, agricultor şi cerealist, a doua oară nu se dădea dus.

Întorcînd spatele hambarului, basculei cu saci şi cărăuşilor, vorbi fără stropşala-i de datină, răstită, la argaţi şi ţărani:

— Un moment, Dochiţă dragă, că nu dau turcii!

— Turcii n-or da, conaşule, că-s departe... I-o snopit moş Costache Hrepţcu, de la ocoale, veteranu... Barem aşa se laudă el!

— Tocmai, măi drac de fată, măi.

— Dară teamă mi-i să nu deie peste ’mneata gura coniţei Ghizela, că-i mai aproape decît turcii! chicoti Dochita, în rîsul şăgalnic şi fără de grijă, din fire.

Arendaşul scutură din cap a nepăsare, ca un cal cînd se apără de muşte. Numai necazul acesta să-l pască pe dînsul!

Netezindu-şi musteaţa cărămizie sub nasul cărnos cu încîlcite ramificaţii de vine, privea stăruitor la sînii fetei care împungeau cămaşa albă, subţire, de in.

Atît de stăruitor, încît Dochiţa se pomeni acoperin- du-şi pieptul cu latul palmei, parcă s-ar fi aflat deodată goală în văzul lumii, cum nu s-a simţit ea nici în apa iazului, la Zapodia, cînd înota cu adevărat aşa, ca în vîrsta prunciei.

Rîsul i s-a mistuit de pe buze. I-a năvălit o do- goare-n obraz.

Glăsui înţepat:

— Eu mi-am făcut datoria. Dumneata află c-aduc supa la masă.

— Şi dacă eu îţi spun s-aştepţi?

— Ascult porunca ducăi Ghizela.

— Ce, n-am eu atîta trecere la tine?

Arendaşul surîdea dezmierdat, cu toată aurăria danturii. Dochiţa îl povăţui:

— Trecerea asta s-o păstrezi dumneata pentru co- niţa Ghizela.

— Duduca Ghizela! Coniţa Ghizela!... Mi se pare că am şi eu drept să poruncesc, dragă Dochiţă! făcu domnul Isidor Leibovici cu intorsură aţîţată în glas, apropiindu-se şi răsuflîndu-i fierbinte-n faţă.

Fetişcana a întors capul. Pe urmă şi-a luat seama, biruindu-şi ruşinea şi privindu-l ţintă între ochi:

— Îi fi poruncind dumneata aicea! Sus, cuvîntu coniţei Ghizela cîntă... Ian te fă numa a-l auzi!...

Din încăperile curţii de sus, cu bolţi şi cerdacuri sonore, răzbi glasul ascuţit:

— Dochiţăăă!... Unde eşti tu, fa nebuno, făăăă? Unde-i nebuna ceea?... Dochiţăăă, adă supa la masă, ce-aştepţi?

— Precum spuneam! pufni slujnica în rîs răzbunat, răsucindu-se în călcîiele desculţe şi pornind la îndatorinţele sale.

Domnul Isidor Leibovici, crăcănat, cu pălăria pe ceafă şi cu un creion chimic după ureche, o măsură îndelung din urmă. Tuşi, înghiţindu-şi un răspuns care-i venise prea tîrziu. Şi smulgîndu-şi avan musteaţa mai adineori alintată a crailîc, se răstî la oameni, schimbîndu-şi glasul:

— Ce staţi?

— Da cine stă, coane Sidore?

Omul n-avu cînd să urmeze. Îl potopi, i-a potopit pe toti, iureş de răcnete:

— Cine te-a întrebat?... Eu vorbesc! Pentru asta esti tocmit. Ca tu să taci şi s-asculţi, cînd vorbeşte stăpînu. Nu să-ntrebi!... Şi tu, Petrache?... Leapădă ţigara!... Aici nu-i cafené. Pune umîru! Pune umîru, Vasîli! Puniţi umîru, Dumnezăul şi grijania mamii voastre de tîlhăroi, cî sî închide magazia la gări şi eu

plătesc!... Eu plătesc, nu voî, calicilor!... Ce? Vreţi să mîncaţi pîne de pomană?... Grijania voastră de puturoşi, cu gură mare şi sparţi!...

Cărăuşii au stupit în palmă şi au opintit mai vîrtos ţuhalii cu grîu în spinare, prăvălindu-i în hărăbălile trase la rînd.

Printre icneli şi răsuflete zdrobite, mormăiau între dînşii:

— L-ai auzit, cumătre Vasîle? Bată-l Dumnezeu şi toate vîntoasele lumii!... Cică-i mîncăm pînea de pomană... Ca şi cum văzut-am noi sfînta pîne de la dînsu, batîr în sfînta zi de Paşti!...

— Eu pot zice că i-am şi uitat gustu, bre Petrache! rosti un romîn smochinit la faţă, cumpănindu-se cu sacul pe grumaz şi săltîndu-l peste spata loitrei.

— Ba de ce să păcătuiesc, Leahule? Ţi-oi spune că eu tot m-am înfruptat la sfînta Nafură, din mîna părintelui Iftimie.

— Aici, chiar că drept grăit-ai!... De cînd ne-o căzut lipca asta pe cap, numa la sfînta Grijanie, de care ne tot suduie domnu Sidor, mai văd ochii noştri pînea din trupul Domnului... Iară lipca sendoapă cu fran- zoală de ceea-mpletită, cum mi ţi-i caşu de albă... Altminteri nici că-i place!... Mă uitam ieri sară... Mamă-mămucuţă! Scoteau slugile pînea de la cuptior, cu giupîneasa Malca a lui domnu Marcu... Apoi m-o pălit o miroaznă, măi tată măi, colea caldă şi aburită, care nici nu ştiu cum să v-o spun eu vouă... Stăăteeeam şi eu ca prostu, ş-adulmecam şî-nghiţăm în săc!...

— Da mai vorbiţi şi voi despre altceva, măi oameni buni, că mia-mi lasă gura bale ca la cîni! glă- sui cu obidă alt

cărăuş, ştergîndu-şi sudoarea cu mî- neca flenduroasă de cîlţi. Ce naiba. Doamne iartă-mă, v-o pălit? Pîne şi iar pîne!... Aista nu-i cozonac pentru maţele noastre, şi gata!... Ia mai bine te-ai face a aburca ţuhalu să mi-l propteşti pe şăle, măi Petrachi, pînă ce nu prinde-a răcni domnu Sidor gură de aur, să nu-i mîncăm de pomană pînea lui cea de la ceaun!...

Vorbeau, opintindu-se şi icnind, dar glasul nu-l ridicau; iar domnul Isidor Leibovici nu era sensibil la asemenea comentarii în surdină.

Împreună cu fratele-i mai mic, Marcus, scria de zor numărul sacilor şi greutatea, în carnete cu scoarţă de muşama. Unul într-un carnet, celălalt în altul; pentru mai nesmintit control.

Drumul pînă la gară e lung şi ispita cărăuşilor e mare. Sînt în stare să vămuiască transportul, mai c-un căuş, mai c-o dimirlie, mai c-o mierţă, pentru coliva pomenirilor. La astfel de riscuri erau amîndoi mult mai grijulii, decît la jăluirile şi ameninţările lor mîrîite de-a surda, fără nici o urmare.

Cînd ultimul sac a încăput în ultimul car, arendaşul Prigorenilor s-a tras un pas înapoi să-şi privească marfa convoiului. Îşi freca deplin satisfăcut mîinele îmblănite cu păr, în vreme ce Marcus verifica încă o dată totalurile din carnete, făcînd proba de sus în jos şi repetînd cifrele cu o volubilitate care ca întotdeauna stîrnea minunarea gospodarilor.

— I-auziţă-l, măi! Parcă se bat calicii la gura lui! vorbi Petrache, slobod acum să-şi aprindă mucul de ţigară, pînă ce-i vine

rîndul să capete ţidulă la mină. I-auziţă-l! *Finifa – zîbţîg - ahtafirţig - jvanţigarifchi - firţafirţig-pîrţapîrţig!...*

După ce s-au veselit de năstruşnica numărătoare a lui Petractie Dumba, romînul cel lihnit şi smochinit la obraz, Sofronie Leahu, recunoscu resemnat, scociorîndu-şi beşica goală de tutun:

— Apoi asta-i a lor. Ei cu numerile şi cu socotelile. Noi cu palmele şi cu spinarea... Noi cu sudoarea!...

— Taman. Noi cu *of-a-ofţig!...* Numa o socoteală n-o face domnu ista, Marcu.

— I-o scăpat lui vro una? Nu-mi prea vine să cred...

— Intreabă-l şi ţi-a răspunde... Ţi-a răspunde că nici nu s-a gîndit la aşa socoteală. Anume cîtă su-

doare-am vărsat noi pentru chilele de grîu din condica lui... Asta n-o socoteşte nimenea şi n-o scrie la izvod...

Sofronie Leahu îşi scutură amărît punga de tutun şi după ce stupi în ea cu scîrbă, vorbi moale:

— Mai bine decît i-ai ţine socotelile socotelilor lui domnu Marcu, te-ai îndura să-mi treci capătu cela de ţigară, să-i trag şi eu două fumuri...

— Ce-ţi trebuie să te mai afumi, măi Leahule? îşi rosti Petrache uimeala, dezlipindu-şi mucul de pe buză şi întinzîndu-l, tot lipit, de vîrful degetului. Ce-ţi trebuie să te mai afumi, că eşti gata pastramă!...

Omul-pastramă i-o întoarse cu acelaşi haz de necaz, înviorat de fumul chioştecului pe care-l răsucea să nu-i perpelească buzele, sorbind pînă-n afundul foalelor:

— Te-oi ruga să nu duci vorba asta cumva, pe la auzul lui domnu Sidor gură de aur. Nu de alta... Dară rămîneţi fără mine. Dac-o afla că-s gata pastramă, gata-i şi dînsu să mă cumpere cu două bumăşti de parale, cum a făcut az-vară cu boul cel mort, din care am mîncat noi pastramă la trier...

— Şi n-o fost bună? întrebă un ascultător care nu se amestecase pînă atunci în vorbă, Istrate Creţu, flăcău ciolănos, scăpat numai de un an de la oaste. Măcar de-ar mai muri un bou, să ne miluiască domnu Iuju c-un tain de pastramă!... Fiindcă, bade Sofronie, de mîncat am mîncat şi de pierit n-am pierit, cum ne tot spăimîntase fecioru părintelui, studentu... Dacă asta-i învăţătura lui de

doftor, haram de-aşa învăţătură şi de paralele pe care le mai dă popa Eftimie pe gîrlă...

Petrache Dumba, cel cu ochii focoşi şi musteaţa zburlită de motan, păşi către flăcău, privindu-l cu un fel de asprime. Îi pierise de pe chip păienjenişul de creţuri mărunte, date pe rîs şi mucalite iznoave. Între sprîncene i se adîncise un şanţ încruntat.

Glăsui, cu vocea scăzută şi rară, apăsat:

— Asta-i răsplata, măi vericule? Aşa-l judeci?...

— Nu-l judec, bădiţă Petrache... se apără repede flăcăul. Vorbeam şi eu... aşa... m-o luat gura...

— Pune-ti vacar la gură, dacă nu-ţi poţi păzi singur jităria! Cum adică?... Se află în tot satul nostru un singur om care s-o ridicat dintre noi şi-n loc să ne uite, ne poartă de grijă... Ne deschide mintea noastră cea proastă şi-ntunecată. Vrea să ne agiutore... Umblă pe unde ştiţi voi şi se zbate pentru ce ştiţi voi... Iară tu, asta găseşti? La atîta te-ajunge capul? Haram de-nvăţătură şi haram de paralele zvîrlite pe gîrlă?... Ai uitat...

Petrache Dumba privi spre arendaş şi spre frate- său Marcus, coborînd glasul mai înăbuşit:

— ... ai uitat că dacă ne-o mai rămas o nădejde în pieirea noastră, apoi numai de la el o mai aşteptăm?

Ceilalţi au rotit şi dînşii privirea pe sub sprîncene la arendaş, cu o îngrijorare de tăinuitori.

— Lasă-l, Petrache!... mijloci pentru vinovat So- fronie Leahu. Nu-i locu-aicea de vorbit. Mai bine s-o aducem iar la pastrama de la care-am plecat...

Flăcăul stăruia şi el, pocăit:

— Zău, bădiţă Petrache!... Dumneata ştii că la nevoie, îs om de nădejde. Gura-i păcătoasă...

— Bine, isprăveşte! S-o amînăm pe altă dată.

— Asta spunem şi noi! încuviinţară ceilalţi gospodari, recurtoscînd astfel lui Petrache Dumba dreptul de a hotărî şi a cîrmui tainicile lor plănuiri.

Ochii căutau cu aceeaşi nelinişte fricoasă la domnul Isidor Leibovici şi la

fratele său. Dar arendaşul îşi lăsa auzul încîntat de alt glas, mai plăcut.

În acest grai, departe de urechile oamenilor care au arat, au secerat, au treierat şi-acum au opintit cu grumazul sacii holdelor în hărăbăli, ca să-i mîne spre alte hotare, Marcus recapitula situaţia numai pentru urechile lui Sidor:

— Trei vagoane şi un sfert pe ziua de azi... Pînă acum douăzeci şi opt! Şi încă o dată şi jumătate pe atît, în magazii, pentru preţurile mai bănoase din iarnă şi din primăvară, cînd a dispărut concurenţa celor

care strică piaţa, vînzînd sub ameninţarea soroacelor de cambii şi de ipoteci sau în graba plecărilor la Paris. Bun an! Straşnică recoltă! Fainã afacere!

— Este! aprobă Isidor Leibovici, frecîndu-şi mîi- nile păroase. Este şi ar fi putut să fie şi mai fainã afacere.

— Mai fainã?... Cum să fie mai fainã?

— Dacă nu mă potriveam la ideile tale şi puneam grîu încă pe optzeci de fălci... Făceam diferenţă de măcar douăzeci, douăzeci şi cinci de vagoane. Aceasta nu se cheamă o mai fainã afacere?

Marcus îşi pledă punctul său de vedere:

— Şi ce? Porumbul nu-i bun? Porumbul n-are preţ? Rapiţa n-a fost bună? Rapiţa n-a avut preţ?

— Are! Are! Nu mai începe... Cînd te-aud, parcă eşti tata. E bun şi-aşa! Ajunge şi-aşa! Tot cu frică şi cu economie, parcă se teme de faliment...

— Nici falimentul nu-i o afacere proastă, dacă-i bine pregătit! enunţă Marcus un axiom negustoresc, rîzînd şi clipind din coada ochiului, din obicei, măcar că nu-l mai vedea nimeni. Ai dovedit-o prea bine. N-ai să te plîngi... Un faliment inteligent devine afacerea cea mai bună de pe lume...

Departe de a se simţi stînjenit de aceste aluzii la un trecut încă proaspăt, Isidor Leibovici recunoscu:

— Văd că începi să te deştepţi şi tu, Marcus... Acest-a-i semn bun! Acum putem merge la supa răcită care ne-aşteaptă...

Amîndoi au plecat spre sufrageria unde-i aştepta supa, după ce-au dat mai întîi o

gură cărăuşilor să pornească mai grabnic din loc.

Gospodarii trudiţi îmbucau felii reci de mămăligă neagră-verzuie cu ceapă, lîngă hărăbălile cu sacii doldora de grîu. Nu mai vorbeau de pîinea cea albă cu mirosul cald, aburit. Nici despre pastrama de bou mort, din care s-au hrănit astă-vară la treier.

Păstrau acea tăcere şi solemnitate a meselor ţărăneşti, alături de boii rumegînd cu o gravitate la fel.

Au strîns în ştergar rămăşiţele. Şi-au şters muste- ţile şi bărbile cu dosul palmei. Au făcut cruce de mulţămită Domnului pentru „pîinea cea de toate zilele” şi au pornit la drum în scîrţîit lin de osii.

Supa din sufragerie nu era rece. Aburea în castron, cu mirosul gras de găină. În loc de mustrare, Ghizela a oftat cu ochii în tavan:

— Asta nu-i viaţă, Sidor!

— Pentru ce? Pentru c-am întîrziat la masă o jumătate ceas?...

— Aşteaptă copiii... De trei ori am spus s-aducă supa şi să ducă-napoi supa... Asta nu-i viaţă!

— Asta-i viaţă de agricultor, Ghizelo! declară sentenţios domnul Isidor Leibovici, despăturind şervetul şi trecînd cu ochii în revistă cei patru prunci aşezaţi după mărime, în scaune înalte, cu adausuri de perne.

Cel mai mare împlinise şapte ani; cel mai mic împlinea doi. Şi proeminența înaintată care rotunjea capotul coniţei Ghizela vădea că numărul lor e în apropiată creştere. Domnul Isidor nu pierdea timpul.

După toate arătările însă, soţia cu şcoală subţire de la Viena îşi pierdea sănătatea şi juneţea în aceste precipitate maternităţi. Fără toaleta şi pălăria oranj cu pene de struţ de la Viena, fără corset şi fără pudră pe obraz; puhavă şi cu faţa tărcată de petele sarcinii, nu mai păstra nimic din glorioasa eleganţă occidentală cu care se fălea domnul Isidor Leibovici la începutul verii, pe terasa restaurantului de la Expoziţia Jubiliară. Feţuiala se

scuturase. Era în garderob şi în cutia cu pudră. Rămăsese o Ghizelă grasă, şi lăbărţată, într-un capot roş, cu flori verzi, strepezite.

Pe cînd domnul Isidor Leibovici, deşi lepădase costumul cărămiziu şi batista de mătasă cu şfichiul scos din buzunarul de la piept, după moda cea nouă a Apusului; chiar în surtucul uzat, de cîmp, nu renunţase la atributele exterioare ale unui mare agricultor şi ce- realist. Toate inelele pe degete, ac înfipt la cravată, obrazul bărbierit şi barbetele austriece corect periate şi cosmeticate. Numai capătul de creion chimic, uitat
după ureche, trăda ucenicia vieţii începută după o tejghea de dugheană.

Din capătul celălalt al mesei, părintele său Hună, Hună sin Leiba, îî privea în acelaşi timp cu admiraţie, cu iubire, cu dezaprobare şi teamă.

Ca o găină care ar fi clocit un ou de struţ, nu se plutea deprinde cu năzdrăvana dihanie ieşită din găoace.

De la începutul începuturilor i-a amărît zilele şi i-a tulburat orînduiala vieţii, cu isprăvi care i-au scos pe toţi chiar din satul unde el s-a întors acuma stăpîn. S-a apucat de negustorie fără capital; a dat faliment şi a rămas cu capital. S-a însurat c-o fată mai învăţată decît el, şi el e mai învăţat acum decît soţia cu studii de la Viena. A luat zestre, a băgat-o tovărăşie cu un armean la arendă de pămînt. Armeanul a pierdut. El a rămas arendaş singur. A depus zestrea la bancă. S-a mutat cu arendășia aici, de îndată ce-a auzit că expiră un contract. A supralicitat arenda, a dublat-o — şi cîştigă acolo unde

alţii s-au ales cu mai nimica toată, ori s-au mai şi îndatorat după trei sau patru ani de secetă. Aista nu-i copil! Aista-i fenomen! — cum spune Marcus.

Ceilalţi, care păreau mai cu scaun la cap şi mai cu tragere la învăţătură, s-au pricopsit cum i-au ajutat puterile; oploşindu-se la negustorii mărunte şi la slujbe de tîrg, în bănci şi societăţi. Cel mai neisprăvit a ajuns cel mai departe, numai fiindcă s-a apucat de negustoria cea mai bănoasă: a pămîntului. Acum visează altceva. Mori şi export de grîne. Societăţi cu sute de mii capital; poate cu milioane. Poate societăţi unde să dea faliment, să sărăcească toţi tovarăşii şi acţionarii şi creditorii — iar el, Iuju cel desculţ şi bătut în cap, să-şi cumpere palat şi automobil, cum şi plănuieşte. Aista nu-i copil. Aista-i fenomen!

Bietul bătrîn, Hună sin Leiba, izgonit în celălalt capăt al mesei, între copiii şi guvernanta lor de la Viena, înghite mîncarea cu economie. Cu economie şi noduri.

Se simte ca o rudă calică şi nevrednică, la praznicul bogaţilor. Nu s-a învăţat cu tacîmurile de argint. A adus cu el tacîmurile lui vechi şi tocite, din zestrea răposatei Sura. Nu s-a învăţat cu pîinea albă, de la cuptorul curţii. Îşi cumpără singur pîine neagră, de la cuptorul lui David Liftac, care i-a luat de douăzeci de ani locul la tejgheaua unde-a adunat şi el gologan cu gologan.

Acolo se simte el bine. Pe furiş, acolo se duce şi stă de vorbă cu David şi cu Raşela lui David, care e o bătrînă ca Sura lui, cu teamă de lege şi fără nazuri. Aicea copiii

rîd pe-nfundate şi trag cu coada ochiului la dînsul cum mestecă şi cum taie carnea, cum înghite şi cum îşi păzeşte pînea lui neagră, cumpărată de la crîşmă.

Guvernanta de la Viena îl măsoară de sus. Ghizela şi Malca îi vorbesc cu o grijă miloasă, tot de sus, parc-ar fi bolnav ori cu mintea slăbită.

În sofrageria aceasta nu cuteza el altădată să intre. Aştepta afară, la uşă, cu pălăria în mînă, cînd îl chemau toţi stăpînii locului care-au trecut. Stătea afară şi trăgea cu ochiul înlăuntru, cînd se deschidea uşa. Era pe peretele din fund un portret din altă vreme, un boier bătrîn, cu giubea şi işlic; acolo unde-i tabloul lui Iuju, făcut la Viena, în straie scumpe croite la Viena. Acum stă el la masă, oamenii îi spun lui cucoane, cucoane Leiba şi boierule, parc-aşa a fost de cînd lumea. Şi toate numai din puterea lui Iuju, după capul şi mintea lui Iuju. Aceasta nu poate să meargă tot aşa! Dintr-un ou clocit de-o găină, nu poate să iasă un struţ şi s-o sfîrşească bine!

Jupînul Hună sin Leiba priveşte cu unicul ochi la fiul-fenomen, cu amestec de admiraţie, de teamă şi dezaprobare. Ochiul scurs, cu pleoapa lăsată, îî dă o înfăţişare de nemărginită suferinţă. Cu jumătatea aceasta a obrazului plînge.

Celălalt ochi, viu, e însă de un ager neastîmpăr. Iar din partea aceasta stîngă, figura tăbăcită de brazde,

cu barba spînatecă, rară şi albă, oglindeşte cele mai contradictorii simţăminte şi gînduri. Zvîrlit în coada mesei, printre copii, nu ia parte la discuţie unde e vorba de vagoane, de fălci, de moşii, de mii, de sute de mii, de milioane. Ascultă, tace şi vede, cu singurul ochi, ceea ce nu văd alţii cu doi ochi teferi.

Uitătura lui Iuju nu-i place, cînd trece slujnica asta nouă, Dochiţa, pe lîngă el, ducînd şi aducînd farfuriile cu bucate, cu prea multe bucate şi feluri. Nu-i place uitătura şi o cunoaşte.

Nu-i place nici uşurinţa cu care Ghizela s-a lăsat prinsă îndată de vorba lui Iuju. Să plece peste o lună la Viena şi să nască lă Viena. Ce, numai la Viena se nasc copiii? Aicea nu-s moaşe? Nu-s doftori? Aicea femeile nasc sub car, la cîmp, şi nu mai păţesc nimic. După o săptămînă ies din nou la secere... Cunoaşte şi socoteala aceasta a lui Iuju. Are nevoie de şase săptămîni, ca să rămînă singur în casă. Îndată trimite copiii la Iaşi cu guvernanta; o trimite pe Malci; îi caută lui Marcus treburi urgente la Bucureşti şi la Botoşani. La fiecare facere a Ghizelei, asta se-ntîmplă la fel. Mai naşte după nouă luni o fată din sat şi mai leapădă alta. Cum de nu pricepe şi nu bănuieşte, şi cum de rabdă o femeie cu şcoală subţire de la Viena?

Ochiul scurs, sub pleoapa moartă, îi dă o înfăţişare chinuită ca de-o nemărginită durere şi amare presimţiri.

Iuju Leibovici, scobindu.-şi dinţii de aur, cu privirea toropită de grea mistuire, urmăreşte printre gene sînii Dochiţei,

săltînd cu vîrfuri împunse în cămaşa albă, subţire, de in.

După ce-a aprins havana groasă şi după ce-a tras cele dintîi fumuri, încheie tărăgănat discuţia:

— Asta este, Ghizelă dragă!... Eu nu pot. Rămîn aicea. Am arături. Am sămănături. Am de vîndut... Am de păzit tîlharii de-aicea, care atîta aşteaptă, să mă vadă plecat... Tu-i cunoşti!... Aşa-i agricultura în Romînia!... Îţi spargi pieptu şi te oftigeşti răcnind...

— Este foarte adevărat!... aprobă suspinînd Ghizela. O asemenea ţară sălbatică nici nu se mai vede pe lume..

Domnul Sidor Leibovici supralicitează ca la arenda moşiei:

— Trebuie să stai cu mîna pe revolver! ca în codru, dragă Ghizelă. Ca în codru!

— Şi manca? se îngrijorează Ghizela.

— Caut şi mancă, dragă Ghizelă. Fii fără grijă. O femeie tînără şi sănătoasă. La asta femeile de aici sînt bune. Mai bune decît doicile de la Viena şi decît vacile de Tirol!... Pe urmă, cînd am isprăvit cu treburile moşiei, mă sui în tren, vin şi te-aduc. Ce-i Viena? O zi şi-o noapte de drum... Nu-i bună socoteala mea, tată?

Hună sin Leiba coboară ochiul scurs în farfuria unde stă strudela cu nuci neatinsă.

N-are cădere să-şi spună adevăratul gînd. Aprobă şi el:

— Aşa-i, cum vrei tu, Iuju.

— Te-am rugat să nu-mi mai zici Iuju... Iuju a rămas acolo, la crîşma lui David Liftac, de care nu te poţi despărţi, tată...

Bătrînul s-a corectat, supus:

— Cum zici tu, Sidor.

— Vezi că se poate? se bucură domnul Isidor Leibovici, rîzînd cu toată aurăria gurii. De la mine, tată, mai ai de învăţat că multe se pot. În tara asta, orice şi totul se poate!... Numai să-ţi alegi oamenii pe sprînceană şi să nu scapi trenul... Că dacă era din partea dumitale, mucezeam toţi la dugheana lui Liftac, unde te trage aţa...

4

Octav Udrea, proprietarul moşiilor Stănişoara şi Malurile, doctor în litere şi filozofie de la Sorbona, autorul strălucitelor studii de hagiografie şi mitologie

bretonă laureate de Academia Franceză, se căznea s-aţîte un netrebnic foc de vreascuri în Pădurea Cerbului.

Cu genunchiul sprijinit în pămînt, sufla în spuză, lăcrima, tuşea şi freca alt chibrit de capacul cutiei.

De sub movilita de găteje, neîndeminatec construită, se înălţa o aţă subţire de fum. Se deşira în albăstriu semn de-ntrebare, spre cer, plutea indecis, se-ntorcea la pămînt, se risipea în nimic. De flacără, însă, nici pomeneală. Numai cîteva vîrfuri de crengi sfîrlogite, trei degete de cenuşă şi fumul tăciunilor care-i urzica pleoapele usturător.

Cînd a isprăvit ultimul chibrit, Octav Udrea a aruncat deasupra şi cutia goală. S-a ridicat repede în picioare, fiindcă i s-a părut c-aude paşi pe potecă. Atît mai trebuia! Să-l surprindă un trecător, pădurar, ţăran sau arendaş, într-o asemenea copilăroasă îndeletnicire. Copilăroasă şi nici măcar izbutită!

Nu era nimeni. Numai o părere. Codrul vast, pustiu, cu freamăt neliniştit de frunze în presimţirea toamnei şi c-un ecou depărtat, ritmic şi afund, de secure, în celălalt capăt, la capătul lumii.

Octav Udrea a scuturat cu palma iarba strivită de pe genunchiul pantalonilor. Şi-a potrivit ochelarii cu arc de sîrmă după urechi şi ciugulindu-şi bărbiţa gălbuie, a contemplat cu un surîs amar mica piramidă de vreascuri.

Era ca un sărman altar de jertfă, cu fumul refuzat. Ca tot ce i se-ntîmpla lui de-o lună, de cînd căpitanul Yann de Kergolay plecase spre junglele Asiei,

lăsîn- du-l să se zbuciume mereu în alte şi alte experienţe fără izbîndă.

Nemulţumiri, neajunsuri, mîhniri, un deznădăjduit simţămînt al zădărniciilor, privirea resemnată a Anne- Mariei, mai greu de suportat ca o mustrare; toate l-au scos din casă.

L-au alungat să caute singurătate, poate un gînd bun-sfătuitor, în pădurea copilăriei.

Şi aici l-a încercat această ispită puerilă, absurdă, întrucîtva superstiţioasă, dac-ar avea curajul să şi-o examineze.

A regăsit poiana, locul unde a stat o dată cu părintele său, la o vînătoare de iarnă. Lupache Udrea îl luase să-i pună întîia oară puşca în mînă. Îl dăscălise, îl încredinţase unui pădurar trăgător vestit, îl aşezase la o trecătoare strategică unde s-au perindat toate dihăniile codrului ca la o strungă, galopînd în salturi fantastice, cu urechi ciulite; căprioare şi cerbi, vulpi pîşîne şi lupi, iepuri şi rîşi.

Nu vînase nimic, fireşte.

A tras numai focuri în vînt, care i-au dislocat dureros umărul.

Dar părintele său făcuse ravagii cu deosebi în mistreţi. Glorios şi voios, cu barba fluturînd pe piept, conducînd prin troiene pînă la brîu alaiul prietenilor chemaţi de aiurea; împresurat de puşcaşi şi hăitaşi, de toată glotimea celor două sate care se îmbulzeau ca la nuntă la vînătorile boierului urmate de ospeţe, Lupache Udrea hotărîse acolo popas cu masă şi focuri, înainte de a începe bătaia în cealaltă jumătate a pădurii.

Iar copilul de atunci a admirat îndemînarea precisă şi repeziciunea cu care uriaşu-i părinte, dînd la o parte pădurarii şi argaţii, a aprins el cu mîna sa cel dintîi rug cu vîlvătaia înălţată pînă la vîrful fagilor. A fost ca un fenomen magic. Ca o ceremonie a şefului de clan, cu taina transmisă din veacurile neguroase ale omenirii, în vîrsta ceremoniei.

O scăpărătoare, o fărîmă de iască, un mic cuibar de aşchii minuscule pentru flacără sub imensa stivă de crengi şi de lemne. Văpaia a izbucnit în troznet de vreascuri. A împrăştiat feerice sclipiri în parapetele de zăpadă, în promoroaca ramurilor, în hăţişurile ninse. El a apropiat palmele muşcate de ger şi s-a simţit copilul cel mai fericit de pe lume.

Ce-a urmat nu-şi mai aminteşte.

Numai vîlvoarea iruptă din nimic, dintr-o cremene şi-un amnar, i-a rămas ca un simbol al elementelor biruite, domesticite, aservite; ca un triumf al geniului practic şi inventiv, confundîndu-se cu imaginea lecturilor celor dintîi despre lupta omului preistoric cu inerţia ostilă a materiei. Primul foc, primul opaiţ, prima luntre, prima pîrghie, prima unealtă... Închipuiri şi asemuiri naive, de copil îmbîcsit precoce de litera cărţilor şi refugiindu-se îndată de la realitate în lumea lor, spre minunarea plină de haz şi de protectoarea compătimire a lui Lupache Udrea, care altfel vedea, altfel înţelegea şi altfel îşi trăia viaţa.

Amintirea aceasta l-a îndemnat acum, după atîţia ani, să încerce şi el. Simplă, nevinovată, dar irezistibilă curiozitate.

Îşi spusese că aşa avea să-şi risipească gîndurile apăsătoare. Că aşa va lepăda pojghiţa civilizată şi pedantă, încercînd prin propriile sale mijloace de dezrădăcinat să înveţe ceea ce pentru cel din urmă băie- ţandru de la stînile de-aci înseamnă o joacă... Zece, o duzină de justificări. În afară de una, pe care n-avea curaj să şi-o mărturisească...

Într-o tainiţă a cugetului, mijise superstiţioasa iluzie că îndată ce va elibera şi el vîlvătaia din nimic, dintr-o movilă de vreascuri ca părintele său Lupu Udrea, din aceeaşi clipă, toate se vor limpezi cum i se limpezeau lui, va sfărma o vrajă rea, va birui duhurile viclean vrăjmaşe cîte-i stăteau în cale.

A încercat. A consumat o cutie de chibrituri. Şi-a pătat un genunchi de pantalon c-un rotocol verde ca de spanac.

Îl ustură pleoapele şi vîrful degetelor fripte.

Toate pentru asemenea jalnic rezultat! Fumul s-a întors la pămînt; jertfă respinsă de cer.

Ca tot ce nu-i izbîndeşte lui de-o lună încoace.

Octav Udrea a împrăştiat movila de găteje cu talpa ghetei. Parcă ar fi suprimat astfel mărturia încă a unei experienţe care a dat greş, umilitor şi ridicol.

Apoi s-a depărtat cu mersul său şovăielnic de miop, sub bolta înaltă şi sonoră a codrului.

Era pădurea lui moştenită din părinţi, şi se simţea străin în ea. A mai păşit o dată aşa, cu două săptă- mîni în urmă, alături de un pădurar. A îndurat şi atunci încă o umilire. A fost încă o dată ridicol. Ca să nu calce în tăcere lîngă un om al pămîntului, un păzitor al avutului său, a socotit de cuviinţă s-aducă vorba despre vigoarea şi vîrsta copacilor.

A crezut că arată un fag.

— Paltin, coane! l-a îndreptat, cu blîndete, pădurarul.

A crezut că vorbeşte despre un ulm.

— Adică fag, coane Octav, vrei mata să spui...

A pomenit despre vînătorile care s-ar putea pune la cale în anii viitori, pentru a învia timpurile părintelui său.

Pădurarul i-a amintit că începînd din iarna ce vine, domnul Noiică Gaşpar porneşte tăierea şi i-a numărat pe rînd parchetele gata întocmite, măsurate şi marcate, vîndute şi încasate de conu Tăchiţă Nedelcovici, avocatul şi procuristul de la Piatra. Acestea el nu le mai ştia. Sau dacă le-a ştiut, le uitase, ca tot ce se lega de gospodăria celor două moşii unite într-un singur trup şi lăsate pe-o singură mînă.

Le cunoştea mai amănunţit pădurarul pe care nu-l mai văzuse niciodată şi pe care se sfia să-l întrebe cum îl cheamă.

A înţeles că-i de prisos şi imprudent să mai urmeze o discuţie atît de nenorocoasă. Simţea numai cum îl cercetează ţăranul cu coada ochiului,

nedumerit, c-un fel de milă şi poate cu dispreţuire. Un stăpîn ce nu cunoaşte numele copacilor din pădure şi nu ştie cine şi cînd şi cum taie din această pădure, ce merita alt decît milă şi dispreţuire?...

Octav Udrea şi-a tamponat tîmplele cu batista.

Umilirea şi ridicolul îl torturau retrospectiv. Suvenirul lor neplăcut se împletea cu alte întîmplări prea de aproape înrudite.

Tot astfel s-a dat pe faţă arendaşului că nu mai poate deosebi secara de grîu; unui ţăran că habar n-are de orînduiala arăturilor şi semănăturilor. Nu se pricepea să le vorbească. Nu izbutea să şi-i apropie.

O dată, a întins mîna unui sătean. Omul s-a repezit plecat să i-o sărute şi el a tras repede palma îndărăt.

Ţăranul, Alecu Faraon, a înţeles gestul în felul său. A zîmbit mizerabil, răsucindu-şi mîna cu pecingini şi spuzituri de pelagră:

— Nu vă temeţi, coane, că leprica asta nu se ia! ...Asta, după cum spune doftorul Năzdrăvanu de la Rosnov, îi boală numa de-a noastră, de-a caliciei, din păpuşoiul aprins cu care ne hrăneşte domnul Nolică...

Trebuia să găsească atunci un cuvînt potrivit. Nu l-a aflat. Omul a rămas cu părerile şi judecăţile sale.

Altă dată s-a întîlnit pe drumul satului cu învăţătorul. Tînăr isteţ şi inimos, din şcoala lui Spiru Haret. S-a pomenit vorbindu-i despre ridicarea ţărănimii prin învăţătură, după pilda Occidentului şi

despre misiunea dascălului de sat. Consideraţii generale şi pedante, debitate într-un fel de pudoare, pentru a nu-şi dezvălui prea devreme planurile spovedite într-o seară cu lună profesorului de agronomie Dimitrie Petreanu şi lui Yann, în cerdacul de la Zapodia.

Toate i-au mai îndepărtat un om. I-a văzut pe figură cum i se retrage, ca lumina de pe-o apă, bucuria întîlnirii şi a cunoştinţei cu proprietarul cărturar de la Paris. L-a ghicit cum se închide în el ca într-o ca- rapace. Parcă pornise cu elan să-i spună ceva şi, dezamăgit, a renunţat.

Încă o dată îi rămînea un mister firească uşurinţă cu care Yann, străin de neam şi de locuri, străin de limba, de credinţa şi de păsurile băştinaşilor, le cîştigase îndată sufletul, se mişca liber printre dînşii ca printre bretonii lui de-acasă, îi înţelegea şi ştia să se facă înţeles.

El era aici mai străin decît un străin.

În locul de naştere, mai străin decît se va fi simţind căpitanul colonial Yann de Kergolay, între indigenii din Laos şi Anam.

Pînă la plecarea lui Yann, mai nădăjduia o dezlegare. Avea un sprijin. Un sfătuitor. Un om al spaţiilor largi care nu se înfricoşa de rezistenţa elementelor.

Singur, acum îl împresoară numai genii duşmane — s-ar spune răzbunătoare, expiatoare.

Octav Udrea s-a oprit la marginea pădurii ca să privească desfăşurarea cîmpurilor, prin geamul ochelarilor cu rama de metal.

Se întindeau mirişti şi arături, porumbişti cu frunza pălită de cei dintîi fiori ai toamnei. Pluteau funigei în soarele palid. Satul se zărea aproape, în vale, cu urîtele acoperişuri negre, de paie şi strujeni. Pe sprînceana dealului din faţă se înălţa conacul. Conacul copilăriei. Toate primenirile, în care îşi pusese o exagerată încredere, îşi pierdeau faţa de la distanţă. Casa era albă, spoită, cu ferestrele deschise în soare.

Dar parcă înadins pentru a se măsura prin contrast, sărea în ochi paragina înconjurătoare.

Curtea rămăsese tot fără împrejmuiri, cu doi stîlpi surpaţi în loc de poartă; livada tot sălbătăcită cu merii şi nucii ştirbi din aliniere; plopul uscat; scheletele maşinilor de-acum douăzeci de ani îngropate în pămînt; tufişurile de bălării, urzici şi cucută, nalte cît statul omului. Toate cereau o mînă viguroasă şi o voinţă dîrză, ca să le aducă la ceea ce au fost.

Iar el nu se mai încumeta să le înceapă.

Plănuirile din pridvorul de la Zapodia s-au izbit de piedici neprevăzute chiar de dascălul de agronomie şi de Yann. Atunci vorbeau despre obstacole în principiu, generale şi oarecum abstracte. Îl aşteptau aici altele, mai directe, pe care nici nu le bănuise, fiindcă n-avea mintea plecată spre ele şi nici experienţa lor. Îl legau contracte de arendă, vînzări, cîştiuri încasate înainte, operaţiile domnului Tăchiţă Nedelcovici, avocat şi procurist cu împuterniciri nelimitate.

Nolică Gaşpar şi cumnatul său, Picu, scoteau îndată din sertar condici şi contracte, chitanţe şi zdelci legalizate; domnul Tăchiţă Nedelcovici dădea la iveală din ghiozdanul de piele umflat ca un geamandan alte chitanţe, contracte şi procuri legalizate. Toate în cea mai perfectă regulă şi toate zădărnicindu-i orice drept şi orice putere pe moşia sa ohavnică.

Stăpîn pe o mie cinci sute de fălci, aflase cu tristă uimire că nu e în stare să găsească suma cea mai neînsemnată, decît numai şi numai prin bunăvoia acestui domn Nedelcovici şi acestui Nolică Gaşpar. Cînd a chemat procuristul să-i împărtăşească proiectele de reformă şi de generoase împroprietăriri; cînd şi-a pledat cu o imprudentă candoare cazul său de conştiinţă, domnul Tăchiţă Nedelcovici nu şi-a săltat în hohot guşa cu triplu etaj, cum se temuse.

A ascultat atent pînă la capăt. A luat apoi cuvîntul, subliniind că nu-şi permite să comenteze nişte idei depăşind competinţa sa. El discuta numai ca om de încredere şi ca avocat, ţinut să respecte paragrafele legii şi să apere de neajunsuri un client pe care l-a servit conştiincios aproape douăzeci de ani. Fiecare e liber să facă din averea sa ce pofteşte. Ce pofteşte şi ce poate. Să strice contracte, să împartă pămînt la ţărani, să aştepte pînă ce acest pămînt va fi achitat la Sfîntu-Aşteaptă de obştiile plugarilor. O desfacere de contract presupune însă judecată şi despăgubiri. Iar judecata cere timp — toate instanţele pînă la Casaţie — şi despăgubirile înseamnă bani.

Bani poate aduşi proaspăt de la Paris, fiindcă aici şi ratele ipotecilor au fost amînate, prelungite, cîrpite cu alte ipoteci de-al treilea şi al patrulea rang. Toate în cea mai perfectă regulă, după cum au făcut dovadă actele, borderourile, scrisorile şi procurile legalizate din ghiozdan.

Domnul Tăchiţă Nedelcovici a apăsat cu un ţăcănit scurt şi metalic încuietoarea genţii de piele.

Odată cu procurile, actele şi borderourile în cea mai perfectă regulă, a închis acolo, ca într-o urnă,

toată cenuşa proiectelor generoase pe care nici nu s-a ostenit să le combată. Le năruia realitatea cu rădăcini mai vechi şi adînci.

Avocatul şi procuristul său, domnul Tăchiţă Nedelcovici, a plecat în trăsura pusă la dispoziţie de arendaş, ţinînd cu latul palmei pe genunchi preţioasa arhivă din ghiozdan.

El a rămas să măsoare cu paşii de-o sută de ori, în lung şi-n lat, încăperea care după noua orînduială a casei, se întîmpla să fie tocmai odaia unde Lupache Udrea trata afacerile sale plugăreşti, cu negustorii de grîne şi de vite, cu procurişti şi cu avocaţii altora, după alt tipic. Sumar, fără cazuri de conştiinţă, cu aprigă agerime de stăpîn care-şi apără avutul.

Din acea zi nu mai plănuieşte nimic. Nu mai vrea nimic. Nu simte tăria să-şi spună neted că nu mai are ce căuta aci, măcar cîţiva ani încă, pînă ce contractele se vor desface de la sine şi ipotecile se vor radia de la sine. Cinci-şase ani, i-a demonstrat domnul Tăchiţă Nedelcovici, cu cifre în cea mai perfectă regulă.

Cinci-şase ani, în care el să nu mai atingă nici un venit.

La toamna cealaltă expiră contractul de arendă al domnului Nolică Gaşpar. Oferă fraţii Fischer arendă dublă. Oferă şi Nolică Gaşpar la fel. Cu riscuri de pagubă, dar numai fiindcă îl ţine la Stănişoara alt contract mai lung, pe zece ani, pentru tăierea şi exploatarea pădurii. Pădurea vînătorilor care au fost şi nu vor mai fi.

Concluziile domnului Tăchiţă Nedelcovici îl osîn- desc astfel să stea mosafir acasă la el; să privească pe geam cum alţii lucrează, adună, încarcă şi cară pe moşiile sale, care nu mai sînt ale sale.

Octav Udrea se apropia de sat. A zărit de departe arendaşul călare, trecînd de la un lan de porumb, spre magazii. Nolică Gaşpar l-a ocolit. A tăiat drumul pe-un hat, pe urmă peste mirişti şi arături.

O face înadins, din prevăzătoare socoteli. Nu vrea să se bage în sufletul proprietarului; să pară că-l cul-

tivă pentru a prelungi contractul. Întru aceasta are mijlocitor mai sigur. Pe Octav Udrea îl bucură asemenea discreţie, pentru alte pricini. Nolică Gaş- par, crescut şi trăit la ţară, fecior de orîndar şi el însuşi fost orîndar al unui ratuş de drumul mare, are înfăţişare şi apucături de om al cîmpului. E ars de soare, se ţine bine în şea, aleargă din zori după treburi al căror rost îl cunoaşte, ştie să împartă porunci şi să se facă ascultat, chiar dacă poruncile sînt neomenoase şi istovesc vlaga pălmaşilor.

El umblă fără nici um căpătîi, ca un tîrgoveţ vilegiaturist, cu un beţigaş de alun în mînă.

Stăpînul Stănişoarei a lepădat varga de alun în marginea şanţului.

A intrat în sat.

Şt îndată au început să-l latre cîinii ca pe-un venetic, să-l privească femeile ponciş pe sub tulpane, să-i fugă copiii din cale, ascunzîndu-se după gardurile surpate.

E încă o rană fără balsam.

Se aşteptase să-l întîmpine ţăranii cu semne de bucurie. Biserica satului a fost zidită de-un Udrea, spătarul Alexa. Alt, Udrea a durat podul de piatră şi a rînduit ogoare de veci însurăţeilor, pe vremea lui Cuza-Vodă. Lupache Udrea nu se dădea în lături să boteze, să cunune şi să înzestreze fetele gospodarilor mai nevoiaşi din cele două sate. Era în aceeaşi vreme temut şi iubit. El, cel din urmă al lor vlăstar, venise adus de hotărîri mari, gata să se despoaie de-o jumătate a avutului.

Iar toţi îl cercetează bănuitori. Păţeşte aidoma ca eroii lui Lev Tolstoi, mînaţi de intenţii mărinimoase şi cazuri de conştiinţă, care nu găsesc crezare. Socotise că e numai literatură; o înşiruire cam forţată de plăzmuiri scriitoriceşti. Şi iată că viaţa cea în- deaievea le confirmă şi le depăşeşte! Aceleaşi cauze, aceleaşi împrejurări — aceleaşi efecte.

Întru amarul şi desăvîrşita lui descumpănire, trăite, nu plăzmuite. Răni vii, în carne vie,

Fiecare vorbă şi faptă i-au fost răstălmăcite pidos- nic. În alte împrejurări l-ar fi amuzat, fiindcă unele intrerpretări sînt într-adevăr de-un comic irezistibil. În starea lui de bolnavă ascuţire a nervilor, toate însă îl dor şi-l descurajează.

Împins de îndeletnicirile cărturăreşti, amintindu-şi mustrarea lui Yann, a lăsat sub cheie materialul încă neclasat pentru cel de-al treilea volum de hagiografie şi mitologie bretonă.

S-a gîndit să adune alt material, de aici de unde s-ar fi cuvenit să înceapă. Două săptămîni purtase un carnet în buzunar şi notase răbduriu anumite cuvinte, zicale şi eresuri, însoţite de anumite semne.

Alecu Faraon, acelaşi ţăran cu miinile spuzite de pelagră, a scornit de îndată în sat zvonul şi îngrijorarea că acum le-a mai căzut pe cap şi stăpînul moşiei, cu o condică unde însemnează cine ştie ce puneri la cale de alte dăjdii şi corvezi, ca şi cum nu le ajungeau lor destulă pacoste, condicile domnului Nolică Gaşpar. A aflat-o aceasta chiar de la copila lui Alecu

Faraon, Frăsina, slujnicuţa pe care, le-a cedat-o soţia arendaşului.

Fata, ascuţită la minte şi la vorbă, a povestit întîmplarea rîzînd, ca o năzdrăvănie a lui taică-su, care şi prin somn visează numai condicile învoielilor şi datoriilor ce-l ţin rob pe viaţă.

Lui i-a rămas ca un simpton iremediabil al prăpas- tiei căscată între nevinovatele sale intenţii şi oamenii locului.

A renunţat la carnet, la culegeri de folclor şi eresuri, la romantice expieri. Alecu Faraon a înţeles în felul său că i-a isprăvit de trecut pe toţi la răboj şi aşteaptă să le cadă din zi în zi urgia gloabelor şi angaralele născocite de boierul de la Paris.

Iar de atunci, s-au adunat alte încă şi mai strimbe presupusuri. I le raporta fetiţa vioaie şi sprintenă la vorbă, cu acelaşi rîs, fără să bănuiască împunsăturile care-i mergeau de-a, dreptul la inimă.

A scăpat cuvînt cîtorva bătrîni, despre gîndul să împartă cîndva o parte din pămînt ţăranilor. O babă solomonărească, Acsinia Ţuţuianca, s-a aflat îndată a şti că aceasta a fost dorinţa răposatului Lupache Udrea, lăsată cu limbă de moarte şi nesocotită de feciorul plecat în străinătăţi. Mai ştia baba Acsinia Ţuţuianca şi cum l-a mustrat cugetul, pînă ce l-a adus să-ncerce a se spăla de păcat. Numai că-i prea tîrziu! L-a ajuns blestemul oamenilor bîntuiţi de lepricâ şi l-a lovit mînia lui Dumnezeu. L-a pedepsit cu stingerea neamului, hărăzindu-i o soaţă stearpă, de altfel o papistaşă care-şi face crucea cu palma întreagă în faţa altarului zidit de străbunul lor, spătarul Alexa.

Şi tot această babă solomonărească i-a mai găsit vină că poartă o bărbiţă necăjită, de ţîrcovnic, nevrednică de barba stufoasă şi mîndră a părintelui său, Lupache Udrea, vîrtos urmaş al ctitorilor din zugrăveala bisericii. Asemenea scorneli n-ar fi meritat oare un săltăraş aparte în fişierul unui specialist al folclorului, eresurilor şi psihologiei populare?

Durau însă un pat de spini, pentru nesomnul unei fiinţe rănite ca dînsul.

S-a strecurat prin sat ca un duşman al satului. A intrat la curte printre cei doi stîlpi de poartă, fără poartă, urîţi şi surpaţi. A zdrobit sub talpă florile tîritoare de portolac, vegetaţia gelatinoasă şi prăfuită, desertică, de ruini şi dezolare.

Înainte de a urca treptele, s-a oprit să-şi liniştească respiraţia; să-şi alcătuiască o figură mai puţin mîh- nită, fiindcă înlăuntru îl aştepta altă confruntare.

Din încăperile de jos, unde se afla exilată familia domnului Nolică Gaşpar, cinci capete de copii se iţeau la ferestre, spionîndu-i mişcările. Alungaţi din chioşc şi din livadă de prezenţa proprietarului, însemna şi pentru aceştia un oaspe nepoftit. Coana Zîna Gaşpar, gaşperiţa cum îi spuneau oamenii, îşi strunea pruncii, cu ostentativă severitate, dovedind că nu ezită să-şi supună progenitura la martiragiu, numai pentru a asigura liniştea şi toată lărgimea stăpînilor de la Paris.

Copiii pîndeau pe furiş, îi cercetau ca pe nişte animale curioase printre gratiile menajeriei; apăreau şi dispăreau la distanţă, în tufişuri de boz şi după magazii; făceau ocoluri pe-o rază dinainte fixată de soţia arendaşului. Altă senzaţie intolerabilă. Fără îndoială că acum un glas a strigat ceva în încăperi, căci capetele au dispărut de la fereastră ca broaştele în baltă. Dar le ştie privirile nedeslipite, din umbră, în adîncul odăilor. Aveau vreo vină? Erau numai copii şi el devenise duşmanul lor.

Într-un acces de eroică energie, Octav Udrea a hotărît să cheme chiar în acea seară arendaşul şi să-l invite a ridica neomenoasa poprelişte, pe care nu el a cerut-o.

Atît e tot ce găsise într-o zi, pe măsura puterilor sale, pentru alinarea neliniştilor din cuget.

Anne-Marie îşi ascundea ochii plînşi.

Vorbea cu fruntea înclinată prea mult deasupra dantelei.

Pînă şi această dantelă, începută de-o lună şi acum aproape isprăvită, era

pentru Octav Udrea o mută şi atroce mustrare.

Altceva nu putea oferi schimnicia de la Stănişoara, unei femei deprinsă cu neastîmpărul altei vieţi.

S-a aşezat în jîlţul de alături. I-a luat încetişor lucrul din mînă. Anne-Marie a ridicat ochii de culoarea oceanului, cu lichida lucire împîclită, ca oglinzile ca- re-au stat prea îndelung la întuneric şi au mucezit. Ca toate oglinzile din această casă.

A încercat să surîdă. Ce biet surîs, trist şi crispat, fără curaj!

— Cum îţi mai merge infirmeria? a întrebat Octav, dezmierdîndu-i mina subţire şi lungă.

— Cu aceasta bine. Am să-ţi arăt...

Era o aluzie la infirmeria de mobile, de tablouri, de argintării vechi, de scoarţe, şaluri şi perdele. Tot ce-a putrezit, a coclit, a ruginit; şi tot ce-a fost devorat de molii, în încăperile zăvorite vreme de atîţia ani.

Cealaltă infirmerie, pusă la cale după consfătuirea cu tînărul doctor Năzdrăvanu de la Rosraov (de fapt o farmacie gratuită pentru bolnavii de pelagră, femeile lăuze şi copiii malarici), a rămas cu dulapurile închise. În cea dintîi duminică s-au înfăţişat trei femei, numai trei, cu toate chemările şi zvonul împrăştiat în sate de vătăjeii primăriei. O oarbă, o oloagă şi o nevastă c-un copil epileptic.

În a doua duminică nimeni.

Ce încredere să aibă oamenii într-o străină, care nici nu le cunoaşte graiul, şi în picăturile amare din cîteva şipuri, în prafuri şi pilule ca alicele, care, chiar după mărturia doctorului Năzdrăvauu, nu pot tămădui o oarbă, o oloagă şi un copil cu ducă-se-pe-pustii?

Leacurile şi descîntecele babei Acsinia Ţuţuianca puteau ceva mai mult. Iar solomonăreasa n-a stat cu mîinile în sîn şi cu gura cusută. Purtîndu-şi din poartă în poartă bărbia sucită în sus din nodul broboadei ca un vîrf de opincă, le-a dovedit tuturor cumetrelor cîte parale pot preţul închipuitele doftoricafe primite din mila unei papistaşe, însemnată de Dumnezeu cu pecetea stîrpiciunii. O papistaşă fără trecere, nici la Dumnezeu nici la Diavol, deoarece nu-şi aflase leac la meteahna ei, înainte de a o apuca jalea şi îndurarea pentru pătimirile altora...

Anne-Marie a răscolit sub ziarele de pe măsuţă:

— Am găsit într-un sertar secret de scrin aceasta... Un album...

A tras la iveală albumul cu scoarţele de marochin roşu şi cu încuietori aurite,

întînzîndu-l cu mişcări line, aşa cum atingea ea, cu o delicateţă de adevărată infirmieră, tot ce era relicvă de familie în această casă, ca şi în castelul lor vechi, sărac dar conservat cu pietate, din Bretania.

— Nu mi-am permis să încerc a descifra ceva... De altfel ce-aş fi înţeles, cu cele două sau trei sute de cuvinte romîneşti, învăţate de la tine şi de la Frosînel?... N-am darul lui Yann...

Vorbea repede, silindu-se să zîmbească şi să-şi ascundă neliniştea.

Cu încordată atenţie urmărea însă impresiile pe chipul lui Octav. Făcuse bine ori nu, dezmormîntînd un album de familie, dintr-un sertar secret de scrin?... Poate a profanat cine ştie ce taină... Poate a tulburat cenuşa cine ştie cărei drame. Mai prudent era poate să-l fi lăsat pentru totdeauna, culcat în micul său alcov capitonat cu pluş, aşa cum l-a găsit şi n-avea să-l mai găsească nimeni.

Octav răsfoia paginile cu litere pale, scrise de mîna unei umbre.

— E scrisul mamei...

În ochii Anne-Mariei a crescut neliniştea.

— Şi e vorba de mine... a adăugat Octav.

Anne-Marie a respirat. Trecuse poate pe lîngă o mare primejdie.

— Un jurnal din anii cînd eram copil, urmă Udrea, pînă în toamna cînd m-a adus tata la Paris, la Louis le Grand...

Glasul îi tremura. Din foile albumului se desfăcea o caldă fantomă. Se pleca în rochia lungă şi neagră, cu cingătoarea de argint, deasupra jilţului, acelaşi unde a stat suspinînd copilul înainte de a fi pornit în pribegie, la colegiul Louis le Grand.

Anne-Marie a reluat lucrul. El a încercat să se împotrivească:

— Nu. Te rog...

Pusese albumul la loc, sub ziarele franceze. Ea l-a mustrat:

— La aceasta am ajuns, Octav?... Atît de puţin sinceri unul cu altul?... Spui că e un jurnal al mamei tale. Că e vorba de tine...

Nu pot să cred că te rabdă inima să-l închizi, ca registrele arendaşului, înainte de a-l citi din scoarţă în scoarţă...

— N-am pretins aceasta, Anne-Marie! protestă Octav Udrea, ciugulindu-şi bărbiţa. Recunosc... Îl voi

citi, îl voi devora din scoarţă în scoarţă... Am s-o fac diseară... Mîine... Te-am lăsat atîtea ore singură... Ce-ai avea drept să crezi?

— Fă-mi plăcerea şi uită că sînt lîngă tine. Altfel rămîn cu impresia că stau între tine şi amintirea mamei tale... Nu ştiu cum să-ţi spun... Că o alung. Că o sacrifici pentru mine... E prea complicat...

— Dar Anne-Marie, pentru Dumnezeu, cum îţi pot trece asemenea bănuieli prin minte?... se alarmă Octav, necăjindu-şi ochelarii pe nas. E absurd şi monstruos...

— Îmi trec acum multe bănuieli, absurde şi monstruoase, prin minte. Existenţa de aci ne înstrăinează, Octav!... Ne-a adus la acest exces de reticenţe... Ne temem unul de părerea şi de gestul şi de intenţia şi de gîndul celuilalt. Credem că ne cruţăm reciproc şi ne izolăm în noi...

Ochii muiaţi în lacrimi şi glasul în plîns au împiedicat-o să urmeze. Era din acelaşi sînge cu Yann, tare şi energică, acceptînd curajos viaţa, ca o făptură puţintică la înfăţişare în care vibra însă un arc mereu încordat.

Pînă aici, Octav n-o văzuse niciodată plîngînd. La Paris şi în Bretania, asupra sa apăsau toate grijile mărunte şi mediocre ale existenţei. Îl ocrotea matern, cruţîndu-l de ele, măcar că era cu zece ani mai tînără. Şi tot ea fusese cea care-l susţinuse în plănuirile de la Zapodia, gata să se expatrieze, să-i fie de-un ajutor, să-l sprijine în amănuntele practice ale vieţii, ştiindu-l şovăielnic şi dezarmat.

Acum îi picurau lacrimi în plasa de dantelă.

A vorbit, scuturîndu-se de această slăbiciune:

— Fă cum te-am rugat, Octav!... Stai aici, citeşte şi uită că sînt lîngă tine... Dacă nu vei fi vrînd cumva, să plec în altă cameră...

El a îngăimat ceva. N-a lăsat-o să plece. A primit albumul în mînă. L-a deschis. A citit, întorcînd foaie după foaie.

O viată care a fost. O viată concentrată cu totul şi cu totul numai asupra lui, cum n-a ştiut-o. Fiecare cu- vînt, toate nimicurile, toate faptele banale ale copilului se aflau consemnate cu proporţii de eveniment: „Astăzi Octav a gîngurit întîia oară mamă... Mama! Mama!... Ce emoţie poate provoca o singură vorbă!... Răceala lui Octav a trecut... O spaimă exagerată, cu medic adus în toiul nopţii şi cu argaţi trimişi călare prin viscol după medicamente la Piatra; o spaimă de care Lupu a rîs şi va fi pentru el un nou prilej de ta- chinări... Mă întreb ce se petrece oare în mintea unui copil? Aseară Octav a întins mînuşitele după lună: Vreau luna! Spune tăticului să-mi dea luna!... Pentru dînsul atotputernicia lui Lupu e în afară de orice discuţie. Luna, soarele de pe cer, universul, se supun la porunca lui. Tăticule, spune vîntului să se oplească!... Astăzi, 7 decembrie, Octav a scris cea dintîi literă, fără să-i port mînuşiţa. Un *o* strîmb, şi tremurat ca un covrig... L-aş dori cu îndîrjirea moştenită de la tată şi cu inocenta mea pasiune pentru lecturi... Lupu deschide o carte la trei luni şi adoarme după trei pagini. Pentru viata lui Octav, aş dori să-i pregătim altceva...”

Amurgul s-a lăsat pe nesimţite. Umbrele s-au prelins în cameră.

Frăsina, slujnicuţa de-o şchioapă, cu boneta bretonă de dantelă şi cu şorţuletul alb croit de Anne-Marie, a adus sfeşnicul cu lumînarea aprinsă, purtîndu-l înalt, în dreptul frunţii, ca o făclie în procesiunile armo- ricane.

La semnul mut al stăpînei, cu degetul ridicat la buze, a păşit în vîrful

picioarelor, pătrunsă de gravitate, deşi intrase c-un sclipet de hlizire în ochi ca să raporteze înc-o năzdrăvănie aflată din sat.

A aşezat sfeşnicul pe masă. S-a retras tiptil.

Octav Udrea n-a ştiut cînd venise, cînd a plecat, cînd s-a întunecat şi de cînd citea la flacăra lumînării. Nu şi-a dat seama nici cum a închis albumul după

ultima foaie şi cînd a rămas cu el pe genunchi, cu ochii în gol.

Anne-Marie îl privea zîmbind trist, aşteptînd. O mai simţea oare lîngă dînsul?

Albumul acela oare nu-i mai înstrăinase încă?

Ea săvîrşise doar tot ce-i stătea în putinţă pentru a însufleţi viaţa moartă de aci. Cu oamenii n-a izbutit. Cu asemenea oameni... Fostul vizitiu, Farcaş, moşneag surd şi abrutizat... Baba din curtea arendaşului, păzitoarea de gîşte, cu privirea pieritâ, cu pielea tărcată de pecingini vinete şi jupoiate pe-alocuri pînă la carne vie... Toţi dau tîrcoale casei ca nişte spectre; arătări de azil... Cu aceştia n-a izbutit. Nici nu este o putere pe lume să mai izbutească. Nu se-ntorcea chiar Yann, spăimîntat de-o beznă şi-o mizerie cum n-a văzut el nici în colibele Asiei?... Dar îşi luase asupra sa şi izbutise în alte îndatorinţi femeieşti... Infirmeria ei de mobile... Cînd i-a vorbit întîia oară lui Octav, a surîs cu neîncredere: „Zi cimitir, nu infirmerie, Anne-Marie!”

Acum s-a convins, recunoaşte, că a făcut totul cu o înţelegere subtilă, fiindcă ea ştia cum toate lucrurile care au stat cîndva în apropierea omului capătă un spirit, o viaţă a lor, trăiesc şi mor. Devin calde, încep să ne cunoască şi să ne iubească, poate că meditează asupra noastră. Aşa erau, aşa sînt toate lucrurile lor vechi, în castelul din Breiania. Aşa vor fi fost şi acestea. Le-a găsit terne şi moarte, reci, sarcofagii. Panoplii de arme coclite, perne şi şaluri mucede, încuietori ruginite, scrinuri de pe al căror lemn s-a şters luciul mîinilor... Căldura misterioasă

care însufleţeşte lucrurile neînsufleţite se retrăsese de-aici...

Totuşi a izbutit s-o readucă treptat. Obiectele, mobilele, resuscitau. Începeau din nou să participe la viaţa omenească, după ce-au zăcut părăsite, uitate, departe de oameni, într-un cavou... Şi aceasta era numai meritul ei, miracolul ei, venită dintr-o ţară unde

durează cultul acestor scrinuri şi paturi şi mese şi mărunte obiecte familiare, transmise din generaţie în generaţie să păstreze o continuitate a vieţii dincolo de morţi... Cînd miracolul va fi deplin, atunci poate că şi Octav se va simţi în sfîrşit la el acasă, aici, unde e atît de străin, atît de nefericit şi străin!

Anne-Marie a ridicat ochii de la bărbatul îngîndu- rat, cu privirea în gol diupă ochelarii cu arcuri de sîrmă. I-a plimbat cu mulţumire de sine şi c-un început de curaj, la pereţii încăperii căptuşiţi cu scoarţe în culori stinse, şaluri şi panoplii, portrete în rame de aur.

Necunoscuţii aceştia în costumele lor orientale, începeau s-o cunoască. Femeile acestea în cadre ovale, cu umerii goi şt pieptănătură romantică, începeau s-o primească în lumea lor, care a fost moartă şi a înviat prin ea, din cenuşă, din coclează şi putreziciune roasă de molii. Alesidele lor le-a găsit, şalurile lor le-a găsit. După ce s-a risipit mirosul muced din rochiile vechi de atlas şi brocart, a prins să adie şi parfumul lor melancolic... Parfum stins, de trandafiri, de liliac, de iasomie, ca pentru aceste locuri şi acele timpuri...

Acesta e spătarul Alexa? Cu tot costumul de aspect asiatic, are ceva din cutezanţa şi privirea aventurosului navigator Yves-Joseph de Kerguelen-Tremarec, care a debarcat întîia oară din corăbiile sale cu pînză, în arhipelagurile mărilor australe... Femeia aceasta în costum din epoca lui Louis Philippe, sau a lui Ioniţă şi Mihalache Sturza după numărătoarea de aici, e bunica lui

Octav... O bunică la vîrsta dinainte de a fi fost mamă, zugrăvită la douăzeci de ani... Inelul de pe deget e acum pe degetul ei... Aşa cum a dorit, cum i-a cerut Octav...

Dar trecerea aceasta în revistă a rămas pentru totdeauna neisprăvită.

Un răsuflu de vînt a intrat pe geamul deschis şi a hăpăit flacăra lumînării ca un cîine.

S-a lăţit întuneric brusc. Nepătruns. Şi atunci, din întuneric, Octav Udrea rosti, ca şi cum întunericul acesta îl aşteptase:

— Anne-Marie, trebuie să plecăm de aici. Nu mai avem ce căuta aici!...

6

Acceleratul de Ostanda intra în ţară cu două ore în- tîrziere. A trecut frontiera la Burdujeni, odată cu răsăritul soarelui.

În vagonul de dormit, conductorul prezenta paşapoartele pasagerilor de clasa întîi: domnul Jack Me- doveanu, Magda şi Edgar Asan, Mihai Tăut. Toate cu nenumărate vize de intrări şi ieşiri, cu peceţi şi parafe din Franţa, din Austro-Ungaria, Italia şi Germania, Belgia şi Elveţia. Adevăraţi călători de rasă, voiajînd cu enorme piramide de bagaje, mărinimoşi la bacşiş, cum mai sînt doar principii, ducii şi conţii ruşi şi poloni, la această periferie răsăriteană a Europei.

Edgar Asan s-a interesat de vagonul-restaurant.

— Puteţi trece... A fost ataşat imediat alături.

Conductorul salută zîmbind şi lipindu-se cu spatele de geam, ca să-i facă loc. În două zile şi trei nopţi învăţase să-şi cunoască bine muşteriul. Inaugura şi închidea vagoanele-restaurant pe tot parcursul, în afară de orele siestei. Bombonel Asan a bătut şi în celelalte uşi:

— Jack! Mihai! Isprăviţi odată, monşer!... Parcă sînteţi Magda, de vă mocoşiţi atît!

Magda Asan rămăsese şi rămînea în cabină, pentru a împacheta în geamandane toate lucrurile răvăşite de Bombonel, care din fiecare valiză şi trusă a avut ceva de scotocit, de scos, de aruncat. De altfel, ceruse să-i servească şocolata aci. N-o pasionau discuţiile bărbaţilor la mesele lor nesfîrşite.

A întredeschis uşa, strecurînd capul c-o aureolă de hîrtiuţe roz, numai ca să-l implore încă o dată:

— Bombonel! Te rog, cel puţin începe cu sticla de Vichy!

— Bine! încep cu sticla de Vichy... a consimţit Bombonel plictisit, gesticulînd cu sticla de Tokay în mînă, fiindcă la proviziile vagonului-restaurant adăuga spre completare diferite specialităţi extra, recoltate în drum.

Au luat loc cu toţii la masă. Erau cei dintîi, în vagonul aerisit, cu feţe şi şervete de albul zăpezii, cu lumina răsăritului în geamuri. Jack Medoveanu, proaspăt bărbierit, înmînuşat, mirosind a colonie şi a briantină. Mihai Tăut cu lavalieră de aristocratică boemie şi lucitoare chelie garnisită circular, în chip de compensare, cu ondulate plete cărunte.

Veneau din direcţii deosebite, de la băi, cazinouri şi plimbări cu itinerariul prelungit în oraşele Germaniei, pe ţărmul Rinului, după ce-au străbătut ca de atîtea ori Franţa, Italia de Nord, Elveţia şi Tirolul.

S-au întîlnit din întîmplare, la Berlin, în gară. Grupul Asanilor sosind de la Ostanda; Jack Medoveanu şi Tăut, din Alsacia şi Palatinat. Îi aducea toamna în ţară, pentru un popas de cîteva luni,

înainte de sezonul Parisului şi al Rivierei. Îşi împărtăşeau impresiile cu aprinse ciocniri de păreri, fiindcă altceva căutase fiecare şi altceva îi încîntase.

Jack Medoveanu, pionierul progresului, era entuziasmat de tehnica şi de maşinismul german. Bombonel Asan, întocmind un copios şi savant menu de dejun matinal, cu elemente din *breakfastul* englezesc şi *zacusala* rusească (ochiuri, şuncă, muşchiuleţ şi peşte afumat, brînză, compoturi şi fructe); se rostea cu adîncă scîrbire despre bucătăria germană, contestînd astfel orice drept la viitor, unui popor care încă n-a învăţat să mănînce. Mihai Tăut, indiferent la deliciile stomacului, evoca Rinul cu citate din Heine în tălmăcirile lui Iosif.

Au căzut de acord, la o singură a sa exclamaţie:

— Ah! Toamnele noastre!...

Arătase pe fereastra vagonului. Ca la un semnal au privit toţi. Soarele dimineţii scălda în proaspătă lumină o dumbravă de mesteacăni diafani, o pajişte încă neatinsă de brumă, un lung convoi de care încărcate cu grîne, pe şoseaua străjuită de plopi uriaşi.

— Acestea nu le are nimeni! a recunoscut Jack Medoveanu, privindu-le prin monoclu.

— Te cred!... Spaţiu. Abundenţă. Orizont cu ondulaţii moi. Lanurile noastre, fîneţele noastre! Codrii noştri... Şi cerul nostru!... E o poezie pe care o ignorăm, o descoperim şi o preţuim cîteva zile, numai cînd ne întoarcem din străinătate... stărui Mihai Tăut.

Apoi surîzînd:

— Aţi observat că de cînd am trecut graniţa, vorbim numai romîneşte? Instinctiv... Ca un omagiu adus acestui pămînt!... Ne ţine numai pînă la Bucureşti... Dar tot e ceva... înseamnă că nu sîntem atît de înstrăinaţi, cum ne-au stigmatizat întrunirile studenţeşti, în mart, după scandalul din Piaţa Teatrului.

— Lasă inepţiile acestea! îl întrerupse Bombonel Asan. Şi observă altceva!... Observă cum se încorporează ţăranul romîn în peisagiu!... Ţăranul şi vitele... Cămaşa albă, boii în jug... Compară-l cu ţăranul Occidentului, francez şi german, care nu se încadrează în natură. Distonează... Sîntem un popor de incomparabilă fineţe estetică... Priveşte un autentic Grigorescu!

Lenevos, indica peste umăr cu havana, peisagiul lui Grigorescu rămas în urmă: un car cu boi, o femeie cu furca în brîu

alături, pe-un drumeag înclinat între tufe de măcieşi, în pulberea aurită de soare.

Acceleratul a trecut în dreptul unui conac. O alele boltită de tei. Un parc. În fund, pe umăr de deal, clădirea albă cu stîlpi şi cerdacuri, ferestrele cu perdelele trase, iederă şi viţă sălbatică, o fîntînă şi stoluri de porumbei. Zburda un mînz. Lucea în vale un iezer. Dincolo se revărsa satul cu risipitele căsulii, în pitorească neorînduială, după sălcii stufoase.

Totul idilic, bucolic, patriarhal.

— De ce n-ai imortaliza tu viaţa aceasta, Mihai? a întrebat Bombonel Asan, cu intonaţie de severă admonestare, uitind sau absolvindu-şi cu desăvîrşire iremediabila sa lene şi făcînd semn chelnerului să ridice sticla de Vichy nedesfundată. E o lume care se duce, după cum pretind toţi... După cum pretinde Paulina Gorjan... După cum ne asigură Jack şi ne-o demonstra individul din restaurantul gării, la Berlin... Cum îl chema, monşer, că ţie îţi tot dădea asalt?

Jack Medoveanu şi-a crispat dezgustat cutele obrazului în jurul monoclului:

— Hagi-Iordan se numeşte, Iordan Hagi-Iordan!... Mersi de compania pe care mi-o acorzi. Un şnapan!...

— Şnapan, dar, în concluzie, îţi cînta în struna ta. „Aveţi dreptate, stimate domnule Medoveanu... Vremea agriculturii latifundiare a apus. Viitorul Romîniei e în petrol... Mă las de agricultură! O singură sondă produce cît o moşie...” Progresul tău, Jack! Sondele din valea Prahovei vor ucide curînd, curînd, aceasta... Ceea ce au apucat să vadă ochii noştri şi nu vor mai trăi copiii noştri...

Havana dintre degete întîrzia în gest elegiac, spre culmea rămasă departe, cu albul conac în parcul împrejmuit de ziduri.

Sinceri erau toţi. De-o sinceritate inconsistentă şi fără durată, fără efect, ca tot ce spuneau, ca tot ce făceau, repetau.

Cînd parcul a dispărut de pe orizont, Bombonel Asan şi-a rehiat admonestarea:

— De această viaţă care se duce, ai datoria să-ţi legi numele cu un roman,

dragă Mihai. Pentru clasa noastră ai datoria; pentru talentul tău... Cît mai e timp....

Mihai Tăut n-a scris şi nu va scrie niciodată un roman. Se mulţumea să le povestească, improvizînd pe loc cu o prodigioasă fantezie. Îndată însă a recunoscut că pentru clasa sa şi pentru talentul său, are datoria să scrie un roman. Şi a început să-l istorisească, inspirat de conacul alb şi idilic:

— O dimineaţă de toamnă bucolică... O toamnă de-a noastră, ca aceasta... În dosul perdelelor trase, într-un ietac, cu miros de mere şi gutui, doarme eroina. Surîde prin somn, fiindcă prin somn îi murmură în ureche gînguritul alintat al porumbeilor de la geam... Să-i căutăm un nume. Fără nume n-o văd... Numai numele mi-o materializează... În orice caz, un nume din cronicari...

— Spune-i Ilisafta! a surîs sarcastic Jack Medo- veanu, neînduplecat duşman al literaturii indigene, cu baci, cu miros de stînă, ţîrlîit de fluier şi cu episoade preluate din letopiseţile lui Neculce.

*

Alt tren purta ţăranii Făgăraşului, de la Expoziţia Jubiliară, spre Constanţa, la mare.

Erau oameni spătoşi, ososi şi voinici, îmbrăcaţi în zeghe şi iţari. Femei cu velitoarea albă sucită ca un turban pe părul împletit în coade, cu pieptare strîmte şi înflorate, cu învrîstate catrinţe în luminoase culori. Oameni tari ai satelor, cu porturi şi datini pe care nu le-a

putut stinge asupritoarea stăpînire de peste străine hotare.

La podul de la Cernavodă, trenul s-a oprit cu gemăt de osii. Au coborît mecanicii să ciocănească şi să meş-teruiască roţi. Au coborît şi unii drumeţi, să-şi dezmorţească picioarele şi să-şi amăgească aşteptarea.

Din cîmpuri cu arătură nouă s-au desfăcut cîţiva muncitori ai locului. Au lăsat plugurile în brazdă şi s-au apropiat minunaţi şi sfioşi, în straiele lor urîte de şes şi de calicie, să-şi vadă fraţii.

Părintele Inocenţiu Bîrlea din Arpaşul de Jos a găsit cu cale a pune întrebări, ca între fraţi care nu se cunosc şi vor a se cunoaşte:

— No, mere arătura, mere?

— Merge, părinte! Că altfel ne pişcă harapnicul...

— Dar al cui e, mă rog frumos, cîmpul pe care-l lucraţi, de e nevoie de harapnic?

— Al boierului! Al cui să fie?

— Şi cum îl cheamă pe boier?

— Oreste Vlahopulos. Domnu Oreste...

— Doară c'aiesta nu-i nume de romîn!

— Nici nu-i romîn, părinte. Grec toată ziua.

— Rău-i tare?

— Cum îs toţi boierii, părinte... Grec, romîn, jidov, armean; pentru noi totuna...

— Da pămîntul vost unde-i, oameni buni?

Oamenii buni s-au uitat unul la altul. A răspuns unul, pentru toţi:

— La cimitir, părinte. Acolo-i pămîntul nostru, că altul n-avem.

— Nu, că n-oi crede-o. Nu se poate...

— Iaca se poate, părinte...

Au tăcut drumeţii de peste hotar străin şi robit, căutînd dînşii acum unul în ochii altuia. Au tăcut şi oamenii locului, din ţara liberă, cu ochii în pămîntul care nu era al lor.

Domnul părinte din Arpaşul de Jos a făcut un pas şi a dus mîna la sumanul în zdrenţe, al celui mai de aproape ţăran din ţara jubiliară. I-a desfăcut pieptul şi s-a dat înapoi în cutremurare.

Sub cămaşa ca ţărna de neagră, pieptul scorojit arăta semnele anului jubilar, spuziturile şi pecinginile pelagrei. A vrut să spună ceva. Un cuvînt. Orice. Să-şi ceară iertare, măcar că n-avea nici o vină.

Dar şuierul locomotivei nu i-a dat răgaz. S-a acăţat de treapta vagonului. Trenul a pornit, s-a depărtat. Ţăranii Făgăraşului nu cutezau să mai fluture mîinile a voioasă despărţire. Ţăranii locului au rămas sub cerul blînd şi dulce de toamnă bucolică, cu mîinile spînzurate de-a lungul sumanelor flenduri.

— Asta ce mai fu, mă Ioane?

— Ştiu eu?... Ai crede c-acu au văzut întîia oară pelagră d-asta, d-a noastră...

*

Ioniţă Cuţui, elev în clasa cincea primară din comuna Dărmăneşti, plasa Girov, judeţul Neamţ, îşi repeta lecţia de citire, la gazorniţa de pe prichiciul vetrei.

Domnul învăţător Bosînceanu îl lăudase în faţa clasei, fiindcă spune poeziile inimos şi e cel mai bun cititor din şcoală. Nu voia să-i facă laudele de ocară. Lua bucata de la capăt, pentru a treia oară:

„Toamna. Zilele s-au scurtat. Soarele răsare mai tîrziu şi apune mai devreme. Păsările călătoare se pregătesc de ducă. Se scutură cele dintîi frunze. Soseşte toamna cu brume argintii...”

Dănilă Cuţui, care nu ştie nici să se iscălească, îşi ascultă feciorul cu o minunată evlavie. Lat şi spătos, aşezat pe marginea laiţei cu picioarele spînzurate, a uitat pentru ce intrase în casă.

Clatină din cap şi încuviinţează, după năravul său:

— Asta aşa-i!... Adivarat scrie la carte... De-acuma ne-agiunge toamna din urmă...

Copilul cel mai mic orăcăieşte în pelincele din copaie, pe cuptor, la întuneric. Agafia lui Dănilă Cuţui rade coaja mămăligii din fundul ceaunului şi bolboroseşte o predică începută mai demult, de cum l-a văzut intrînd pe uşă...

— Ţi-am spus să mai încerci la curte... Du-te, omule, şi cere!... Cu două stamboale de popuşoi, nu putem intra noi în iarnă...

— Apoi asta se-nţălege că nu putem noi intra în iarnă, cu două stamboale de popuşoi!... întăreşte Dănilă Cuţui, ascuţindu-şi îndată urechea la cetania feciorului.

„Toamna este anotimpul belşugului. Cine a lucrat îşi adună acum roadele muncii. Scîrţîie carăle încărcate cu saci. Duduie morile măcinînd. În hambarele pline...”

Dincolo, în tindă, celelalte ploduri mai mărunte îşi petrec timpul prin întuneric,

chinuind o mîţă care stupeşte şi miaună deznădăjduit. În vatră, vreascurile jilave fîsîiesc un fum acru. Afară, vaca mugeşte rî- cîind în perete cu cornul.

Dănilă Cuţui mormăie încuviinţînd şi tot săltînd sumanul dihocat, pe umerii cumplit de laţi:

— Apoi cum să nu duduie morile? Acuma-i vremea lor!...

— Măi omule! îi dă înainte femeia, răsturnînd jumătate din cofa cu apă în ceaun şi aşezînd ceaunul pe pirostii. Măi omule, gînditu-te-ai tu că nici leaţuri din gard nu mai avem de ars la iarnă?... Mergi mîne la dimilistratorul uscatului celuia de conu Dămian şi te mai robeşte pentru două-trei cară de lemne... Şi vaca, n-o auzi cum mugeşte? Nici n-apucăm noi omătu şi-ai să-i întinzi chelea pe gard!... Dacă se mai cheamă gard, parii şi răchiţile cîte ne-or mai rămas în giurul casei...

„În curţile gospodarilor, stogul de fîn şi clăile de paie, clădite frumos, asigură hrana vitelor, nedespărţitele tovarăşe ale muncitorului agricol...”

Dănilă Cuţui se minunează, în extaz, de asemenea alese cuvinte în gura fiului său:

— Cum asta, asigură? Ce fel de vorbă, asigură?... Mîndru mai scrie la carte şi tăte le mai înţălege Ioniţă!...

Agafia a înălţat nasul ascuţit din bariz, gata să-l împungă:

— Toată vara, pentru ce-ai asudat şi pentru ce ne-am spetit?... În coşar bate vîntul! În pod bate vîntul! În chiler bate vîntul!...

— Chiar că-i adivarat!... Amarnic mai bate vîntul! Şi-ncă ce-a să mai bată la iarnă! cobeşte Dănilă Cu- ţui rîzînd nătîng, cu mîna la gură.

Dincolo, în tindă, gălăgia a ajuns la culme. Uşa de-afară s-a trîntit în lături. Cineva a căzut jos şi răcneşte prin întuneric. Sună o găleată de tablă răs- turnată şi acum mai latră şi cîinele.

Ioniţă Cuţui şi-a astupat urechile şi urmează ridicînd glasul:

„În ţara noastră mănoasă, toamna e anotimpul mult aşteptat. Începe culesul cu chiot şi veselie în podgorii. Gospodinele fac pregătiri de iarnă, adunînd proviziile de legume în pivniţă. Cartofii şi morcovii sînt puşi în nisip. Cununile de ceapă se păstrează mai bine în pod...”

Dănilă Cutui e gata să încuviinţeze:

— Asta chiar că-i adivarat! Locul cepei e-n pod şi-a cartoafelor în zămnic!...

Însă Agafia i-a luat înainte, stropşindu- şi glasul oţărît şi zvîrlind cît colo, cu melesteul, cartea din mîna lui Ioniţă:

— Ci mai sfîrşeşte odată, că m-ai năucit cu toamna lui domnu-tău Bosînceanu! Toamna-i aşa şi toamna-i pe dincolo! Că de la dînsul de n-oi învăţa eu cum îi toamna şi unde să-mi ţîn cartoafele... Mai bine-ar scrie la cartea lui, unde să le găsesc, că de păstrat m-oi pricepe!

Pentru dînsa, toamna din carte e a învăţătorului Bosînceanu, nu a programei analitice de învăţămînt primar, gratuit şi obligator.

Iar Dănilă Cuţui, după al său năravv, se află îndată a fi de aceeaşi părere:

— Apoi că asta-i şi mai adivarat! Ce să tot vorbească el hojma de barabule, cînd nu-s barabule şi de ceapă, unde nu-i ceapă? Hm! Iaca înc-o istorie!...

Ioniţă a ridicat cartea de jos. O scutură de lut şi de colb, suflă asupra filelor, o deschide şj luîndu-şi locul lîngă gazorniţă, porneşte cetania de la capăt, pentru a patra oară:

„Toamna. Zilele s-au scurtat. Soarele răsare mai tîrziu şi apune mai devreme... Toamna e anotimpul belşugului... Toamna...”

Capitolul II

OSTATECII TÎRGURILOR

1

Din pragul odăii, Adrian a zvîrlit pe rînd şapca de uniformă, cărţile de şcoală şi caietele de notiţe.

Zburau una cîte una, pe pat şi în jilţul şchiop cu rotile, ca din mîna jonglerului japonez Otamara, numărul senzaţional la circul Henry.

— Ţi-a plăcut? a întrebat la sfîrşit, aşteptînd probabil aplauzele tovarăşului de cameră.

Ştefănucă Pandrea, elev în aceeaşi clasă şi mucenic al posturilor la aceeaşi bisericoasă gazdă, n-a arătat nici un semn de entuziasm.

El nu frecventa circul Henry la fiecare schimbare de program (spectacol de gală: 120 persoane; 200 animale dresate; piscină şi paradă finală cu ansamblul care s-a produs în faţa M.S. Nicolae II Ţarul tuturor ruşilor şi în faţa Curţii imperiale de la Viena), încît nu era în măsură să aprecieze asemenea recorduri. După cum nici nu-şi vînduse la anticar dicţionarul latin *Quicherat,* nou-nouţ, ca să nu scape

cumva vreo reprezentaţie a trupei de operetă în turneu. A ridicat ochii deasupra caietului de teme, întrerupîndu-se din scris şi mirîndu-se cu nevinovăţie:

— Ce te-a apucat, Adriene?

— Victorie pe toată linia!

— Ce victorie?

— L-am ras!

Intru ilustrarea operaţiei, Adrian a plimbat muchia palmei în chip de brici pe obrazul încă imberb, clipind ticălos din coada ochiului:

— Ras cu perdaf, Fănuţă dragă!

— Nu pricep.

— Ras pre iubitul meu unchi, Iancu Stamate, binecuvîntatul bădia Ionică, mare proprietar, mai puţin mare avocat, mai mare mîncău şi în orice caz fooarte maaare filotim la pungă şi la cofeturi, cu feciorii, nepoţii şi toată plodărimea dinastiei Cumpătă, Stamate, Popazu, Petreanu et compania!

— Tot nu pricep.

— Se cunoaşte că ai cap de premiant întîi! Priveşte şi pricepe!

A soos din buzunar două monede de cinci lei. Le-a zuruit în palmă şi a jonglat cu ele, aruncîndu-le spre tavan şi prinzîndu-le din văzduh cu o dexteritate magistrală.

— Ai înţeles acum?... Mîine toată duminica a noastră e! Vrei matineu la circ sau la operetă?... Poftim matineu!...

— Nu vreau nici un matineu!...

— Ai să vrei!... Vrei cofetăria Alexiadis sau cofetăria şi mai de lux, Georges? Poftim Alexiadis şi Georges!... Vrei ţigări Intim-club supliment? Vrei cumva ţigări Jubiliare? Se găseşte şi aşa ceva!

Adrian a desfăcut banderola unui pachet dublu de ţigări Intim-club şi l-a oferit, frînt de mijloc, ca un foarte stilat chelner de restaurant boieresc:

— Serviţi, don’ Fănel!

Fănel Pandrea s-a apărat cu amîndouă palmele ca de ispita necuratului:

— Fugi cu ele de-aici!

— Preferaţi în acest caz poate Jubiliare? Carmen- Sylva? Pelişor?

— N-am fumat şi nu voi fuma niciodată.

— Cu mine ai să fumezi! îl asigură Adrian. Dacă nu azi, mîine, poimîine, luna viitoare... Viaţa omului

e scurtă şi plăcerile sate sînt puţine. Carpe, diem! cum scrie la secţia roz a citatelor din atoateştiuterul meu Larousse, care ceva încă tot nu ştie el...

— Ce nu ştie? întrebă Şteîănuca Pandrea.

— Nu ştie, nefericitul, că am să-l văd şi pre dînsul, ca mîine, poimîine, intrat în depozitul lui moş Kuper- mann, cel mai vechi, mai bărbos şi mai providenţial anticvar din Iaşi!...

Adrian a sfîrşit peroraţia cu un gest emfatic. A aprins ţigara şi a zvîrlit chibritul în traiectorie curbă, cu alt gest tot atît de emfatic. S-a trîritit în jilţul şchiop, cu rotile. A simţit ceva trosnind dedesubt. A sărit ars. Era numai chipiul de uniformă, lăţit şi redus la aspectul unei turte de floarea-soarelui.

Dispreţuitor, i-a făcut vînt în pat, fără să-i mai examineze cozorocul deteriorat. Apoi s-a cuibărit în găvanul fotoliului de creton slinos, şubred pe roate şi desfundat din teluri, încrucişindu-şi picior peste picior, slobozind superbe inele de fum spre grinzile tavanului, aşa cum a admirat el un irezistibil gentleman, în ultimul număr din Fantasio, într-o reclamă de ţigări egiptene.

Aşa se vedea cum se mai văzuse el pe-o anumită terasă, a unui anumit restaurant de la Expoziţia Jubiliară.

Ţinînd condeiul între degete, Ştefănucă Pandrea îl privea de la masa lor comună de lucru, peste caietul de teme, zîmbind cu amestec de dragoste şi scandalizare.

Era un adolescent cu obrazul de fată bălaie, cu ochii albaştri şi părul tuns scurt, pieptănat, periat, îngrijit, cum cere

regulamentul. Fiu de plutaş ceva mai înstărit din munţii Bacăului, singur la părinţi, crescut în sănătoasă viaţă de oameni simpli, elev model şi camarad cu prestigiu în clasă, se nimerise tovarăş de gazdă cu această dihanie, care n-avea nici una din cuminţite sale însuşiri şi poate tocmai din asemenea pricină, i-a cîştigat sufletul în trei zile.

Colegul nou a sosit de la Căliman, a uimit în prima oră proiesorul de limba romînă cu prodigioasele-i lecturi şi îndrăzneţeie-i comentarii; în ora a doua, a scandalizat profesorul următor cu totala-i ignoranţă a celor mai elementare noţiuni de matematică; ora a treia, la desen, a dat gata cu mare viteză modelul la care avea să migălească toată clasa jumătate de trimestru, cu radiere, estompe, creioane fin ascuţite şi alte accesorii, amănunţit şi imperios prescrise de-un maestru maniac: „Moş Estompă!” El a operat cu un căpetel de creion cît sîmburele de curmală. I-a mai rămas timp şi pentru o duzină de caricaturi şi schiţe: profesori, colegi şi propria sa mutră, fruntoasă şi cu nasul în vînt.

Maestrul de desen l-a întrebat intrigat:

— Cînd ai făcut desenul?

— Acum.

— Cum e cu putinţă?

— Nici eu nu ştiu cum. Iac-aşa!

— Hm. Suspect! Suspect! Ai estompă numărul 1, 2 şi 3?

— N-am.

— Creioane *Hardmuth* numărul 1, 2 şi 3, ai?

— N-am.

— Radieră *Elefant* ai?

— N-am.

— Atunci cum ai lucrat?

— Cu ciotul acesta de creionaş.

— Nu merge! s-a supărat Moş Estompă. Cu mine nu merge! Să nu-mi umbli mie cu cioturi de creionaş! Să te prezinţi ora viitoare cu creioane ascuţite, cum v-am învăţat eu. Şi pînă atunci, ca să-ţi fie lecţie, îţi pun nota cinci...

— Dumneavoastră sînteţi profesor de ascuţit creioane sau de desen?

Moş Estompă, uluit de atîta cutezanţă, a lovit cu creionul fin ascuţit în catedră, sfărîmînd în ţăndări bunătate de vîrf care-l costase o răbdare angelică.

— Să-mi ieşi din clasă!

— Ieşim cu toţii, că tot sună clopoţelul.

După-amiază, profesorul de germană l-a prezintat ca o victimă a proastelor sisteme pedagogice, practicate aiurea, de-o pildă la liceul din Căliman: „Uita- ţi-vă ce se întîmplă cu elevii care n-au baza conjugărilor şi declinărilor, cum aţi avut voi noroc de metoda mea!” Iar cel de ştiinţe a inaugurat catalogul, notîn- du-l cu un glorios zece, ceea ce nu s-a mai întîmplat niciodată în întreaga sa carieră, precum atesta memoria tuturor generaţiilor de elevi şi absolvenţi.

Aşa se înfăţişase din prima zi noul coleg al lui Şte- fănucă Pandrea. Citează locuţiuni latine din Larousse foile roz şi chiar stihuri din Horaţiu, numai el ştie cum şi de unde învăţate; dar nu e capabil să înţeleagă o construcţie de acuzativ cu infinitiv. O seară întreagă s-a chinuit să-i bage în cap misterul ablativului absolut — el îl întrerupea, cînd cercînd să-l convertească la fumat, cînd la admiraţie pentru Anatole France, cînd să-i povestească despre vacanţa petrecută la o moşie a bunicilor, la Zapodia, un fabulos ostrov al celor mai de necrezut minuni.

Numai atunci nestatornicia îşi afla un astîmpăr. Ochii se înnegurau şi glasul căpăta modulaţii grave de suspin.

— Nu m-a căutat Petruş? a întrebat Adrian, scu- turînd scrumul ţigării cu o distincţie de fumător consumat.

— Nu te-a căutat nimeni.

— Nici Manole?

— Nici.

— Suspect! Suspect, cum ar zice Moş Estompă! Trebuie să pice din moment în

moment. Nu lasă ei să treacă o sîmbătă seara fără nimic...

— Fără nimic şi fără tine! a subliniat Ştefănucă Pandrea, cu intenţie de dojană.

Nici Ştefănucă Pandrea, elev model şi punctual, n-ar lăsa el să treacă sîmbăta seara, fără să-şi isprăvească lecţiile, ca să aibă înainte o zi întreagă de sărbătoare, liberă şi lipsită de remuşcări: conferinţa unui profe-
sor în aula Universităţii, plimbarea la Copou unde încep să se scuture frunzele, cuminţi lecturi extraşco- lare recomandate de program: Victor Hugo, Ion Ghica, Negruzzi, Vlahuţă şi Coşbuc. Dar nu-şi poate lua ochii de la colegul şi proaspătul prieten, tolănit în scaunul şchiop şi slinos al gazdei, fumînd şi clocind în cap cine ştie ce nepermisă ispravă cu rubedeniile pe care le-aşteaptă.

În fieştece clasă a liceului, are măcar o aşemenea rubedenie: veri de a doua şi a treia crengătură, fraţii Stamate, fraţii Popazu, Petruş Casimir, chiar şi acel Manole Cumpătă, unchi drept, un veteran al tuturor şcolilor şi pensionatelor din Iaşi, dirijor de coruri, oi- nist de prima forţă, rol principal de comic la festivalurile de fine de an şi element indispensabil la fanfară, gata să schimbe cu aceeaşi virtuozitate de executant trombonul cu piculina, toba mare cu fligornul, flautul cu orice instrument de alamă. Încolo toţi şcolari de mijloc, mai mult codaşi, în afară de Petruş Casimir. Odrasle de moşieri, crescuţi în huzur, fără grija zilei de mîine, învăţînd pentru o diplomă pe care n-au s-o prea folosească.

Între dînşii şi Andrian Petreanu, nici o asemănare, parcă nici o legătură, decît un nesaţiu să facă praf timpul şi banii de-acasă, decît acest oftat după vacanţele de la Zapodia.

Atunci îşi vorbesc într-o limbă numai a lor, cu numiri de oameni şi locuri, de cai şi de cîini, cu aluzii la misterioase întîmplări epocale.

— Şi de ce-ai dispărut de lîngă mine, cînd am ieşit de la liceu? îşi aminti Ştefănucă Pandrea. Mă uit, te caut... Nimic! Ai intrat în pămînt...

— În pămînt, nu... Numai pe strada Lăpuşneanu, strada Carol, îndărăt, pînă în strada Goliei... Turul complect!

Prietenul făcu dezolat:

— Văd că de-aceasta n-ai să te dezveţi...

— Stai, că de-iabia m-am învăţat! Adevăratul ieşan nu poate să se întoarcă acasă, pînă ce nu şi-a făcut

datoria să inspecteze strada Lapuşneanu şi Piaţa Unirii. E lege!

— Adevăratul ieşan! Eşti de două săptămîni în Iaşi şi vorbeşti despre Iaşi şi adevăratul ieşan, ca domnul Bonciu, moşnegăria cu cupeaua de pe vremea lui Cuza-Vodă.

— Dragul meu Fănuţă! rosti Adrian cu importanţă, aprinzînd altă ţigară de la cea sfîrşită. Ca fiu de naturalist, iniţiat din faşă în tainele biologiei, am să-ţi enunţ încă o lege pe care văd că o ignori. Condiţia esenţială a vieţii este adaptarea la mediu. Te-ai adaptat, rezişti! Nu? Te-ai ars!

Ştefănucă Pandrea lepădă definitiv condeiul din mînă şi închise caietul de teme, rînduindu-l în teancul clădit solid şi estetic, după dimensiuni, în aripa stîngă a mesei.

Pe aripa dreaptă, domeniul lui Adrian, cărţile şi caietele răftuite la întîmplare — cele mari şi groase deasupra, cele mai înguste dedesubt — se menţineau în echilibru foarte precar, ca o pagodă primejduită de cutremure. O pagodă redusă pe zi ce merge, pe zi ce cărţile luau drumul anticarilor, fie pentru a complecta raţia de ţigări şi a plăti biletele la circ şi la trupa de operete, fie pentru a se preschimba în romane franţuzeşti cu coperta galbenă, în volume de versuri şi colecţii vechi de reviste.

Apăsîndu-şi ochii osteniţi cu podul palmei, Ştefănucă Pandrea s-a mişcat de pe scaun. A arătat apoi încăperea lor scundă, cu paturile urîte de fier şi cu ligheanul de tablă nesmălţuită, grinzile afumate, pereţii coşcoviţi, tablourile

pistruiate de muşte, oglinda cu pete de lepră şi ţoalele de pe jos ţesute din resturi de cîrpe; toată sărăcia meschină a unei odăi de văduvă sărmană, care îşi rotunjea pensia improvizîndu-se gazdă de şcolari.

Le-a arătat, pe toate, zîmbind:

— Mi se pare că nu spui acelaşi lucru despre camera noastră!... Nici despre masa cu două zile de post şi rugăciune pe săptămînă: borş de fasole şi iahnie de cartofi, iahnie de fasole şi borş de cartofi... Protestezi grozav împotriva mediului şi nu vrei să te adaptezi în ruptul capului.

— Te cred! Încercăm să modificăm mediul, cînd se poate...

— Chiar că ai să-l şi modifici! O fi ea surdă cu adevărat madam Brăescu, dar ştie să se facă şi mai surdă, cînd îi cerem ceva care nu-i convine.

Adrian mărturisi:

— De altfel, Fănuţă, am şi început să mă resemnez, adică să mă adaptez la mediul acesta. Are pentru mine o compensaţie nepreţuită: libertatea!... Ca şi surzenia babei... Nu ne-aude ea, cînd îi cerem să ne dea altă saltea sau să ne slăbească miercurea şi vinerea cu borşurile de post. Nu m-aude însă nici cînd vin, nici cînd plec; nu mă întreabă de unde vin şi unde plec...

— Grozav!

— Să ştii tu că-i grozav!... Nu-ţi imaginezi ce paradis al lui Mahomet înseamnă pentru mine odaia cu patul acesta care mi-a învineţit coastele, ţarul acesta al Rusiei din poza înrămată cu poleială; lighianul ruginit şi chiar borşul de fasole... Am intrat aici, am ieşit de-aici:

lumea e a mea! Tu nu poţi preţui fericirea aceasta, să te simţi în sfîrşit la o sută de kilometri de o mamă care te omoară cu dragostea şi de-un tată care te vrea exemplar perfect de umanitate!

— Petreanule!

Obrazul lui Ştefănucă Pandrea, cu trăsăturile moi, nedefinite, de adolescent, se împietrise, dur, într-o severitate nepotrivită vîrstei.

— Adrian Petreanu!

— Ce-i, stimabile Fănuţă? întrebă Adrian cu un su- rîs de zeflemea, deşi se simţea stînjenit sub privirea aspră a prietenului.

— Mai întrebi ce-i? A treia oară te-aud repetînd aceleaşi fanfaronade de secătură.

— Nu-s fanfaronade. Aşa simt, aşa gîndesc, aşa spun!

— Uită-te în ochii mei, Adrian, şi repetă că aşa simţi şi că aşa gîndeşti. Că te plîngi de o mamă care te iubeşte prea mult şi de un tată care nu se mulţumeşte să-ţi cumpere cărţi şi uniformă, să-ţi plătească taxele şi gazda... Îşi mai căzneşte mintea, cum ar face să te vadă şi om!... Mai plînge-te o dată, de aceste cumplite nenorociri!

Adrian aruncă ţigara neisprăvită, fără să-şi dea seamă că mai avea cîteva fumuri de tras. Îşi pipăi nasturii tunicii şi coborî piciorul de peste picior.

A răspuns, însă, tot în doi peri:

— Nu-mi închipuiam că tata te-a lăsat epitropul meu aici.

— Haide-haide, Adrian! Nu ocoli răspunsul! făcu Ştefănucă Pandrea, apropiindu-se de el şi punîndu-i mîna pe umăr. Nu te-arăta mai puşlama decît eşti.

— Dacă vorbeşti ca tata!... se scuză Adrian. Se vede că voi toţi, prima generaţie de la ţară, pătimiţi de aceeaşi meteahnă... Vedeţi viaţa ca o luptă... Mai este şi altceva... Mai merită şi altceva, decît diplome, premii întîi, programe ca din carte. Pariez că te-ai înţeles foarte bine cu dînsul... S-a regăsit în tine, pe ei, cel de la şaisprezece, şaptesprezece ani!

Ştefan Pandrea şi-a dezlipit palma de umărul lui Adrian. I-a întors spatele, apropiindu-se de fereastră, unde a rămas cu mîinile sprijinite în pervaz, privind Iaşul în lumina stînjenie a amurgului.

Priveliştea o cunoştea de cinci ani, de cînd i-a adus taică-său de la ţară, la această gazdă, în clasa întîi de liceu. Nu i-a pătruns însă frumuseţea, aşa cum se desfăşoară din dealul Sărăriei, cu grădini,

turle de biserici, palate, străzi şi ruini, cu măreţia ei melancolică, pînă acum două săptămîni.

În seara dintîi, Adrian s-a rezemat tot astfel de pervaz şi a început să vorbească. Parcă i-a ridicat un păienjeniş de pe ochi, spre o lume închisă pentru el.

— Ştefănucă!

Glasul lui Adrian suna rugător, încărcat de re- muşcare.

— Da! Ce-i? a întrebat Ştefan Pandrea, fără să se întoarcă de ia fereastră, cu fruntea lipită de geamul rece.

— Te-ai supărat?

— Pentru ce să mă supăr? Mi-ai turnat pe şleau, cele ce simţi şi le gîndeşti cu adevărat... Adică pe şleau, cele ce simţi şi gîndeşti şi despre părintele tău... Despre noi... Prima generaţie cu ghete şi guler... Pe domnul Petreanu l-am văzut o jumătate de ceas... Din cî- teva vorbe, am înţeles de ce te-a adus înadins la o gazdă nevoiaşă şi ţi-a căutat un tovarăş ca mine... Ca să nu stai în familia Stamate, ca să te îndepărteze de Manole Cumpătă, de atîţia veri şi răsveri, băieţi buni poate, băieţi de ispravă fără îndoială, dar feciori de bani gata, care nu aşteaptă nimic de la învăţătură... Acestea le-am priceput, fără să mi le spuie cineva, măcar că am cap de premiantul întîi... M-am bucurat de-un tovarăş de gazdă ca tine, de-un prieten altfel de cum au fost ceilalţi... Şi tu tragi tot într-acolo, spre dînşii... În două săptămîni ce-ai făcut? Cunoşti pe de rost pavelele Iaşului şi eşti cel mai credincios client al anticarilor.

— Pardon! Mai şi cumpăr, nu numai vînd! Încercă Adrian să întoarcă disputa lor în glumă.

— Aceasta tocmai nu te scuză!... Mai şi cumperi cărţi, mai citeşti, mai vezi cele din jurul nostru cu alţi ochi.... Ce-ţi lipseşte ca să fii altfel?... Îndată, tot ce-i bun în tine zboară în vînt; ca fulgul de păpădie de pe coperta dicţionarului tău Larousse, care nu mai are multe zile pînă ce-o ajunge la Kupermann...

— Bine, Ştefănucă! Ai să vezi că mă schimb. De mîine! Nu! De luni, mă schimb! făgădui Adrian cu toată sinceritatea.

— De ce de luni şi nu din astă seară? întrebă Ştefan Pandrea, întorcîndu-se de la fereastră şi venind către el, cu figura destinsă din încruntare, din nou copilăroasă şi bună. Uite! Aprind lampa, ne sfîrşim lecţiile, ne rămîne mîine o zi întreagă de libertate...

Adrian a consimţit cu mai puţin entuziasm:

— Fie şi din astă seară!

S-a ridicat din jilţ şi a aprins el lampa, purtînd-o de pe sobă la masă.

A spus:

— Deocamdată să-ţi fac o surpriză... Să schimbăm aspectul camerei.

Ştefănucă Pandrea îl privea nedumerit, cu caietul temelor din nou în mînă:

— Cum să mai schimbăm aspectul camerei? De la madam Brăescu s-o arzi cu lumînarea şi nu scoţi un capăt de ţol, peste ceea ce ne-a dat pe seamă, în inventar. N-o cunosc de ieri, de alaltăieri...

— Răbdare! recomandă misterios Adrian, căutînd într-o mapă. Ai să vezi, iubite Fănuţă, cum se modifică habitatul în doi timpi şi trei mişcări, fără nici un apel la madam Brăescu. Piuneze avem. În loc de ciocan, putem folosi un calapod de gheată... Ţine de-aici, s-alegem!...

Ca venerabilul anticar Kupermann, cînd scoate la vedere estampele Iaşului de altădată, Adrian începu să-şi prezinte marfa din mapă:

— Moş Estompă, dom' director, Codiţă, Perjuţă, Calistrat Hogaş, tu, subsemnatul, Zipa, Piţurcă socialistul, Caorpaciu, Iancu Chiorul, Simionescu Nazone...

Erau caricaturi şi schiţe: profesori şi colegi, cu mutrele şi poreclele lor prinse din cîteva linii.

— Şi acestea! urmă Adrian, dezvelind din foi subţiri de mătase, altă serie: Zapodia, Zapodia... Zapodia...

Erau peisagii, un colţ de casă, un privdor, o streaşină, un drum cu plopi, un lac, acelaşi lac din altă parte schiţat şi

încă o dată un ţărm de lac, cu papură şi stuf.

— Bunicul... „Lasă, frate!”... Bunica... „Scurt!” Îi vezi mişcarea toiegelului? Cînd spune: Scurt! — ţi-a luat glasul şi piuitul! Pintilie... Moş Toader Gliga... Dochiţa de la moară... Colţun, moşneagul! Acest Colţun e cel mai bătrîn cîine de la Zapodia... Căpitanul Yann de Kergolay... Alt moş Toader Gliga!...

Adrian s-a oprit cu o foaie în mînă. A întîrziat cu ochii la desenul colorat, ferindu-l de privirea prietenului.

Rosti mai încet, numai pentru el:

— Acesta nu! Ne-ajunge...

Degetele se încurcau înnodînd şnururile mapei. Lui Ştefănucă Pandrea i s-a părut că mîinile lui Adrian tremură şi că-şi ascunde ochii. S-a prefăcut a cerceta mai atent desenele. În ele admira harul artistic al prietenului. Priveliştile nu-i spuneau însă nimic deosebit, nici chipurile. Un lac... Un privdor... O bătrînă... Un moşneag. Tot ce se poate vedea oriunde în ţara romî- nească şi-i era şi lui cunoscut. De unde au scos dînşii basmul acestei misterioase Zapodii, ostrov minunat de pe un tărîm fără seamăn? O curte de ţară... Un cîine... Cîinele lor de-acasă, Ciobanu, e mai voinic şi mai pieptos... Creştea simţămîntul că între dînsul şi Adrian, un perete de sticlă îi desparte.

Se văd, sînt alături, dar fiecare se mişcă într-o lume a sa, fără o putinţă de comunicare de la una la alta.

— Cred că cea mai netrebnică însuşire a omului e capacitatea noastră de a uita! a filozofat Adrian, strîngînd mapa în

saltarul lui de la masă şi răsucind cheia, pe care n-o mai folosise niciodată pînă atunci. Ne lepădăm ca nişte mizerabili, de tot ce ne-am jurat că nu vom uita niciodată. Sîntem animalele cele mai dezgustătoare!

— Văd că Zapodia aceasta a voastră, n-ai uitat-o de fel, Adrian.

— Nu despre Zapodia e vorba. Hai să ne decorăm habitatul!... Tot astfel omul cavernelor, sub impulsia unei nobile nevoi artistice, şi-a împodobit zidurile peşterilor cu imaginile universului înconjurător: reni şi bizoni, mistreţi, mamuţi şi alte jivine. Vezi peşterile din Dordogne, Caverna din Altamira, caverna Font- de-Gaume!... Dă-mi piunezele şi calapodul de ghete! Aici panoul de caricaturi... Fiarele cu care avem de luptat: Moş Estompă... Dă-l pe Perjuţă! Dă-l pe Codiţă!... Lăsăm un loc liber, ca să-i turnăm mîine şi

mutra lui Madam Brăescu, gazda fosilă şi bisericoasă! Am s-o pedepsesc! În loc s-o zugrăvesc sub chipul sfintei Paraschiva ori altor moaşte, am să-i dau o înfăţişare şi o legendă păgînă... Am s-o fac ieşind din aburii unei oale cu borş de fasole, ca Venus din spuma mării... O vezi? Eu o văd!...

Adrian vorbea repede, cu un fel de înfrigurare nefirească, bătînd ţintele şi fixînd desenele. Se cunoştea că aşa îşi ameţeşte o nelinişte, poate o mustrare stăruitoare, pe care n-a izbutit s-o închidă o dată cu mapa în sertar.

Într-un sfert de ceas, pereţii coşcoviţi au pierdut strepezeala verdelui de cocleală. Camera s-a înviorat. Ştefănucă Pandrea observă că Adrian şi-a prins cu ţinte în faţa patului numai chipurile şi priveliştile de la Zapodia, ca să le aibă în ochi, cînd îi deschide dimineaţa şi îi închide seara.

S-au aşezat la masa de lucru, cot la cot, şcolari model.

Însă Adrian n-a apucat sa scrie un sfert din prima pagină a temelor şi a sărit din loc, mai-mai să răstoarne lampa pe picior înalt de alamă.

— Ei sînt!... Manole şi Petruş!

Manole Cumpătă şi Petruş Casimir au intrat fără să bată în uşă, tropăind, aducînd cu dînşii mirosul umed al nopţii de-afară.

— Gata eşti, Adrian? Întîrziem...

S-au oprit, exclamînd amîndoi:

— Zapodia!

— Zapodia!

Apropiindu-se şi depărtîndu-se, ridicînd lampa să contemple în mai bună lumină

Zapodia lor, recunoşteau cu accente de mare fericire un loc, un om ori o făptură a locurilor:

— Moş Toader Gliga!... Uite-l şi pe Colţun! Aista-i Zarif!...

Apoi, un timp n-au mai exclamat nimic. Tăceau într-o adevărată cucernicie.

Tîrziu, Petruş Casimir, care avea ochii şi gura Elenei Casimir, cu un adaus de umbre trist adîncite, a rostit încet:

— Adrian, dacă poti, să-mi cauţi şi mie un desen... Iazul!... De-ai şti tu cît am pledat vara aceasta să scap măcar o săptămînă la Zapodia!... Dar n-a fost chip. M-a expediat maman cu fetele la mare. Ştii cum e ea!... N-aveam nici eu, nici fetele, nevoie de mare... Maman însă se simte bine, numai cînd a pus între dînsa şi noi două-trei sute de kilometri... Îmi venea să fug...

Adrian i-a apăsat braţul, prin mîneca hainei:

— Înţeleg Petruş... Am să caut mîine ceva şi pentru tine... Iazul, la moară; masa de sub păr.

Manole Cumpătă, depunînd lampa la locul său, a dat cu ochii peste caietul de teme. S-a uitat, l-a repezit cît colo, profund scîrbit:

— Ce vă trebuie vouă, măi, rezumate din Cid?... Ce e aia Cid? Eu pe Laroche îl iau la iuţeală, cu Cidul meu: *„Tout cahier de papier à cigarettes ne portant pas le moi Cid et ma signature...”* Cum e el surd, tot întreabă: Pardon? Pardon? Pardon?. „ Ca Brăiasca voastră! Eu îi trag înainte: *„...doivent tenir compte de cette particularité, afin d’éviter tonte méprise, mé- prise, méprise!...”* Acum, ce mai

aştepţi, Adrian?... I-aţi chipileauca! Se duce dracului „Prinţesa dolarilor”!

Adrian şi-a luat chipileauca, în vreme ce Manole Cumpătă fredona o arie din „Prinţesa dolarilor”, cu acompaniament instrumental, improvizat de un adevărat om-orchestră. Din gîtlej bombănea articulaţii de strună; cu tocul smuls din mîna lui Ştefănucă Pandrea, clinchetea în ritm vertiginos călimara, paharul şi cana de sticlă; din cot bătea toba mare în tăblia patului de fier; cu degetele celeilalte mîini, zuruia îndrăcit cutia de metal unde săltau creioanele Hardmuth numărul 1, 2 şi 3, estompele numărul 1, 2 şi 3, radierul Elefant, briceagul şi peniţele, toate rechizitele elevului model Pandrea V. Ştefan.

La plecare, Adrian şi-a luat bună seara, fără să se uite în ochii prietenului. A făgăduit însă:

— Începem de mîine... De luni!

Ştefănucă Pandrea a rămas singur la masa de lucru, în faţa caietului, sub lampa cu picior înalt de alamă; cu fidelă tovărăşie numai umbra înălţată pe perete, plecată asupra lui din tavan, să-i citească peste umăr tema îngrijit caligrafiată, ca un negru înger de veghe, mut, misterios şi neliniştitor.

2

— Iar tu, Antoniu? După două scrisori ai tăcut subit!... Tocmai cînd îmi promiteai detalii mai picante, despre nostimul tău verişor... Ce-a fost cu el? Ce-a fost cu tine?...

Antoniu Gabriela a roşit sub pieliţa arămie, stropită cu pistrui. Aşa cum roşea ea de cînd s-a întors de la ţară, după o vacanţă petrecută în bătaia vîntului şi a soarelui. Un roşu de aramă încinsă la jar...

Şi fiindcă nu putea înfrunta privirile curioase ale camaradelor, a izbucnit ciudoasă, cu lacrimi în ochii verzi de pisică:

— Am fost o proastă...

— Vai f Vai! se sperie cu ipocrită compătimire un glas. Aşadar ticălosul de verişor...?

Gabriela, neînţelegînd unde bătea perfida alarmare a prietenei, îşi urmă gîndul mult mai nevinovat:

— ...am fost o proastă că v-am scris! De-acuma tot anul o să mă tachinaţi... Mai aies tu, Dobrescu! Tu atîta aştepţi...

Marieta Dobrescu o prinse de după gît şi o alintă exagerat, ca pe-o orfană a nimănui, în nohotul celorlalte colege:

— Mititica de dansa, că tare-i necăjită şi tachinată! De mîncat, nu mai mănîncă! De dormit, nu mai doarme!... De-nvăţat, n-are să mai înveţe! De-acum tot anul, sărmană mioară-bolnăvioară, are să tînjească
după Titişor şi după înot. Anul trecut o dăduse gata muntele şi alpinismul... V-aduceţi aminte, fetelor?

— Muntele, alpinismul şi Saşa! supralicita acelaşi glas de adineaori.

— Tocmai! Trei luni ne-a năucit numai cu Saşa şi Ceahlăul. Verişorul Saşa la Fîntîna Măcărescului! Saşa la cruce! Saşa la Panaghie. Saşa cu alpenstock. Saşa călare, Saşa pe jos şi Saşa culegînd

Floarea Reginei... Anul acesta să v-aţineţi bine! Trei luni ne aşteaptă numai disertatiuni asupra înotului. Înotul în apă dulce şi înotul în apă sărată. Înotul în decursul veacurilor şi înotul ca factor de progres. Înotul la fenicieni şi înotul la protozoare... Înotul cu Titişor şi înotul fără...

— Deci tot are o calitate, Gabriela noastră! Observă glasul perfid.

— Care?

— Schimbă de verişori, însă rămîne fidelă exerciţiilor în aer liber.

— Adevărat. Ieri era un verişor alpinist; astăzi unul înotător... Mîine, ce surpriză ne mai rezervi, An- toniule? Şi mai ales, ce verişor?

Antoniu Gabriela s-a smuls din strînsoarea camaradei şi a plecat îmbufnată, cu pumnii mici încleştaţi de necaz.

După cîţiva paşi s-a întors, aruncîndu-le în faţă izbucnirea mînioasă şi dispreţuitoare:

— Ce ştiţi voi? Sînteţi nişte... nişte...

— Nişte anti-verişoriste!

— Ba nişte vaci! Na! Nişte vaci...

Luca Eleonora, celebră în tot pensionul pentru darul incomparabil de a imita diversele articulaţii ale faunei domestice şi sălbatice, de la cocoş pînă la porc şi de la broască pînă la cucuvaie, a replicat spontan cu un muget de rumegătoare vădană chemîndu-şi juncanul — sau în cazul de faţă, pe Titişor, înotătorul.

Iar toată harţa a sfîrşit în triluri sonore de rîs.

Două prietene dădură fuga s-o împace pe Antoniu Gabriela. Au cuprins-o de mijloc, peste şorţul negru de lustrin, tîrînd-o prizonieră, îndărăt, la banca de sub castan, unde se adunaseră să-şi destăinuie peripeţiile vacanţei.

Era o după-amiază caldă, la sfîrşit de septembrie, cu soare molatec şi palid, în curtea pensionului de fete Oltea Doamna de sub direcţia doamnei Cleo- patra Negoianu, din Tîrgul Căliman, fost pe vremuri pensionul francez al domnişoarelor Florise et Thé- rèse Rogier.

Cea dintîi zi de şcoală. Melancolică şi dureroasă, ca după orice vacanţă.

În uniformele negre, toate se simţeau mai mici, mai urîte şi mai sărace. S-ar fi spus că toate au îmbrăcat doliul acestei vacanţe.

Pînă mai ieri, în rochiţe luminoase şi colorate de vară, risipite unele la munte, altele la conacuri de ţară, la mănăstirile Moldovei şi în vesele locălităţi de viligiatură, îşi aveau o viaţă a lor — măruntele lor drame şi bucurii, copilăroasele lor pasiuni, precocele lor nelinişti din pragul adolescenţei, consemnate în albume cu versuri artistic caligrafiate şi cu flori de cîmp presate între foi.

Erau Mimi, Gaby, Eleonora, Marieta, Corina, Georgeta, Dorina. Tot atîtea nume de alintare, de- acasă, dintre prietene, fraţi şi surori, veri şi fratele unei prietene. Aici, numele lor s-a uscat deodată. A devenit ostil şi posac, înmatriculat în catalogul cancelariei: Antoniu Gabriela, Dobrescu Maria, Luca Eleonora,

Alexandrescu Corina... Iar împerecherile acestea de nume şi pronume li se păreau atît de străine de adevărata lor fiinţă după trei luni de armistiţiu şcolar, încît nu se recunoşteau în ele şi uitau să răspundă, cînd o colegă ori o pedagogă striga din urmă:

— Dobrescu! Antoniu! Luca Eleonora!

Sfîrşind de povestit isprăvile vacanţei, au trecut la profesori şi profesoare.

Se vesteau schimbări mari. Şcoala îşi amînase deschiderea cu două săptămîni de la Ziua-Crucii, după o veche datină a tîrgului, din pricina epidemiilor. Mai existau, se pare, şi alte pricini. Din cele trei ore de azi dimineaţă, două au rămas recreaţii. Lipsea profesorul de matematici, domnul Ionescu- Isoscel, june suplinitor care a obţinut în sfîrşit catedră la un liceu în alt capăt de ţară. Lipsea directoarea — Tanti Cleopatra — bolnavă la un sanatoriu din Elveţia, unde-a plecat acompaniată de soţul său, domnul Săn-ducu Negoianu, prefectul de hîtră pomină al Călimanului; bătrîn chefliu şi cartofor, avocat fără clienţi, înălţat numai prin rubedenii şi sfori politice în diregătoria ţinutului.

Se vorbea că în locul lui Isoscel, suplinitorul intimidat pe catedră mai abitir decît elevele şi galant la note ca un nabab, directorul şi-a asigurat concursul domnului profesor Grigore Panţîru, de la liceul de băieţi, Cantemir. Personagiu mahmur, stropşit şi spurcat la gură, stîlp al cafenelei Rinalti şi beţivan fără pereche, bărbos şi pleşuv ca bustul lui Socrate din cancelarie, cu straiele întotdeauna lăbărţate şi pline de toate

sosurile crîşmelor de la rohatcă, cu guler slinos şi cravata înnodată strîmb cînd n-a uitat-o acasă; dar savant care aiurea ar fi meritat o soartă mai bună, ca şi Dimitrie Petreanu, dascălul de la Şcoala de Agricultură, cealaltă celebritate cărturărească a tîrgului. Se mai vorbea de asemeni că domnişoara Ţuţu Mustea, de franceză, cunoscută îndeobşte sub porecla Moustique, fiindcă bîzîia veşnic ca un ţînţar prins sub polog; după ultimele zvonuri se mai vorbea că se mărită cu un locotenent şi pleacă după bărbat în altă garnizoană, lăsînd o suplinitoare încă necunoscută:

— Un fel de păpălugă! Înaltă şi deşirată, uite-aşa, cu un nas uite-aşa şi cu un mers, uite-aşa!

Întru mai deplina edificare a auditoriului, Luca Eleonora arătă cam merge şi ce fel de nas are suplinitoarea domnişoarei Mustea.

Pantomimă şi demonstraţiune desăvîrşită, stîrnind alte explozii de rîs.

Pe urmă a venit rîndul colegelor care s-au mutat la alte şcoli, de la Iaşi, Galaţi şi Bucureşti; rîndul celor ce-au sfîrşit ultima clasă, au trecut la Universitate sau aşteaptă acasă prefaţa măritişului: soarele dansante, baluri la Cercul Militar şi la Prefectură, vizite de candidaţi şi iscoada peţitoarelor care cunosc zestrea şi perspectivele de moştenitori ale fetelor pe-o rază de trei ţinuturi, pînă la ultima pereche de cercei şi ultima oală de aramă spoită pentru dulceţi, din foaia dotală. Ba chiar şi altfel de oale dotale!...

Printre aceste foste eleve din clase mai mari, acum domnişoare în toată puterea cuvîntului, multe avuseseră o *flamă.* Îşi recunoşteau deci dreptul să le socoată ingrate şi infidele, fiindcă s-au logodit ori au fost zărite în tovărăşia unui individ — fireşte antipatic şi afectat! — fie pe stradă în micul lor orăşel, fie la Slănic, la mănăstiri, la Oglinzi, în alte staţiuni de vară ale Moldovei.

— Biata Novleanu! Aţi auzit? întrebă Antoniu Gabriela.

— Ce-i cu ea? Ce i s-a întîmplat? s-au îngrijorat toate, fiindcă Tanţi Novleanu fusese frumuseţea şcolii şi deţinătoarea de drept a tuturor premiilor cu cunună, gloria clasei a şaptea de anul trecut.

— Ce i s-a întîmplat? Ce putea să i se întîmple mai idiot!... S-a măritat cu o moşnegărie păroasă, un fel de maimuţoi cu labele pînă la genunchi... Şi ştiţi voi pentru ce? Fiindcă maimuţoiul are moşie şi automobil. Un văduvoi din Iaşi, cu trei

copii, dintre care un băiat mai mare decît dînsa.

— *Tant mieux!*[1] aprobă Dobrescu Marieta, care ţinea la reputaţia de cinică a clasei, deşi era o făptură puţină la trup, delicată şi sentimentală, cu ferocitatea fabricată din lecturile romanelor interzise de austera

[1] Cu atît mai bine!

doamnă Cleopatra Negoianu. Cu atît mai bine! Ce voiaţi să facă?... Părinţii au pierdut moşia, au sărăcit şi s-au încurcat în datorii. Spunea papa, că le-a fost scoasă şi casa cu parcul în vînzare, de fostul lor vechil... Ce mai avea de aşteptat?

— Să se înscrie la Universitate...

— Mare scofală!

— Da! Mare scofală... Să se înscrie la Universitate şi să-şi aleagă o carieră...

— Profesoară va să zică? Să se cocoaţe pe catedră, ca biata Moustique, ca să-i scoată sufletul alte otrăvuri ca noi? Mersi!... Mai bine aşa!... Eu m-aş mărita c-un văduvoi cu cinci copii, cu doisprezece copii, numai să aibă moşie şi automobil! Un Lor- raine-Dietrich ca al lui Mazîlu, cel care-a fost administratorul lui Sturza şi-acuma e mare proprietar în judeţ... Ba, să vă spun! Eu l-aş lua chiar pe el, pe Neacşu Mazîlu, aşa cum îl ştiţi: chel şi roş ca o sfeclă, mitocan şi cu trei clase primare şi jumătate... Ştie automobilul destulă carte pentru el!

Antoniu Gaby se încrîncenă de asemenea odios cinism.

— Dar eşti un monstru, Dobrescule dragă! Cum poţi vorbi aşa?

— Iaca pot! se sumeţi teribilă, Marieta.

— Cum poţi măcar să te gîndeşti la asemenea orori?

— Eu nu văd nici o oroare. Dimpotrivă! Găsesc foarte natural. Numai că nu sînt ipocrită ca voi.

— Mersi! intonă corul ipocritelor.

— Mersi-nemersi, asta este! Spun pe faţă, ceea ce gîndiţi şi voi într-ascuns... Ce ne aşteaptă la o adică? Învăţăm carte

pentru carieră sau ca să descoperim radiul ca madam Curie? Haida-de!... Tocim pentru o spoială de conversaţie; zdrîngănim un ceas pe zi cu profesoara de piano pentru altă spoială care ne ţine pînă ce ne pune popa veşca de sîtă-n cap; tot aşa cu maistrul de dans... Toate, puicuţelor, pentru ca să facem faţă bună într-un salon şi să aşteptăm onorabil

un candidat... Cele cu zestre, ca tine şi ca alte vreo patru-cinci din clasă, vă puteţi alege candidatul... Cele fără zestre, ca mine şi ca mai toate, fete de funcţionari, de magistraţi, de militari, de cîrciumari, bursierele, fete de ţărani prin graţia doamnei directoare şi a comitetului de filantropie şcolară, ne lăsăm alese, chiar de-un maimuţoi cu labele pînă la genunchi, dacă are automobil şi moşie...

— Şi viaţa? Poezia? Iubirea?... Ce faci cu ele?...

— N-avea tu grijă! Aş şti eu să mă descurc!... Găsesc un verişor, ca tine, Antoniule! Un Saşa ori un Titişor... Şi la adică, de ce nu amîndoi?

Dobrescu Marieta, mică, sprîncenată şi genoasă, cu obrazul de copilandră rumenă în pomeţi, îşi privi provocător colegele, convinsă că le-a înspăimîntat cu nemaipomenitul său cinism.

Toate însă ştiau că e o fetiţă sîrguincioasă şi timidă, suspinînd de astă-primăvară pe ascuns. Suspina pe ascuns, dar toate ştiau de ce. Fiindcă prietenul şi camaradul fratelui mare, sublocotenent de la roşiori, nu s-a uitat niciodată mai de-aproape la dînsa, absorbit de scandaloasele-i aventuri cu nişte femei pe care nu le salută nimeni pe stradă.

— Apropo de descurcat!... L-am văzut aseară pe amicul scumpului tău frăţior! rosti cu neîndurată cruzime Luca Eleonora. Era în grădina publică, la bufet... Cu un fel de sirenă de-a domniei sale; soră geamănă cu Sirena Jubilară de astă-vară, de la iarmarocul jubilar. Îi cunoşti gusturile!... O sirenă boită şi

mirosind de-o poştă a parfum, ca o drogherie.

Marieta încercă să se dovedească nepăsătoare:

— Să-i fie de bine!... Şi ce-mi spui mie?

— Nu-ţi spun ţie. Le spun fetelor...

— Perfect! Eu mă şi duc!...

— Nu te opresc. Poţi pleca!... Deşi, dacă rămîi aici îţi garantez că ai să te amuzi. A fost o scenă de toată

nostimada... Un teatru întreg şi încă spectacol gratuit...

Dobrescu Marieta stătea în cumpănă. Se pregătise de plecare, dar nu pornea aiurea. O ţinea pe loc o dureroasă voluptate, să-şi scormonească nevinovata ei mizerie, pînă la fund. Luca Eleonora se prefăcu a nu lua în seamă că martira a rămas la locul supliciului.

Povesti, numai pentru celelalte prietene:

— Cum vă spuneam, fetelor! Ne aşezasem cu tata şi cu mama, la bufet. Singura masă liberă... Stau cuminte pe scaun, îmi aleg prăjitura preferată...

— Indiană...

— Se-nţelege că indiană! Toate le ştiţi, clevetitoarelor!

— N-ai pus tu pariu anul trecut, că mănînci o jumătate de duzină şi după ce-ai cîştigat, nu erai gata să-ncepi alt pariu?...

— Acuma mîncam numai una... Şi nu înfulicînd ca la pariu! Cuviincios, în felioare delicate, cum m-a învăţat mama de copilă. Tata sorbea tacticos din cafeluţa lui, după tot tabietul unui respectabil preşedinte de tribunal... Mama se chinuia cu un sirop de smeură, comandat numai fiindcă trebuie să consumi ceva, cînd ocupi un scaun şi-o masă... Toate în cea mai perfectă decenţă... Şi totuşi, observ că lumea îşi strîmba gîtul să privească spre noi. Îmi strîng picioarele, fustele pe genunchi. Mă pipăi... Mă uit la mama. La tata. Nimic! Părinţi model, în haine corecte, cu ţinuta corectă... Ce naiba să fie? Încep şi eu a căuta împrejur şi m-am lămurit la moment. Nu despre noi era

vorba!... Tot spectacolul era alături, la masa din spatele nostru... M-am sucit şi eu încetişor pe scaun, şi n-am pierdut nimic din nostima comedie... Fie, că făcea!... Staţi să vă arăt, fetelor... Dă-te deoparte, Gaby!...

Antoniu Gabriela, uitînd tot ce pătimise adineauri, îi făcu bucuroasă loc, gata să se desfăteze din toată inima, pe socoteala unei torturi, care nu mai era a sa. Iar Luca Eleonora reconstitui scena:

— Poftim! Ca să vedeţi cum s-a desfăşurat tot spectacolul... Ea stătea aici, cam aşa, picior peste picior, fumînd şi mozolind cartonul ţigării în dinţi. Ai înţeles despre ce fel de muză e vorba!... O stimabilă care fumează şi încă în public... Pun pariu că e sirenă dansatoare la Regal!... În fine!... Aceasta nu interesează!... Aşadar, ea fuma! Iar domnul sublocotenent Dudu, Dudulet, dincoace, bătea toba cu degetele pe masă... Foarte nervos, domnul sublocotenent! Nervos la culme!... Ea, dă-i şi dă-i şi dă-i!... Îi mergea guriţa — adică guroaia, că avea o gură să se muşte de urechi cu dînsa! — îi mergea gura ca o maşină de cusut... El, cu degetele pe masă, dă-i şi dă-i şi dă-i!... Bătea toba. Marşul lui Napoleon. Pot să vă jur! Am recunoscut tactul... Pe urmă, după ce s-au sfădit destul, cu reproşuri şi oţăreli, a venit actul doi... Scena cea mare a împăcării... Ei, bravo! Vă spun drept, fetelor, că m-a făcut praf domnul sublocotenent Dudu!... E un maestru, cel mai neîntrecut maestru, Duduletul Marietei... Numai ce şi-a tras scaunul alături şi numai ce-a început dumnealui s-o magnetizeze cu privirea şi s-o alinte cu

vorba, pînă ce dumneaei, de unde fulgera scîntei şi împroşca jerbe de stropi din guriţa dumisale ca din furtunul pompierilor, a plecat capul răpusă, ca o sirenă lovită în piept de săgeata amoraşului... Uite- aşa! Vedeţi scena?... S-au împăcat, şi-au strîns degetele pe sub masă şi au plecat brat sub braţ.. N-aveau timp!... Uite-aşa au plecat...

Luca Eleonora, neîntrecută în arta scenei la producţiile sfîrşitului de an şcolar, cum neîntrecută era în meşteşugul de a imita zbierătul animalelor şi cloncănitul păsărilor, jucase tot episodul de la bufet, inclusiv epilogul împăcării şi al plecării precipitate. Şi-l jucase atît de focos şi plastic, încît în genele lungi şi frizate ale Marietei Dobrescu atîrnau lacrimi ca boabele de rouă.

Tot cinismul factice, împrumutat din lecturi neper- mise, se risipise ca să rămînă ceea ce era într-adevăr: o biată copilă îndrăgostită fără speranţă de prietenul unui frate mai mare, ofiţeraş curtezan şi spilcuit, care poate că nici nu-i observase existenţa.

— Ei, pe urmă, cum a mai fost? Ce-a mai fost? stăruiau întrebările, după ce rîsul a contenit.

Eleonora Luca a înălţat nedumerită din sprîncene, cu o prefăcută candoare:

— Ce-a mai fost!... Cum a mai fost!... De unde pot eu să ştiu? Aceasta numai o imaginaţie cinică şi pervertită ca a Marietei poate să-şi inchipuiască... A! Aici erai, Marieto?

Victima n-a răspuns, de teamă să nu-i străbată suspinul în glas.

— Iartă-mă! urmă Luca Eleonora. Dar aşa este!... Eu nu ştiu nimic, nu-mi pot imagina nimic. Eu nu citesc cărţi de Zola şi de Octave Mirbeau, ca să mă prindă Tanti Cleopatra cu ele şi să cheme părinţii la şcoală. Eu am rămas tot la *Graziella* lui Lamartine şi la *Paul et Virginie...* Maman chiar mi-a spus să schimb locul şi să nu mă uit la nişte stricaţi care n-au nici o ruşine de lume. Pudică, am ascultat-o şi m-am mutat cu scaunul... Dar tot am tras cu coada ochiului, pînă la scena finală, cînd protagoniştii s-au retras precipitat între culise... Nu din viciu... Ferit-a simţul!... Dintr-o lăudabilă pasiune artistică. Aveam ceva de învăţat de la Duduleţul tău... Şi-am învăţat, parol! Notara, Novelli, Liciu, Radovici?... Fleacuri! Le Bargy?... Nu-i ajunge nici la carimbul cizmei lui Duduleţ!... Tata era însă de altă părere: Spunea că are să vorbească zilele acestea cu colonelul regimentului de roşiori. Un stricat! — asta spunea. Ruşinea şi ocara regimentului, a brigăzii, a diviziei, a corpului de armată, a oştirii... Crescendo! Aşa e el, cînd se porneşte pe exagerări... Dă maximum de pedepse, de amenzi şi despăgubiri civile!... Şi maman?... Ca să nu rămînă mai prejos, pretinde că are să vorbească şi dînsa la voi, cu madam Dobrescu, să nu-l mai primească în casă... Parcă Dudu, Duduleţ, Dudişor are el nevoie de casele noastre, unde să stea pe marginea

fotoliilor din salon, să se îndoape cu apă şi cu dulceaţă de cireşi amare — şi să discute despre timp? De asta-i arde lui!... Găseşte el casă mai amuzantă, de unde să nu-l dea nimeni afară!...

Răutăcioasa joacă ar mai fi durat poate.

Tot aşa îşi încearcă unghiile puii de panteră, într-o nevinovată zbenguială care crestează catifeaua boturilor cu cele dintîi cicatrici.

Nu credeau ce-şi spun. Nu măsurau înveninarea cuvintelor. Era numai o ucenicie încă lipsită de intenţii, a viitoarelor clevetiri, de peste cincisprezece-douăzeci de ani, cînd se vor forfeca în deplină cunoştinţă de cauză atunci, pizmuindu-şi reciproc o toaletă, leafa sau venitul bărbaţilor, mobila din salon şi calitatea invitaţilor de la ceaiul săptămînal, cu partide de maus şi poker. Toate mizeriile şi urîţeniile unui mic şi somnoros tîrg de provincie, cu o mică şi meschină burghezie în rivalitate de ambiţii, de aparente, de intrigi, de anonime şi denunţuri, de surpări ascunse.

Acum suferea deocamdată numai Marieta Dobrescu. Şi ar mai fi suferit încă, dacă nu s-ar fi ivit o providenţă să pună capăt supliciului.

Providenţa s-a arătat pe poarta şcolii, sub chipul unei fete năltuţe, lată şi dreaptă în umeri, strîmtă în şolduri, cu bereta de uniformă trasă pe-o sprînceană. O siluetă necunoscută, cu mers ciudat şi totuşi de undeva cunoscut.

Elevele de sub castan au tăcut încordîndu-şi privirea.

Pe urmă, s-au uitat una la alta, întrebîndu-se din ochi.

— Cine să fie?

Alexandrescu Corina, fiică, de maior, ereditar familiarizată cu termenii cazoni, se pronunţă într-o pitorească formulă de cazarmă:

— Vreun leat *vărsat* la noi, de la altă armă!...

— Dar e Măgură, fetelor! Măgură Irina! sări de pe bancă Gaby Antoniu. E Măgură a noastră!...

Şi îndată au prins s-o strige, cu exagerate semne de simpatie, pe care nu le îndreptăţea cu nimic vaga şi indiferenta lor camaraderie din anii trecuţi.

— Măgură! Măgură Irina!

Irinel Măgură ridică ochii, fără să arate nici un semn de surpriză.

O clipă a părut că şovăieşte. Apoi s-a îndreptat spre ele cu mersul acela lung şi ciudat, elastic, care nu era al ei de la începutul verii cînd s-au despărţit şi totuşi acum nu şi-l mai închipuiau că a putut să fie altfel cîndva.

S-a apropiat şi a întins o mînă subţire, dogorită de soare şi viguroasă, scuturînd celelalte mîini cu o vioiciune, care nici aceea nu era a ei, din anii trecuţi.

Întrebă:

— Ce faceţi, urîtelor? Ce-i jivalania aceasta?

Şi zîmbi unui gînd lăuntric.

Colegele au zîmbit şi ele la rîndul lor. Dar altfel. Mai întîi, nedumerite. Ce-nsemna cuvîntul acesta, pe care-l auzeau întîia dată? Jivalanie! Cum jivalanie? De ce jivalanie? Mai apoi, zîmbetul se vădea şi grozav de contrariat. Nu erau deprinse

să le vorbească aşa, ironic şi protector, tocmai o elevă ca Măgură Irina.

Nimic nu-i dădea acest drept.

Nu fusese prietenă cu nimeni. Nu strălucise niciodată la nimic, prin nimic.

Patru ani de curs primar şi patru ani de liceu, trecuse neobservată şi neînsemnată, dintr-o clasă a institutului, în alta, cu note mijlocii, cu purtare mijlocie, aşezată întotdeauna într-o bancă de la mijlocul sălilor, pierdută în anonimatul şcolar al elevelor molcuţe şi mediocre.

Dar acum li se arăta deodată sub altă înfăţişare. Altceva. Altcineva. I-au făcut loc cu toatele, alături, încercînd să descopere de unde venea secretul acestei impresii de noutate şi de încredere în sine: această luminoasă palpitare, ca un fluture care a dezbrăcat o crisalidă urîtă.

Au asaltat-o cu întrebări şi exclamări:

— Te-ai schimbat mai mult decît noi toate laolaltă, Măgură Irina!

— Irinel, cum de nu te-a mai văzut nimeni vara asta? Parc-ai intrat în pămînt!

— Lasă să-mi răspundă mie, Antoniule! Ce-ai făcut toată vacanţa? Unde-ai fost?...

Irinel Măgură a răspuns numai la întrebarea din urmă:

— La ţară... La Zapodia, în Neamţ. La un fel de rudă de-a mamei...

Apoi n-a mai avut nimica de spus. A privit în gol. Ea vedea înaintea ochilor ceea ce nu cunoştea şi nu putea bănui nimeni de-aici.

Iazul, aşa cum a primit-o în dimineaţa dintîi. Cu tremurul apei, pînă departe în stufuri... Fata de ţară, drăcoasă, Dochiţa, care lepădase volocul şi înota la adînc, spintecînd unda cu stropi ca mărgelele de argint în soare... Cufundarul, ţinîndu-i tovărăşie, în tumbe jucăuşe... Cărarea şerpuită printre săbiile de papură şi pămătufurile de trestie... Trunchiul culcat de salcie, unde-au stat atunci; unde-au stat ultima dată înaintea plecării. Ploaia şi noaptea brăzdată de fulgere, cînd fugeau alături, fără să se-atingă, în ropotul rece, sonor...

Îi inunda şi acum privirea flacăra uriaşă, albastră, care-a scos din întuneric o clipă un cal nemişcat cu ochi de fosfor.

O orbea.

Iar gîndul că Adrian e acum la Iaşi, că a părăsit aşa de uşor dulcile lor plănuiri i-a înecat respiraţia într-un scîncet.

O frunză, pretimpuriu ruginită, a descins în spirală şi i s-a aşezat uşurel pe

genunchi. Ea a dus maşinal coada veştedă la gură, aşa cum s-a deprins acolo să poarte între dinţi firul de iarbă-nspicată şi garofiţa de cîmp, a muşcat-o în neştire şi a şters cu batista sucul vegetal, astringent şi acriu, de pe buze.

Un timp, colegele au găsit-o din nou absentă şi

poate chiar mai străină de ele, decît va fi fost altă dată. Dar Irinel Măgură a zvîrlit frunza de castan; a aruncat alături, în nisip, la picioare, bereta de uniformă; a înălţat genele desvelind privirea de-o străvezie luminozitate, şi îndată toate au simţit că mocnita crisalidă a rămas pentru totdeauna despoiată.

Au ştiut că în acel an, atenţia clasei, prieteniile, admiraţia elevelor din cursul inferior, ocrotirea celor din clasele ultime, simpatia profesorilor şi profesoarelor; toate se vor concentra ca focarul de lentilă, asupra acestei cenuşărese de pînă mai ieri.

Şi cu neastîmpăr, împresurînd-o cu semne de dragoste, fiecare căuta să-i cîştige întîietatea prieteniei, fără să-şi explice de ce. I-au tipărit şorţul de uniformă pe trupul svelt; i-au potrivit coadele părului pe creştet; i-au buclat cu degete îndemînatice cîrlionţii de borangic în jurul urechilor fin conturate, cu transparenţă de scoică trandafirie.

Irinel Măgură se împotrivea acestor răsuceli de manechin, gîlgîind în murmur de rîs la gîdilarea atingerilor, fiindcă tot era mai mult un copil decît apropiata femeie.

Rîdea copilăreşte şi se apăra cu reminiscenţe din vocabularul Zapodiei:

— Dar isprăviţi odată! Scurt... Ce-s paparudă, să mă împopoţonaţi aşa?

Clinchetul vesel dezminţea însă asprimea rustică a cuvintelor.

Părul avea un parfum umed, de scoarţă a brazilor, de muşchi păduratec şi de iarbă scăldată în rouă, cum vor fi mirosit pletele naiadelor răsfirate pe umeri. Ochii

cu fire aurii în irisul de topaz radiau o caldă lumină, ca o imaterială dezmierdare lunecînd pretutindeni unde-şi plimba privirea: peste chipurile apropiate de dînsa, peste uniformele urîte, peste zidul de-un, galben spălăcit al şcolii.

Adusese cu ea tot soarele şi toate miresmele Zapo- diei, ca să le risipească în juru-i într-un generos efluviu.

Cînd a sunat clopoţelul de intrare în clasă, prietenele au înlănţuit-o de mijloc, potrivindu-şi pasul după mersul său şi întrecîndu-se să şi-o smulgă una, alteia:

— Nu e aşa că stai lîngă mine în bancă, Irinel?

— Ba lîngă mine!...

3

— Urcă!

Mihai Tăut ezita.

Armăsarii suri, rotaţi, frămîntau cu neastîmpăr din copite.

Jack Medoveanu strunea hăţurile să-i ţină pe loc; îi şfichiuia totuşi cu vîrful cravaşei, fiindcă-l pasiona această încordare de ageră viaţă animală, de muşchi şi de nervi, de juvenilă ardoare încă nedeplin dresată, gata să rupă zăbalele şi să zvîcnească săgeată din arc. La spatele său, înfipt pe scaunul înalt, un groom în strai negru şi cu joben de lac, stătea neclintit, impasibil, cu braţele încrucişate pe piept.

— Dar urcă odată! îşi pierdu răbdarea Jack Me- doyeanu. Îmi omori caii, *vieux nigaud!*[1]

[1] bătrîn nerod!

În sfîrşit decis, Mihai Tăut s-a căţărat greoi şi ne- îndemînatic pe scara docarului prea sus construită, pentru altfel de făpturi, uşoare şi zvelte. S-a aşezat alături într-un suspin, trăgîndu-şi pe genunchi pulpanele pardesiului şi apăsîndu-şi precaut pălăria cu boruri largi, mai adînc, peste şuviţele de păr care-i compensau cu prisosinţă, în laţe de lăieş, chelia ascunsă dedesubt.

— Acum haideţi, copii! Să vă văd!...

Jack Medoveanu a slăbit uşor hăţurile, a făcut şfi- chiul cravaşei să şuiere.

Armăsarii s-au întins în trap sprinten ca o joacă; roţile de gumă au sfîrîit pe asfalt.

Calea Victoriei foia de mulţime în acel amurg de toamnă însorită. Echipagii, trăsuri şi cupeuri de casă, docare şi faetoane, birji de lux şi arar cîte o largă victorie demodată; toate se îndreptau spre Şosea.

Toate rămîneau în urmă.

Caii lui Jack Medoveanu şi reputata măiestrie a conducătorului nu cunoşteau nici un rival.

Cînd lanţul vehiculelor s-a rărit aproape de Capul Podului, Jack Medoveanu a căpătat răgaz, în sfirşit, să întrebe:

— Aveai vreo direcţie? Te-am abătut din drum?

— Nimic. Mă plimbam. Luam aer...

— Atunci ce te-a făcut să meditezi atît, înainte de a te urca?

— Considerente estetice...

— *Pas possible!*[1] se miră ironic Medoveanu.

— *Mais oui!*

— *Quoi? Quoi! Qu'est-ce que c'est que ces façons-la?*[2] Ai început să te ramoleşti, Michel!

— *Non, pas encore!*[3] Vorbesc cît se poate de serios. Ţi-am admirat echipagiul, caii, costumul tău, valetul... Gravură impecabilă de jurnal modern... M-am văzut pe mine; costumul meu bohem... Pălărie cu boruri calabreze, pardesiu larg ca un laibăr, lavalieră, plete de plăieş...

— *Eh bien?*[4]

---

[1] Nu se poate!

[2] — Ba da.
— Ce? Ce? Ce sînt mofturile astea?

[3] Nu, nu încă!

[4] Ei bine?

— Nu merge! Distonează!... Nu vroiam să stric un ansamblu...

— *Ah! c'est donc ça?*[1] Atunci te-ai ramolit complet!

— *Heureusment, non!*[2] Am ochiul estetic... În orice caz încă destul de estetic, ca să mă văd pe mine... Şi ca să mă dezgust de mine... Chelie, burtă, invazie de ţesuturi adipoase... Lavalieră şi pălărie de brigand... Calc pe urmele lui Bombonel Asan...

— Şi ce te opreşte să nu te opreşti?

— Prea tîrziu!... Obişnuinţa... Anii... Un fel de lene... Am rămas cu hainele şi cu mentalitatea din cartierul latin; de mai tîrziu, din Montmartre şi Montparnasse....

— *C'est effarant!*[3] Idei de sinucigaşi... De aia te plimbai atît de elegiac?...

— Am şi eu ceasuri proaste...

Jack Medoveanu a încetinit mersul cailor ca să-l privească mai atent, răsucindu-şi capul pe jumătate:

— Neplăceri? Datorii?... Scadenţe?... Un avertisment stupid al medicilor? Ce e cu tine, Michel?

— Nimic din toate acestea... Absolut nimic!... Datorii n-am... Venitul îmi curge de la moşie cu o precizie cronometrică. Şi-ajunge prea îndestul, pentru un om singur ca mine... De vîrsta crizelor sentimentale am trecut... M-am întors acum o lună din străinătate... Voi pleca iar peste trei sau patru luni...

— *Eh! que voulez-vous de mieux? Ça y est! La perfection de la vie est atteinte !...*

---

[1] Ah! Deci asta e?

[2] Din fericire, nu!

[3] E îngrozitor.

Très épatant[1] ,tot ce-mi spui! Şi totuşi ai aerul să te plîngi...

— *Ce qui est surtout épatant c'est de se renouveler complètement chaque année, chaque saison, chaque jour...*[2] Cazul tău!... Te invidiez, Jack. Nu pentru tinereţea ta exterioară... Pentru cea interioară...

Mihai Tăut îşi cerceta din profil prietenul mai în vîrstă cu o decadă, admirîndu-i trăsăturile virile, ochii ageri, gura cu desenul buzelor tăios conturat, ţinuta dreaptă în costumul cafeniu, cu pălăria puţin pe-o

[1] Ei? Ce doreşti mai mult? Asta el Perfecţiunea vieţii este atinsă. Grozav...

[2] Ceea ce este mai ales grozav e faptul de a te împrospăta pe de-a întregul în fiecare an, în fiecare antotimp, în fiecare zi...

sprînceană; mîinile strunind viguros hăţurile armăsarilor.

Nici nu îmbrăcase pardesiu.

Se simţea prea tînăr pentru asemenea precauţii moşnegeşti. Intuise just ochiul estetic al lui Mihai Tăut. Alături, moale şi osînzos, cu pălăria de studenţie pariziană şi cu lavaliera anilor de catenea în Montmar- tre şi Montparnasse, el părea o caricatură a propriei sale tinereţi de acum aproape un sfert de secol.

Jack Medoveanu a tăcut un timp gînditor. A dat sfîrc de cravaşă armăsarilor. Părea preocupat numai să ajungă şi să întreacă un tilburi cu un cal negru, mînat de-un ofiţer cavalerist.

Cînd l-a lăsat în urmă, rosti cu o prietenească îngrijorare, dovedind că nu e indiferent la soarta foştilor săi mînzoci de la Paris — *„les poulains de Jack”* — cum erau botezaţi pe atunci.

— Vrei avizul meu? În fond, *tu as raison!*[1] Ai pomenit numele lui Bombonel... *Un autre fameax loustic!*[2]... Este într-adevăr o înrudire între tine şi el. Nu numai pălăria şi lavaliera bohemă... Inactivitatea!... Lăsaţi timpul să treacă pe lîngă voi... Asistaţi la viaţă, în loc s-o trăiţi... Chiar dacă ar fi o activitate dezordonată, fără suită, inutilă, ca a mea, şi tot e ceva... O higiena corporală... Şi o terapeutică spirituală... Iluzia că faci ceva te apără de o sumă de dezagremente. În primul rînd, te apără de tine însuţi... Vă vine renta pămîntului, fără să mişcaţi din deget. Ca şi mie, de altfel. Alţii ară, seamănă, seceră, asudă pentru noi. —

[1] ...ai dreptate!

[2] Alt mucalit de pomină!

Foarte bine! Nu noi am făcut aşa lumea. Aşa am găsit-o făcută. Dar aceasta nu ne dispensează de-o datorie către noi înşine, să profităm mai inteligent de asemenea privilegiu... Voi n-aveţi ce face cu timpul. Mie nu-mi ajunge timpul. *Jamais trop! Jamais assez!...*[1]

— Activitate?... Ce activitate să începi după patruzeci de ani, cînd n-ai făcut nimic toată viaţa?

— Du-te cîteva luni pe an la ţară, la moşie... Încearcă să preiei îndeletnicirile bătrînului Constantin Tăut, care a fost o fală a clasei noastre latifundiare, ca să uzez de termenul lui Stere şi Gherea.

— *Tu es absurde!*[2] Eu n-am mai fost la ţară de opt ani... Ce să caut la ţară? Să mă plimb c-un baston în mînă?

— Încearcă prostii, cum încerc eu... Prostii cu bilanţuri deficitare. Ce importă? Cu aceste bilanţuri deficitare îţi plăteşti iluzia unei activităţi... Pe urmă, poate ritmul vieţii de ţară te prinde. Te pasionează chestiunile... Le descoperi un interes... Fă irigaţii! Experimentează procedee moderne de cultură!... Ia cartea lui Petreanu şi încearcă să-i aplici teoriile... Orice prostie e mai bună decît această deprimantă delăsare...

— Inutil! Mă apucă uneori dorul de ţară, de casa bătrînilor... Mi se pare că acolo aş recăpăta o sănătate a trupului acestuia care se rîncezeşte şi putrezeşte pe picioare... Mă hotărăsc... încep să pregătesc bagajele... A doua zi mă

---

[1] Niciodată prea mult! Niciodată de-ajuns!...

[2] Eşti absurd!

răzgîndesc... Ce să caut! *C'est exaspérant à la fin!*[1]

— *Alors,* nu pierde timpul *à des bêtises!*[2] scrie!

— Ce să scriu?... Îţi imaginezi că a mai rămas ceva aci? a întrebat Mihai Tăut, ducînd degetul grăsuliu la fruntea de sub pălăria, cu boruri late. Chiar izvoarele se sleiesc, fug, se duc la fund, dacă nu e o mînă harnică să le cureţe... Îţi imaginezi că nu observ zîmbetul vostru, cînd încep a-mi povesti romanele pe care n-am să le scriu niciodată?... O clipă cred şi eu în ele... A doua zi a rămas neantul din toate... *De la cendre, de la cendre, de la cendre...*

— *Tais-toi, vieux nigaud! Imbécile!*[3] îl admonestă

[1] Exasperant pînă în cele din urmă!

[2] ...cu prostii!

[3] Numai cenuşă, cenuşă, cenuşă...
— Taci, nerod bătrîn! Imbecilule!

Jack Medoveanu, lovind crupa armăsarilor cu şfichiul cravaşei şi răcorindu-şi aşa exasperarea. Cum ce să scrii?... *Sapristi!* Priveşte în jurul tău!... Lumea aceasta care se duce, despre care vorbea celălalt *fa- meux loustic,* Asan, în tren, în septembrie, cînd ne-am întîlnit la întoarcerea în ţară... Priveşte lumea aceasta... Echipagiile... Soarele şi cerul decolorat. O lume care merge spre apus...

Cu vîrful cravaşei, Jack Medoveanu a arătat spre apusul soarelui, apoi rotund, lanţul trăsurilor mer- gînd în acel apus.

Oprise caii la pas.

Cerul era de-o dulce paloare. În aerul molatic se legănau plutind cele din urmă frunze. Trăsurile, cu- peurile, echipagiile de casă, docarele, se întreceau gonind în amurg. Femeile, legănate pe arcuri moi, priveau înainte, cu un surîs transfigurat de crepuscul.

Mihai Tăut s-a gîndit la romanul pe care nu-l va scrie, al acestei lumi cu rădăcinile în alt veac şi cu crengile care se uscau şi începeau să cadă odată cu începutul veacului nou.

În fieştece echipagiu salutat de Jack Medoveanu şi salutîndu-l pe Jack Medoveanu, recunoştea o figură, un nume, urmaşul şi urmaşa unui neam. Principele Anton Muşat şi Agata Bogdănişteanu. Laurenţiu Sa- randà şi Dumitraşcu Racliş. O Ghiculeasă şi alta. Cele din urmă vlăstare ale unor muribunde obîrşii. Nici o viaţă a acestora n-avea pentru dînsul vreo taină. Toate-i erau de mult ştiute, cu dramele lor şi păcatele lor şi ruinele lor şi tristeţile lor. Le-ar fi putut urmări istoria năruirilor

pînă la izvoarele din celălalt veac, pe vremea lui Dinu Păturică şi a postelnicului Andro- nache Tuzluc; pe vremea cînd protipendada ţării primea ucenicia desfătărilor occidentale în sala de bal a Domniţei Ralu, la Cişmeaua Roşie. Toate-i erau cunoscute, fiindcă au fost şi de neamul lui trăite. Le trăia şi el, ultimul dintr-un neam sfîrşit.

Dar ca să le scrie, prin ce minune şi-ar găsi oare, mîine dimineaţă, tăria să se aşeze în faţa foii albe, pe un scaun tare, la o masă tare sub cot?

S-a mulţumit să murmure:

— Ai dreptate, Jack. E o lume care se duce într-un amurg...

4

— Ioane? N-auzi, tontule?... Ce face Piţi?

Ion tresare. Ascunde la piept răvaşul împăturit şi îşi îmbumbie nasturii de alamă.

Doamna colonel Asan e la geam, cu obrazul proaspăt muruit de pudră şi cu zulufii răsuciţi în bigu- diuri. Ţine încă pămătuful în mînă, aşa cum a prins-o îngrijorarea, la oglindă, în timpul zugrăvelii.

— Ce face Piţi, imbecilule? N-auzi să răspunzi?

— I-aici, coniţă! N-aveţi nici o grijă... Doarme săracu de el, pe *priş...*

Şi mai încet, pentru dînsul: „Dormi-re-ar să doarmă, pîn' l-oi deştepta eu!"

— A păpat?

— Mîncat, coniţă!

— A păpat şi Miţi?

— S-o hrănit şi dînsa, coniţă.

— Cu măsură?

— Cu măsură, coniţă.

— Hm! Măsură de-a ta!...

— D-apu că eu nu-s Vodă Cuza, Doamne iartă-mă, coniţă, să am măsură de-a me, cum o mai rămas încă de pomină ocaua lui domnească, la noi, în Moldova, despre

care spuneţi dumneavoastră că avea stemă un cap de bou.

— Ce tot boscorodeşti acolo, boule? Răspunde la ce te-ntreb şi lasă-ţi Moldova şi boii ei în pace! Cu măsură au mîncat?

— Cu măsură, coniţă...

— Bagă de seamă! Să nu-i apuce dar indigestia, că-i vai şi-amar de pielea ta.

— Nu-i apucă nici o *diligestie,* coniţă...

— Cum ai spus, netotule?

— Diligestie, coniţă.

— Digestie, Ioane! Digestie şi indigestie! îl instruieşte pedagogic doamna colonel, zîmbind superior.

Zîmbetul durează şi după ce s-a tras de la geam, cu pămătuful în mină, ca să-şi sfîrşeaseă renovarea post-meridiană a faţadei.

Radicalele ordonanţei o amuză întotdeauna. Şi cîteodată se dovedesc utile, cînd tînjeşte conversaţia în salon. Atunci, în lipsa altui subiect mai pasionant, aduce discuţia cu meşteşug la limba pocită a tontului din ţara cu un cap de bou în stema de pe vremuri.

Ion spune *priş, lambă, eleftrică, berjă, dom'cvardist* şi *cosimioner.* Pe muritorii care nu poartă uniformă, şi deci nu fac parte dintr-o ierarhie precisă, îi împarte în două categorii:

— A venit *on ţovil!*

Aceasta înseamnă că aşteaptă afară, la sonerie, un domn care după calitatea şi croiul straielor, are drept la o relativă consideraţie — atîta, bineînţeles, cîtă poate merita un civil.

— E un *individ!*

Aceasta înseamnă că e negustorul de haine vechi, un cerşetor, încasatorul de la

gaz aerian sau cel cu taxa pentru gunoi; în sfîrşit, nişte netrebnici indivizi de la periferia larvară a umanităţii, pentru care îndeobşte şi din principiu, domnul colonel nu se află acasă.

Doamna colonel Tiberiu Asan reproduce cu deosebită vervă graiul pocit al lui Ion şi judecăţile sale năstruşnice, asupra categoriilor civile. Şi-a făcut chiar o specialitate, foarte preţuită de prietene, de invitaţii la masă, la ceaiuri, la pocker şi la bridge.

Pe socoteala ordonanţei, a cucerit, cam tardiv e adevărat, dar definitiv, reputaţia de femeie extrem de spirituală; de unde înainte trecea drept o ofiţereasă de grad superior, înscrisă în soborul ţaţelor, amarnică la gură, mărginită la minte, spoită ca o odaliscă şi lovită la vîrsta critică de patima căţeilor. Iar doamna colo-

nel Tiberiu Asan, ameţită de succes, cînd Ion nu-i furnizează îndestul de inedit şi umoristic material, din cabotinism, inventează cu de la sine putere un text apocrif.

Astfel, mosafirii de la masă şi ceaiuri mai cred că Ion pronunţă: *grimafon, traivan* şi *gustambercă.* Fac haz şi-i poartă faima la alte ceaiuri şi mese, unde Ion a devenit un personagiu legendar; cel mai înveselitor exemplar bovin din patria cu stema simbolică a boului, valorificată acum numai în timbrele poştale mult preţuite de filatelişti. Cu toţii sînt departe de a bănui că flăcăul dezgheţat şi isteţ, între vistavoii săi vorbeşte ca toată lumea, fără *priş* şi fără *lambă,* lă- sînd cu bună ştiinţă, stăpînei, amăgirea că este mai prost decît arată şi mai puţin deştept decît ea.

Un singur apărător s-a aflat o dată să ridice glas în salon, întru stigmatizarea acestui nărav, de a lua în derîdere ignoranţa unui om care nu din a sa vină orbecăieşte în beznă şi rămîne nesimţit la ocară: Cocîrţ Asan, nepotul de frate al domnului-colonel, feciorul lui Bombonel Asan, cunoscutul estet, amator de artă şi pasionat gastronom.

Dar pledoaria, dublată de-un fulgurant rechizitoriu, a dat greş în chipul cel mai jalnic.

A degenerat în alt subiect de glume şi de usturătoare ironii, asmuţate de astă dată împotriva vehementului june cu lavaliera roşie, care dovedea cu citate halandala din Karl Marx şi Lassalle, că Ion spune *gustambercă* şi *cosimioner,* din

pricina oligarhiei latifundiare şi a infamului capital.

Semnalul hohotelor şi întreruperile cele mai neîndurat sarcastice porneau chiar de la Bombonel Asan, părintele zburlitului rebel. Cocîrţ a părăsit indignat terenul, trîntind uşa; iar Ion a continuat să alimenteze verva doamnei colonel, cu o condamnabilă insensibilitate la batjocora şi umilinţele care-i ofensau demnitatea de proletar agricol.

Ciudat! După ce încercase atît de generos să-i ia apărarea din oficiu, printr-o stranie sucitură a cuge-

tului, Cocîrt sfîrşise prin a-şi dispreţul clientul. Ion îi părea prea îndobitocit şi laş, cu zîmbetul lui milog la toate ocările. Şi mai ciudat încă! Ion, auzind din zvonul bucătăriei, adus de Cati, fata din casă, că nepotul domnului colonel s-a războit pentru dînsul, în loc de recunoştinţă, îi poartă o pidosnică scîrbire. De unde mai răsărise ş-aista să-l apere ca funia pe spîn- zurat? I-a scurtat oare cu buclucaşa lui apărare numărul zilelor pînă la eliberare? Nici c-o pîne măcar!

I-a dat numai prilej, doamnei colonel, să-l mai ia în pirplison o dată, atunci cînd era povestea caldă şi cînd l-a întrebat ce anume crede el despre feluriţi socialişti; cine ştie ce negustori de hîrţoage vechi, cum a văzut el pe cheiul Dîmboviţei, cine ştie ce *indivizi,* cu care s-a înhăitat băităneşul cu fleandură roşie la gît, de se plînge maică-sa şi mătuşă-sa, că le face neamui de ruşine!

Acum, Ion, fratele lui Simion Vatavul de la Zapodia, nu-şi mai rîde pe ascuns în cuget de rîsul coniţei care-l crede mai tont de cum l-a făcut mă-sa; nici nu-i făgăduieşte lui Cocîrţ o mulţămită, colea pe şleau, de la obraz, la eliberare, cum îi stă lui pe suflet şi-i aşteaptă sorocul. Le-a uitat acestea. A uitat tot. E departe de toate.

A desfăcut din nou răvaşul de la piept, cu hîrtia roasă ferfeniţă pe muchiile unde- a fost împăturată. O scrisoare de la Dochiţa, pe care o silabiseşte ca un şcolar într-adevăr greu de cap, măcar c-o ştie pe de rost.

Veştile s-au învechit.

Le mai slovenește însă cu aceeaşi încordată luare- aminte, fiindcă 1a fiecare cetanie, îl duce într-o lume cunoscută de el îndeaievea. Ţarine şi lanuri, poarta jităriei, drumuri colboase de sat, boii care au zăcut de gură, mezinul argăţind la părintele din Prigoreni şi Dochiţa care s-a tocmit cu simbrie la arendaş, aşteptîndu-l să se întoarcă.

Îi întrezăreşte pe toţi, le întrezăreşte pe toate, cu răscolitoare limpeziciune. Numai să-ntindă mîna şi să le atingă. Cîmpuri şi vite, oameni şi pluguri…

„Scriu acu la gazorniţă noaptea că ziua nui chip de atîta amar de treabă da acu noaptea dorm toţi la curte şi eu am să-ţi spun ţie una Dragă, Ioane în mica me epistolie ca să te găsească sănătos şi să ştii că mie mii dor de tine şi toţi dorm la curte care în grajduri şi-n pod şi alţii pe prispă de Ai crede că-s morţi şi eu îţi scriu ţie cu sănătate să teajute dumnezeu sate liberezi mai de grabă că eu te aştept şo fatat vaca un viţel plavan şi Culiţă slujeşte cu bine la părintele care zice şin treabă cînd tentorci să ne cunune că iaca Postu şatunci nu se cade la lege că doar sîntem creştini ş Om aştepta cîşligile Crăciunului care mai este încă mult de mam uscat de dor aşteptîndute şi tu să nu umbli la alte fete din tîrg care atuncea so isprăvit între noi că neam jurat şi toţi dorm că îi noaptea tîrziu şo cîntat ca acu cucoşii şi moşu costache Hrepţcu de La ocoale veteranu zice ca să mă păzesc că domnu Sidor Şo pus ochii pe mine caistai năravu lui da tu să nai grijă că eu nus de Acelea şi eu pe tine te aştept Dragă, Ioane, care of şi iar of mult mai este pînă la Cîşligi şi eu scriu ţie la gazorniţă şi toţi dorm de Ai crede căs morţi…”

Aşa sună răvaşul cu litere strîmbe şi violete, pe care le ştie pe de rost.

Iar Ion, chiar îi vede pe toţi dormind, aşa cum cad seara răpuşi de somnul morţii, pe laviţă, jos în tindă şi la odăi, pe

prispă, în podurile cu fîn. Toţi oamenii din satul lui, Prigoreni; de Ia curtea domnului Isidor Leibovici; oamenii din satul şi de la curtea Zapodiei. Îi vede şi le aude răsufletul greu ca un horcăit, biruiţi de trudă.

Numai el, zdravăn şi în puterea muncii, stă cu braţele încrucişate, degeaba, numărînd pîinile, adică zilele

pînă la eliberare şi păzind doi căţei boiereşti, înhămaţi în cureluşe şi înzorzonaţi cu felurite cordele.

Pentru grija şi supravegherea acestor odoare, a fost adus de la cazarmă, preumblat la băi, osîndit la trîndăvie şi supus la toate ocările.

La început i s-a părut că seamănă într-atît unul cu altul, încît n-are să dovedească a-i deosebi niciodată. După un ceas, s-a dumirit că deosebirea era ca de la cer la pămînt. Acum le cunoştea şi măruntaiele din ei.

Miţi poartă totdeauna o cordea albastră la zgardă; Piţi una roşie. Piţi are zurgălău de tablă galbenă; iar Miţi n-are.

Acestea ca semne pe dinafară, pentru ochii străinilor. El s-a lămurit şi asupra unor semne într-altfel subtile, de versat observator în psihologia animală.

Miţi pătimeşte de lungoare. Se suceşte toată ziua cu ochii închişi pe treptele de la verandă, încolăcită pe preş. Poate c-a ajuns-o vremea cînd şi dobitocul s-aciuiază, trecîndu-şi viaţa în somn. La pas străin, deschide numai un ochi, mîrîie din colţul gurii şi îşi aşează capul pe labe, la loc, să scîncească răsfăţată şi prin vis. Piţi e mult mai tînăr şi-i stăpînit de toate păcatele juniei. Cum scapă pe portiţă o ia razna, călătoreşte cu tramvaiul fără bilet, iscodeşte ogrăzile vecine şi se întoarce cu prieteni murdari şi flocoşi; adevăraţi haidăi de codru, care înşfacă halca de muşchi împănat de pe trunchiul bucătăriei şi o tulesc la Dîmboviţa, pe chei, unde întind ospăţ hoţesc în tovărăşia lui Piţi.

Alteori, „domnul Piţişor” — cum îl dezmiardă drăgăstos coniţa — se dă la mai scîrbavnice nărăviri. Înhăitat cu haimanalele fără zgardă şi zurgălău, betege de ochi şi de picioare, dă tîrcoale perechilor necuviincioase de pe uliţă şi se întoarce încolţit, tîrnuit la pămînt, cu mîndra-i cordeluţă hrenţuită şi tîrîndu-se şontîc-şontîc, în trei labe.

Atunci e vai şi-amar de Ion!

Cu fruntea smerit plecată în pardosea şi cu căl- cîiele lipite, primeşte fără ca să crîcnească toată urgia

doamnei colonei Asan Tiberiu. Cînd nu-i bou e tont, şi de-abia a fost tont, c-ajunge idiot, nătîng, bleg, imbecil, pacostea lui Dumnezeu şi greaţa pămîntului, mocofan, ţoapă şi din nou bou din stema Moldovei încălţat cu bocancii manutanţei.

Ion tace şi înghite, aşteptînd pocăit să se potolească mînia cerului şi a doamnei colonel.

Pe urmă, cînd stăpînii au plecat, cu o sprinteneală nebănuită de dînşii, leapădă hainele groase de postav cafeniu care-l sugrumă, se sloboade de chinul bocancilor în care păşeşte ca pe vîrfuri de cuie. În cămaşă şi în izmenele cazone de americă matriculată, calcă pe asfaltul din curte desculţ, cu o voluptate ce răscumpără toate ocările şi năpraznele.

Umblă fără nici un rost de colo-colo. Se scarpină şi se purică. Cască. Socoteşte zilele după numărătoarea de la cazarmă: „mai are atîtea pîini”.

Îşi aduce aminte. În chicotul speriat al bucătăresei şi al fetei din casă, în rîsul celuilalt vistavoi, Varlam, intră la bucătărie în acest costum sumar, îşi ia de pe o poliţă raţia de pîine de la cazarmă, se-ntoarce la soare şi îmbucă pe-ndelete, boldind ochii cînd miezul pămîntiu şi cleios lunecă anevoie pe gît. Apoi îi trage din tinicheaua priponită cu lanţ la robinet o cană întreagă de apă chioară, şi aşteaptă să treacă ziua.

O pîne, se chiamă că s-a dus. Mai are cîte?

— Ioane! N-auzi, boule?

— Prezănt, coniţă...

— Scoate copiii la plimbare, că e ora şase!

— La ordin, coniţă...

— Şi bagă de seamă, tontule!... Copiii şi ochii din cap!...

— ...Ochii din cap, coniţă.

Iar mai încet: „sări-le-ar pe plită, să se perpelească pînă i-oi stînge eu!”

Ion a împăturit răvaşul şi l-a pus la adăpost, în buzunarul de la piept. Intră în funcţiune, cu toate preparativele de rigoare. A prins lănţugul în zgarda lui Piţi. A trezit-o din toropeală pe Miţi.

Miţi n-are nevoie de lanţ. Merge singură şi liberă. E cuminte şi fără apucături uşărnice. Pe cînd Piţi se zbate şi se zvîrcoleşte, ca un mînz pus întîia oară la ham.

Drumul, hotărît o dată pentru totdeauna de doamna colonel Asan Tiberiu, e pînă dincolo de cheiul gîrlei, pe străzi depărtate şi ocolite. Drum cu multe şi urîte popasuri, pe care Ion îl visează şi prin somn.

La capătul podului, se reazămă cu pieptul pe parapetul de piatră şi priveşte gîrla cafenie. Trec pe apa uleioasă bucăţi de hîrtie, cutii, scîndurele pătate de păcură, cîte-o mortăciune umflată cu burta-n sus. Cerul se vede-nlăuntru întunecat şi aproape, atît de aproape, că Ion ridică ochii să vadă dacă nu-l poate ajunge cu mîna.

Cerul lui, de la Prigoreni şi de la Zapodia, e altul. Numa că-i altul. Înalt şi cumu-i cleştarul de limpede. Aici îl brăzdează dîre de fum şi chiar cînd e senin, apasă o pîclă groasă ca negurile de ploaie, toamna, deasupra miriştilor.

Ion s-apleacă şi scuipă în cerul cestălalt din apă un scuipat lat şi alb, ca o patacă

de cinci lei. Stupitul cade sonor şi face cercuri mari. Se duce la vale. Du- că-se!....

După acest ritual, Ion dă să plece. Dar Piţi s-a aşezat să-şi isprăvească afacerile. Are şi el ritualul său, care e rostul acestor plimbări higienice. Ion îl ţine de lanţ şi-aşteaptă. Un soldat din celălalt capăt al podului, o deşcă de cazarmă, nu hoheri de căţei ca dîn- sul, îi face semn vesel:

— La mai mare, mă ţucalagiule! Ăsta-i noroc. O să-ţi meargă mai bine-n iaz-noapte la gagică!

Pe Ion îl răpune ruşinea. Îi vine să tragă o dată de lanţ şi să învîrtă javra de două ori roată, cum făcea cu praştia cînd era un plod bezmetic pe ceairul de la Prigoreni. Să învîrtă de două ori şi să-i dea drumul potăii cine ştie unde, pe gîrlă. Ducă-se!

Piţi a sfîrşit. Se-ntoaree să miroasă. Miroase şi Miţi. Se-ntorc şi miroase pe urmă, împreună. E ca un consult. Ori tot ca ritualul unui cult.

Ion smunceşte de lănţug. Piţi se desparte cu regret. Merge alături, ţupăind, căutînd stîlpii de felinare unde ridică un picior, aşa fără nici o pricină şi nici un efect, ca dintr-o obligaţie de politeţe. Ion îl smunceşte din nou, deşi n-are nici o grabă. Dacă ajunge acasă nu-l aşteaptă nici o datorie alta, iar dumineca e lungă. Ne- sfîrşită.

Se opreşte la vitrine. Admiră obiecte a căror întrebuinţare nu şi o poate lămuri totdeauna. Tuburi de sticlă, cutii pestriţe şi pecetluite, femei de ceară cu părul cîrlionţat şi cu buze roşii mai abitir ca ale doamnei colonel Asan Tiberiu. Aha! Iaca şi ceva nou! Iaca şi o cravaşă ca a lui dom' colonel! O cravaşa cu ţignal de argint şi cu bot de cal, care lasă vînătaie şi dîră de sînge cînd pocneşte.

Ion îşi pipăie obrazul în neştire.

Un asemenea semn a avut şi el două săptămîni, tot din pricina lui Piţi... S-a întors acasă cu mîna goală; iar acasă bună primire îl aştepta! Poate că din partea lui domnu colonel, scăpa el mai ieftin. Mai mult gura de dînsul! Gura şi tămbălăul, noaptea, la două şi la trei, cînd se întoarce de la petrecanii şi nu găseşte cheia uitată în altă tunică. Atunci zbîrnîie soneria şi bate cu pumnul în uşă, răcnind ca la comandă pe cîmpul de exerciţii: Ioane! Varlam! Marîţă! Cati! Boilor! Vacilor!... Atîta! După ce-a sunat, a bătut şi a răcnit, cînd intră, pune mîna la buzunar şi scoate bacşiş, fie c-a pierdut,

fie c-o fi cîştigat, acolo, la clubul unde s-adună mărimile şi-şi încearcă norocul la cărţi. Scoate bacşiş şi se face a întreba, chip că-i mintos încă: „Biiinee măăă boule... (ori: făăă, vacă!) se poate să dormiţi ca în satul lui Cremene? Hai, marş la culcare!” Aşa că la o cîntăreală, poţi spune că-i mai mult bun la inimă, decît hîrbar la suflet. De păţit, a păţit-o el din altă pricină. Cînd a ajuns cu mîna goală, taman amîndoi, domnul colonel şi coniţa,

coborau scările să plece... Asta i-a fost! Numai o dată a ridicat glas coniţa şi numai o dată s-a întors către domnul colonel Asan Tiberiu, înghimpîndu-l cu vorba: „Poftim! Tonţii dumitale, cu care mă procopseşti de la cazarmă! Te văd că eşti un molîu şi-şi bat joc, mocofanii!”... Că nici nu-i trebuia altă vorbă domnului colonel Asan Tiberiu, să-l atingă mai gingaş unde-l doare. De-acolo, din capul scărilor, o vîjîit cravaşa ţinînd-o de vîrf şi lovind cu mînerul numai de două ori: jart-jart!... Pe urmă, noaptea, cînd s-a întors, degeaba l-a mai chemat să-l întrebe de sănătate şi să-i dea bani pentru spiţărie. Asta nu se spală cu apă de la spiţărie... Parcă o pricepea şi domnul colonel. Două săptămîni, cum dădea ochii cu dînsul, întorcea capul să nu-i vadă semnele din obraz, aşa, de-ai fi spus că se ruşinează de isprava lui.

Ion se uită la cravaşa din vitrină. Fără mînie. Pe jumătate a uitat şi pe jumătate a iertat. A dus mîna la obraz, necugetat, aproape cu un fel de minunare obiectivă, de imparţial observator: „Grozav mai pocneşte! Jart-jart! Într-o clipeală ai văzut toate stelele verzi de pe cer!”

Piţi încearcă s-o zbughească din lanţ. Se repede glonţ, cu nasul la o căţeluşă neagră, înveşmîntată în surtucaş cafeniu, cu dungă verde pe margini şi cu buzunăraş din care iese un colţ de basma. „Îi îmbracă, dom’le, taman ca pe oameni!” Reflecţia lui Ion se pierde în singurătatea în care se află, neştiut şi ne-întrebat de nimeni într-o mişuneală de mii şi mii şi mii de oameni. N-are cui împărtăşi gîndurile. De aceea se

pomeneşte spunîndu-şi-le sieşi, cu glas tare.

Căţeluşa e cu o cucoană în rochie lungă, mai-mai să măture trotuarul. Cu ochii la dînsa, dat gînduri- lor, Ion se lasă tras de hăţul lui Piţi. Iar Piţi e tras de mirosul căţeluşei ca de-un alt hăţ, care nu se vede.

— *Lola! Mais t'es degoutante avec...*[1]

Lola. ascultă şi s-apropie de stăpînă, c-o prefăcută cuminţenie.

Însă de departe, mai întoarce din cînd în cînd bo- tişorul; iar Piţi se zvîrcoleşte să rupă lanţul, nu alta. „Ca oamenii, dom'le, şi cînii! Taman ca oamenii!" gîndeşte iarăşi de unul singur, Ion. Şi deodată, îl săgetează prin inimă anume rînduri din răvaşul de la piept, pe care le ştie pe de rost, dar abia acum îl pătrund: „...să mă păzăsc că domnu Sidor Şo pus ochii pe mine caistai naravu lui da tu să nai grijă că eu nus de Acelea şi eu pe tine te aştept, Dragă, Ioane, care of şi iar of..."

Cerul afumat al tîrgului parcă s-a mai întunecat încă. Ion merge tîrît de lanţul lui Piti, în loc să-l tîrîie el.

Acum au ajuns acasă.

Miţi şi-a luat locul pe preş. Închide ochii. Dormitează. Suspină prin somn. Piţi, eliberat din lănţug, scotoceşte prin curte, adulmecă ulucele, fierbe de neastîmpăr. „Întocmai ca omul, cînd îl apucă!" — gîndeşte Ion cu amar, încărcat de nelinişti.

S-a rezemat de zid. Cu mîinile de-a lungul trupului, spînzurînd moi, priveşte în stradă.

Trec tramvaie încărcate de lume. El silabiseşte literele de pe tăblie: *Şoseaua Kiseleff, Obor, Halele Centrale, Opler, Labirint.*

Unde forfoteşte atîta lume? De unde vin toţi? Unde se duc toţi? Un soldat pe-o scară, c-un sufertaş alb. Copii cu uniforme de şcoală. Slugi: fete şi rîndaşi ţinîndu-se de mînă. Alţi soldaţi în

[1] Lola! Dar eşti dezgustătoare cu...

permisie de duminică, bălăbănindu-se în mers fără ţintă. Şi iarăşi femei şi copii, cucoane, slujnice... „Şi tu să nu umbli la alte fete din tîrg, care atuncea so isprăvit între noi că neam jurat...”

Ion îşi chinuieşte buzele într-un surîs silnic.

Duce palma la răvaş şi o lasă să cadă.

Priveşte din nou la tramvaiele cu gloabe clempă- nite, cu vizitii bălăngănind din clopot şi răsucind frî- nele pe manivela de fier. Silabiseşte cuvintele cu înţelesuri numai pentru lumea de-aici, în limba lor tîr- goveaţă: *Opler, Labirint, Halele Centrale, Hipodrom, Expoziţia, Parcul Carol.*

Un om beat trece clătinîndu-se pe lîngă ziduri. Vorbeşte singur. E un rîndaş, în strai de ţară, cu iţari şi chimir. Vorbeşte singur. Mormăie pentru el, un cîntec. Un cîntec de ţară, cu „Măi-măi şi-o frunză verde...” Nu-i place, a uitat ceva, şi se supără de unul singur. Pe Ion îl prinde mila de dînsul. Înţelege ce înseamnă un om singur, într-un tîrg cu sute de mii de alţi oameni. Dacă n-ar fi cei doi căţei, poate c-ar căpăta învoire de la domnul colonel, să tragă o fugă pînă la iarmarocul boierilor. La Expoziţie. Acolo, la Parcul Carol. Zice că-i ordin de sus, să vină musai gospodari din fieştece sat. Poate c-ar întîlni un suflet de om, de la Prigoreni, să-ntrebe, să afle, să ştie...

Începe a se aprinde luminile.

Un salahor negru, de la uzină, cu o flacără în vîrful prăjinii, trece de la un felinar la altul. În urma lui clipesc lămpile cu o lumină mucedă, verzuie, ceţoasă.

Soarele a scăpătat de tot

Coboară noaptea grea de fum şi de mirosuri, abia străbătută cîteodată de-un fior de vînturi, de departe, din cîmpuri arate de toamnă şi din umede zăvoaie.

Ion stă cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, rezemat cu tîmpla de peretele aspru şi grunzuros, care-i zgîrie carnea mai ascuţit decît cravaşa cu bot de argint: jart-jart!

Acolo, unde ştie el, s-au întors vitele de la imaş. Sună tălăngi în colb. Din cînd în cînd se desparte cîte una, freacă stîlpul porţii cu coarnele şi mugeşte aşteptînd să-i deschidă. Acuşi toţi au să cadă răpuşi de istoveala zilei: „...şi toţi dorm la curte care în grajduri şi-n pod şi alţii pe prispă de Ai crede că-s morţi şi eu îţi scriu ţie şi mie mii dor de tine şi eu pe tine de aştept, Dragă, Ioane...”

Răvaşul e vechi, de-o lună. De-atunci a scris şi aşteaptă răspuns; iar răspunsul nu vine.

— Ioane! Fir-ai al dracului, boule!... Vezi că iar a scăpat Piţişor!...

5

Profesorul Dimitrie Petreanu îşi verifica, din mers, lista de tîrguieli casnice.

Trăsura cu care venise de la şcoala sa — cinci kilometri de tîrg — îl urma la pas, alături de trotuar.

Era o listă lungă, ca pentru o gospodărie cu atîţia copii mărunţi, în pragul iernii. Şi era o listă mult chibzuită, ca pentru bugetul unui simbriaş didactic

la o şcoală părăsită de stăpînire, fiindcă nu-i trebuia nimănui.

Intra în prăvălie. Ştergea de pe listă un capitol, cîtă vreme neguţătorul măsura, cîntărea, tăia, împacheta.

— Altceva nimic, domnule profesor?

— Altceva nimic.

— Am adus lingerie pentru domni. Marfă extra de Paris!... Nu doriţi să vedeţi?

— Nu doresc să văd.

— Înţeleg. Vă furnizaţi de la Bucureşti.

— Nu mă furnizez de la nici un Bucureşti.

— Atunci poate chiar direct de la Paris!... zîmbea, atotştiutor, negustorul. Cînd mergeţi la congresele unde se adună, şi stau de vorbă, şi se cunosc, toţi învăţaţii de pe lume... Deşi eu pot să vă garantez. Nici Parisul n-are totdeauna marfa noastră!...

— Nu mă-ndoiesc! încuviinţa profesorul fără ironie, controlînd adunarea de pe nota negustorului.

Cuvintele îi ajungeau în ureche, dar nu pătrundeau mai adînc. Îl stăpîneau alte preocupări.

— Am primit un lenaj prima, pentru copiliţe! urma domnul Iosif Iosipovici, trăgînd un teanc de suluri din raft. Fabricaţie englezească. Poftim şi citiţi marca: *London. Made in England.* Stă scris! Puneţi

mîna şi constataţi calitatea... Observaţi modelul: ce desemn, ce culoare! Tot ce-i mai superb la Londra! A cumpărat şi madam Catargiu de la Adîncata. Şi madam Morţun de la Broşteni. De ce nu mai pofteşte cucoana matale să ne viziteze?

— Trimite, te rog, băiatul cu pachetele la trăsură.

— Altădată făceaţi altfel de cumpărături la noi, domnule profesor... Nu v-a satisfăcut marfa noastră?

— Aştept să-mi trimiţi pachetele la trăsură.

— Le duc eu. Parcă-s aşa de grele? Nici n-ai ce ţine într-o mînă.

— Dă-mi-le atunci să le ţin eu pe-un deget, ca să sfîrşim.

— Vă rog! N-am spus asta!... Numai mă gîndeam. Îmi aduceam aminte. Acum doi ani, domnule profesor, a cumpărat soţia matale pînză de lingerie pentru copii, ca pentru un pension întreg. Comandă specială!... Aşa-s copiii. Strică, rup, cresc!... Spuneam şi la madam Cleopatra Negoianu, soţia domnului prefect, care n-are copii, dară conduce institut de domnişoare. Mă lăudam cu aşa clientelă de onoare. Şi de-acu, aşa clientelă de onoare fuge de prăvălie... Ce pot să cred? V-am servit totdeauna calitate excepţională, la preţ curent.

— Aştept restul, domnule Iosipovici.

— Poftiţi restul şi nu ne uitaţi... Poate sînteţi grăbit? În acest caz putem trimite marfa acasă, la Şcoala de Agricultură, s-aleagă cucoana. Ce-s cinci kilometri? Într-o dimineaţă o birjă se duce şi vine... Merg eu personal... Madam Petreanu a fost

totdeauna mulţumită de un comersant cinstit ca Iosip Iosipovici... Altădată.

— Bună ziua, domnule negustor.

— Nici nu era nevoie să plătiţi. Semnaţi bon. Semnătura dumneavoastră îi aur în Tîrgul Călimanului. Altădată...

Vorbele neguţătorului se pierdeau în uşă, smulse de vîntul toamnei care purta toate frunzele teilor din oraş, de-a lungul străzii Ştefan cel Mare.

Dimitrie Petreanu lua mai departe lista la cercetare.

Intra în altă prăvălie, unde alt comersant, cu marfa adusă direct de la Paris, London ori Lipsca, rămînea decepţionat în dosul tejghelei, pomenind despre cumpărăturile de altădată ale domnului profesor. Anul a fost bun, recolta excepţională; curgeau banii gîrlă printre degetele moşierilor, arendaşilor, morarilor, vechililor, samsarilor de vite şi de grîne. Dimitrie Pe- treanu punea să măsoare de trei ori, înainte de a lăsa să taie o dată.

— Altădată v-am considerat clientul cel mai culant! suspina acelaşi refren. De ce nu pofteşte cucoana matale?

Altădată, în bugetul furniturilor de toamnă şi de iarnă pentru copii, intra în adaos şi o parte din venitul zestrei pe care a adus-o Olga Cumpătă în căsnicie. Acum venitul rămînea neatins — şi neatins fără ca ea s-o ştie — pentru a plăti ratele unei case mai încăpătoare, de oraş, cumpărată aproape în taină de Dimitrie Petreanu. Casă cu acareturi şi grădină, unde se va adăposti în curînd o văduvă cu şapte orfani, peste un an sau doi, cînd el nu va mai fi.

Dimitrie Petreanu a tuşit în batistă. A împăturit-o şi a băgat-o în buzunar, fără să mai privească la rotocolul de sînge.

Gîndul morţii îl primea cu răceală. Se familiarizase cu el. Meticulos, ca în tot ce săvîrşise în viată, îşi pregătea moartea. Organizase acest răstimp de un an sau doi, acordat de medici ca un termen de graţie, pentru a îngriji numai de soarta copiilor. Căuta să-i apere din vreme,

îndepărtîndu-i de ceea ce socotea el o mare primejdie. De Zapodia. Nu se împăca de fel cu ideea să-i ştie orfani la uşa bunicilor. Şi nu fiindcă s-ar fi temut cumva de-o vitregie a celor mai ospitalieri şi săritori bătrîni din toată Moldova. Dimpotrivă. Lipsiţi de călăuza lui severă, orfanii aveau să intre desăvîrşit în orbita neamului Cumpătă, cu mentalita-

tea şi datinile Zapodiei. Adică în cea mai jalnică ne- pregătire, faţă de asprele semne ale timpului.

Acolo nădejdea era la cer, la ploaie, la recolte mănoase şi la îndurarea Domnului. El n-avea nimic de aşteptat de la nici o pronie cerească. Îşi arvunise pînă şi moartea, în folosul văduvei şi orfanilor viitori.

A trecut la ghişeul societăţii de asigurare, pentru a achita rata care nu exista pe nici o listă scrisă de Olga Petreanu.

Casierul i-a întins recipisa scoţînd capul pe fe- răstruia pătrată, ca să-l privească întreg, slab şi împuţinat, în pardesiul rămas prea larg. A întrebat, si- lindu-se să pară numai afabil:

— N-aţi mai plecat în Elveţia, domnule profesor, cum se auzea prin oraş?

— N-am mai plecat în Elveţia, cum se auzea prin oraş...

— Se spunea că vă luaţi un concediu...

— Prost se spunea! N-am luat şi nu iau nici un concediu.

Şi-a stăpînit tusea. A pus chitanţa într- un compartiment mai adînc al port- biletului, de unde să nu cadă sub ochii nevestei. Casierul filialei de asigurare l-a aşteptat să închidă uşa; pe urmă, după geamul mat a început să discute cu alt funcţionar, numărîndu-i soroacele morţii. Îi dădea doi ani cel mult — exact cu precizia specialiştilor internişti din Bucureşti.

Dintr-o trăsură de regiment, cu mînzoci îndesaţi şi bine hrăniţi, l-a salutat un colonel roşcovan:

— Salve, profesoraşule! De ce nu mai dai pe la noi?

— Zilele acestea...

— Cînd?... Zilele acestea le tot spui de trei luni...

— Săptămîua viitoare.

— Joi! V-aşteptăm joi, cu doamna...

Colonelul roşcovan mai flutură în aer degetele în- mănuşate, pînă ce-a trecut de colţul străzii. Gîndeşte: „Ar face bine să grăbească, bietul profesoraş!... Nu mai are timp pentru multe vizite...” Dimitrie Petreanu
gîndeşte acelaşi lucru, dar cu o mai mare răceală. A pus la cutia albastră a poştei un plic. Un răspuns scris fără ştirea soţiei, ca tot ce îndeplineşte el de cînd i-a ascuns prima sentinţă a consultului medical. De atunci a urmat a doua şi a treia sentinţă. Ultimul consult, de astă- vară, îl trimitea de urgenţă într-un sanatoriu din Elveţia.

— Este vreo şansă de vindecare? a vrut să cunoască.

— N-am putea spune. Prea tîrziu... Vorbim ca între oameni de ştiinţă, cum ne-ai cerut. O vindecare absolută, nu! Dar o stagnare în evoluţia boalei, sigur!

— O stagnare, adică o prelungire... De cît?

— Poate o jumătate de an, poate un an, peste evo- luţia observată acum... Aci pronosticurile noastre încetează. Boala se individualizează. Rezervă surprize. Uneori adevărate miracole...

— Să excludem miracolele. Aş dori o precizie.

— Eşti un pacient curios! l-a dojenit medicul bă- trîn, înălţîndu-şi ochelarii pe

frunte şi răsucind în palmă pîlnia stetoscopului. Ne ceri nouă precizii. Dar dumneata nu faci nimic ca să ne ajuţi! Te surmenezi şi nu respecţi prescripţiile cele mai importante...

Apoi, adresîndu-se celorlalţi doi colegi, mai tineri:

— Întocmai cum spuneam. Om de ştiinţă sau empiric de la ţară, se comportă la fel în faţa boalei... Aşteaptă totul de la medic şi de la medicamente. Celelalte: repaos, regim, cură, moral, li se par accesorii. Şi pretind că exclud miracolele!... Domnule profesor, te somez ca în cincisprezece zile să te urci în tren şi să te predai corp şi suflet unui sanatoriu! Altfel, la mine nu ai ce căuta! îl ameninţase cu instrumentul care i-a sondat cavernele din plămini. Văd că trebuie să procedez cu topuzul!

Venerabilul internist încerca să atenueze, cu ton de brutalitate familiară, sentinţele sale de moarte.

Dar în ochii albaştri, uzaţi, stăruia o milă ostenită, îşi dădea seamă că vorbeşte şi că ameninţă în zadar.

Într-adevăr, Dimitrie Petreanu a răsfoit prospecte, a calculat preţuri. Nu s-a dus. N-avea timp. Nu putea rupe nici un gologan din banul rezervat altor destinaţii. Tuşeşte şi ascunde batista. Tot aşa nu se va duce nici la congresul de la Paris, unde a fost invitat să-şi citească o comunicare şi să întocmească un raport — ultima comunicare şi ultimul său raport. Plicul aruncat la cutia de scrisori purta un răspuns mincinos. Născocise obligaţii urgente şi imperioase, care nu-i îngăduiau să lipsească din ţară. A devenit avar cu el. În luciditatea profesională de biolog, se asemuia cu acele insecte careşi îngroapă în pământ, o dată cu ouăle, şi hrana viitoarelor larve, pentru un alt ciclu de viaţă la care nu va putea asista.

O clipă gîndul i-a lunecat deodată liber, senin, la unele controverse savante, unde şi-a amestecat şi el cuvîntul. *Raphiglossa zethoides,* din familia Eumeni- delor, care îngroapă larvele de coleoptere într-un mic cavou de ciment. *Ammophila urnaria* care, după fieştece transport de omidă paralizată, aplică un că- păcel cu încuietoare provizorie, iar cînd a isprăvit cu aprovizionarea pecetluieşte o uşă mai zdravănă. Pe atunci îl pasiona problema instinctului şi a inteligenţii la insecte. O modificare sponţană de obiceiuri e oare dovadă de inteligenţă? Sau e numai modificare de instinct?

Acum toate acestea aparţin altei lumi. Ochii s-au întors la lista de cumpărături: „Galoşi, pentru Smăn- diţa; 8 metri postav pentru paltoane; băcănii (după nota pe contrapagină); reţetele de la farmacie; bomboane pentru copii...”

Bomboane pentru copii! Era adaosul strecurat de Olga Petreanu, cu litere mai mici, parcă timide. Se pronunţa prin el toată tradiţia risipelnică şi răsfăţul Zapodiei.

Pentru a curma această tradiţie, a ridicat el dreptul soţiei de a mai face cumpărături. Se întorcea din oraş cu o claie de pachete şi pacheţele. O ocazie pentru copii! Şi alta! Şi încă una... Prea multe ocazii! Oa-

menii se adaptează mai cu durere la alte condiţii, decît bunăoară *Philanthus triangulum,* viespea vînă- toare de albine, care-şi construieşte cu altă arhitectură casa orizontală sau verticală, după nevoie.

Urmaşii neamului Cumpătă, oriunde s-ar afla strămutaţi, se cred tot în huzurul de la Zapodia. Tînjesc după el. Acum Olga Petreanu cerca să se consoleze măcar cu asemenea înduioşătoare şi de prisos adaosuri pe liste... Dimitrie Petreanu a suprimat neînduplecat bomboanele pentru copii. „Ciorapi de lînă, 8 perechi; 12 m flanelă albastră, după mostră; 12 în flanelă albă, aceeaşi calitate; 3 duzini nasturi sidef, după model; mandat poştal pentru Adrian...” Dimitrie Petreanu a suprimat şi mandatul poştal pentru Adrian, deşi figura pe listă cu trei sublinieri.

Din toate îngrijorările pe care avea să le ducă în mormînt, cea mai chinuitoare i-o pricinuia Adrian. Inclasificabilă larvă! Ce gîză tîrîtoare ori pregătită pentru zbor înalt dormita în el? Uneori îndreptăţeşte cele mai extravagante iluzii ale unui părinte. Alteori depăşeşte chiar cele mai negre temeri. Sub o atentă priveghere, strunit, apărat de el însuşi, s-ar forma poate într-o disciplină care să-l dea vieţii om întreg.

Aşa, va urma destinul feciorilor Cumpătă. Însuşiri pierdute, ani pierduţi, viaţă pierdută...

Dimitrie Petreanu a ieşit din ultima prăvălie. A tuşit, a strîns batista în buzunar şi a pus în gură ţigara interzisă de doctor.

N-o aprindea. Se mulţumea să-şi amăgească astfel, cu un tic, ceea ce a însemnat una din puţinele sale voluptăţi în viaţă.

Un tei l-a împroşcat cu un stol foşnitor de frunze. Şi-a încheiat nasturii pardesiului. Bătea vînt subţire, tăios, sunînd ca o tusă uscată asupra tîrgului. Căli- manul despoiat de verdeaţa grădinilor era zgribulit sub cerul vînăt, urît, cu trecători singurateci pe uliţi lugubre. Profesorul se pregătea de plecare, spre şcoala

sa din cîmp, cînd o mînă i-a strîns braţul şi un glas a detunat răguşit:

— La loc mişcarea, dezertorule!

Dimitrie Petreanu a coborît piciorul de pe scara trăsurii. Obrazul osos şi pămîntiu se înviorase de-un bucuros zîmbet:

— De unde-ai apărut, prietene Grigore?

Grigore Panţîru a mîrîit gros, repezindu-şi c-un bobîrnac pălăria pleoştită de pe fruntea pleaşă, imensă, cu protuberante socratice:

— De unde pot eu s-apar? Vin de la o crîşmă şi mă duc la alta!...

Rectificînd:

— Ca să fiu exact: vin de la una a plebei şi trec la alta boierească.... Hai la Rinalti!

„Confiseria Rinalti S-sor, casa fondată la 1870, cafenea şi local de aperitive”, se afla peste drum. Acolo era marele cartier al oraşului, sediul tuturor notabilităţilor politice, didactice, militare, judecătoreşti şi administrative din Căliman. Grigore Panţîru, profesor de matematici cu glorioase studii la Sorbona într-o juneţe foarte îndepărtată, nu lipsise o zi de la apel în trei decenii.

Era stîlpui, celebritatea şi teroarea localului, ca de altfel a întregului oraş.

Dimitrie Petreanu se ivea prea rar mosafir. De un an fusese dat definitiv dezertor. Dar spre uimirea colegului mai bătrîn în breaslă, bărbos şi lăbărţat în straiele jegoase de salahor, n-a opus nici o rezistentă:

— Hai şi la Rinalti!

— Te fac o partidă de şah!

— Fă-mă şi o partidă de şah...

Grigore Panţîru i-a dat drumul de braţ. S-a depărtat de-a coasta, pe picioarele scurte şi îndesate, ca să-l măsoare de jos pînă sus, gata să-şi mugească mirarea: „Mă! Ce-i cu tine? Ai intrat în anul morţii?...”

Exclamaţia şi-a înăbuşit-o însă pe buze, muţind pipa între dinţi, dintr-un colţ al gurii flocoase, la celă-

lalt. Acum abia, îşi dădea seamă în ce hal a slăbit colegul mai tînăr şl virtuos, de cînd nu-l mai văzuse. Nu era o exclamaţie ca pentru el.

A deviat-o:

— Hm! Cum, mă? Va să zică ai tu curaj?... Nu ştii cum merge cu mine? În cinci mişcări eşti mat!

— Perfect. În cinci mişcări am să fiu mat şi o să stăm apoi de vorbă..

— În acest caz putem renunţa la partidă. N-am mai stat de vorbă c-un om!... De cînd nu ne-am văzut?

— Cinci sau şase luni...

— Tocmai!... N-am mai stat de vorbă c-un om, de einci-şase luni!

I-a cuprins din nou braţul, într-o pornire, frăţească.

Amîndoi au traversat strada ca o pereche ciudată, pe care nimic nu i-ar fi apropiat, din înfăţişare, din port, din chipul cum priveau lumea şi cum acceptau viaţa. Un mai desăvîrşit contrast de făpturi şi de firi, nici nu era cu putinţă. Totuşi îi lega acelaşi sentiment comun de exil, de naufragiaţi zvîrliţi pe un liman stexp şi ostil, unde tot ce ştiau, tot ce-au învăţat, tot ce-au plănuit tot ce-au sperat n-avea nici o căutare şi senz.

La şaizeci de ani trecuţi, Grigore Panţîru nu-şi pierduse nimic, din vîrtoşenia noduroasă a trupului şi din agerimea minţii. Flocos, murdar, cu obrazul sculptat adînc şi cu nasul vînăt brăzdat de vinişoare, nu îmbrăca celebra sa pelerină vastă ca o foaie de cort, pînă la cel dintîi viscol. Muşteriu al tuturor cîrciumilor de la barieră, îşi făcea tovarăşi din sacagii, fanaragii, acari de

gară şi birjari. Trecea pe urmă să muştruluiască boierii tîrgului, care îi ştiau de frică şi în mare număr i-au fost elevi.

Dar dimineaţa în zori, îşi limpezea mahmureala rezolvind, în pustietatea odăii sale de burlac bătrîn, înalte probleme de trigonometrie, de algebră şi de mecanică, accesibile doar cîtorva duzini de savanţi din Europa.

O facea din simplă higienă mintală. În tinereţe l-au pasionat altfel. Numele lui mai era şi astăzi citat în publicaţii de specialitate străine, unde se pomenea de anume probleme întîia oară rezolvate de matematicianul valah. De acestea însă îşi rîdea acum ca de-o deşertăciune tămăduită şi îngropată în smîrcurile Călimanului.

Confiseria Rinalti se afla goală la această oră. S-au aşezat la masa lui „Conu Grigore” — căci fiecare masă aparţinea unui grup, prezidat de un şef.

Îndată Alberto, feciorul patronului, s-a înfăţişat în persoană cu jocul de şah şi cu un coniac. Nu era nevoie de nici o comandă.

Aici, Grigore Panţîru însemna „cutia de şah şi cinci coniacuri Martel”. Tabiet şi porţie care n-au suferit nici o schimbare de trei decenii.

Dimitrie Petreanu nu însemna nimic.

Era un intrus.

— Nu-l ţine pe loc!... zîmbi Grigore Panţîru. Comandă ceva. Nu-l vezi că suferă?

— O cafea şi o dulceaţă.

— Eşti nebun? s-a scandalizat Panţîru, coman- dînd el, cu autoritate: Serveşte un coniac şi dă foc s-aprindă ţigara!

Alberto, corciu de italian cu o indigenă, băieţoi cu părul negru şi frizat ca blăniţa de astrahan, parcă scăpase într-adevăr de o cumplită suferinţă. A surîs uşurat, executîndu-se. Un pahar de apă şi o dulceaţă la masa lui Grigore Panţîru? Asemenea impietate n-ar fi cutezat s-o săvîrşească el. Dimitrie Petreanu a aprins ţigara, a tuşit, dar a tras fumul cu sete.

Cutia de şah a rămas între dînşii nedeschisă.

Panţîru s-a prăvălat într-o rîlă, pe spătarul scaunului, cu o mînă răstignită pe alt spătar şi cu picioarele urcate pe al treilea scaun. De sub cămaşa descheiată din nasturi, apărea pieptul păros şi sur. Îşi privea prietenul cu ochii micşoraţi, după perdeaua de fum a pipei.

Profesorul de biologie şi de agronomie îşi spunea că tot aşa l-a cunoscut acum douăzeci de ani, la aceeaşi masă şi în aceeaşi poziţie. Era mai puţin cărunt şi atît. Chiar hainele debălăzate şi fără culoare definită, păreau aceleaşi.

— Cum îţi merge cartea? Manualul tău de Agronomie? a întrebat Grigore Panţîru, scoţînd pipa din dinţi şi scuturînd scrumul jos, de spătarul scaunului.

— Cum era de aşteptat... Exemplare omagiale. Şi încolo: o sută, o sută cincizeci de cititori...

— Dacă la atît te aşteptai, de ce-ai scris-o? Să-ţi pierzi timp, bani, muncă şi sănătate?...

— Dintr-o datorie, Grigore. Caz de conştiinţă. Mi-am eliberat sufletul...

Grigore Panţîru a mîrîit cu hohot înăbuşit în barba flocoasă:

— Şi acum te simţi mai bine? cu sufletul eliberat?...

— Cîteodată, da... Cîteodată, nu!

— Spune că mai mult nu, decît da...

— Poate.

— Ce poate? Crezi că nu văd în tine?

— Ce vezi?

— Văd, cum am văzut în tine întîia oară, cînd ai venit aci. Îţi aminteşti?... Eram unde sînt acum. Gata, fixat, ţintuit pentru totdeauna! Tu veneai proaspăt... Nu-ţi găseai loc... Mi-ai dezvoltat o teorie. Tot a datoriilor şi a cazurilor de conştiinţă... Şi-ţi aminteşti ce ţi-am răspuns? Strînge-ţi bagajele, băieţele şi fugi de-aici! N-ai ce căuta într-o lume care n-are nevoie de cazurile tale de conştiinţă. Fugi, ca să n-ajungi un beţivan şi o javră colţoasă ca mine... Sau o lichea, remorcată unui

partid politic, ca alţii... Aceasta ţi-o profeţeam. Nu mă gîndeam şi la altă alternativă... Că ai să rezişti, cum ai rezistat. Mare ispravă! Pot spune că ai ales alternativa cea mai idioată.

Dimitrie Petreanu a surîs uscat:

— Pentru aceasta m-ai întors din drum? Ca să-mi ţii tu acum un logos?

— Nu pentru aceasta, frate Petreanule! vorbi Grigore Panţîru cu o blîndeţe neobişnuită în glas. Voiam să te fac o partidă de şah; să bîrfesc după năravul meu pe cei care lipsesc şi să-i scutur, după acelaşi năravi, pe cei care încep să apară peste trei sferturi de ceas şi trec pe sub furcile caudine, la taica... Ceea ce fac de treizeci de ani!... Dar din locul acesta, cum stăteam pe scann, ne-am văzut în oglindă. Pe mine şi pe tine... Întoarce-te şi te uită!

Dimitrie Petreanu s-a răsucit şi a privit în oglinda din spate, împîclită.

Dincolo de mesele cu marmora vînătă, de scau- nele desperechiate, de cuierele şi de dulapurile cofe- tăriei-cafenea, se zăreau amîndoi într-o ceaţă, depărtaţi şi fără contur.

— Ei, a întrebat, pentru a afla ce gînd urmărise prietenul vechi de două decenii. Ei? Ce-i cu asta?

— Te-ai văzut? M-ai văzut?... Aceasta a rămas din noi. Nişte fantome din ceea ce- am fost şi am fi putut să fim... Tu, cu virtutea, probitatea şi cazurile tale de conştiinţă. Eu cu beţiile şi cu zurbele mele... Rezultatul, aproximativ acelaşi...

— Şi din a cui vină?

— Din vina nimănui şi din vina tuturor. Din vina acestei lumi în care trăim şi a acestor tîrguri în care sîntem nişte declasaţi de jos în sus... În care ne-a aşteptat cea mai teribilă mizerie pentru un individ: izolarea socială... Ne-a aşteptat, ne-a pîndit şi ne-a lichidat!... Tu ai iluzia unei familii. Dar nu-ţi aparţine.

Rădăcinile tale sînt aiurea, ca şi ale mele... Familia noastră e aiurea... Ţi-ai închipuit tu că am o mamă care încă trăieşte?... O bătrînă de peste optzeci de ani. Ţărancă. Văduvă de pălmaş... Îmi scrie în fiecare lună. Adică pune pe alţii să scrie, căci nu ştie carte... Cînd deschid plicul, trăiesc singura emoţie pură de care mai sînt capabil, deşi cunosc dinainte ce cuprinde scrisoarea. Îmi dă în grijă să număr albiturile

de la spălătoreasă; mă întreabă cine-mi coase nasturii şi mă povătuieşte să mă feresc de răceală, fiindcă taică-meu a murit dintr-o răceală, iarna, în trei zile, după ce s-a întors de la pădure pe-un vifor... Pentru dînsa sînt tot copilul căruia îi pregătea legăturica de schimburi, cînd pleca, toamna, la şcoală... Grigoriţă. Sînt Grigoriţă! Haha!... Uită-te la mine! La Grigoriţă al mamei!... Schimburile de la spălătoreasă şi nasturii cusuţi!...

Grigore Panţîru îşi răvăşi cu mîna păroasă, pe pieptul păros, cămaşa murdară, desfăcută din nasturi.

Dar n-a încheiat bumbii.

— Adevărul este, frate Petreanule, că ea are intuiţia justă a realităţii. Toate doctoratele şi învăţătura noastră, şi tot ce-am făcut şi mai ales tot ce-am fi putut face nu ne-a apărat şi nu ne-ar fi putut apăra de această realitate... Am fost zvîrliţi într-o lume, unde am rămas tot copiii de pălmaş, porniţi cu zestrea în desagă... Străini, cum ne-am simţit în prima zi de şcoală la tîrg. Ţăranul! „Mă ţărane!...” Ţii minte? Nu se poate să nu fi trecut şi tu prin aceasta... Atunci era ca un bici, care te îndîrjea. Am să le arăt eu ce e în stare să facă ţăranul!... Le-ai arătat! Le-am arătat!... Ei şi? Ce s-a schimbat pe lume cu aceasta!... Tata a lucrat cu palmele, bunicul a lucrat cu palmele, străbunicul tot aşa. Douăzeci, treizeci de generaţii stau la spatele mele cu palmele lor bătătorite... Şi acum mi se pare că mîinile acestea mă trag înapoi, la dînşii, afund... Mîinile acestea care-mi răsar din ziduri, din pămînt, din rafturile de cărţi, în halucinările mele de beţiv, cînd mă

întorc noaptea acasă şi sting lumina... Înţelegi aceasta? Te cheamă îndărăt şi e prea tîrziu!... Aprind lumina, apuc bucata de cretă şi rezolv probleme pe tabla de şcoală. Alung mîinele acelea pentru o zi ca să răsară la noapte şi în noaptea viitoare şi tot aşa. pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor... De cînd nu te-ai mai întors tu în satul tău?

— De cînd am plecat copil, nu m-am întors niciodată

— Nici eu, de treizeci de ani, deşi am o mamă, o bătrînă care mă cheamă, mă aşteaptă şi îmi scrie în fiecare lună. De ce m-aş întoarce? Tot aşa de străin am să fiu şi acolo, cum am rămas străin şi aci după treizeci de ani. Pe-o lume am părăsit-o; alta nu ne-a primit, nu ne-a asimilat. Ori nu ne-am asimilat-o noi... Totuna!... Aceasta e povestea. Singurătatea iremediabilă pe care o rezolvi tu cu datorii de conştiinţă abstracte; iar eu cu cinci coniacuri Martel aci, cu un litru de vin la *Mielul alb,* cu altul la *Bercuş,* cu o baterie la *Regal,* care astăzi şi-a schimbat numele în *Jubilar* şi aşa mai departe... I-am urmărit şi îi urmăresc pe cei care au pornit ca noi, din colibele satelor. E un fenomen specific romînesc... Ajung unii foarte sus. Dar prea puţini îşi ţin făgăduielile din tinereţe... Ostenesc pe drum. Se uzează prea repede. Pipăie-l pe oricare şi ai să-i afli un resort interior care scîrţîie. Unul într-un fel; altul altfel... Cu toată aparenţa de mecanism perfect, precis, uns şi şlefuit... Nu poate fi vorba la noi de o dinastie intelectuală Poincare sau Berthelot sau Huxley... Aia înaintează în corpore, se susţin, îşi trec mîna din tată în fiu, de la frate la frate, văr la văr... N-au fraţi desculţi... Ce te uiţi aşa la mine? Nu-ţi bei coniacul?... Nu-l bea! Eu n-am să-mi stric tabietul, de hatîrul unui exemplar perfect de umanitate ca tine, Alberto!

Alberto s-a prezintat cu al cincilea coniac. Grigore Panţîru l-a sorbit după

toate regulile artei, încălzind paharul în palmă.

A întrebat:

— Cunoşti o sculptură romană: Ostatecul dac?

— Nu cunosc, Grigore!... În materie de artă, e mai tare decît mine fiu-meu, un copil...

— Şi eu la fel. Cea mai ignorantă brută! Tu ţi-ai vîndut sufletul biologiei; eu matematicilor. Am crezut că încolo, nu mai există nimic... Dar tocmai la

fiu-tău, găsesc o carte. O istorie a artelor cu reproduceri.

— Ştiu. I-am adus-o anul trecut, de la Paris, cadou de voiaj...

— I-ai adus-o, dar te-ai uitat prin ea?

— Vag. Am răsfoit-o...

— Pe fiu-tău l-am prins în clasă, citind cartea pe sub bancă, în timp ce demonstram nu ştiu ce teoremă. I-am confiscat-o pînă la sfîrşitul lecţiei. Cît le-am dat un extemporal, am răsfoit-o şi eu... Şi m-a oprit o reproducere... N-aş şti acuma să-ţi spun. Era o sculptură? Un basorelief? Din ce epocă? În ce muzeu?... Ochii au trecut pe deasupra... Dar ceva din mine a înregistrat... După ce i-am dat cartea îndărăt, cînd n-o mai aveam în mînă, mi s-a părut că în acel ostatec dac mă recunosc. Era o disperare conţinută, fără patetism exterior, un om al pădurilor şi al cîmpu- rilor, răpus, tîrît într-o cetate unde se sufocă între gratii... Aşa sînt eu, aşa eşti tu, aşa sîntem toţi care-am plecat cu opinci de-acasă, şi le-am schimbat pe ghete de box, într-o lume care nici ea nu este încă o lume...

Grigore Panţîru şi-a admirat ghetele de box, cocoţate pe scaun.

Nu erau mai civilizate şi mai arătoase decît o pereche de opinci dacice. O pereche de scroambe, cu tot glodul barierelor uscat pe ele.

— Poate că nu numai noi sîntem aşa... a spus Dimitrie Petreanu, gînditor, amintindu-şi alte asemenea discuţii, cu alţii, în salonul Paulinei Gorjan, în prid-vorul de la Zapodia. Poate că pînă la un punct, aceasta e soarta şi a altor oameni din jurul nostru. Toată ţara trece printr-o

criză de adaptare, de la ru- ralism, la urbanism...

— Aceasta numeşti tu urbanism? a făcut Grigore Panţîru cu scîrbă, arătînd strada cu casele strîmbe, afară, pe geam, cu vîrful pipei. Acestea sînt oraşe? Şi aceasta numeşti tu adaptare? Ce adaptare la urbanism, într-o ţară cu optzeci şi cinci la sută ţărani?

Ne-am înecat ca muştele într-o albie cu lături... Credeam, cînd m-am întors şi eu de la studii şi din adevăratele oraşe cu trecut de oraşe, de cetăţi, de centre culturale, comerciale şi industriale; credeam, că fiu al satelor urbanizat, voi contribui şi eu cu puteriie mele, multe-puţine, să netezesc prăpastia dintre sat şi oraş. Meteahna specifică a Romîniei noastre jubilare!... Credeam că voi pune şi eu o cărămidă la temelia, la prestigiul unei culturi şi civilizaţii orăşeneşti în adevăratul înţeles al cuvîntului, nu cum o înţeleg clienţii obişnuiţi ai Confiseriei Rinalti. Cum ai crezut şi tu că pentru ridicarea satelor de unde-am venit amîndoi, vei face ceva mai mult decît ăia puşi în fruntea bucatelor la Ministerul de Agricultură şi Domenii... Vax! Doi imbecili! Două exemplare de imbecili, bune de fotografiat ca planşele demonstrative: „Feriţi-vă de urmările alcoolismului!" Ca să mai ferească şi pe alţii de asemenea veleităţi, fără căutare şi preţ, în asemenea lume... încît, dă-le în-colo de oraşe, de sate, de principii, de aspiraţii, de idealuri naufragiate, că ele ne-au dat gata pe amîndoi. Mai bine, spune-mi ce-ţi face banditul de Adrian?

— La Iaşi. Cred că mare ispravă nu face...

— Şi la ce i-ar folosi să facă isprava pe care ai fă- cut-o tu sau am făcut-o eu? Sfîrşitul e acelaşi... Poate mai puţin stupid... Cît l-am avut elev, m-a interesat. Mi-a plăcut. Mai întîi era un bandit. Şi mie îmi plac bandiţii! Era în război cu directorul, cu regulamentele, cu disciplina... Bravo, băiete! Mai apoi era

cel mai ignorant elev la matematică! Eu am multă încredere în elevii slabi la matematică. Mai este şi altceva interesant pe lume, în afară de tabela de logaritmi şi volumul trunchiului de con... Te pregăteşti să pleci?

— Nu! Vreau să-l trimet pe Alberto la poştă cu un mandat. Alberto, dă-mi o ţigară şi foc!... Şi uitam ceva... Pune o cutie de bomboane la trăsură!

Capitolul III

TROGLODIŢII

1

Manevrele de toamnă s-au încheiat în acea parte a ţării, cu o luptă în mari desfăşurări de trupe, aproape de Vlădiţa.

Au răbufnit tunurile în văgăuni. S-au înşirat pîlcuri de cavalerie, galopînd în ceaţă pe linia culmilor. Au răsărit batalioane din păduri de arin, întîmpinate cu răpăituri de salve. Au dat flăcăii năvală la asalturi, cu răcnete şi urale, ca străfulgerări de baionete ude în burniţa fumurie. Iar în amurg toate au contenit deodată, cînd goarnele au trîmbiţat, de pe-un gurgui singuratec de deal, încetarea manevrei.

Companiile şi batalioanele infanteriei, escadroanele de cavalerie, bateriile de artilerie şi de obuziere se alcătuiau în coloane mai mult sub supravegherea gradelor mărunte. Ofiţerii se achitau în grabă de datorie, ţineau lăturile, se căutau de la regiment la regiment şi de la armă la armă, pentru a pune la cale oarecare întîlniri şi ospeţe de noapte.

Manevra sfîrşise cu bine. Generalii au scăpat cuvinte de satisfacţie. Ţinuta trupei nu lăsa de dorit. Flăcăii satelor se dovedeau vrednici urmaşi ai dorobanţilor şi căciularilor de la Plevna, ai călăraşilor de la Opanez şi Smîrdan.

— Ceea ce mi se pare remarcabil — s-a pronunţat generalul comandant al corpului de armată desfăcînd curelele binoclului de cîmp şi predîndu-l aghiotantului — ceea ce mi se pare remarcabil la soldatul nostru este fericitul echilibru al unui ingenios spirit de iniţiativă şi al celei mai absolute supuneri. În soldatul romîn s-au conciliat două tendinţe contradictorii ale spiritului omenesc. Nu vi se pare?...

Întrebase de formă, adresîndu-se unui general de brigadă, deşirat şi cu barbă a la Cuza-Vodă.

Acesta s-a grăbit să confirme tot de formă, ştiind că superiorului, fost camarad de promoţie, îi place să-şi dezvolte ideile în monolog fără contraziceri:

— Ai cea mai perfectă dreptate!

Ochii însă spuneau altceva, cu răceală: „Eşti un mare farsor şi un flecar plicticos! Fără atîtea rubedenii, unchi, cumnaţi şi fraţi, miniştri în toate guvernele şi politicieni în toate partidele, ai fi rămas cel mult colonel comandant de regiment. Şi te-aş fi muştruluit eu să mă ţii minte. Aşa, sînt nevoit să tac şi să te aseult!”

Generalul comandant al corpului de armată, scund şi bondoc, strîns şi încătărămat în curele ca un gea- mandan nou, a zîmbit încîntat de sine şi de ideile sale, ca şi de soldatul romîn, pregătindu-şi mănuşile:

— Evident că am dreptate! S-a verificat şi cu această ocaziei... Îi dai soldatului o misiune s-o execute cu mijloace proprii. Reuşeşte! Execută! Şi reuşeşte imposibilul, inexplicabil cum. L-a învăţat

poate viaţa în aer liber, cu răspunderi din vîrsta copilăriei... Nu crezi?

— Ai cea mai perfectă dreptate! a întărit generalul de brigadă, uîtîndu-se, cu gîndurile în altă parte, la un cal înşeuat, care îşi aştepta stăpînul frămîntîndu-se-n loc, ţinut în frîu de-un soldat pipernicit cu tunica prea largă.

— Evident că am cea mai perfectă dreptate! Îmi cunosc bine soldatul... Spuneam de ingeniozitate şi iniţiativă. Trec la supunere!... Îi ceri supunere? Trece
prin foc! Dacă i-ai ordona să-l împuşte pe tată-su, pe frate-su, pe mumă-sa care l-a alăptat, execută! „Am înţeles, să trăiţi!” Pune puşca la ochi şi-i împuşcă... Avem un material uman admirabil. Datoria noastră este să-i utilizăm calităţile la maximum!

Acestea fiind spuse, generalul corpului de armată şi-a încheiat mănuşile, şi-a îmbumbiat nasturii man- tălii cu reverul de postav roşu şi s-a urcat în trăsură alături de alt general, cu aghiotantul ghemuit pe scău- naşul din fată, cu genunchii la nas.

În alte trăsuri cu poclitul ridicat s-au strîmtorat alţi ofiţeri superiori de stat-major, zăngănindu-şi săbiile.

Trăsurile s-au depărtat spre oraş, unde pe toţi îi aştepta o masă cu flori, muzică, şampanie şi toasturi, la Cercul Militar.

Trupa s-a rînduit în marş istovit prin ploaie, către satele de cvartiruire. Ţăcănitul copitelor suna trist în mohorîta noapte. Tălpile se încleştau în gloduri.

De-o parte şi de alta se întindeau cîmpuri arate, pustii, pîrloage cu mărăcini,

tufe de lozii. Lătra undeva, departe, un cîine de stînă, arar.

Scîrtîiau în urmă căruţele cu muniţii şi provizii. Dondănea un soldat un cîntec de tară, de-aeasă. Dar nimeni nu-i ţinea hangul. Au întîlnit şi podeţe rupte, cu treceri de-a dreptul prin apă.

Un zvon a circulat tainic printre ofiţeri:

— Ne-aşteaptă masa la Vlădiţa!

Unii voiau să afle la cine şi cum? De unde venea invitaţia şi pentru cîţi? Un locotenent de roşiori a apropiat calul scară lîngă scară, de roibul camaradului Muţi Leonardeseu.

I-a şoptit ceva de sub gluga pelerinei şi celălalt a izbucnit în explozii entuziasmate:

— Eşti formidabil, mă! Fenomenal!... Atunci mergem, monşer! Are şi pian?... Are şi gramofon?... Epatant, monşer! O fi şi rost de vreun pokeraş, te pomeneşti!... Cum zici c-o cheamă?

— Elena Casimir. Nu ţi-am spus?

— Pă ea, monşer! S-o şarjăm, monşer!

Locotenentul a dat pinteni, purtînd invitaţia la alţi camarazi, aleşi pe sprînceană, băieţi de viaţă şi bine crescuţi.

În regimentul de infanterie rămas în urmă, o ştafetă îndeplinea aceeaşi misiune, cu o selecţie mult mai severă.

Stăpîna de la Vlădiţa era o doamnă trăită prin străinătăţi; a fost pînă acum cîţiva ani o celebritate a cronicii mondene din Iaşi şi din Bucureşti. Invitase din politeţe pe toată lumea. Le rămînea curierilor delicata răspundere să nu-i bage în saloane pe mocofani şi ţoape, care răstoarnă bibelourile cu cotul şi

înfulică la masa cu tacîmuri de argint leorpăind ca din gamelă, tăind peştele cu cuţitul şi aruncînd feliile de brînză cu mîna direct în cerul gurii, ca un anume colonel vestit în toată divizia.

Curtea se afla răzleţită de sat. Casă cu două caturi şi cu balcoane de fier, într-un parc cu alei de nisip şi un lac artificial, pentru care doamna Elena Casimir a adus din străinătate peştişori roşii şi două perechi de lebede.

— Formidabil, monşer! Epatant, mă, să descoperi un adevărat castel, în sălbătăciile acestea... Trăim în ţara celor mai formidabile surprize, monşer!

— Nu-i castel, Muţule! O casă de ţară. Frumoasă, cu saloane, balcoane, cu parc... Dar nu-i castel.

— Atunci ce numeşti tu castel? Ştii că eşti fenomenal?

— Bine. Vom vedea. Văzînd şi făcînd!...

Cei cîţiva privilegiaţi ai soartei care au fost încartiruiţi acolo ştiau despre ce e vorba.

Ceilalţi, impresionaţi de exagerarea somptuoaselor descripţii, se îngrijorau de anume amănunte ale toaletei şi ţinutei, cu totul rudimentare într-un echipament de manevră. Au început să se întrebe unul pe altul de briciuri şi manşete scrobite, de pudră şi colonie.

Unii aveau. Alţii îşi puneau nădejdea în împrumuturi.

Prin sat au trecut fără să-l vadă. Nici nu era un sat omenesc.

O adunare de sălaşuri scunde, mîhnite şi întunecate în ploaia de toamnă. Trupa se risipea după foile de încartiruire, în ogrăzi cu năruite coşare, fără zaplaz şi

fără lumină la case. Erau şi multe colibe de lut, acoperite cu pământ.

Soldaţii însă pătrundeau ca la dînşii acasă.

Vorbeau cu zăvozii, potolindu-i îndată din hămăiturile vrăjmaşe. Îmblînzeau babele hărţăgoase şi intrau în repede prieteşug cu moşnegii, cu nevestele, cu plodurile speriate din gura tindei. Umblau după căldări şi doniţe ştiindu-le locul, aprindeau focul, puneau în mişcare cumpenele fîntînelor şi se pregăteau de vorbă lungă.

Tot dintr-un sat de colibe ca acesta veneau şi măcar că nu l-au mai văzut niciodată, le era cunoscut.

— Cum s-ar spune, v-aţi cam războit o ţîră? în- trehă un moşneag pletos, scociorînd beşica de tutun şi întinzînd-o oşteanului.

— Mai mult joacă decît război, moşule! Ia, am mai stricat şi noi nişte focuri oarbe şi ne-am mai înfundat prin tăuri, de haram.

— Apoi o veni ca mîine şi vremea războiului... Că prea s-o-nmulţit lumea!

— O veni, moşule... Şi-atunci om trage în carne vie, dacă aşa om primi ordin...

— Am auzit eu din unii şi alţii, că peste Prut, în Roşia, cic-ar fi mai rău. Acolo au tras şi mai trag muscalii în muscali... Cică puşcă oştirea-n norod.

— Să-i înţeleagă Dumnezeu! făcu soldatul cu nepăsare. Una ca asta n-am auzit-o! Ştii, la oştire, ordinu-i să-şi păzească fiecare gura...

Moşneagul mai întrebă de regiment, de ofiţeri, dacă-s oameni blînzi ori haini; despre mîncarea de la cazarmă.

— Văd că ne cam cunoşti rosturile, moşule, după întrebările dumitale.

— Le cunosc, c-am avut trei feciori la oaste şi-a-

cuma îl am pe al patrulea. Dară acesta din urmă face serviciul departe, încolo, la Galaţi... Pe dînsu am fost eu să-l văd şi acolo am auzit despre răzmerita din Rosia, de la un soldat de flotilă, un fugar... Mai spunea el că acolo la Moscova lor, taie cazacii în prunci şi-n femei cu paloşu, ca-n haldanii de cînepă...

Soldatul însă nu dădea ascultare unor asemenea întîmplări, ce nu-i frigăreau inima, cum o frigăreau pe-a unchiaşului, după stăruinţa cu care mereu se întorcea la ele cu vorba. El trăgea cu ochii stăruitor spre tindă, unde se iţea o cămaşă albă de fată ori de nevastă.

Şi în alte case, în staule de vite, în glugi de porumb, sub şopruri şi în colibe pe pămîntul gol, alţi şi alţi soldaţi îşi pregăteau culcuşul de noapte. Îşi zbiceau măntăile şi tunicile ude, legau frăţie de cruce cu localnicii satului, glumind cu flăcăii, speriind babe care-şi stupeau în sîn, ispitind băieţii şi fetele să scotocească prin cămări şi prin poduri după mere şi nuci, întrebînd despre preţul muncilor şi despre pămînt.

Unii mai aveau puţină vreme pînă la eliberare. Începea să-i muncească gîndul altui fel de robie, la care se-ntorc.

Localnicii se plîngeau de stăpînă. Amarnică muiere, să n-o dai pe trei bărbaţi! Goneşte călare pe cîmpuri, sare pîrleazurile şi pîraiele din galop, nu se sfieşte a croi obrazul romînului cu sfîrcul cravaşei, mai straşnică la mînie decît vătavii.

De altfel, vătavi ca pe moşia aceasta, nici că se mai află aiurea. Arnăuţi mustăcioşi, albanezi, Domnul să-i ştie ce;

străini aduşi de peste Dunăre, din ţara turcească. Umblă cu flinta la spate şi cu junghiul la chimir, ca haiducii.

Cît despre pămînt, atîta e al lor, ce se vede. Vatra satului şi ţărna de pe colibe, unde cresc măturі şi tufe de măsălariţă.

— Coana Ileana le spune în batjocură că-s grădinile noastre spînzurate. Grădinile unei împărătese a Vavilonului. Semiramîzla, Coromîzla, numai dînsa-i mai cunoaşte numele, după cît e de pocit...

Povestitorul, Ion Stoica Răuţoiu, rîdea cu palma bătătorită la gură, minunat de năzdrăvăniile care-i mai trec prin capul cucoanei, cînd se află ea în voie bună.

— Aşa că s-o cunoşti dumneata, aceasta! Ca să nu mergi cumva şi să istoriseşti c-ai dormit în coliba unui sărman din Vlădiţa, cu pămînt pe jos şi cu pămînt pe sus. Ai să spui frumuşel c-ai dormit sub grădini spînzurate... Numai trage dumneata pe nări, să vezi ce mîndră miroaznă de grădiniţă mai vine!... Tot a baligă de bou şi-a cîine plouat... Mai miroasă el oleacă a opincă şi-a oghiele... Da aista, pot zice că-i izul nostru. A intrat în noi...

Ion Stoica Răuţoiu îşi boţea obrazul spîn şi bălan, în încreţituri mărunte de rîs.

Părea om vesel din fire, fără să pună necazurile la inimă. Îl bîntuîseră totuşi o sumă, una după alta. Astă-vară, un pîrlaci de tîrg i-a furat sumanul la iarmaroc, la Căliman. După o lună îi moare vaca. Săptămîna trecută îi scoate perceptorul boarfele din grădina lui spînzurată şi le duce la primărie, fiindcă n-a plătit birul

cel nou, pe păpuşoiul din anii de belşug ca acesta. Birul secetei, pentru anii cînd belşugul s-o înţărca, parcă din cel de-acum ei se înfruptă! Toate le vedea numai pe faţa lor hîtră şi le istorisea ca atare:

— Acum, vaca ca vaca!... Tot împungea ea boala, de-mi ţîţîia la fieştece clipă inima de grija copiilor... Ce mă fac eu însă cu împunsătura ceialaltă, a nevestei, cînd ajung acasă să-i spun bucuria?... Trec eu pe la crîşmă, să iau oleacă de coraj pe datorie. Acolo pe cine-ntîlnesc?... Taman un neguţător de piei... Mare noroc pe mine, zic!...

Omul se opri din povestit să asculte.

O goarnă suna stingerea, trist şi prelung, cu sfîşie- toare învăluiri de pustiu asupra satului de colibe cufundat în noapte şi-n ploaie.

Cînd sunarea n-a mai fost, sfîrşită în tremur, Ion Stoica Răuţoiu s-a uitat prin geamul îngust de-o palmă. A vorbit, fără nici o urmă de răutate ori pizmă:

— Apoi după cum s-arată, stingerea asta nu-i pentru toată lumea!... Ian făceţi-vă numai a vă uita spre curte!... Acolo, abia de-amu înainte s-aprind luminăţiile şi începe bairamul!... Le-om ţine şi noi isonul, aicea sub grădinile noastre spînzurate... Măi nevastă! Ce stai şi asculţi cu gura căscată, că doar a trecut vremea muştelor!... Dă fuguţa şi adă o cofă cu apă proaspătă, să cinstim cîte-o ocă de vin călcat de broaşte cu băieţii iştia...

Soldaţii rîdeau şi dînşii, cuibărindu-se în fundul laitelor cu măntăile ude între umeri.. Ochii lor căutau însă mereu, fără vrere, pe ferestruia de-o palmă, la iluminaţia de departe, caldă, din adîncul nopţii, la curte.

În saloanele cu uşile date în lături, Elena Casimir îşi primea acolo invitaţii cu strălucirea dintotdeauna.

Ofiţerii, spilcuiţi şi ferchezuiţi, băteau uşor din pinteni — cei fără pinteni numai din tocuri — se frîngeau din mijloc să sărute mînuşiţa parfumată; se aşezau în fotolii moi picior peste picior, admirîndu-şi cizmele lustruite oglindă de ordonanţele care şi-au secat tot stupitul din gură, ca adaos la „Crema Cavaler”. Unii nu-şi găseau loc. Admirau tablourile, covoarele, bibelourile etajerelor, albumele cu privelişti de la Monte-Carlo, Nisa şi Biaritz. Răsfoiau o carte legată artistic în scoarţe de piele şi, după o

savantă mişcare strategică de împresurare, se apropiau de amfitrioană.

Elena Casimir, în rochie neagră de catifea, cu un trandafir roşu tot de catifea, înfipt între sîni ca unică podoabă, îi privea cu un surîs amuzat. Sub părul masiv, lucios, ochii negri de-o umedă frumuseţe animală, se opreau mai stăruitor o clipă la un băieţandru

care venise cu planuri cuceritoare şi acum se fîs- tîcea sub privire.

Cînd îşi lua curajul să înainteze şi să debiteze un compliment îndelung recitat în minte, ochii Elenei Casimir lunecau aiurea. Părea că urmăreşte fumul din ţigareta lungă de sidef sau că e atentă la cele ce se petrec în altă sală, unde slujnicele, în şorţuri şi bonete de casă mare, pregăteau masa.

Numai surîsul dura, în colţul buzelor umbrite de-un uşor puf brun, senzual.

Trecea în mers unduios de la un grup la altul, ro- tindu-şi trena rochiei în urmă cu o învăluire de pantof. Se scufunda între braţele unui jîlţ, unde îndată se închide în juru-i un cerc de uniforme în scîrţîit de cizme, de curele, de centiroane; în împestriţate amestecuri de epoleţi, de fireturi, de brandeburguri şi de lampasuri.

— E formidabil, monşer! Fenomenal! exclama uimit locotenentul Muţu Leonardescu, netezindu-şi mustăcioara sclipitor scăldată în briantină. De unde-au scos, monşer, atîtea uniforme ca din cutie? Fantastic! Acum două ore eram plini de noroi pînă peste urechi... Ş-acum, priveşte! Sîntem extraordinari!...

Mai extraordinară le-a fost surpriza, cînd au aflat de ce întîrzie masa.

Elena Casimir a trimis arnăuţii să scoată din bîr- logurile satului şi să aducă pe sus ofiţerii încartiruiţi la ţărani, la primar şi la notar, uitaţi sau lăsaţi înadins la o parte de pe lista invitaţilor.

— Extravagant, monşer! O idee extravagantă! Au să ne facă de rîs...

— Deocamdată e o lecţie subţire pentru noi. Ne-a dat... adică v-a dat peste nas! spuse un locotenent de rezervă, magistrat, tînăr cu carte, care tot timpul concentrării şi manevrelor a dus război cu activii.

— Eşti fenomenal! Unde vezi tu lecţie?...

— Pune-ţi monoclul şi ai s-o vezi!... îi rîse în nas rezervistul, mărunţel şi negricios, răsucindu-se pe călcîie şi îndreptîndu-se spre bibliotecă, să citească titlurile prin geamul de sticlă.

Cei uitaţi sau lăsaţi înadins la o parte au apărut în uniforme mai puţin strălucitoare, unii nebărbieriţi, alţii cu botfori groşi de serviciu. Stînjeniţi, se ţineau aproape unul de altul, în cîrd, tipărindu-şi pieptănăturile cu latul palmei şi pipăindu-şi nasturii. Elena Casimir le-a ieşit înainte, a spus cuvintele de cuviinţă, însoţite de surîsul cuvenit, pentru ca toţi să se simtă îndată mai la largul lor.

Pe unul dintre aceştia, l-a ales dinadins ca să-i stea în dreapta la masă, oferindu-i braţul gol şi rotund.

— Eu n-o mai înţeleg! E fenomenală! s-a văietat Muţu Leonardescu, Ce vrea femeia aceasta?

Locotenentul rezervist, despăturindu-şi şervetul, răspunse, după ce-a apreciat cu pricepere de cunoscător calitatea olandei şi arta monogramelor:

— Eu cred că nu vrea nimic. Are pe dracul în ea!...

— Eşti imposibil!

— Se amuză cu noi şi ca să întrebuinţez termino- logia voastră, de cazarmă, aş

putea spune că-şi caută remonta. Are întrales...

— Eşti un infect! Formidabil de infect, parol!

Masa întinsă sub candelabrele cu sclipiri de cristal depăşea chiar imaginaţia celor care ţineau să asemuiască neapărat conacul de la Vlădiţa, cu un autentic castel. Tacîmurile de argint, porţelanurile şi cristalurile, olanda feţei de masă şi a şervetelor; toate erau dulci pipăitului după mizeria popotelor de manevră, cu talere de cositor şi linguri de aluminiu. Iar vinul? Un vin formidabil. Adică mai multe sorturi de vin; albe şi negre, aspre şi dulci — după felul mîncărilor purtate în tăvile ovale de slujnicuţele cu bonetă şi şorţuri albe; după gustul convivilor.

Cu încetul şi într-o mare măsură cu ajutorul acestor felurite vinuri, deşertate din paharele de cristal cu picior înalt, s-au dezlegat limbile. Conversaţia timidă şi constrînsă a devenit generală, cu încrucişări de

chemări şi de anecdote, de rîsete, de întreruperi, de aluzii şi de tachinări, de porecle şi insinuări aruncate de la unul la altul, peste vasele cu flori.

Cînd au trecut înapoi, în cele două saloane, toţi vorbeau cu aţîţare, învăpăiaţi la obraz şi nemaisfiin- du-se să privească ţintă în ochii amfitrioanei.

Iar Elena Casimir părea şi ea stăpînită de un ne- astîmpăr, schimbată, dogorită de efluviul atîtor dorinţi care-o învăluiau. Îi luceau ochii negri sub fruntea joasă, cu o şuviţă desprinsă din păr şi clătinîndu-se cînd izbucnea în hohot.

Un hohot de rîs nervos, provocator, dezvelindu-i dinţii albi şi puternici, animali, în răsfrîngerea buzelor cărnoase cu puf brun şi catifelat în colţul gurii. Ţinea în mină, cînd cupa de şampanie, cînd ţigareta lungă de sidef. S-ar fi spus că tot smalţul subţire de mare doamnă plesnise. Se desfăcuse din el altă femeie, lacomă să-şi trăiască ultimii ani cu nesaţiul poftelor la sfîrşit de tinereţe. Sînii strînşi în corset împingeau dintre globurile lor floarea roşie sîngerie. Ea o înfigea uneori îndărăt şi atunci în unghiul decolteului, lărgit, se zăreau mai adînc rotunjimile albe cu vine albăstrii.

Chema din privire, să-i stea alături, un locotenent de roşiori, înalt şi robust, trecut de vîrsta gradului. Un soi de aventurier, de neam bun, care se activase după ce şi-a risipit moştenirea în străinătate şi după ce-a încercat o sumă de meserii suspecte, poate şi crupier, poate şi amant al femeilor întreţinute.

Întors în ţară, îşi căutase în oaste refugiul din urmă. Camarazii îl ocoleau. Îl

bănuiau că prea are noroc la cărţi. Era plin de datorii şi fusese eroul unor nenumărate scandaluri nocturne, la chef, în varie- teuri, cu oglinzi sparte şi lovituri de sabie. Altfel bărbat frumos, impunător, cu faţa brăzdată de cute care nu-i stăteau rău, cu părul puţin cărunt la tîmple şi cu ochi de-o scînteiere verzuie, fascinatoare.

Făcea parte din lotul celor înadins neinvitaţi, fiindcă, după părerea camarazilor, nu aducea cinste oştirii şi nu era un oaspe comod. Elena Casimir tocmai pe dînsul îşi pusese ochii.

Se simţeau ca din aceeaşi familie, regăsindu-se în vasta lume.

Slujnicile cu şorţuri şi bonete albe au distribuit mesuţele din lemn de lămîi, pe grupuri, cu păhărele de lichior şi ceşti de cafea. Au desfăcut şi mese verzi, de joc.

Un sublocotenent luase în primire gramofonul, schimbînd plăcile şi alegînd altele, din picioare, lîngă o lampă cu imens abajur de mătasă trandafirie.

— Formidabil, monşer! De unde-o mai scoseşi şi p-asta? Fenomenal!

Rezemat de marmora căminului, cu degetarul de lichior în mînă, ofiţerul rezervist, magistratul, îşi dezvolta o teorie a sa, proaspăt germinată în fundul paharului. O teorie a numelor. Sînt nume predestinate. Nume care definesc un caracter, hotărăsc o carieră, rezumă o existenţă. Nume de bandiţi şi de genii, de căpitani şi de amanţi. Jianu şi Bujor sînt nume de haiduci. Pipa şi Mărunţelu, de bandiţi, Ra- vachol e nume de anarhist predestinat. Ravaillac e regicid. Nu putea să-l cheme pe asasinul lui Henric al IV-lea, Rafael Sanzio... Nici Mitică!

— Eşti fantastic, monşer!... Mi se pare că ne cam iei la sigur!...

— De ce? îl întrebă locotenentul rezervist, cu un zîmbet ironic. Învaţă-te să examinezi aspectul lucrurilor şi să tragi concluzii. Te numeşti Muţi Leonardescu!... Te poţi tu imagina oare aşa cum eşti, nu- mindu-te Vasîle Popîndău, ca sublocotenentul de colo, cu botforii dintr-o vacă, pe care v-aţi făcut a-l scăpa din vedere la apelul de -aci? Nu!... Sau pe dînsul, ţi-l poţi tu imagina cu numele Muţi Leonardescu? Absurd! Imposibilitate absolută!

— Ştii că eşti formidabil?... Mi se pare că ai dreptate! cedă Muţi Leonardescu acestui argument decisiv.

— Însă... urmă rezervistul. Însă nu mi te pot nici eu imagina, numindu-te Napoleon Bonaparte, Alexandru Macedon, Suvorov sau nu-mi amintesc cum îl chema pe comandantul escadroanelor de cuirasieri, care-au executat celebra şarjă de la Reichshoffen! Vreau să mi te imaginez şi nu pot. Eşti şi rămîi Muţi Leonardescu, cel cu formidabil, fenomenal şi extra-ordinar. Muti Leonardescu şi alt nimic!

— Fugi, monşer, că eşti imposibil!

Muţi Leonardescu a spus, dar a fugit el. Pe uşa deschisă spre balcon, a ieşit să-şi răcorească fruntea şi ideile. În salon încetase cîntecul de gramofon.

Se aşezase cineva la pian.

Fumul ţigărilor năvălea în valuri luminate dinlăuntru în afară, ca fumul unui incendiu.

El s-a lipit de perete, lăsînd vîntul şi umezeala să-i alunge aburii vinului. Voia să fie limpede la cap, pentru a se instala mai grabnic la o partidă de poc- ker. Bun vin! Bun lichior! Dar prea mari cantităţi... A băut prea mult. Toti au băut prea mult. Se aud vociferînd, rîzînd, cîntînd ca la varieteul din garnizoana lor, tîrziu, la trei după miezul nopţii...

Două umbre au înaintat pe altă uşă, deschisă. Au trecut pe lingă el, fără să-l vadă. S-au oprit rezemîn- du-se de bara balconului şi privind asupra satului cufundat în beznă.

— ...troglodiţi... sat de troglodiţi... nu poţi şti ce înseamnă o viaţă de exil în asemenea lume, după ce-ai cunoscut alta... după ce ai trăit alta...

Glasul Elenei Casimir sfîrşea în suspin înecat.

Umbra de-alături, bărbătească, a rostit cu un glas plăcut de bariton:

— Te înţeleg... Cu aceşti troglodiţi îmi sfîrşesc şi eu viaţa la cazarmă... Troglodiţi care au îmbrăcat uniforma, dar rămîn tot troglodiţi...

Umbra înaltă, bărbătească, a întins braţul să cuprindă de mijloc cealaltă umbră, feminină.

— Formidabil! exclamă Muţi Leonardescu, fără să-şi dea socoteală c-a vorbit.

Umbrele s-au desprins repede. S-au depărtat.

Au intrat din nou în încăperile luminoase, unde clapele clavirului împroşcau o deslănţuire de acorduri, în iureş de Cake-Walk.

— Fenomenal!

Locotenentul de cavalerie Muţi Leonardescu n-avea cui să spună ce i s-a părut lui formidabil şi fenomenal. Nu erau cele două umbre în început de înlănţuire. Acestea nu-l mirau. Se aştepta să le vadă aşa, după semnele pe care i le-au desluşit ochii în salon, cu toată păinjenirea privirii.

Satul de troglodiţi, acesta îi părea lui formidabil şi fenomenal! Troglodiţii în uniformă, aceştia îi păreau lui formidabili şi fenomenali. Nu i-ar fi trecut prin minte o mai potrivită numire, după chipul şi asemănarea sălaşurilor pe lîngă care a trecut. Troglodiţii de-aici scoteau capete zburlite din cotloanele de pămînt, ca să întîmpine alţi troglodiţi, în uniforme, cu straiele tăvălite în noroiul manevrelor. Se înţelegeau cu semnele lor, îşi vorbeau în limba lor, îşi făceau loc să încapă în hrubele lor. Troglodiţi! Admirabil spus. Genial.

Muţi Leonardescu a aprins o ţigară şi limpezit cu desăvirşire din aburii vinului, a intrat să caute loc la o masă de poker.

2

Simţindu-se năuc de cap, cu ameţeli de arşiţă şi durere seacă în măduva osului,

Alecu Faraon s-a întors acasă pe sub seară.

Nevasta l-ia cunoscut după ochi. Nu l-a mai întrebat. I-a pregătit culcuş să bolească pe cuptor, cu sumanul şi pocladele peste el. A dat gură copilelor să-şi vadă de datorinţe şi a plecat în sat, după baba Acsinia.

Fetele, şase la număr din cele şapte gîşte potcovite, au prins a umbla în vîrful degetelor pe lutul proaspăt stropit.

Săltate pretimpuriu la răspunderi de gospodine, n-aveau nevoie de nici o struneală, ca să ţină singura încăpere a casei curată oglindă, în pofida strîm- toarei şi a caliciei. Lucruşoarele treceau uşurel din mîini harnice la locul lor pe poliţe şi blidare, în cli- turi şi dulap. Erau ulcele şi talere ştirbe, ştergare vechi cu urzeala subţiată ca pînza de păianjen, căni cu smalţul plesnit, scăfiţe şi linguri de lemn. Dar toate spălate, clătite, lustruite, feţuite, rînduite de-a mai mare dragul, încît îşi pierdeau urîţenia săracă.

Odaia mirosea a var, a humă, a busuioc.

Chiar lemnul grinzilor afumate, răscopt şi sfredelit de cari, căpătase o mireasmă de chilie mănăstirească, întocmai ca la maici, la Agapia. Nu lipsea nici icoana Maicii Precista, în ungherul de la răsărit, cu sîmburul de lumină al candelei.

La geam, mezina casei, Frăsina, împletea o horbotă după învăţătura fostei stăpîne, cu aţa şi igliţele dăruite de doamna Anamaria, înainte de a se întoarce în ţara ei de la Marea cea mare.

Şorţul şi boneta de dantelă bretonă zac într-un fund de lădiţă.

Din cînd în cînd, în lipsa surorilor, pe ascuns, Frăsina le scoate la iveală, le netezeşte cu latul palmei şi o cuprinde jalea.

Ea singură a rămas în tot satul să plîngă plecarea boierilor din Stănişoara. După cum numai ea singură i-a petrecut cu ochii din capul scărilor, pînă ce trăsura s-a depărtat pe şoseaua albă într-un nouraş de colb, ca o gînganie tot mai mică, tot mai mică.

A doua zi, Gaşperiţa, coniţa Zîna căreia mai bine i-ar fi spus Talpa Iadului, şi domnul Nolică Gaşpar au trimis-o acasă. Nu mai aveau trebuinţă de slujba unei obrăznicături, nărăvită de stăpîni care nu ştiau să poruncească şi nu se-ndură să plesnească un plod peste bot, cînd se-ntrece cu îndrăzneala. Le-ajunge Mărgărita.

Noroc că-n lădiţa ei de boarfe, printre atîtea daruri fără căutare şi sorţi de folosinţă, pentru o vîrstă ca a

sa şi într-un sat ca Stănişoara; noroc că doamna străină i-a deşertat paneraşul întreg cu felurite felurimi de aţă şi igliţe, să-i ajungă de lucru pe-un an.

— Ce spui tu? a întrebat-o domnul Octav în şagă, dezmierdîndu-i bărbia. E destul deocamdată, pentru a întemeia o zestre de fată mare?

— De! După fată şi fată!... s-a obrăznicit ea.

— Aşa, o urîtă ca tine...

— Pentru-o slută ca mine, nici zece cară de zăstre n-ar agiunge să mă scoată din casa mămucăi... Dacă m-ar chema şi pe mine Zîna, altfel ar merge treaba şi socoteala...

Domnul Octav rîdea cu o înduioşare parcă şi par- că-i jucau ochii umezi, după ochelarii cu arcuri de fier.

S-a întors să vorbească soaţei ceva în limba ei străină. Pe urmă i-a făgăduit în numele amîndurora, că au să-i trimită alte cutii cu ghemuri şi igliţe, la iarnă, şi în acealaltă iarnă şi în fiecare iarnă; pînă ce-or veni dînşii să se aşeze pe vecie aici şi s-o cunune, precum l-au cununat părinţii săi, răposaţii, pe Alecu Faraon, acum douăzeci şi cinci de ani. Şi aceasta fără să treacă nici o gloabă nouă şi nici o podvadă, în vreo condică, pe seama lui Alecu Faraon!...

Ea s-a ruşinat de cuvintele boierului şi de nedreptele prepusuri ale lui tătîne-său. A făcut legămînt, tot în şagă, să-i aştepte cu nunta.

Horbota însă nu-i pentru zestre.

Asemenea scumpeturi nu-s de tagma unor gîşte potcovite, ca fetele lui Alecu Faraon. S-au nimerit a fi pe placul coanei

mari de la curtea Zapodiei; al altor cucoane de la Piatra. Maică-sa a purtat-o de mînă la unii şi la alţii, a arătat probe neîncrezătorilor, s-a tocmit şi a arvonit preţuri. Acum, din igliţele şi din degetele sale, măcar că-i mezina casei, se îndestulează un sfert din cheltuiala gurilor.

Dar ochii încep s-o doară în cap de atîta migală, rîde mai puţin şi mai rar, s-a deprins să tacă şi să

păstreze gîndurile pentru dînsa; locul şi-l strămută de la fereastră sub lampă şi înapoi, după cum răsare şi apune soarele.

S-a oprit din lucru să asculte, fiindcă toate au tăcut şi ascultau.

În culcuşul său, pe cuptor, Alecu Faraon aiura ca întotdeauna cînd îl apucă bolirea:

— Ia mai dă condica şi la noi, că ne-a venit şi nouă rîndul, coane Nolică!... Ţineţi, măi fraţilor, catastiful Satanei, unde ne scrie el sufletele pentru muncile iadului!... Haideţi, măi!... Foc şi pîrjol, să scăpăm de catastif, măi...

Bolnavul s-a zvîrcolit împingînd sumanul şi lăvi- cerele de pe piept, a răsuflat greu, a gemut, apoi s-a liniştit întorcîndu-se pe-o coastă.

Fetele şi-au văzut de lucru în tăcere, cu o dungă adîncită între sprîncene ca de aceeaşi mînă. Frăsina s-a mutat de la fereastră, sub lampă, aşteptînd să vină vremea aprinsului.

Noaptea intra în casă ca o apă neagră.

Mezina lui Alecu Faraon, uitîndu-se la celelalte surori, cum se mişcau fără vuiet în cămeşile lor albe prin această negură a înnoptării, se gîndea în neştire la o poză dintr-o carte cu chipuri a căpitanului Yann. Poza i-a tălmăcit-o fosta stăpînă, împreună cu domnul Octav, cînd au găsit-o într-o sară filuind cartea şi nu s-au supărat.

Erau acolo ciumatele de pe-o corabie, călugăriţele care se întorceau din ţara Chitailor, unde-au fost să potolească o molimă. În drumul înapoi, s-au bolnăvit, au murit şi au găsit ele mormîntul lor în Marea cea mare, încredinţate adîncului

după datina corăbierilor. Înfăşurate în saci albi, cu drugi de fier la picioare. Le-au pogorît corăbierii în apă. Moartele s-au afundat pînă la un loc şi acolo pluteau de-a-mpicioarele, umblînd legănate în adîncul cel negru ca nişte stafii.

Tot aşa, ca licărul candelei de-aici, în cartea cu chipuri, le lumina în întunericul lor un fel de fînar

c-un ochian, purtat de un om fioros, bulbucat, de-i zice lui scafandru.

Altă dată, Frăsina ar fi istorisit fără întîrziere astfel de proaste părelnicii, la care o duce mintea ei zăː natecă. Acum tace. Gîndurile şi închipuirile se îneacă şi ele în sine.

A rămas cu mîinile în poale, uitată, aşa cum o prindea amurgirea cîteodată în jilţ, pe fosta-i stăpînă, în săptămînile dinaintea plecării.

Măriuca a aprins lampa. Ea şi-a luat lucrul pe scaunul înalt, adusă de spate, în vreme ce surorile-i se împărţeau la alte pregătiri.

Puneau la îndemînă oalele şi ulcelele, pentru fierturile babei Acsinia. Unele curate, în care au să clocotească buruienile băuturilor. Altele spurcate, pentru topituri de unsori, din său de cîrtită şi labe pisate de broască, salamandre şi ciolănaşe de liliac.

Acsinia Ţuţuianca s-a ivit tîrziu, culeasă de pe la casele altor bolnavi şi mînată din urmă de gospodina care cutreierase jumătate de sat s-o caute. A dat bună sara celor şase fete, a rezemat de stîlpul hornului cu osebită băgare de seamă traista mai îngustă cu leacuri şi a doua desagă mai încăpătoare, a milelor. A înălţat din nodul tulpanului bărbia întoarsă ca un vîrf de opincă spre cuptorul unde zăcea Alecu Faraon şi a făcut atotştiutoare:

— Aha!... Doarme!... Să-l mai lăsăm, să-şi împlinească rîndu-ntîi de somn...

Şi îndată, cu mare spaimă:

— D-apoi bine, Măriucă dragă, se poate să scuturi tu mătura peste picioare?... Nu

ştii tu, copilă, că după una ca asta, îţi iei nădejdea de măritiş pe-un an?

Măriuca a lepădat repede mătura după uşă.

Baba Acsinia s-a cinchit pe-un scăunaş lîngă vatră şi a început a vorbi multe şi mărunte, oftînd şi căi- nîndu-se, vestind cumplite semne de pieirea lumii şi sfredelind cu privirea ascuţită în toate cotloanele, ca să ochească din vreme, cam ce căpătuială ar mai putea zăpci dintr-o casă atît de nevoiaşă ca aceasta.

De la poliţe şi clituri, ochii treceau la fetele ogoite din munca lor şi înşirate în cuminte ascultare, pe marginea laiţelor lungi.

Semănau şi nu semănau una cu alta. Care mai urî- ţele, care mai curăţele, Salomia chiar frumoasă coz, toate purtau pecetea de pe chipul Profirei lui Alecu Faraon, pe numele ei de-acasă Profira Casandrei lui Cosma Tătaru, neam corcit cîndva cu tătari, se vede. Umerii obrajilor poate cam prea ridicaţi spre ochi, sprîncenele însă arcuit îmbinate şi subţiindu-se gingaş spre tîmple.

Oricum, una cu alta, copile alese-n boiu; păr lucios împletit în coade strînse; fruntea curată, rotundă; gene lungi şi răsucite în cîrligaşe; gura de carnea vişinei. Cămaşă albă pe ele, fote şi catrinţe ţesute de mîna lor. Încolo nici tu salbă, nici tu zgărdiţă de mărgele, nici tu pieptene de tîrg în păr. Păcat de ele în sărăcia casei, de unde slabă nădejde să le scoată vreun peţitor!

Dar baba Acsinia ştia că tocmai într-o asemenea casă cu atîtea fete sărmane, a pomeni despre nunţi şi despre miri, nu-i

vorbă lipsită de plăcută alinare a auzului. Mai ştia că unde-i încuibată aşa de adînc calicia, a pomeni despre năprazne şi urgii care nu cruţă îndeavalma pe flămînzi şi sătui, e tot ca un fel de altă mîngîiere.

Aducea deci cuvîntul la nunţi şi la miri, la bîntuiri şi năprazne ale soartei, amestecîndu-le cu iscusită socoteală.

Scădea glasul, pentru a cruţa somnul bolnavului de pe cuptor; îl mai scădea şi pentru a da spuselor un fior de taină:

— Auzit-ai, cumătră Profiră, ce mare procopsală pe fata primarului?

— Nu ştiu nimica...

— S-o bucurat fudula de-un barbat surtucar, cică boier de la tîrg cu şcoală şi slujbă, scriitor la giude- cătoria din *Chiatra.*

— Apoi asta-i poveste veche, de patru ani... vorbi cu oarecare dezamăgire Profira lui Alecu Faraon, care, pentru pricini bine întemeiate, ţinea izvodul tuturor nunţilor şi stărostiilor din sat.

— Aşteaptă, să vezi... Nunta, adevărat că-i poveste veche de patru ani... N-o urlat atunci Stănişoara de lăutari şi de săcăluşe, de nu şi-or mai găsit astîmpăr cînii o săptămînă?... Asta o ştiţi... Da astalaltă, care v-o spun eu acuma, n-aveţi de unde-o şti... Acuma, ce aflu eu dumineca trecută, la Chiatra?... O bate, boierul dumisale, surtucarul, o smotreşte şi-o smocăieşte, de se ridică toată uliţa în picioare, cînd vine cu tul- burelu-n cap de la crîşmă...

Baba Acsinia se opri să lase timp mirărilor.

Ridicînd vîrful de opincă al bărbiei spre fetele înşirate pe laviţă, urmă cu mai tainic glas:

— Să mă ierte copilele acestea, că-s nevinovate... Să mă ierte ele, pentru ce-am să vă spun eu acuma... Da aista-i faptul! ...Pasă-mi-te, de ce-o bate şi o smotreşte el, surtucarul, şi de ce sembată el de-ajunge acasă ţinîndu-se de garduri?... Nu mi-o fost greu s-o aflu... Zice c-o avut el înainte de-a se însura o ţii- toare, o ră şi-o stricată, o başoldină de tîrg... Şi dacă s-o văzut dînsa lăsată de izbelişte pentru zăstrea unei fete de primar — că de zăstre, bună zăstre-o luat surtucarul la mînă! — stăi să-i facă şi ea pocinogul!... Înainte de-a se despărţi, iau dinşii o masă... Chip că se despart omeneşte, fără duşmănie, să-şi urmeze fiecare calea sa... Şi mai cu una, mai cu

alta, îi bagă ţiitoarea un gît de răţoi în farfurie, din mîncarea pregătită înadins... Asta ca să cadă la patima beţiei şi să nu se mai sature de băutură, ca răţoiul de apă... Şi-i mai bagă ea o păpuşă de ceară în buzunar, împunsă cu bolduri, ca să se topească nevasta luată în faţa altarului şi să-i fie viaţa numa în împunsătură de ace şi durere... Acuma, vezi şi dumneata, cumătră Profiro, şi vedeţi şi voi copilele mele, la ce i-o folosit lui, primarului, s-asvîrlă pe gîrlă atîta amar de zăstre?... Şi pentru ce s-o bucurat o fudulă şi-o slută ca

dînsa, să-şi afle mire din tîrg şi să umble în cap c-o şandrama cu toate verdeţurile de pe lume, cum o venit ea să se făleascâ în sat, în anul dintîi după nuntă?... Nu zăstrea! Norocul şi mintea... Oleacă de minte să fi avut, n-o ajungeau farmecele ţîitoarei... Pentru asta destul să fi luat cu dînsa la cununie, în sîn, un şîpuşor cu miere de stup... Şi destul, să-şi fi călcat mirele de trei ori peste picior, atunci cînd ceteţul o ajuns la cuvîntul din Apostol: „Iară muierea să se teamă de bărbatul său”... Cu asta îl lipea de dînsa, ca musca de miere. Şi-l făcea supus ei, să-i steie sub picior...

Baba Acsinia zgîncili un păr ţepos în vîrful opincei din barbă, adăogînd:

— Una ca asta s-o ştiţi şi voi, dragele mele copile, c-acuşi vă vine rîndul...

Fetele s-au ruşinat. Profira lui Alecu Faraon oftă, clătînînd din cap:

— Mă tem eu că li-i soarta să-mpletească cosiţă albă, sărmanele...

— Ba. nicidecum, cumătră Profiră!... Treaba-i să nu steie cu mînele încrucişate pe piept, vreme ce toate urîtele din sat îi dau zor cu cele de cuviinţă, ca să-şi aducă mirii în casă... Mai ungă şi ele sîmbătă seara cumpăna fîntînei cu unt, ca să se uite flăcăii la ele ca însetatul la fîntînă... Mai pună în ziua de Bobotează un şirag de mărgele în pragul uşii, să treacă popa cu căldăruşa peste ele şi mai puie-şi mărgelele pe urmă la gît... Mai meargă ele în faptul zilei la izvor, să se spele pe obraz cu faţa la răsărit şi să spună: „după cum aşteaptă acuma oamenii să răsară sfîntul Soare, aşa să mă aştepte şi să mă dorească şi pe mine mirele pe care-l ştiu

eu!...” Să facă aceste toate cîte le spun! ...Să mai vină la mine, să le mai facă şi să le mai spună baba altele... Trimite-le, Profiro, draga mea.

Profira lui Alecu Faraon rosti cu neîncredere:

— Dacă atîta le-a rămas lor, slabă nădejde!... Măcar cîteva zeci de prăjini de arătură şi un loc de casă, în vatra satului, de fiecare, ar face mai mare minune decît toate închinările cu faţa la răsărit...

— Nu zic că n-ar fi bune şi aiestea! încuviinţă baba Acsinia. Dară dacă nu-s, nu-s!... Şi pe urmă, văzut-ai dumneata, Profiro, că zăstrea cumpără fericirea?... Fă-te numai a o întreba pe sluta primarului! Mai sînt şi alte rînduieli ştiute, pe care dacă nu le calci, îţi aduc bucuria în casă şi fără prăjini de arătură şi loc în vatra satului... Numai că trebuie să bagi bine samă la ele!... Iaca, bunăoară, dumneata... Dacă a doua zi după cununie, cînd ţi-o venit vremea de mirească să fii legată la cap; dacă stăteai atuncea pe-un fedeleş în loc de scaun, te blagoslovea Dumnezeu numai cu băieţi...

— Aracan de mine, mătuşă Acsinie, cum de-ţi vine oare să vorbeşti? se răsuci, împunsă, Profira lui Alecu Faraon. Cînd m-ai auzit oare pe mine plîngîn- du-mă, că m-o blagoslovit Domnul Dumnezeu cu şăpte fete, ci nu cu şăpte feciori?... Şăpte fete am. Şăpte să-mi trăiască!... Nu pe mine mă plîng... De soarta lor pe lume mă doare, sărmanele de ele...

Le cuprinse cu privirea pe cele şase din casă, cum îşi cuprinde cloşca puii sub aripă Baba Acsinia trecu repede la alte

vorbiri, cu mai puţină primejdie de supărare:

— Să-ţi trăiască, Profiro dragă, că-s cuminţi, nu fie de deochi, şi cum nu-s altele în tot satu ista de harnice!... Şi să aibă ele numai norocul pe care li-l doresc eu... Fiindcă am pomenit de noroc, ia să vă întreb eu alta... Aţi auzit cumva de norocul lu Timofti, jandarmul cel burduhos?

Acsinia Ţuţuianca a istorisit întîmplarea cu norocul lui Timofti. jandarmul cel burduhos. Pe urmă, a trecut la semnele de schimbarea vremii, vestind înfricoşată iarnă.

Mai întîi, a tunat şi a fulgerat după ziua de Sfîntul Simion Stîlpnicul.

Apoi, au plecat cocoarele mai devreme ca în alţi ani; zgîrie mîţele a frig şi nu mai sfîrşesc să se lingă

pe cap. La apusul soarelui, de-o săptămînă s-arată în partea stîngă un nor ca un berbec. Nu-i a mirare... A pierdut şi Domnul Dumnezeu răbdarea şi milostivirea de oameni, văzîndu-i cum s-au ticăloşit şi-l înfruntă cu sumeţirea... Iarmarocul de la Bucureşti, Ispozîţîa, ce-a fost oare alta şi cum se poate numi altcum?... S-au pus să ridice turnuri pînă la cer, cum au înălţat păgînii Turnul lui Babel despre care scrie şi în Sfînta Scriptură... Atuncea i-o risipit Domnul în lume şi le-a amestecat limbile. Acuma-i aşteaptă altă pedeapsă!... Are să-i şteargă Domnul pe toţi, să le stîrpească seminţia... Şi-are să sloboadă pe pămînt altă seminţie de oameni mici cît gîngăniile; nişte slăbănogi şi păcătoşi, abia-abia să poată ridica doisprezece un ou cu drugii.

Aceasta o aşteaptă pe sărmana omenire, dacă nu mîne, poimîne...

Vorbind şi dînd din degetele ascuţite ca ghearele, îşi oprise ochii la horbota din mîna Frăsinei. După un timp de tăcere, se minună foarte:

— Dară pe copila asta, n-am ştiut-o eu aşa de liniştită şi fără de glas... Ce împleteşti tu acolo, fetiţa babei?

Frăsina strînse buzele, cum strîngea şi igliţile între degete. Avea ea o socoteală mai veche cu baba Acsinia; o ură şi-o duşmănie, pentru tot ce-a scornit pe seama foştilor stăpîni, plecaţi la Marea cea mare.

Baba s-a prefăcut a rîde:

— Hm!... Nu răspunde?... Lasă, Frăsinico dragă, că nu ţi-oi cere să-mi dai şi mie un capăt de horbotă!... I-oi cere eu

maică-tei, şi s-o arăta dînsa mai puţin hapsînă la inimă... Nu vorbesc drept, Profiră?...

De pe cuptorul său, de sub sumanul şi lăicerele trase peste cap, Alecu Faraon a gemut şi s-a zvîrcolit din nou, luptînd cu condicile domnului Nolică Gaşpar. Acsinia s-a mişcat de pe scăunaş făcînd semne fetelor:

— Ne-ajunge cu claca de vorbe... Ia aşezaţi voi oalele la foc... Tu, Salomio, că eşti mai bună la mînă!

În trei zile, vi-l pune baba pe picioare, cum mă vedeţi şi cum vă văd...

Baba Acsinia a început să scoată din desaga cea mai mică legăturelele cu buruieni, şipurile cu băuturi şi gavanoşelele cu alifii. Frăsina, lăsînd lucrul pe genunchi, se uita la umbra de pe perete, nemăsurată, cu nasul întors în jos ca un plisc, unindu-se cu bărbia întoarsă în sus ca un vîrf de opincă.

Altădată ar fi dat ghiont surorilor mai mari, chicotind şi arătîndu-le năzdrăvana dihanie de pe zid. Acum o privea cu buzele strînse.

Tăcea; iar în ochii cu sclipetul ce-a fost vioi pînă la sfîrşitul verii, mocnea o posomoreală sură.

3

Baba Acsinia Ţuţuianca n-a rămas de minciună.

A doua zi a început să vremuiască. S-a zborşit o vîntoasă; a purces să curgă ploaie urîtă şi rece, cu presimţiri de iarnă.

Şi după trei zile, Alecu Faraon s-a ridicat pe picioare.

Poate că nu l-au scos de sub poclade atît leacurile, băuturile şi unsorîle babei; cît o voinţă tare din el să nu lipsească de la un divan al satului, la şcoală. Învăţătorul cel nou, Visarion Dobruşcă, dimpreună cu învăţătorul celălalt, mai bătrîn, de la Dărmăneşti, Bosînceanu, au făcut chemare pe două sate pentru pămînt.

Ce fel de pămînt şi de unde pămînt? nu cunoştea încă nimeni.

Dar cît a zăcut pe cuptor, cu sumanul şi lăicerele în cap, Alecu Faraon, de îndată ce-şi limpezea mintea din aiureli şi din arătări, isprăvind cu registrele domnului Nolică Gaşpar, întreba de trei ori pe ceas:

— Salomio, ce zi să fie azi, Salomio?

— Vineri, tătucă...

După o vreme;

— Frăsinică, în ce zi a săptămînei spuneaţi voi că ne aflăm, fata tatei?

— Tot vineri, tătucă... răspundea Frăsina, de la fereastra unde-şi gheboşea ea spinarea şi îşi seca ea ochii, pe migala lucrului.

— Ia mai întreabă tu pe maică-ta! Nu-i duminecă?...

— Ce să mai întreb, tătucă? Atîta lucru om şti şi noi, gîştile potcovite... Azi e vineri, toată ziua...

— Tot mi se pare că-i duminecă, fetelor 1 Parc-am auzit clopote...

Clopotele s-au auzit într-adevăr, însă pentru un copil din sat, pe care l-a luat Dumnezeu. Unui bolnav nu-i bine să-i pomeneşti despre prohoduri.

Săreau deci toate, să-l ducă în altă parte cu gîn- dul:

— Nu s-o auzit nici un clopot, tătucă. Te simţi o leacă mai uşurat?

— Tătucă, n-ai pune oare nici azi în gură o ţîră de zamă caldă?

— Ia să răcorim noi sumanul la vînt şi să schimbăm noi alte velinţi...

— Măi gîştelor potcovite, măi! Nu-i astăzi cumva duminecă?

— Vineri, tătucă...

— Dară duminecă să nu mă lăsaţi!... Turnaţi-mi o cofă de apă rece în cap, dacă vedeţi că iar m-apuc a gogi şi a piroti...

— Bine tătucă... Mai este pînă duminecă...

— Mai este ori nu mai este, pe mine să mă sculaţi şi din morţi!...

Îl muncea cumplit grija să nu rămînă cumva pe dinafară, de la cine ştie ce mari hotărîri şi împărţeli.

Pentru pămînt se ridicau acuma şi morţii din groapă, cum prea adevărat spunea un creştin din părţile Botoşanilor, într-o noapte, la iarmaroc la Căliman.

Aşadar duminecă dimineaţa, Alecu Faraon s-a ridicat şi dînsul din morţi. Şi-a spălat ochii, a îmbrăcat cămaşă curată, a făcut închinare la icoană şi a pornit prin vîntoasă şi ploaie.

Mai întîi la biserică; mai apoi spre şcoală.

O luase prea devreme la drum. În biserică puţine suflete. Moşnegi şi babe. Cînd au început a se aduna gospodarii mai în putere, el s-a tras către pridvor. S-a strecurat pe uşă şi a îndemnat pasul. Îl

gonea frica să nu-i prindă alţii locul la şcoală.

Ploaia ropotea cu nemiluita.

Se aşezaseră neguri, astupînd zarea.

Vitele clefăiau în hleiuri căutînd scuturături de paie din încărcăturile arendaşului, ronţăind cătina gardurilor. Trecea cîte-un băieţandru desculţ, cu iţarii suflecaţi pe pulpe şi glugă de sac în cap, mînînd cu mîna o vacă scofîlcită, cu ugerul sterp. Cîrcîia de frig o găină. Mîrîiau cîinii a lehamite, fără vlagă, tupilîndu-se în desfundate adăposturi.

Bordeiele păreau zgribulite şi ele în ploaie, sub cuşmele negre de paie şi strujeni.

Însă oamenii se ţeseau cu neastîmpăr de colo-colo, strigîndu-se din porţi şi din gura tindelor.

— A dat bunul Dumnezeu şi te-ai făcut sănătos, Alecule?

Alecu Faraon raspundea, fără să se oprească:

— Mulţămesc Domnului!

Gîndea: „Hehei! Lasă că-ţi înţeleg eu mirarea şi bucuria!... Credeai c-oi rămîne să zac pe cuptor, ca să vă scăpaţi de mine şi să mă scoateţi din socoteli şi răbojuri... Din condicile cele nouă, pe care vreţi să le faceţi!...”

Omul cerca să-l mai ţină pe loc:

— Da stăi, mă romîne, unde-ai luat-o cu noaptea-n cap?

Alecu Faraon făcea semn cu mîna, în ploaie. Are el o treabă care nu îngăduie nici o zăbovire.

La şcoală ai să vii? întrebă gospodarul.

— De!... Poate că da... Adică da...

Nu spunea că taman într-acolo grăbeşte, cu sumanul pirpiriu smuls de vîntoasă, încleştîndu-şi dinţii să nu-i clănţănească în umezeala rece; mai rece şi mai vrăjmaşă, pentru un om sculat de pe boală.

În dreptul curţii a ridicat ochii. Se vedeau fumuri subţiri plutind din hogege.

— Hm! a mormăit întru sine. Se vede că giupînul Nolică Gaşpar a intrat iar în încăperile răposatului conu Lupache!...

Şi abia acum simţi ca un gol, ca o uşoară părere de rău, pentru plecarea boierului celui tînăr şi a soaţei sale, străina de la Marea cea mare.

Nu-şi lămurea bine de ce, dar aşa, cu mintea primenită din acea dimineaţă, se socotea el că de feciorul lui Lupache Udrea nu s-ar ascunde, dacă l-ar întreba unde a pornit-o cu atîta grabă. Nu se-arătase doar varvar la suflet. Numai că era prea străin şi prea neştiutor de rostul şi de amarul vieţii lor din bordeie. Iar de înscris, podvezi şi năselnice gloabe în condicuţă n-a înscris, precum cu păcat îl bănuise.

Aceasta se dovedea.

Nu s-a simţit nicăieri apăsarea lor. Au rămas tot apăsările din condicile jupînuiui Nolică Gaşpar; din vămuirile de ouă şi de găini ale soaţei sale, jupî- neasa Zîna, gaşperiţa lui. Şi alte apăsări au ieşit cu poruncă de sus, de la stăpînire. Dajdie nouă de fieştece cap, pentru păpuşoiul pus la hambarele acelei stăpîniri în an de belşug, ca să îndestuleze gurile flămînde în anii de lipsă şi de secetă. Parcă pentru glotimea ţării, anii de belşug n-ar fi totuna cu anii de lipsă şi de secetă!

Alecu Faraon stupi în glod, scîrbit de asemenea chibzuială a stăpînirii, care se vede că despre rîndu- iala şi necazul lor din bordeie n-avea mai multă cunoaştere decît feciorul boierului Lupache Udrea, înstrăinatul. Măcar acela simţindu-se el străin, s-a dus în lumea lui străină. I-a lăsat în pace. Nu le-a mai născocit bir nou pe cenuşa din vatră, chip că le poartă de grijă!

Curtea a rămas în urmă, pe creasta dealului, cu fuioarele de fum răsucite-n ploaie.

Acolo, domnul Nolică Gaşpar, cu gaşperiţa şi cu odraslele sale, intraseră cu adevărat în vechile lor drepturi. Au clădit iarăşi în două încăperi toate scrinurile, mesele de mahon şi de trandafir, jilţurile şi panopliile cu arme de vînătoare, portretele ctitorilor şi spătarilor, ovalele cadre din care zîmbeau melancolic doamne şi jupîniţe din veac adormit. Au zvîrlit deasupra perdele şi şaluri. Le-au scris la inventarul în cea mai perfectă regulă, aprobat şi semnat de domnul Tăchiţă Nedelcovici. Şi zăvorîndule din nou la întuneric, le-au lăsat pe seama mucezelei şi a coclelei şi a moliilor, ca să stingă încă o dată viaţa care începuse să se înfiripe în ele, din căldura străinei de la Marea cea mare.

Alaiul domnului Nolică Gaşpar şi al madamei Zîna a năvălit biruitor în celelalte odăi; cu ale sale crivaturi, condici şi caieţele de vămuiri; cu portretele celor doi părinţi ai coniţei Zîna, neguţătorii de tîrg, bătute în perete la locul lor de cinste. Deîndată au scos dulapul alb cu sticluţe şi prafuri, din spiţeria care nu-i trebuia nimănui şi au instalat cancelaria condicilor de învoială, de rămăşiţe, de datorii şi arvoniri. Astfel, totul a intrat în ordine, cum a mai fost.

Alecu Faraon n-avea el vreme şi suflet, pentru a tîlcui crugul încheiat al acestor schimbări.

A ajuns la şcoală şi se bucura că nu-i luase nimeni înainte. S-a zgribulit sub straşină, cu mînecele sumanului

împreunate pe piept, neslăbind din ochi odăiţa învăţătorului.

Să meargă, să bată la geam şi să-ntrebe, nu îndrăznea.

Îl oprea un fel de ruşine, fiindcă împotriva pove- ţelor blînde şi a ameninţărilor cu asupriri de amendă, an iarnă îşi scosese copila mai mică din şcoală, ca s-o tocmească slugă la curte. De atunci îl ocolea pe învăţător. Ba îl mai şi încondeiase altor oameni, la

necaz, cu vorbe necugetate, cum c-ar fi el bună pereche cu doctorul Năzdrăvanu, cel de la Rosnov, care le cere să mănînce fiertură, popuşoi uscaţi, lapte şi măcar o dată pe săptămînă carne, dacă vor a se tămădui de leprică. Acuşi avea să dea ochi în ochi cu dînsul!... Nu poate spune c-are să-i fie îndemînă. Te pomeneşti că i-o plăteşte!... Dintr-un condei îl şterge şi-l îndepărtează din vreo izvodire a pămînturilor; îl scrie în vreo condică de afurisenii.

Adineauri Alecu Faraon clănţănea de frig. Acum l-au trecut năduşelile. Bucuria şi nerăbdarea au făcut loc unui nod uscat în gîtlej. L-ar înghiţi şi nu poate.

Se pregătea să caute un ungher mai ferit, cînd a sunat o cheie răsucită în încuietoare. S-a deschis uşa.

Învăţătorul, Visarion Dobruşcă, îi vorbi din prag:

— Dumneata erai, bade Faraoane? Ia intră, să nu tremuri de frig...

Tot e bun! Nu l-a luat deocamdată la zor.

Alecu Faraon a intrat în sală ugilit, după ce şi-a scuturat căciula de apă şi opincile de glod.

Învăţătorul îmbrăcase şi el straie de duminecă. Straiele lui muntene, din ţinutul Argeşului: pantaloni de aba, cămaşă cu alesături de arnici negru la guler şi la mîneci, ilic tot negru, fără găietane şi înfloritură... Era bărbierit şi pieptănat cu îngrijire. Cînd călca, scîrţîia pe podele talpa nouă a încălţărilor. Ţinea un sul de hîrtii în mîna stîngă, într-o învelitoare albastră. Alecu Faraon nu-şi

putea desprinde ochii de Ia sul: acolo-i toată bucuria şi toată beleaua!

Visarion Dobruşcă îşi netezea pe gînduri musteaţa tuşinată, uitîndu-se în podele. Făcea cîţiva paşi spre geam, cîţiva înapoi. Alecu Faraon parcă acum îl vedea întîia oară, deşi le-a venit în sat de doi ani. Pietros om, colţuros om! Ce gîndeşte el acum? „Stai bade! Stai neică! — aşa cum vorbesc ei, acolo, în ţara lui, muntenească. Stai că-mi veni şi mie apa la

moară!... Sînt bună pereche cu doftorul Năzdrăvanu? Hai? Ian să-ţi arăt eu ce nu ţi-a arătat încă doftorul Năzdrăvanu!...”

Învăţătorul s-a oprit din mers:

— Bade Alecule, dumneata te-ai cam grăbit...

Lui Alecu Faraon, îi zvîcneşte inima ca năpraznice lovituri de pumn în piept. Aşadar tot i-o plăteşte! Îl scoate din rîndul chemaţilor...

Visarion Dobruşcă arată sulul din mînă şi urmează:

— Te-ai cam grăbit, fiindcă am poftit sătenii să fie aici cam peste vreo două ceasuri... Ca să poată ajunge aci şi Dărmăneştenii... Iară eu, mai am de lucrat niţel la unele însemnări în aceste hîrtii. Aşa că o să te las singur şi o să te rog, cum s-ar spune, să-l faci dumneata pe omul de gazdă, dacă s-or mai arăta şi alţi grăbiţi...

Alecu Faraon înţelege cum mor unii oameni de bucurie.

Bătăile inimii izbesc să-i spargă coşul pieptului, îngăimează mulţămite fără şir. Face-o mişcare, parcă s-ar pleca să sărute mîna învăţătorului, care-l priveşte nedumerit, pe sub sprîncenile stufoase şi negre.

Apoi dascălul îşi aminteşte, rostind cu bunătate:

— Am auzit că ai fost cam bolnav, acum cîteva zile...

— Azi m-am ridicat de pe boală... Anume. Ca să nu lipsesc.

— Stai atunci mai departe de uşă şi de geamuri. Uite, pe banca de colo... Unde era locul fetei dumitale.

Omul simte o năvală de spuse pe care nu le poate spune. De ce şi-a scos el fata de la şcoală, ca s-o tocmească slugă? De ce pe celelalte mai mari, nici nu s-a învrednicit să le lase şcolii, măcar pentru o clasă de învăţătură? Pentru a răspunde unor asemenea întrebări, destul să arate cîtă lipsă e în casă la dînşii şi cît de puţin poate folosi povaţa cea mai blîndă şi

ameninţarea cea mai neîndurată cu amenzile, într-o asemenea sărăcie fără scăpare. Destul să arate cum l-au robit condicile domnului Nolică Gaşpar şi ale cumnatului său domnu Picu; să arate cum îşi tîrîie boala lor cea urîtă, cînd el, cînd nevasta, cu spaimă să nu le vie rîndul şi fetelor.

Toate-i stau lui în cuget, cum s-ar cuveni spuse, limpede şi cu durere. Colcăie în el şi nu capătă fiinţă.

Atîta poate îngăima, vinovat:

— De, domnule învăţător!... Nu-mi mai aduce şi dumneata aminte...

— Ştiu!... Nu-ţi mai aduc aminte. Poate c-o veni vremea să le schimbăm toate...

Învăţătorul s-a dus în încăperea mai strîmtă a cancelariei, să-şi isprăvească însemnările sale din sulul albastru. Alecu Faraon s-a ghemuit în suman, la locul care a fost al Frăsinei.

Ridica încetişor ochii, la hărţi şi la tabla neagră, la chipurile pe hîrtie lustruită; bătălii, împăraţi şi trupuri omeneşti putrezite de beţie. Fiind el neştiutor de carte, le prubuluia după amintirile din oaste. Cel cu barba albă e regele! Cealaltă, cu părul alb şi cunună pe cap, regina! Grozav au mai îmbătrînit! Or fi avînd şi dînşii necazurile lor... Alecu Faraon, cu pieptul şi mîinile scorojite de spuziturile pelagrei, se înduioşă amarnic de bătrîneţele regelui şi reginei, în anul lor jubilar.

Pe urmă, îşi sprijini bărbia în piept, doborît de boala care mai ardea încă în el. Piroti un timp.

Tresări cînd au răsunat glasuri afară.

Veneau Dărmăneştenii prin ploaie, cu hărăbăli şi coviltire. Alţii pe jos, cu sacii în cap. Toţi cu mare zarvă şi gălăgie.

Ca să-l mai facă el pe gazda, era prea tîrziu. Le ieşise înainte învăţătorul Visarion Dobruşcă. L-a în- tîmpinat pe celălalt învăţător, bătrînul de la Dărmîneşti.

Apoi amîndoi au intrat în cancelarie. Oamenii au început să se amestece cu gospodarii din Stănişoara, scuturîndu-se de apă, tuşind, întrebîndu-se de sănătate, minunîndu-se bucuroşi ca se află împreună.

Alecu Faraon luă aminte că toţi purtau sub sumane şi cojoace întoarse pe dos strai alb de sărbătoare. Unii se desfăceau înadins din cheotori, ca să li se vadă camaşa curată, brîiele şi chimirile bătute în bumbi de alamă.

Venise şi Dănilă Cuţui, cel cumplit de spătos, cu picioarele scurte şi cu mare grabă s-aprobe tot ce auzea. Şi nu venise singur. Purta după el ca un mînz, un fecioraş mărunt şi slăbănog cu capul mare.

— Aista-i Ioniţă a meu! îl înfăţoşa Dănilă Cuţui, cu fală. Grozav de mîndru mai ceteşte şi zice la poizele!... Aista-i cel dintăi ceteţ din toată şcoala...

— Lasă şi dumneata, tătucă!... făcu băiatul ruşinat.

— Apoi lăs dacă zici tu, măi Ioniţă i se lepădă Dănilă Cuţui, trăgînd cu urechea la vorbele altora, pentru a le încuviinţa pe dată. Lăs, măcar că nu spun vorbe de ocară pentru tine. Lăs, măi Ioniţă a tatei!...

Îmbulzindu-se în sală şi aducînd cu dînşii mirosul de lînă udă, de cojoace şi sumane plouate, oamenii se îndemnau într-un fel de grabă înfrigurată, cu întrebări şi răspunsuri despre orice alt, în afară de chemarea care i-a scos din casă. Parcă se fereau înadins să lase frîu liber gîndului şi vorbei ce le stătea lor pe buze, pentru a nu sumuţa cine ştie ce duh

potrivnic. Pomeneau despre ploaie, despre arăturile boiereşti, vite şi semnele iernii; despre expoziţia din Bucureşti, unde pe unii dintre dînşii i-a purtat pe sus porunca stăpînirii. Mare minunăţie şi mult bănet! Au mai întîlnit ei acolo alţi romîni, cu alte porturi, din Ţara Ungurească. I-or fi asuprind stăpînirile lor; dară mai puţin li se citeşte asta pe chipuri. Sînt mai hrăniţi şi mai tari de grumaz. Nu i-au doborît leprica şi condicile...

Pe la geam a trecut pelerina şi carabina şefului de post, Timofti.

Oamenii au contenit şi din aceste minunări.

Jandarmul a păşit în prag măreţ, a dus mîna la chipiu, a rotit ochii să-şi facă anume numărătoare. A privit fără să întrebe şi fără să spună nimic. A ieşit fără să întrebe şi să spună nimic.

Gospodarii îşi pierduseră însă neastîmpărul înfrigurat din glasuri. Tăceau acum într-o posomorîtă răceală, muncindu-şi musteţile şi bărbile, îngîndurăţi, uitîndu-se la pereţi, pe fereastră, afară în ploaie!... Băgaseră seamă că albăstrimea lipsea. Amîndoi primarii, amîndoi notarii, amîndoi secretarii din amîndouă comunele. Numai cei doi preoţi au sosit cu întîrziere şi au intrat tot în cancelaria învăţătorilor.

Alecu Faraon mesteca în gol, să-şi ude gura uscată de arşiţă. Îl frigea şi pe el întrebarea pe buze şi se stăpînea s-o rostească.

Cînd s-au ivit amîndoi învăţătorii cu amîndoi preoţii, oamenii s-au mişcat în

murmur. Apoi s-a auzit numai şuroitul apei în straşină.

Visarion Dobruşcă a întrebat:

— Mă înşel eu, ori a fost p-aci domnul şef de post?

— A fost şi nu mai este! au răspuns glasuri cu înţeles.

— Dacă a fost, trebuie să se afle tot pe aci, pe undeva, pe-aproape... V-aş ruga pe unul dintre dumneavoastră să-l poftiţi... Să fie faţă la adunarea noastră şi să vadă că ne ţinem în hotarele legii...

Un romîn de la uşă a dat fuga să-l caute. Nu era se vede departe, căci nu l-a căutat mult.

Domnul şef de post, Timofte, s-a prezentat burdu- hos şi închingat în curele. A salutat şi a rămas în picioare, astupînd toată uşa.

Oamenii s-au tras mai deoparte de el, lăsînd un gol larg.

Alecu Faraon urmărea toate aceste mişcări, cu o încordare care îi întindea vinele gîtului ca nişte strune şi îi umfla vinele tîmplelor ca nişte cîrcei de vită. Clipea holbînd ochii sticloşi în găvanele fierbinţi. Mereu îşi uda buzele cu limba şi mereu le simţea uscate.

Cuvîntul l-a luat învăţătorul din Dărmăneşti, Ştefanache Bosînceanu, ca unul mai bătrîn şi mai cunoscut de oameni, dăscălind în partea locului de aproape treizeci de ani.

Pleş şi cu un smoc spînatec de barbă albă, n-avea vreo înfăţişare deosebită. Nici nu se bucura de cine ştie ce trecere. Şcolarii îl porecleau Moşul, Gospodarii îl ţineau drept om de ispravă, dar cam molîu şi prea robit boierului Damian Cumpătă, ca un vechil.

Cu atît mai vîrtos s-au minunat toţi, de cele ce auzeau acum din gura lui şi de chipul cum le spunea Moşul.

Anume, mărturisea el, a trăit pîn-acum într-un somn şi că din somnie l-a deşteptat tovarăşul de dăscălie mai tînăr, învăţătorul din Stănişoara. Acest Visarion Dobruşcă se dovedea amarnică sămînţă de muntean, dacă a izbutit el să-l scuture din adormire şi pe-un Moş ca dînsul.

Moş Bosînceanu a zîmbit. A zîmbit şi învăţătorul cel tînăr. Zîmbeau şi preoţii amîndoi.

Oamenii au rîs de-al binelea, într-o destindere. Se-ntărise Moşul!

— Şi iată cum şi de unde a venit deşteptarea! urmă dascălul din Dărmăneşti. Cunoscut e de toţi, că moşia statului, Holboca, stă înfiptă ca o pană la hotarul de miazăzi, între Stănişoara şi

Dărmăneşti. (Oamenii au dat glas. Cunoşteau. Şi încă cum!) Moşie întinsă cu arături şi imaşuri, ceairuri şi zăvoaie cu lozii, să îndestuleze o mie de suflete, cu gospodăriile lor, cu copiii lor şi vitele lor.

Alecu Faraon îşi ştergea năduşelile. Dacă ar fi avut unde să acaţe sumanul, l-ar fi lepădat pe dată. Îl apăsa greu şi fierbinte, ca o manta de plumb încinsă la para focului.

De cînd ţin oamenii minte, Holboca a trecut de pe-o mînă de arendaş pe alta. Se înavuţea unul şi făcea loc altuia. Într-o vreme, chiar răposatul Lupache Udrea luase în posesie o parte, cu fîneţe şi lunci, pentru crescătoria de cai. Se-ncurcase mai înainte în datorii şi le-a plătit în trei ani, numai cu aceste crescătorii, de pe aceste fîneţe.

Moşnegii satului întăreau spusele:

— Aşa-i! O ştim şi noi, şi ne-am bucurat atuncea! Nu, cumătre Vasile şi cumnate Jacobe?

— Ne-am bucurat, fiindcă tot ne mai înfruptam şi noi pe ici, pe colo, pe lîngă răposatu boier Lupache.

— Şi satul tot s-a ales atunci măcar cu prăsila cailor de soi, care s-au corcit şi s-au stîns după moartea lui.

— Bineînţeles că s-au corcit şi s-au stîns după moartea lui! dădu glas de încuviinţare şi Dănilă Cuţui. Cum să nu se corcească şi să nu se stîngă?

Alecu Faraon ar fi dat şi el glas, pomenind despre anume condici, dar nu cutează.

Învăţătorul cel nou din Stănişoara se încumetă el însă, după aceste mărturii şi încuviinţări, să încerce a lămuri cutezătoarea înjghebare pe care o chibzuise şi o plănuia. Anume o tovărăşie de plugari, din amîndouă satele, pentru a lucra pe seama lor pă- mîntul, cum a văzut el izbîndind sătenii pe-aiurea în

cîteva comune din Ţara de Jos şi pe-alocuri, în Ţara Muntenească. Nu mare ispravă, dar măcar ceva... Lucrul e îngăduit de lege. Chiar cică sprijinit de lege, dacă legea n-ar rămîne ades numai pe hîrtie, o amăgeală a ochilor...

Domnul şef de post Timofte a tuşit foindu-se în cătărămile sale.

Dascălul bătrîn şi molîu după ştiinţa de pînă atunci

a oamenilor, Moşul, s-a întors către dînsul, surîzînd cu îndrăzneală:

— Avem legea aici, domnule şef de post! O are domnul învăţător Dobruşcă!...

— Cunoaştem! a răspuns şeful de post, trăgîndu-şi caierele mustăţilor şi privind încrucişat, peste vîrful nasului, la ele.

— Cu atîta mai bine! Vorbim cu toţii în cunoştinţă de cauză...

Pe temeiul legii aşadar şi pe temeiul unor îndreptări de la un părinte al şcolii, cu înalte rosturi la Bucureşti, învăţătorul Visarion Dobruşcă a căpătat încredinţarea că o asemenea încercare n-ar fi văzută cu ochi răi... Sînt scrisori... Sînt poveţe. Nu lipsesc nici făgăduielile de ajutor. Moşia va fi slobodă la toamna viitoare. Pînă atunci oamenii se pot sfătui, îşi pot măsura puterile, pot alcătui obştea... Li s-a păstrat lucrul în taină, înadins pentru a nu aprinde în deşert minţile, pînă ce nu s-au căpătat de la locuri în drept încredinţări şi întăriri.

Visarion Dobruşcă a bătut drumul la Bucureşti, l-a bătut de cîteva ori pînă la senatorul Iordache Cumpătă; nu s-a sfiit a bate şi la uşa boierului de pe Dărmăneşti, băgîndu-se nesilit în gura lupului. Şi nu s-a întors de la curtea Dărmăneştilor plouat, precum se temea şi i-a proorocit-o un moşneag molîu şi fricos ca el, Bosînceanu, Moşul.

Boierul Damian s-a rostit că n-are nimic împotrivă.

— Apoi ce să aibă el împotrivă? s-a mirat Dănilă Cuţui. Ce-i, moşia lui?

Oamenii l-au ţistuit. Ioniţă l-a tras pe taică-su de mîneca sumanului.

Dănilă Cuţui s-a învîrtit săltînd din umeri în dreapta şi-n stînga, schimbîndu-şi pe dată părerea;

— Adică dacă vrea el!... He-he!... Cine-i poate sta lui în cale, dacă vrea el?

Boierul Damian însă n-avea nimic împotrivă. El îşi lucrează moşia cu argaţi, cu maşini şi cu pălmaşi

huţuli şi rusnaci, tocmiţi din Bucovina. S-a săturat de ciorăvăielile cu gospodarii din Dărmăneşti. Poate că aflîndu-se dînşii cu pămînt pe Holboca, n-or mai stîrci la poarta curţii şi nu i-or mai aţine calea, cînd vine în cupeaua lăcuită de la Piatra, să se jăluiaseă pe toate isonurile că le scîncesc copilaşii de foame în bordeie şi că le mor vitele în bătătură. Aşadar pentru liniştea sa, dacă nu de mila oamenilor, n-are să le ridice piedică. Însă nici s-aştepte cumva că se va osteni să mişte măcar degetul cel mic în ajutorul lor, dacă zădărnicirile se vor isca de aiurea.

Acesta a fost euvîntul cel mai anevoie de cîştigat. Chezăşia că stăpînul Dărmăneştilor n-are să le stea împotrivă. Fiindcă atunci, zadarnice ar mai fi fost toate zvîrcolirile! Liniştiţi în această privinţă şi bizuindu-se pe acest cuvînt, acum le rămîne gospodarilor să chibzuiască, să se înţeleagă şi s-o scoată la capăt.

Niciodată, dascălul molîu şi cam somnoros, Moşul Bosînceanu, n-a fost ascultat de vreo clasă de şcolari cu atîta sfinţenie.

Oamenii îşi ţineau răsuflarea.

Pe frunţile late se rostogoleau boabe de sudoare ca mazărea. Parcă toţi îl rugau din ochi: „Încă, încă! Mai spune...”

Cînd Moşul s-a oprit, nimeni nu cuteza să mai întrebe, nici să se mişte.

Era ca o nălucire a minţii în afară de tot ce-ar fi îndrăznit ei să nădăjduiască. Iar acum, mişcîndu-se cumva şi întrebînd, se temeau să nu năruiască nălucirea, să n-o

spargă ca o beşică de săpun, în care a intrat toată strălucirea jucăuşă a soarelui.

Celălalt învăţător, al Stănîşoarei, Visarion Dobruşcă, a desfăcut sulul albastru cu însemnările şi hîrtiile sale. Colţuros şi apăsat la vorbă, ca şi la făptură, a glăsuit scurt.

A cetit din legi. A cetit zdelcă pentru întocmirea de obşte. A cetit cifre, de care oamenii s-au spăimîntat

cu răsuflarea tăiată; şi le-a alungat spaima, adăogînd cetirea unor făgăduieli a mărimilor din Bucureşti. Şi-a arătat apoi părerea de rău că stăpînul Stănişoarei lipseşte din tară, fiindcă, după credinţa sa, s-ar afla în mijlocul lor. Iar pentru a le risipi neîncrederea în puterile încă neîncercate, le-a istorisit, numai în cîteva cuvinte, întimplarea din satul său, din Argeş. Acolo, tot aşa s-a fost alcătuit obşte pentru o preluare de pămînt. Şi nu fără căzne şi lupte! Şi nu fără îndelungă răbdare! în seara cînd s-au întors împuterniciţii cu actele la mînă, se nimerise a fi noapte cu lună, de toamnă. Oamenii nu şi-au găsit somn. Şi deodată, parcă s-ar fi înţeles, au ieşit din bîrloguri, au scos plugurile şi boii; plecînd să are, pe lună...

Dărmăneştenii şi ţăranii din Stănişoara ascultau ca un basm de pe alt tărîm.

Aceasta întrecea tot ce le-a putut plăsmui mintea vreodată; deşi înţelegeau prea bine; deşi vedeau acum cu ochii lor un sat întreg, cu boi şi pluguri, plecînd să are, pe lună, un pămînt care nu-i boieresc, nici arendăşesc.

— Apoi asta s-o facem şi noi numaidecît! hotărî Dănilă Cuţui, smuncindu-şi mîneca din strînsoarea lui fecioru-său, Ioniţă, gata s-o şi pornească.

Nimeni însă n-a rîs. N-a zîmbit. N-a ţistuit.

Se auzeau numai suflările grele, înecate.

Pentru toţi căzuseră pereţii prea strîmţi ai încăperii de şcoală, cu hărţi, portrete regale şi tabla neagră. Jandarmul şef de post, Timofte, nu mai fiinţa măreţ în uşă.

Nici ploaia şuroită de-afară. Nici caznele, grijile, muncile lor; gura femeii de-acasă şi gurile copiilor, flămînde. Nici condici de învoieli, nici perceptorul, dăjdii şi dorobanţii; nimic nu mai avea vreo fiinţă.

Înaintea ochilor se desfăşura numai o fantastică înşiruire de pluguri lîngă plug, tăind brazda în lu- mina lunii, ca într-o lume ferice a altui tărîm.

4

Un stol de ciori s-a înălţat croncănind în cerul de plumb.

S-a răsfirat în fîlfiiri negre plutind pe vînt; s-a lăsat oblic pe lan, mai departe, cu jalnice coborîri a iarnă.

Şi îndată sute şi sute de gheare şi pliscuri au prins să scurme lacom, cu vaier şi larmă, în grîul abia răsărit; neşfîrşită pajişte măruntă şi deasă, de un verde primăvăratec, de altă ţară şi climă, de alt anotimp, sub ploaia rece, sură, de toamnă, cernută prin sită.

Pandele Năbîrogu nu vedea frumuseţea acestei netede nemărginiri, cu frageda culoare smălţuind cîmpul. El numai ciorile le vedea.

A oftat cu obidă:

— Ăsta e ciorărîtul nostru, neică Marine! Nici nu scăpărăm bine de angaralele ciocoiului pă anul ce trece; că ne-ajung ălelalte din urmă, pă anul de vine...

De sub picior i-a fugit un chiţcan roşcat, intrînd în gaura sa din pămînt. De acolo se iţea, scotea capul, privea cu ochii ageri şi lucioşi de afine ude, se mistuia şi se ivea iarăşi.

Marin a zvîrlit cu un bulgăr de ţărînă, fără să-l nimerească.

Departe de a se înfricoşa, popîndăul a săltat în două labe afară din cotlon. îşi sucea botul la dreapta şi la stînga cu iute neastîmpăr de cap-întortură, ron- ţăind dintr-un ştiulete strîns în braţe, sări poponeţ pe-un muşuroi mai înalt. S-ar fi

spus că le face în ciudă, ca un afurisit demon al tuturor pacostelor din acel an.

— Şi ăsta e şoricăritul, mă neică Pandele, după cît se pare! glăsui Marin, oţărît.

Celălalt rumîn întări:

— Unde întorci ochii, tot o bucurie d-asta te-aş- teaptă... Ciorărit, şoricărit!... Cum să nu te usture la ficaţi, cînd vezi că o jiganie are ce pune la burtă, iar pe noi ne joacă un pui dă lele, flămînzi?

Amîndoi se uitau la jiganie cu neputincioasă încruntare.

Nu zîmbeau minunaţi de pîrdalnîca îndrăzneală a clonţanului sărind ţonţoroiul sub naşul lor; precum n-au zîmbit nici pomenind năstruşnicile vămuiri, pe care le mai adăugau astfel păsările cerului şi dihă- niile pămîntului, la dijma tîlhăreşte meşteşugită din scrisul de învoială, cu puiul de lele, Voicu Cojan. În fire nu le stăteau, rîsul şi gluma. Acum, mai puţin decît oricînd.

Posomorîţi, mergeau să-şi vadă glugile de coceni ţinute să mucezească în ploaie, nedijmuite înadins, fiindcă aşa a înţeles stăpînul Tîrnaucei să le moaie drojdia de cerbicie.

De-o lună, printre alte treburi şi griji, cum scăpau la un dram de timp, băteau drumul acesta amar să-şi mai învenineze veninul din ei. Nu le era îngăduit să se apropie căci de îndată păşea scurt un pîndar cu fesul negru şi cu puşca la umăr, retezîndu-le calea. De după şire de paie, dintr-un bordei, din pămînt, din altă parte, răsărea un jandarm cu oţelele carabinei adăpostite de apă, sub pelerină:

— Încotro, mă nene? Fă-napoi, de la avut boieresc!...

Măsurau din depărtare cum se topeşte în mîzgă nutreţul vitelor; cum zace în abraşă pază, hrana lor. Acasă copilaşii scînceau de foame, vitele mugeau în ocoale, nevestele bombăneau şi se boceau în unghere; dînşii umblau cu împrumutul prin vecini ori la Iani, cîrciumarul, şi apoi înotau prin noroaie şi ploaie să-şi vadă puţinul lor drept, pus la popreală.

În primăvară, anul se vestise mănos peste poate. Bucurie prea mare nu însemna. O ştiau ei îndestul. Aşa fel şi chip erau răstălmăcite întotdeauna tocmelile, încît în anul de belşug nu pridideau cu îndatorin- ţele pe lan boieresc; iar muncile pe ogoarele lor rămîneau la urmă, tîrziu, după ce-a năpădit buruiana în porumb şi se scutură ovăzul ori grîul.

Dar de unde a fost dat să fie, tot mai rămîne. Aceasta o nădajduiau pînă pe la sfîrşitut primăverii. Pe urmă, deodată, cînd la Bucureşti începuseră serbările jubilare cu muzici şi discursuri, pe dînşii i-au potopit din senin alte pîrjoluri. S-au prăsit într-o lună şobolanii ca urgiile din Sfînta Biblie. Au dat năvală toate ciorile nesătule, ca la praznic domnesc. Stăpînul s-a despăgubit dinainte, trecînd cu de la sine putere în scriptele învoielilor dajdie de ciorărit şi şoricărit, pe lîngă atîtea angarale, altele: pogoane şi zile pentru poduri, pentru păscutul vitelor pe mirişti, pentru pîndari, pentru urzici şi ştevie, pentru scoicile din baltă şi tot ce se află în cer, pe pămînt şi în apă, deasupra şi dedesubt. Atîtea zile cu braţele şi carul, cîte nu-s într-un an! Cu asemenea socoteală, păsările cerului şi jivinele pămîntului se îndestulau numai din dreptul dijmuiţilor; aidoma ca perceptorul, care strînge bir întreit numai de pe pogon ţărănesc.

Iar acum, în pragul iernii, puiul de lele îi mai fri- gea la ficaţi şi cu amînarea împărţelii pînă la ziua de- apoi. Se-îndurase cu cei umili şi supuşi, doborîţi în cinci ani, fără vlagă să mai ridice glas. Îi chemase la dijmuit, îi lăsase să care acasă ce bruma li se mai cuvenea după învoielile de trei ori măsluite şi întoarse. Dînşii au rămas la o parte, uitîndu-se cum se-nşiră căruţele cu porumb, cu mei şi dovleci, sacii cu fasole şi ovăzul căluţilor. Într-ales, pe sprînceană, Voicu Cojan îşi păstra răfuială tîrzie cu cei încă dîrji de grumaz şi colţoşi la vorbă, pînă ce i-o

birui aşteptarea şi foamea. Ac de cojoc, folosit şi de alţii, pe-aiurea, în vecini.

Dar nicăieri ac atît de drăcesc răsucit în carne vie ca la Tîrnauca lor.

— De-o să ne mai frece mult ciocoiul, n-o să răspund nici dă el, nici dă mine! mugi Pandele, izbind cu ghioaga în pămînt.

Bulgării moi de ţărînă au sărit aproape. Era ca o lovitură de mînie, pierdută neputincios, în nimic.

Celălalt rumîn, Marin, om pirpiriu şi scund, ciupit de vărsat, cu şalvarii săi largi de postav roşiatic şi cu

fermenea de şiac sdrenţuită în coate, l-a privit pe sub căciula lată, cu îndoială. A tăcut o vreme, cumpă- nindu-şi gîndurile.

— Ai copii şi nevastă, neică Pandele! rosti într-un tîrziu

— Aia o ştiu... În copilaş şi nevastă a tras oţu cu biciui ca în spinarea de bivol. Nu pot s-o uit! Acuşica ori mai tîrziu, tot o s-o plătesc cu dobîndă!...

— Te-aş întreba, cum?

— Cu ghioaga pă care o vezi.

Marin îşi clătină căciula lată în fund, uitindu-se departe, pe cîmpurile învăluite de neguri şi ploaie, cu o perdea fumurie de salcîmi în zare.

El nu purta nici o bîtă în mînă. Nu se despărţea însă de jungheriul înfipt în teaca de piele, la brîu. I-a pipăit prăseaua fără să-şi dea seamă, din obicei; pe urmă şi-a tras repede mîna, ca de la o ispită cu primejdie:

— Nu-i o socoteală, neică Pandele! înfundăm ocna şi n-am dobîndit nimic... Pă an pă an s-au unit ciocoii între ei. Zapciul pentru el o să sară asupra noastră. Jandarmii stau gata să ne ridice pă sus... Pentru o ghioagă te pun la lanţuri şi-ţi putrezesc oasele tăind sare... Gîndeşte la lege!...

— Care lege? întrebă Pandele, retezînd cu măciuca un spin din rădăcină.

Lovise cu sete. Spinul rotund s-a dus de-a dura, ca o jivină vie fugind în ploaie, arici ori altceva.

Aceasta l-a mai răcorit.

Urmă:

— Care lege?... Legea care-i dă drept ciocoiului să-ţi jupoaie zece piei?... Legea

care-i dă drept să-ţi ţină mîncarea ta şi a vitelor, pînă o putrezi? Aia lege?

— Legile, ei le fac şi pentru dînşii le fac. Nu eşti copil, dă ieri, de-altăieri, neică Pandele!... Plecăm fruntea şi ne supunem.

— Şi cu bătaia cum rămîne? se inverşună Pandele, oprinduse-n loc.

— Aşteptăm timpul ăla, să ne vină la îndemînă şi să i-o întoarcem.

Pandele Năbîrogu a rînjit, pornind mai departe şi desfăcîndu-şi minteanul să-l ude ploaia:

— Timpu ăla!... Cînd o să vină timpu ăla, cu dreptate?... Pe taica, tot timpu ăla l-am auzit aş- teptînd, de cînd am deschis ochii... Şi el, pe tata-mare, tot timpu ăla l-a apucat aşteptînd... Noi aşteptăm, iar dînşii ne întind la scară şi ne snopesc. Un ceas întreg am stat la puţ, să-şi spele femeia şi copilaşul gîrlele de sînge, pe urmele biciului. Şi ca să vez' mneata căţea de muiere, neică Marine! Vreme ce oţul ne croia cu harapnicul, ciocoaica turuia la piana ei, de se-nălţa cîntarea în slava cerului de bucurie!... Ţipa copilaşu în gură de şarpe şi, ea cînta!... Pentru astă cîinie, unde-i legea?... Maică-măiculiţă, ce lege aş mai împărţi eu cu ghioaga lu' neica!... P-ormă să vezi prostie pe mine şi pe sărmana Niculina... Întîi cu ciocoaica dădurăm ochii. Crezui c-am înduplecat-o. Zicea Niculina: De! O fi ea ea muierea, mai blîndă la inimă şi l-o muia şi pă ciocoiu. E mumă şi are copil! Care mumă nu se-ndură, cînd plînge şi copilul alteia de foame?... Şi tot Niculina, p-ormă, o auzii zicind: O să aduc găina a pestriţă la curte, plocon, să vază că ştim a plăti dreptatea din voia noastră bună, nu numai cînd ni se cer ruşfeturi peste ruşfeturi...

Rumînul se plesni cu palma udă pe frunte:

— Tidvă la mine, dovleac! Aia i-a fost inima milostivă a căţelei! Să cînte cînd se zvîrcolea copilaşul sub biciul oţului...

Aoleo, neică Marine, de nu ne-o veni şi nouă odată timpu ăla, de-l spuseşi!... Să toace Pandele în ciocoi, ca pă ciuperci!... Eu m-am întors chiar noaptea aia, am căutat-o numai un cuvinţel de-al meu să-i spun... Nu ştiu ce mă opri!... Norocul ei ori norocul meu?

Marin ascultă povestea de zece ori auzită, fără vreun semn deosebit de încrîncenare.

Era o întîmplare veche şi nu era singura. Pandele Năbîrogu o pusese la inimă, fiindcă într-ai lui lovise.

De atunci s-au mai petrecut altele. Purta şi dînsul în obrazul ciuruit de vărsat, un semn mai proaspăt de bici boieresc. Dar n-aveau încotro. Ajungeau acasă şi se oblojeau cu cîrpe muiate în apă şi sare. Plecau capul. Pînă cînd?

Cu ochi mărunţi sub sprîncenele stufoase şi sub căciula teşită, omul cerceta cuprinsul deşert. Lanul de grîu se întindea nesfîrşit, dincolo de perdeaua subţire de salcîmi, în zare. Alt cîmp, spre Dunăre, fumega din arătura proaspătă. Şes lin, fără păduri, fără movili şi pîrloage, încotro caută văzul, în ploaia deasă, în neguri şi pustietate. Cîteva tufe de dudaie şi spinări pe marginea drumeagului de ţărînă. Numai ei doi, în umeda singurătate. Doi flămînzi, scoşi din lege, bătuţi de bici boieresc.

Au tresărit amîndoi.

Sună ropot de copite. Ca întotdeauna, din pămînt răsărise în ploaie Voicu Cojan, pe calul lui negru. Pandele a strîns în neştire măciuca de corn în pumnul pietros. Marin şi-a pipăit jungheriul la brîu. Amîndoi au gîndit: „Să nu-l muşte şarpele de inimă şi să vină spre noi!”

Voicu Cojan venea înspre dînşii.

Venea legănat în umbletul calului, în straiul de piele negru şi ud; cu o mînă în şold, cu pălăria pe ochi. I-a zărit şi i-a cunoscut. N-a tras de frîu într-o parte, să-i ocolească. Nu-i erau în obicei asemenea ocoluri fricoase. Poate că de mult îi văzuse şi poate că dinadins venea.

A împins calul între dînşii, despărţindu-i. Sub mus- teaţa scurtă şi aspră, sclipeau, albi, cei doi dinţi ai cîinelui moşteniţi din timpuri în fieştece om. Ai lui erau mai puternici şi mai lungi.

— Bună, vericilor! sună glasul a batjocură. Dincotro şi unde?...

Oamenii au mormăit, ferindu-se de jocul fără astîmpăr al calului.

Voicu Cojan le vorbi cu aceeaşi batjocură, plecîn- du-se în scări, către unul şi altul:

— Să vă spun eu atunci, de unde şi încotro. D-acasă, de unde v-alungă muierile; la cîmp şi la magazie, unde vă aşteaptă partea de care nu vă puteţi atinge. Ai?

Mormăiala celor doi a fost mai nedesluşită. Unul strîngea ghioaga de corn, celălalt plăseaua junghie- riului; dar încleştările slăbeau.

Calul negru juca între dînşii, le zvîrlea ţărînă în obraz din copite, aburi calzi din nări.

— Şi să vă mai spun una! rînji Voicu Cojan. Tu, Pandele, storci acum ghioaga, de-ai crede că o să curgă apă din ea... Ce bine mi-ai mai lipi-o la mir! Ai?... Ce-aştepţi?... Şi tu, Marine, ce laşi să ruginească în teacă bunătate de cuţit?... Hai, să vă văd!... Nu începeţi? Hm?... Slabi oameni de fire... Uite!... Cîmpul e gol. Dudăile sînt acilea... Corbii p-aproape... Mă oamenilor, mă! Nu ăstea mă sperie pe mine!... Ascultaţi-mi vorba pe care v-o spun, odată pentru totdeauna... Intraţi în rîndul celor de ispravă şi de supunere! Treceţi mîine dimineaţă la curte să termin cu voi... Nu răspundeţi nimic?... Biiine! Nu eu o să vă rog!...

Mînuit din frîu, Izabel a săltat pe copitele dindărăt, s-a răsucit şi a plecat în trap, împroşcînd în obrazul ţăranilor plumbi de noroi. Cei doi au tăcut, ştergîn-du-şi ţărînă din faţă, fără să privească unul la altul.

Pandele a scuipat într-o parte, cu scîrbă de el.

5

În ploaia mucedă, Culiţă, argăţelul părintelui Efti- mie din Prigoreni, călca voiniceşte cu opincile uriaşe, nerase, ghimpoase, de porc.

Pămîntul chiftit de apă, negru şi gras, se încleşta de tălpi în rostoplane mai grele decît încălţările din poveste, de nouăzeci şi nouă oca de fier. Bura îl pătrundea rece prin sumăieş. Zăvozii îl zăpăiau după zaplazurile de nuiele. Seara se lăsa vînătă, cu scamă de neguri în răchitele scorburoase şi ciunge, amenin-ţînd sub cumpene de fîntîni ca hîde şi însufleţite arătări.

Dar flăcăiaşul trecea fluierind.

Avea el cuvînt din două pricini să se simtă fălos. Şi se simţea, nevoie mare.

Mai întîi, cu acest prilej şi în acea zi îmbrăcase el proaspăt, de-o încercare, straiele de iarnă cuvenite pe munculiţa sa, după învoiala cu părintele Eftimie. Sumăieş noaten, căciulă brumărie, iţari de lînă ţigaie, opinici zdravene şi cu botuntors în sus ca luntrile de pe iaz. Toate, de-a mai mare dragul mirosind a lucru nou, a curea, a pielicică şi-a fuior. Asta nu-i şagă! Dacă n-ar fi mijit a rîde părintele în barbă, cînd i s-a înfăţişat incotroşmat aşa, n-ar fi pregetat a turna pe deasupra şi cojocelul miţos de berbec, ca în gerul Bobotezei, cum pleacă oamenii cu tohoarcele pe dos la cărat ghiaţă pentru curte.

Mai apoi, se mai înfoia el grozav în suman fiindcă nu bătea drumul prin ploaie pentru o slujbă oricare, de nevolnic simbriaş. Purta asupră-i, în chimir, o hîrtie aşteptată de întreg satul, după cît i-a fost lesne a pricepe. Un răvaş de la domnul Gheorghieş, feciorul părintelui, studentul care învaţă carte doftoricească în tîrgul Ieşilor.

Scrisoarea e pentru Petrache Dumba. A venit înadins sub copertă pe adresa părintelui, ca să nu dea bănuieli la primărie, unde jupîn Sidor Leibovici are oameni robiţi cu trup şi suflet, momiţi cu locuri de fîneaţă şi de arătură: domnul notar, domnul secretar, vătăjeii şi chiar domnul primar. Mai ales domnul primar. Iar tot pentru a nu stîrni bănuială, părintele l-a făcut pe dînsul ştafetă, în loc să-l cheme pe badea

Petrache la sfinţia-sa. Se vede că-i lucru de grea taină!

Culiţă, pătruns de povara răspunderii şi înfoiat în sumăieş, călca vîrtos în ploaie, înfingînd ciomagul mai nalt decît el în hlisă şi lărgind paşi de Lungi-Lăţilă peste tăuri, surd la hămăitul cînilor. Aceasta le-a fost să fie în neamul lor. Să slujească stăpînii în credinţă. Simion Vătaful de la Zapodia, frăţine-său mai mare, nu s-a deslipit de curtea boierului Iordache Cumpătă, doisprezece ani împliniţi. Cel mai mijlociu frate, Ion, acolo se-ntoarce cum s-o libera de la oaste, înaintea Crăciunului.

Rămăsese el, mezinul, fără căpătîi, în uşa rubedeniilor ca un orfan sărman ce se afla. Acuma le-arată că nu-i face de ocară. Poartă tot satu-n chimir!

Deocamdată, în capătul celălalt al Prigorenilor, la casa lui Dumba, a bătut drumul fără folos. Badea Petrache lipsea. Nevasta l-a trimis să-ncerce la So- fronie Leahu. Adică înapoi; de la apus la răsărit.

A intrat împingînd poarta de leaţuri cu umărul. Prin întuneric a arătat măciuca de corn dulăului cu dinţii rînjiţi. Zăvodul s-a tras de-a coasta, spre prispă, fără să-l slăbească din glas.

— Care-i acolo?

Gospodina a deschis uşa. Se-ncrunta cu mîna stra- şină ochilor, trudindu-se să desluşească în perdeaua de ploaie şi neguri.

Înlăuntru, la spatele ei, se zărea ceaunul la foc; pîlpiirea flăcării lingînd schija neagră. Trei copii în cămeşoaie lungi, lîngă vatra lipită cu lut. Al patrulea, cel mai micuşor, pe-un ţol de buci, chiar

acolo, sub horn, pe brînci în cenuşă... Miros de mămăligă şi fum de găteje. Nici un opaiţ. Toată suflarea adunată în jurul focului şi-a ceaunului. O fată mai năltuţă ţinea pregătită în mînă lopăţica pentru tepşit mămăliga, cînd va fi gata de răsturnat.

Aceasta aşteptau plodurile lui Sofronie Leahu, într-o încordare flămîndă, care nu le mai îngăduia să-ntoarcă

ochii aiurea. Mămăliga! Mămăliga goală, fără altă fiertură, fără un drob de brînză, fără un ou moale din care să se împărtăşească ca din cumenicătura de la sfirşitul postului. Postul lor n-avea sfîrşit.

— Da' n-auzi? Care-i acolo? se oţărî înc-o dată glasul nevestei.

— Eu, leliţă Ileană. Culiţă de la părintele.

— Tu erai, Culiţă?

Întrebarea se domolise mai prietenoasă. Femeia se mai răsti numai la cîine:

— Ţibă, potaie! Şi mai linişteşte-te odată, mînca- te-ar boala, şi beli-ţi-ar chelea preceptu!...

Zăvodu s-a potolit şi el. Adulmeca acum spre aburii ceaunului, de la uşă, ca plodurile de la vatră. Ileana lui Sofronie Leahu lămuri vrăşmăşia primirii:

— Erai să mănînci o spolocanie s-o pomeneşti, măi băiete! Credeam că-i preceptu, saca-i-ar chicioa- rele!... Aud că iar a umblat azi cu colinda prin sat... Ia intră!

Argăţelul se codi, plesnindu-şi cu palma cuşma mai pe ceafă, a mare obidă:

— Că ce să mai intru, lele Ileană?... Văd c-am bătut drurnu degeaba. Îl căutăm pe bădiţa Petrache... Spunea cumătra Marghioala c-aicea-l găsesc fără doar şi chip...

— O fost ş-o plecat, măi Culiţă băiete. Cu Sofronie a meu o plecat, ca la vreo giumătate de ceas să tot hie... Da' ce ai tu cu el?

Argăţelul găsi de cuviinţă să născocească o minciună adusă cu meşteşug, fiindcă i s-a fost dat în grijă să-şi pună strajă gurii:

— Apoi, ce să am cu el? Părintele are... M-o trimis cu vorbă pentru nişte lemne... Cică musai să meargă mîne bădiţa Petrache la pădure, cu caru...

— Ce fel de treabă-i asta, bre Culiţă? se minuna femeia încrîncenîndu-se, ca la auzul celei mai cumplite nelegiuiri. Cum mîne?... Că doar mîne-i zi de sfînta duminecă!... Mai înţeleg s-o spună asta alde

domnu Iuju, că el nu ne păsuieşte cu duminecile... Da' tuma de la părintele care slujeşte mîne-n sfintu-altar s-o aud?...

Culiţă, văzînd c-a scrîntit-o cu straja gurii, se grăbi chipurile s-o dreagă:

— Luni o spus şi părintele, lele Ileană! De bună- samă că luni! Mîni numai să vie şi să orghiască el eu sfinţia sa... Să-i înmîneze ţidula cu-ndreptările şi nişte parale...

Nevasta tot nu se dumirea, fiind iscoditoare din fire şi cu năravul să-mpartă firul de păr în patru:

— Hm!... Şi asta-i una, măi CuHţă băiete!... Da ce-i trebuie părintelui atîtea lemne?... Parcă mai săptămina trecută a adus alt ştranşport...

Pentru a nu se înfunda cu primejdie din minciună în minciună, flăcăuaşul zvîrli toată pricea pe anii părintelui Eftimie:

— Dă, leliţă Ileană... Eu ce să ştiu? Aşa am primit porunca, aşa o duc... Se vede că sfinţia-sa îşi teme bătrîneţele de ger. Spunea moş Costache Hrepţcu de la ocoale c-are să hie o iarnă cumplită după semnele sale, cum nu s-o mai pomenit de cînd o fost el în războel, la şăp'zăci şi şăpte...

Ileana lui Sofronie Leahu căută fără voie cu ochii prin întuneric, spre şoprul unde ştia numai nişte verzături de salcie.

Toate grijile şi necazurile iernii ce va să vie i s-au ridicat nod în gîtlej. Ca şi cum moşneagul de la ocoale purta el vreo vină pentru semnele pe care le citea în zodii, vorbi din nou oţărîtă năpustindu-se asupra lui:

— Ia mai lasă-l pe moşu-tu Hrepţcu de la ocoale, cu proorocirile lui, tot de dînsele să aibă el parte!... Numa a cumpene şi-a pieire cobeşte!... Dac-ar fi să se potrivească lumea la un ghiuj pocit la gură ca dînsul, nu-i mai rămîne decît să se pregătească pentru ceasul de-apoi...

Glas subţire de la vatră dădu alt semnal, de mai apropiată primejdie:

— S-afumă mămăliguţa, mămucă! Gata, mămucă! S-afumă... Mamăăă-ăi!...

— Iaca viu!

Din prag, nevasta zvîrli argăţelului o îndrumare:

— Încearcă la curte, Culiţă... Mi-i că-ntr-acolo or fi apucat, să mai rupă un franc-doi de parale, de la domnu Iuju... Aşa-i tot auzeam.

Ileana lui Sofronie Leahu a intrat în casă, să răstoarne mămăliga flămînzilor. Culiţă a rămas în cumpănă, chibzuindu-se şi scărpinîndu-se-n creştet, pe sub cuşmă.

La curte, pricepea el că nu se cade a merge, cînd porţi în chimir un răvaş ferit cu atîta grijă de ochii şi bănuiala lui jupînu Sidor. Dacă-s acolo, mai cuminte să-i aştepte la cotul drumului, pe podişcă.

Îşi trase căciula pe sprincene, înfipse ciomagul în gloduri şi porni voinicește, călcînd apăsat cu opincile sale de nouăzeci şi nouă oca de hlisă.

Prin ploaie, de-o parte şi de alta a drumului, satul îşi mocnea viaţa sa de-ntuneric.

În sălaşurile scunde pîlpîiau alte flăcări, la alte vetre, cu lumini slabe şi mohorîte. Se auzeau mugete de vite. Cîte un cal la o fîntînă adăpîndu-se şi strănu- tînd. Glasuri. Un scîncet de copil. Sudălmi şi lătrături somnoroase de cîini.

Toate învăluite în ploaie, în neguri şi în amurg; într-o tristeţe pustie pe care argăţelul n-o simţea, fiindcă în ea a deschis ochii şi cu ea a crescut.

El fluiera, petrecîndu-şi prin minte numele gospodarilor de la fieştece casă,

lămurindu-şi în sine fieştece svon de glasuri şi de sunete, după a sa cunoaştere: Asta-i vaca lui Modîlcă... Îşi cheamă viţălul. Da de- geba-l mai cheamă, că moş Modîlcă l-o vîndut să-şi ducă baba la şpital!... Aista-i glasul lui Tanasă Icuţ... La fomeie boncăluieşte şi pe dînsa o suduie. Îşi varsă amaru că i-o ridicat alde domnu perceptor, sculele la

primărie şi cumătra Lisandra îşi varsă amaru pe copchii... Acolo, în bordeiul cel priponit cu bîrne care nu se văd acuma, îs dimonii Marandii văduva. Au tăbărît, sireacii, la terciul de mămăligă!... N-are nevoie să se oprească şi s-asculte. Ştie ce strigă Ma- randa, văduva: „Hooo! C-aveţi să-mi mîncaţi şi urechile, afurisiţilor şi sparţilor!... Iară la iarnă, aveţi să mîncaţi lutu de pe gios!... Că alta nu v-o lăsat calicu de tat-tu, agiunge-l-ar acolo-n mormînt, nădufu care mi-l faceţi voi mie, Doamne iartă-mă!...” Aşa strigă şi blestemă şi drăcuieşte şi-i pocneşte cu melesteul peste mînă. Amarnic mai drăcuieşte!... Dar copiii îi trag cu linguroaiele în terci şi nici nu le pasă. Amarnic mai înfulică! Aiştea-s cei mai hămisiţi dimoni din sat... Şi cel care ţîrlîie din trişcă îi ficiorul Ichimioaiei. Ca la tîrlă ţîrlîie, de dorul tîrlei... Apoi cine l-o pus să se-ncontreze cu domnu Marcus?... S-o- ncontrat de la tain şi gata!... L-o zvîrlit domnu Sidor, cît colo... Acuma mai fluieră a pagubă, măi Ichim a Ichimioaiei!... Dincoace-i bordeiul lui Con- standin Răduică... Cel cu fata, Simina, pe care au ridicat-o jandarii ş-or dus-o la gros... Cic- ar hi le- padat un copchil şi l-o înecat în iaz... numa domnu Sidor o ştie asta, după cum spune moş Costache Hrepţcu, veteranu de la ocoale... Pe urmă, vin aca- retele lui domnu primar. Are fînar la poartă, să-i păzască stogurile de fîn şi nadişanca lui verde, cumpărată az-vară, de la iarmaroc, la Căliman... Pe urmă, alt bordei şi altu... Multe bordeie mai sunt în Prigorenii iştia!... Spune domnul Gheorghieş, că altădată, în vechi, pe

vremea lui Cuza-Vodă, era aicea sat de mijlocaşi. Fiecare gospodar măcar cu două părechi de boi... Acuma tot bordeie... Ş-alături e casa Dochiţei, care are să-i fie lui cumnată cînd s-o întoarce Ion de la oaste, să-i cunune părintele... Adică vorba vine că-i casa ei!... Se judecă pentru casă şi pentru pămînt cele două aspide, surorile de la Zapodia... Pînă ce-a hotărî judecata, stă acolo o mătuşă de-a lor... Mătuşa Catrina,

cea cu descîntecele de deochi şi desfăcăturile, care i-a tras şi lui de gîlci şi de năjit... În odăiţa de la drum, pe laiţa de lîngă sobă, se află toată zestrea Dochiţei în clituri clădite pînă-n grindă... Acuma lumina-i stînsă, dar el le cunoaşte locul... I le-a arătat lui cliturile, chiar Dochiţa, astă-primăvară, rîzînd: „Scrie-i lui Ion c-au mai crescut cu trei laturi de palmă... Dară scrie-i şi tu, Culiţă, să nu mai întîrzie, că eu nu pot sparge podul să-nalţ zăstrea pîn' la cer!..." Rîdea şi chicotea, cum îi feleşagul ei, tot întrebîndu-l dacă-l bucură o cumnată şuie ca dînsa, în loc de-o posacă de celea cu broboada pe ochi... Şi-i mai cerea să nu-i spună cumva ţaţacă Dochiţă ori lele Dochiţă, fiindcă nici ea n-a trecut de vîrsta hîrjoanelor...

Culiţă a rămas cu ciomagul mai nalt decît dînsul, înfipt în pămînt.

S-a oprit ciulind urechea. Rîsul acela, chiar chicotul acela tresăltat al Dochiţei, suna acum aproape, în întuneric şi ploaie. Aproape, în faţa casei, lîngă fîntînă.

Argăţelul a trecut şanţul, drumul şi celălalt şanţ, pînă la zăplaz.

Rezemată de stîlpul porţii, c-un ciupag între umeri, Dochiţa vorbea cu un om. Cu un bărbat. Culiţă s-a dat pe lîngă el, să-l cunoască. O împunsătură i-a săgetat inima. Istrate Creţu era; flăcăul cel ciolănos, care s-a liberat anul trecut din armată şi care de astă- vară îi tot aţine calea Dochiţei. Asta-i credinţa ei?

Culiţă ar fi putut trece înainte, neştiut şî necunoscut în straiele nouă-nouţe şi sub cuşma trasă pe ochi.

Dar dinadins, ca să-i arate c-a văzut-o şi ca s-o ruşineze, fratele lui Ion a rostit îngroşînd vocea şi înăsprind-o:

— Bună sara, lele Dochîţo!... Lele!...

I-a spus lele. Na! S-o ştie şi s-o simtă şi dînsa.

Dochiţa s-a mirat, însă fără nici o ruşinare. Dimpotrivă. Cu bucurie:

— Tu erai, bre Culiţă? Măi-măi-măi!... Da ce-i mîndreaţa asta pe tine?... Ia fă-te mai aproape să mă minunez!... Ţî-ţî-ţî! Cu-aşa sumăieş şi cu-aşa cuşmă, te cred şi eu că-ţi dă mîna să te plimbi prin ploaie ca vodă prin lobodă!...

— Faci a vreme ră, măi fete-logofete! Faci a iarnă şi viscole! cuvîntă gros, din întunerec, Istrate Creţu. Ori ai plecat împeţit, cu tot tarhatul pe tine?

Rîsul suna a batjocură. Flăcăul înalt şi ciolănos, sprijinit cu spinarea în gard, îl privea de sus, în creştet, drept în vîrîul căciulii.

— Lasă băietu-n pace! Nu-l necăji... îi luă apărarea Dochiţa.

El n-avea nevoie de nici o apărare. Mai ales de-o asemenea apărare.

Se rocoşi;

— Treaba mea unde-am plecat! Că nu umblu eu Teleleu-Tanasă de pomană... Şi nici nu stau să razăm gardurile! Iară de-mpeţît, văd eu cine umblă cu-mpeţîtu!

Îşi înfipse toiagul în glod şi păşi peste şanţ, la treburi mai grăbite şi cu mai grea răspundere.

Dochiţa îl strigă din urmă:

— Stăi, Culiţă!... Unde fugi?... Ce se mai aude cu scrisoarea ceia?...

Ea se gîndea la scrisoarea de la Ion pe care de două luni o tot aştepta în darn,

întrebînd cînd la Primărie, cînd la domnu Iuju, cînd acasă, aici, la mătuşa Catrina şi cînd la fratele lui Ion. Culiţă s-a gîndit îndată la răvaşul său. A dus repede, fript, mîna la chimir. A răsuflat. Se spăimîntase ca prostul! De unde putea să ştie Dochiţa, ce răvaş poartă el în chimir?

Înciudat pe tresărirea-i de spaimă, mormăi, depăr- tîndu-se în ploaie:

— Ce scrisoare?... Nici o scrisoare!... Care scrisoare?...

Pe proaspăta vrăjmăşie împotriva Dochiţei, se al- toia înc-o mai nouă pricină de scîrbă. Acuma-şi dădea deplin seamă. Sluga lui domnu Iuju nu poate să ţină cu sufletul decît la avutul şi la pacea stăpînului; cum e legat el de casa părintelui, gata să treacă prin foc. Aşadar nimeni nu i-ar fi încredinţat ei, să poarte un răvaş pe eare-l aşteaptă tot satul. S-ar duce cu dînsul plocon la domnu Sidor.

Culiţă se îngretoşă peste măsură de asemenea viitoare cumnată.

La podişca dinspre dealul curţii, se opri să-şi şteargă fruntea. Îl trecea năduşala, după cît de avan călcase.

Sus, la curte, pustiu şi tăcere. Numai două lumini la două geamuri. Şi în fund, alte două lămpi slabe, la grajd şi la odăile argaţilor.

S-a rezemat de grinda podului, aşteptînd şi privind.

Un fînar se clatină de colo-colo în ploaie. De bună- seamă un rîndaş încearcă zăvoarele, drugii şi lăcăţile. Apoi că şi are la ce-ncerca... S-aude desluşit un zăngănit de lanţ căzut la pămînt. Şi altul... A dat drumul la cîni... Acuma-i pustie curtea cum n-a fost toată vara.

Coniţa Ghizela la Viana. Domnu Marcu la Ieşi, cu soaţa sa Malci, cu nemţoaica şi toţi copiii lui domnu Sidor. A rămas numai el ca huhurez şi bătrînu Leiba, care a fost arîndarul crîşmei pe vremuri, de care toţi vorbesc ca despre-un om de ispravă şi care-şi face şi acuma viaţa. Ochii lui Culiţă s-au întors deodată spre altă lumină, la orînda lui David Liftac... Cum de nu s-a gîndit el mai devreme să-ncerce?

Cu hotărîre a înfipt toiagul, păşind podişca înapoi. Un om cuminte, de-acolo se cuvenea să-nceapă la o vreme de sîmbătă seara.

6

După tejghea, jupînu David tăinuieşte cu jupîn Hună sin Leiba, sub gazorniţa fumegoasă şi sub cununa de covrigi uscaţi.

Amîndoi stau pe scăuieşe fără spătar, cu palmele pe genunchi, cu bărbile apropiate şi nasurile lor co- sorîte mai-mai să s-atingă. Locul e îngust, dar mai mult decît strîmtoarea, îi bagă unul în sufletul altuia

cele ce-şi spun. Nu iau aminte că lampa afumă de-a aşternut perdele de funigine în păianjenii din unghere. Şoptesc şi se miră şi parcă se-nfricoşează de cuvintele lor şi parcă se sfădesc pe-nfundate şi iar îşi amestecă bărbile şi oftează.

La bocănitul ciomagului în prag, au tresărit şi s-au tras înapoi.

Culiţă şi-a amintit povaţa cu straja gurii. Scoţînd cuşma şi cuprinzînd-o subsuoară o dată cu toiagul prea lung, a căutat cu ochii la rafturi:

— ...bna sara, domnu David!... Să-mi dai... să-mi daaaai...

Nu găsea ce să ceară. Născoci la noroc, după rîvni- rile lui de copil, neîmplinite de pînă mai an:

— Apoi să-mi dai doi covrigi.

— De ce doi şi nu trii? Trii la un ban de zăce...

— Trei, domnu David.

Scociorînd gologanul în punga nouă, Culiţă iscodea cu ochii băncile goale şi negre, de lîngă pereţi.

La mesele lungi, nici o urmă de gărăfi şi pahare. Dar dincolo, în cealaltă odaie a crîşmei, mai dosnică, se auzeau glasuri. Îi zvîcni sîngele în inimă. Acolo sînt! Desluşea rîsul lui Petrache Dumba... Acuma, Culiţă băiete, să mi te văd cum o-ntorci! Mai ales că se află aici un martor cu primejdie. Domnu Hună sin Leiba, părintele arendaşului.

Domnul Hună sin Leiba se ridicase chiar el de pe scaun, să desfacă din sfoară covrigii. Era o plăcere în amintirea vechii sale meserii, de la care nu-l îndepărta David, orîndarul de azi, stînd la o parte şi privindu-l cu un zîmbet

înduioşat şi ocrotitor în barba căruntă. Leiba a ales covrigii. Trei, cei mai arătoşi.

A împins gologanul înapoi, de la gura tejghelei:

— Pune-i la pungă, că-s buni pentru alte cele, măi băiete. Fac eu cinste!... Am eu o bucurie pe ziua de azi...

David Liftac încuviinţă, zîmbind mai departe şi ră- sucindu-şi degetele în barbă. Înţelegea prea bine. O depeşă de la Viena adusese azi veste că Hună sin Leiba mai are un nepot, zdravăn şi frumos, cu mamă sănătoasă şi voioasă,

Culită nu ştia ce să facă:

— Ce să pun eu gologanii napoi?... Cumpăr, plătesc!... Negustorie cinstită, coane Leiba... Domnule David, ţine banu pe marfa dumitale.

Amîndoi negustorii s-au întors unul la altul, înăl- ţînd sprincenile şi clătinînd din bărbi, a mare şi nesupărată mirare. Se-nfăţoşa aprig, argăţelul părintelui!

David Liftac îşi descîlci degetele din barbă şi întinse cu mîna sa banul peste tejghea:

— Măi Culiţă, ţine gologanu-napoi. Domnul Leiba vrea să aibă o plăcere, trebuie să-i faci o plăcere. Cre- de-mă pe mine, că nu văd eu aicea mulţi muşterii pe care să-i poftesc cu banii înapoi!...

Culiţă trăgea cu urechea şi cu ochii la uşa odăii din fund.

Se-mblînzi, de hatîrul soliei sale:

— Atuncea, hai să-i ieu şi făr'di parale!... Mulţumesc, coane Leiba! Mulţumesc, domnu David! Şi să vă tihnească bucuria pe care-o aveţi!...

Apoi, ca un gînd ce-i fulgerase atunci prin minte:

— Aud vorbă dincolo, în odăiţa din fund... Nu se află cumva şi badea Petrache Dumba, domnule David?... Mi-am adus eu aminte de-o treabă a sfinţiei sale cu dînsul... Pentru nişte lemne...

Jupînu David Liftac n-avea nevoie de atîtea explicaţii întortocheate.

Arătînd cu mîna spre uşă, o coborî a lehamite de neguţător cu muşterii slabi la pungă:

— Acolo-l găseşti... Şî pe badea Petrache... Şî pe badea Sofronie Leahu... Şî badea Vasîle... Şî Chirilă Chitic... Şi tăţi... Pe cini nu vrei, îl găseşti... Tot muşterii unu şi unu, de cridă...

Culiţă păşi pragul, brăbătoşindu-se-n sumăieş şi dregîndu-şi glasul.

Gospodarii se aflau într-adevăr în păr. Cu coatele pe masă, în faţa clondirului gol şi a paharelor deşarte.

Au întors chipurile aspre în lumina gălbuie şi în fumul acru de mahorcă. N-au săltat cu vreo nerăbdătoare presimţire. Au răspuns la bună-seara cu felurite mîrîieli, de oameni turburaţi în sfatul lor, de-un băi- tănaş care încă n-are ce căuta la crîşmă.

Ba, Petrache Dumba l-a luat în răspăr, tocmai el, ca mai adineaori Istrate Creţu;

— Ce te-ai înfofolit aşa, a iernatic, măi Culiţă? Ian uitaţi-vă la el, măi tată, măi!... Ce opchinci! Ce mai suman! Ce mai cuşmă!... Deară!... Numa un lucru ai uitat tu să-i ceri părintelui... O păreche de botfori, Culiţă, colea, dintr-o vacă... Nu opchinei! Ce eşti tu om de opchinci?...

Petrache Dumba era cam băut. Se cunoştea după steclirea ochilor şi după musteaţa încă mai zbîrlită în ariceala ei.

În alte împrejurări, Culiţă s-ar fi simţit amarnic lovit de asemenea întîmpinare a batjocură şi poate ar fi avut un cuget amar şi pentru botforii, pe care i-a scăpat el din vedere la învoiala cu părintele.

Acum le primi însă pe toate cu senin suflet, pipă- indu-şi chimirul şi rotind privirea să cîntărească adunarea. Putea vorbi. Se aflau numai oamenii pe care-i căuta răvaşul.

— Bade Petrache, eu după dumneata umblu de două ceasuri... Ca pe iarba de leac te caut...

— Da ce s-o tîmplat?

Omul se-ndreptase dintr-o rîlă cum era, deodată atent la întorsătura apăsată din vorba băiatului. Culiţă a tras cu coada ochiului spre uşa închisă de la spatele său.

A înaintat şi a tras răvaşul din chimir:

— Pentru asta te caut, bade Petrache... Ceteşte şi-mneata şi-i vedea de s-o-ntîmpla bine ori rău!...

Gospodarul a luat hîrtia ţinînd-o numai de-o aripă. A sucit-o pe-o parte şi pe alta, cu bănuiala din fire a plugarilor pentru tot ce-i hîrtie şi literă scrisă. Îndeobşte astfel de mesagii ale civilizaţiei n-aduc nici o bucurie în lumea satelor: amenzi, chemări la corvezi şi prestaţie, somaţii, cărţi de judecată, adaosuri de bir şi de gloabe.

Ceilalţi deşurubaseră gîturile aşteptînd.

Culiţă s-a prefăcut a privi cu nepăsare în grinzile bagdadiilor.

Pe măsură ce slovenea şirele, chipul lui Petrache Dumba se chinuia într-o cumplită încordare lăuntrică. Se trezise

din ameţeală. Lupta cu fiecare cuvînt, fiind slab ştiutor de carte.

Suflă o dată adînc de-i fîlfîi hîrtia din mînă şi gemu parc-ar fi scuturat de pe grumaz o piatră de moară, care-i tăiase respiraţia:

— Măi!... Măi creştinilor, asta-i ce-aşteptam noi!... De-amu gata!... Numai să ne agiutore Cel-de-Sus, mai departe...

Oamenii se frămîntară pe locuri, strîngîndu-se unul lîngă altul şi mai deşirîndu-şi gîturile spre hîrtie.

— Atuncea-i ravaş de la Gheorghieş a părintelui! pricepu Sofronie Leahu.

Petrache Dumba tipări scrisoarea şi-o acoperi toată cu latul palmei pe masă, fiindcă auzise o mînă cercînd clanţa uşii.

Intră numai Istrate Creţu, încruntat şi cu un obraz roş para focului. Se cunoşteau cinci vărgături de degete, ca trase cu boiaua pentru însemnat vitele despărţite din turmă la vînzare. Nimeni însă nu luă aminte la aceste semne şi la posomorala flăcăului.

Toţi au întors iarăşi ochii la Petrache Dumba şi la hîrtia din mîna sa.

— Da ce-i? întrebă Istrate Creţu, aşezîndu-se pe-un capăt de bancă şi uitîndu-se cam mirat de jur împrejur. Ce-aţi pierdut glasul, bre fîrtaţilor? Ce judecată-i aicea?

Dădu cu ochii de Culiţă. Îl privi strîmb, peste umăr:

— Aicea erai? Ce cauţi tu aicea, printre oamenii în toată firea?... Ia curăţă locul...

Petrache Dumba rosti retezat:

— Ia mai tacă-ţi şi ţie gura!...

Apoi, către Culiţă, blajin:

— Vin-aicea, mă băiete, şi şăzi lîngă bădie-tu Petrache... Bună veste ne-ai adus! Asta om ţine-o noi minte.

Culiţă se aşează pe marginea locului, lîngă Petrache Dumba.

Amintindu-şi, cu mare iuţeală şi cu mare grijă, ascunse sub căciulă cei trei covrigi, ca scamatorii de la iarmarocul Călimanului.

— Despre ce veste-i vorba, măi oameni buni? Ce-i cu voi? stărui Istrate Creţu, pipăindu-şi obrazul cu vîrcile roşii.

— Ai răbdare ş-ai să-nţălegi...

Romînul cu răvaşul în mînă se mişcă mai întîi pînă la uşă, trăgînd colţul perdelei de cit şi lipind ochiul să cerceteze încăperea de dincolo. Domnul David şi domnu Hună sin Leiba tăinuiau înainte, după tejghea, sub cununa de covrigi.

Liniştit din acea parte, Petrache Dumba a tras ga- zorniţa mai aproape pe masă şi a dat cetanie scrisorii cu glas stăpînit, ca să nu zboare cuvintele dincolo de uşă.

Gheorghiţă, feciorul părintelui, studentul, vestea că toate merg bine şi că s-apropie. După cunoştinţele sale căpătate de la doctorii spitalului Epitropia Sfîntului Spîridon strică învoiala de arendă pentru sfoara de moşie de la Cotul Hăbăşeascăi, aşa cum oblicise el încă din vară. Două sute de fălci arătură, optzeci fîneaţă, treizeci imaş. Puţine, dar toate slobode-n primăvară şi toate aşezate în coasta Prigorenilor. Ră- mîne ca doi-trei fruntaşi să se înfăţişeze la Iaşi cu împuternicirea oamenilor, să ia înţelegere şi îndreptări de la el pentru a înjgheba în

mare grabă o obşte. Numai aşa, le rămîne o singură cale să scape de crîşcarea învoielilor jăcaşe la care-i silniceşte domnul Sidor. Ştiindu-se în larg, cu pămînt luat pe şapte ani. cu fîneaţă şi imaş, n-au de ce să mai rămînă la cheremul domnului Leibovici. O parte din arături sînt

făcute de vechiul arendaş. Poate şi unele semănături de toamnă. Le-or răscumpăra.

Lucru limpede. Uşor de îndeplinit. Cu două condiţii. Să se înlesnească gospodarii pe dată de parale, pentru cel dintîi soroc al orîndei, şi să nu dea sfoară la urechea lui domnu Sidor. Fiindcă atunci, toate s-au dus pe gîrlă. Îşi închipuie oricine că domnul Isidor Leibovici nu se va da îndărăt de la nici un preţ, să arendeze el cele trei sute zece fălci, plătindu-le cît nu fac, numai ca să-şi ştie palmaşii Prigarenilor strîmtoraţi mai departe la învoielile şi imaşul său. La asta îndeosebi, să ia aminte cu toţii... Aşteaptă împuterniciţii cît mai grabnic cu putinţă. Asta-i şi sănătate!

— Asta-i şi sănătate! răsuflă şuierat Petrache Dumba, împăturind răvaşul şi astupîndu-l din nou cu mîna scorţoasă pe masă. Gata! S-o îndurat Cel-de- Sus şi ni s-arată şi nouă izbăvirea...

Ceilalţi tăceau cufundaţi în ei. Priveau cu un şanţ între sprîncene, spre necunoscutul dinainte.

Sofronie Leahu a rostit întrebarea care-i muncea pe toţi:

— Şi parale?... De unde-atîta amar de bănet? Şi de unde-n atîta grabă?

— Om găsi! Vindem ce putem vinde. Ne-om îndatora şi om găsi. Ne-a mai agiutora şi părintele... Cu povaţa şi cu fapta... Ne-om duce şi la conu Iordache, la Zapodia; om încerca...

— De... Uşor a zice! Da greu a face!

Vorbise Chirilă Chitic, om pipernicit la trup, cu obrazul boţit şi cu sumanul petec peste petec.

Petrache Dumba îl ţintui cu ochii arzători, din adîncul găvanelor:

— Nu-i vorba de tine, Chirilă!... Cu tine ori fără tine, tot slabă nădejde!... Vorba-i de noi, ceştialaîţi. Pe tine, nici nu te-ntreabă nimeni... De-om avea noi noroc, te-i căpătui şi tu... De nu, îi răbda, cum rabzi de cînd ai făcut ochi... Dacă mă sileşti să ţi-o torn de la obraz...

— Lesne ţi-i a vorbi dumitale, bade Petrache!... Că n-ai nouă guri de hrănit...

— Am şăpte... Cu a mea, şăpte...! Numai că pentru a o hrăni pe a mea şi a mai hrăni pe celelalte şăse, nu mă las doborît... Nu umblu de pripas, ţinînd lăturile la greu... Pun la robie mînele aieste, pe care le vezi!...

Pe masa cu scîndură vînătă, Petrache Dumba aşternuse amîndouă mînele late şi pietroase de pălmaş, cu vine groase şi cu încheieturi noduroase ca butucul de viţă.

Se uita şi el la degetele bătătorite şi la pielea crăpată, parcă acum le vedea întîia dată. Mişcă încheieturile, le trosni, cum încearcă mecanicul de la treier toate rotiţele şi mădularele maşinii, înainte de-a porni să dea drumul focului la cazan. Avea încredere în ele. Cu amîndouă, astupă taina hîrtiei.

Celălalt romîn, Chirilă Chitic, s-a tras la ungher în sumanul petecit, cu bîta între picioare şi căciula roşcată, jerpelită, în vîrful băţului.

Toti tăceau. Vestea îi apăsa.

Timp de patru-cinci luni, din vară, de cînd le-a dat întîia oară curaj feciorul părintelui, studentul în ştiinţa doftoricească, tot ceasul acesta îl aşteptaseră. Şi acum se înfricoşau de el.

Îşi cumpăneau puterile şi le aflau deodată prea îndoielnice.

Istrate Cretu se minună de această tăcere, într-un tîrziu:

— Bine, bre creştinilor!... Parca punem la cale cine ştie ce fărădelege, de ni s-o oprit vorba pe buze... Să luăm o hotărîre, care, ce facem?

Uitase şi el de urmele celor cinci degete din obraz, acum şterse cu totul. Gîndu-i era cu al celorlalţi. Şi ochii căutau împreună cu ai celorlalţi, la Petrache Dumba.

Acesta împături răvaşul cu înceată băgare de seamă, îl puse cu sfinţenie în chimir şi abia atunci îi dădu răspunsul:

— Bine-ai vorbit, Creţule!... Parcă punem la cale cine ştie ce fărădelege!... Eu vă simt acuma pe toţi... Poate în afară de tine, toţi ceilalţi s-au înfricoşat de cele ce trebuie să începem... Apoi, nu aşa, măi, fraţilor!... Să ne deslipim de-aicea şi să mergem într-alt loc unde să hotărîm în tihnă... Fără urechi străine pe aproape... Pînă mîne, să fim înţeleşi, care ce facem... Măi Culiţă, să-ţi fie vestea ta într-un ceas bun şi cu noroc... Spune părintelui ce-ai auzit aicea şi mai spune-i c-am să trec mîne, cînd s-o lumina de ziuă, pe la sfinţia sa...

Întorcîndu-se către ceilalţi, a rîs cu destindere, sub musteaţa zbîrlită:

— Ş-acu, măi răufăcătorilor, unde mergem să punem la cale fărădelegea noastră? La mine, nu!... La Sofronie, nu!... Cam la nimeni nu!... Cam toţi avem pe-acasă neveste şi ploduri... Şi dac-agiunge treaba pe gura nevestelor şi-a copiilor, ne putem lua rămas bun de pe-acu, de la Cotul Hăbăşeascăi!... Ne-o ia înainte pînă mîni la amiază, domnu Iuju...

— Haidem la mine, bade Petrache! vorbi Istrate Creţu. La mine acasă, n-am decît moşnegii... Că de nevastă şi copii, m-o păzit Dumnezeu deocamdată...

Glăsuind, se pomeni frecîndu-şi în neştire obrazul care-a fost roşu. Culiţă nu-l slăbea din ochi, cu o ascuţită înţelegere. Zîmbea, aşa, ca unui gînd şăgalnic. Şi se simţea parcă vinovat faţă de Dochiţa, pentru nişte prepusuri fără nici un temei.

La ieşire, cînd au trecut prin faţa tejghelei, au făcut semn orîndarului să scrie cinzecele de rachiu la catastif.

Domnu Hună sin Leiba s-a mirat foarte de asemenea grabă:

— De ce nu mai staţi?... Bade Petrache... Bade Sofronie...

Petrache Dumba l-a privit c-o şticlire de veselie în ochi, zburlindu-şi musteaţa cu două degete:

— Dară pe dumneata, de ce te doare asta, coane Leiba? Te-ai tocmit agiutor la jupînu David?... Ori te-ai prins cumva tovarăş, să nu-ti pierzi năravu de-a măslui măsurile?...

Jupînul Leiba tăcu îndurerat, cu ochiul mîhnit şi scurs, în tejgheaua lipoasă. Jupînul David Liftac a păşit de după cetătuia sa, în papucii de pîslă şi a luat el cuvîntul, dînd repede din mini:

— Bade Petrache... Bade Sofron... Domnu Leiba vrea să vă facă o propunere... O cinste! Vă invită să primiţi o ocă de rachiu, prima calitate... A avut o bucurie pe ziua de azi; o bucurie pentru care face el cinste... Poftiţi, luaţi loc, mă rog,

Dumba s-a uitat către ceilalţi, zbîrlindu-şi mai departe musteaţa a înveselire:

— Şi dacă noi n-avem nici o pricină de bucurie pe ziua de azi, jupîne David?... Să ne meargă rachiul pe inima sacă?

— Avem şi măsline... Domnu Leiba oferă ş-o chilă de măsline... Oferă tot ce poftiţi...

— Hm! Mare bucurie trebuie să-i fi pălit, c'a să ne cinstească el cu tot ce vrem, fără să ne treci dumneata la blastamatul cela de catastif...

Domnul David s-a înălţat în vîrful papucilor de pîslă şi a şoptit ceva la

urechea lui Petrache Dumba. Romînul a început să rîdă mai înveselit:

— Aha!... Acu am înţeles... Se cheamă că i-o mai crescut la număr nepoţii lui domnu Leiba şi coana Ghizăla o mai slobozit o gură, pe care s-o hrănim cu mînele noastre... Auziţi, măi oameni buni!... Cică să ne cinstim şi să ne bucurăm, că ni s-or înmulţit boierii de la curte!... Voi ce spuneţi la asta?

Oamenii s-au dat cu păreri deosebite, rîzînd şi fă- cîndu-şi cu coatele. Se potrivea bine întîmplarea. Pentru bucuria lor, îi cinstea chiar Hună sin Leiba, părintele arendaşului.

David Liftac însă îşi frîngea mîinele, supărat de vorbele lui Dumba:

— Cum poţi să vorbeşti aşa, bade Petrache?... Un om bătrîn face-o cinste şi are o bucurie... Şi dumneata răspunzi, cum ai răspuns... Asta nu se face... Asta nu-i creştineşte... Uită-te la domnu Leiba!... Parcă l-ai pălit cu ceva în cap...

Într-adevăr, Hună sin Leiba se aşezase la loc, pe scaunul fără spătar de după tejghea, ugilit şi mîhnit din cale-afară. Ochiul scurs lăcrima a nemărginită suferinţă. Petrache Dumba se rezemă într-un cot, peste tarabă, vorbindu-i a împăciuire:

— Domnule Leiba, cu dumneata n-avem noi nimica... Ne-i fi jupit dumneata de chele, pe vremea cînd te aflai după tejgheaua asta neguţător, nu musafir ca acuma, fiindcă aşa merge treaba negustoriei: da ai făcut-o mai cu milă... Eu pot să-ţi spun că ţi-am furat şi un covrig o dată... Erai taman aici şi-i numărai... Ţi-am cerut un pac de tutun

pentru tătuca. Dumnezeu să-l ierte!... Cînd te-ai întors să iei pacul din raft, haţ şi eu covrigul!... L-am pus în sîn şi nu ştiu cum să-ţi spun... Am presimţit eu aşa, că m-ai văzut şi că te-ai făcut că nu mă vezi... Poate mă-nşel eu... Da asta mi-o rămas... Însamnă că tot aveai dumneata, domnule Leiba, o omenie pentr-un copchil besmetic care eram eu atuncea... Cu domnu Sidor, Iuju al dumitale, îi altă socoteală... Cum ne beleşte şi cum ne suduie şi cum ne robeşte el, n-are păreche în lumea asta de hain... Aşa că pentru bucuria lui, nu ne putem bucura şi nu putem cinsti noi... Fie la dînsu acolo şi la soaţa lui, Ghizăla... Haideţi, măi oameni buni!

Oamenii au plecat cam cu îndoială. Unii se dădeau cu părerea că n-ar fi stricat cinstea domnului Leiba. Alţii, că sumeţirea lui Petrache putea să dea naştere la bănuieli. Călcau în ploaie şi în întuneric, peste bălţile cleioase, căutînd potecile mai bătute.

— Mai risipiţi rîndurile, măi creştinilor! a comandat milităreşte Istrate Creţu. Nu buluc, c-or prinde de veste oamenii de credinţă ai celor care nu trebuie să prindă de veste... Mai răzleţi, mai răzleţi!... Da Chirilă unde-i?

Chirilă Chitic nu se zărea.

7

Dochiţa a ciocănit de două ori cu degetul în uşă, după orînduiala civilizată, introdusă la curte de coniţa Ghizela.

A aşteptat învoirea şi numai după ce-a răspuns glasul boierului, s-a încumetat să intre.

Domnul Isidor Leibovici, în halatul lung şi vişiniu de la Viena, încins cu frînghiuţă de mătasă, întorcea uşii ceafa roşie cu bulzul de grăsime revărsat peste guler, tremurînd ca guşa de mascur. Aşeza pe măsuţa de la căpătîi telegrama primită azi dimineaţă, precum şi alte hîrtii; lîngă o garafă de cristal cu vişinată şi paharul pus alături, măcar că n-avea năravul băuturii.

S-a întors repede pe papucii moi.

A scos ochelarii cu ramă de aur şi a zîmbit dulce cu toţi dinţii de aur:

— Ce? încă nu te-ai culcat, Dochiţă dragă? A fost vorba să te culci...

Dochiţa purta încă în părul pieptănat lins, cu coa- dele împletite pe creştet, picăturile burei de-afară ca o promoroacă argintie.

Trecu peste întrebare, vestind:

— Conaşule, vă caută un om...

— Pentru ce să mă caute un om noaptea? Nu vreau să văd nici un om.

— Spune că-i ceva de mare grabă... Chirilă Chitic îl chiamă.

Domnul Isidor Leibovici s-a mîniat de asemenea cutezanţă, pufnind pe nări:

— Chirilă Chitic! Chirilă Chitic i-un calic. Îl cunosc eu. Ştiu eu pentru ce poate să vină... Spune-i că n-am. Nu mai

dau!... Ce fel de treabă-i asta? Aicea-i casă pustie?... Intră oamenii şi noaptea? Nu-s cîni? Nu-s argaţi? Cine i-a dat drumul să intre?

Dochiţa asculta cu nepăsare, trecîndu-şi printre degete şiragul cu mărgele de la gît. Îl aştepta să sfîrşească şi privea cu un fel de vinovată plăcere a ochilor, la lumina trandafirie a globului de la lampă.

După ce-a pufnit îndestul, domnul Isidor Leibovici s-a apropiat, încercînd să ridice mîna la bărbia fetei:

— Asta n-o spun pentru tine, Dochită!... Pentru golanii de-afară, care-aşa înţeleg dînşii să păzească o curte...

Dochiţa îşi feri bărbia, străpungîndu-şi stăpînul cu ochii verzi, care-au luat o răceală oţelită. Domnul Sidor a retras mîna. A urmat însă, cu aceeaşi dulceaţă:

— N-o zic pentru tine... Tu eşti o fată drăguţă şi cu cap... Înţelegi slujba: ce trebuie şi ce nu. Cînd trebuie şi cînd nu! Ţi-am spus că sînt bolnav... răcit. Am nevoie de linişte... Chirilă Chitic să vină mîne. Poimîne... Poate să nu vină deloc. N-am!... Nu dau!...

— Chirilă Chitic spune că nu pleacă nici mort. I le-am arătat eu de la mine, toate cîte mi le-ai înşirat dumneata, boierule... El o ţine una şi bună. Nu pleacă nici mort!... Cică-i pentru interesul dumitale...

— Interesu meu! Pentru interesu meu! N-am ajuns eu să-mi păzască interesu meu un păcătos de Chirilă Chitic... Măi întîi sînt curios să ştiu pe-unde a intrat?

Dochiţa îl privi cu anume înţeles dispreţuitor, pe sub genele lungi şi răsucite-n sus:

— Pe unde intră oamenii dumitale, coane Sidore! Pe uşa pe care-o ştii...

Domnul Sidor Leibovici stătu o clipă pe gînduri, bătîndu-şi de unghia degetului mare ochelarii cu rama de aur.

Uşa cu pricina îşi avea un cîntec.

Ferită de ochii argaţilor, era vadul pe unde se strecurau notabilităţile satului şi îndatoraţii săi: domnul primar, domnul şef de post, domnul secretar, vătăjeii comunei.

Toţi, pe această strungă intrau cînd era vorba de anume puneri la cale înainte de începutul muncilor, de încheierea învoielilor şi de măsurătoarea pămînturilor.

Nu treceau pe la cancelarie în văzul şi în ştiinţa altora. Soseau şi ieşeau pe-o potecă din fundul livezii, pe după gardul înalt de nuiele, şi cam tot aşa, la ceas mai tîrziu de noapte.

Arendaşul bătea de unghie ochelarii ca rama de aur. Aţîtarea de mai adineaori, cînd ridicase mîna la bărbia fetei, se preschimbase o clipă în altă adulmecare

Luptau două porniri în el.

Noaptea aceasta o pregătise cu toate răbdarea, în- lăturînd tot ce i-ar mai fi putut sta în cale. Şi-acum, în atît de prevăzătoarele chibzuieli, se isca pe nepoftite ceva nou. Acest Chirilă Chitic!... Ca să îndrăsnească a pătrunde noaptea şi încă pe uşa ascunsă altor priviri, înseamnă că aduce vreo ştire într-adevăr de preţ pentru el. Or fi punînd tîlharii la cale o spargere şi jaf la coşăre. Sau încearcă să intre de capul lor în pădure, să taie şi să care, cum au făcut acum doi ani, pe gerul Crăciunului... A zis că nu

pleacă nici mort! Hotărîrea asta n-o are un păcătos de Chiril Chitic, cînd vine numai să ceară o rublă pe seama învoielilor sau ţidulă la coşărar, pentr-o baniţă de grăunţe.

— Bine... Am să-l văd! se hotărî domnul Sidor, băgîndu-şi ochelarii în buzunarul halatului vişiniu de la Viena. Chiamă-l aicea, Dochiţă!...

Slujnica aduna tot tacîmul de ceai pe tabla, grăbită să-şi isprăvească datoriile sale. Domnul Sidor Leibovici îşi opri ochii lacomi pe sînii care împungeau cămaşa subţire, cu aţîţarea crescînd din nou. Îi tremura buza de jos. Răsufla repede şi scurt. Îşi trecu latul mînei pe frunte şi simţi palma umedă.

Parcă-i erau cu totul indiferente veştile lui Chirilă Chitic.

Turnă vişinată din garafa de cristal în pahar şi întinse paharul plin slujnicuţei:

— Bea, Dochiţă, pentru bucuria pe care o am eu.

— Bea dumneata, pentru bucuria dumitale!... respinse Dochiţa paharul, cu dosul palmei.

— Dacă te rog... Fă-mi şi mie o plăcere, Dochiţă. Nu-i otravă... Nici nu te las să pleci de-aicea, dacă nu bei.

— Bine. Fie şi asta!...

Slujnica a golit jumătate de pahar, ca să facă pe placul stăpînului.

— Nu aşa! Pînă la fund, Dochiţă.

— Fie şi pîn’ la fund...

După ce goli paharul pînă la fund, întrebă:

— Aţi isprăvit cu mine, conaşule?

— Poţi să te culci, Dochiţă!... suspină domnul Sidor, între cele două porniri

deopotrivă de tari. Închid eu uşa după Chirilă...

— Noapte bună, boierule.

— Somn bun, Dochiţă dragă!... Şi visuri plăcute, dragă Dochiţă, cum doresc eu...

Fata a strîns din umeri, împingînd uşa cu piciorul şi purtînd cu băgare de seamă tava încărcată cu farfurioare şi ceşti.

În săliţa îngustă, cu o singură lampă bătută în peretele din fund, Chirilă Chitic aştepta. Îşi rezemase de zid băţul cu căciula jerpelită-n el. Gheboşat şi tot săltînd pe umăr sumanul petec peste petec, tipărea cu opinca udă colţul muşamalei aşternută pe duşumea.

Colţul era destrămat, scăpat din cuiul lat: se răsucea mereu în sus. Chirilă Chitic îşi găsea de lucru cu o treabă care nu era a sa, ca să-şi amăgească aşteptarea şi cugetul.

Cînd a trecut domnul Leiba la culcare, pe scară, în odaia din celălalt cat, i s-a părut că-i citeşte în ochiul lui o întrebare. Şi s-a ruşinat de ochiul acela. Parcă domnu Leiba i-ar fi ştiut gîndul şi parcă şi el, chiar el, părintele arendaşului, nu-l fericea pentru isprava care-l adusese aicea. Chirilă Chitic a tipărit mai vîr- tos colţul muşamalei cu opinca, scuturîndu-şi sumanul petecit pe umeri şi odată cu el, cercînd să se scuture de mustrări nălucite. A cui e vina, dacă toţi îl leapădă ca pe-un nimic de la dînşii cu vorbe de scîrbă?... Şi la drept judecînd, cum să se pună nişte

pălmaşi sărmani şi nişte globiţi, cu puterea banului? Se duc de rîpă, cu ochii închişi... Aicea, la arendaş, e lucru mai fără de-ndoială şi temeri. Pentru el, trei-patru fălci de arătură, pe veresie, înseamnă nouă guri în sfîrşit ogoite... Pentru domnu Sidor nu-nseamnă mai nimic, cînd s-o dumiri că un flămînd ca bietul Chirilă Chitic, i-a dat bună ştire dincotro îl poate paşte o primejdie... Scrie în condică, trimite vatavul la măsurătoare şi flămîndul poate intra cu plugul în brazdă, cum s-o zbici vremea... Colţul muşamalei se răsucea îndărătnic în sus; iar Chirilă Chitic, în lumina puţină şi sleită a lămpii, singur în coridorul lung, îl apăsa cu talpa lată a opincii cum şi-ar înăbuşi dedesubt drojdia îndoielilor din cuget.

— Intră! Intră cu poşta dumitale, bade Chirilă! i-a zvîrlit Dochiţa cuvînt din treacăt. Uşa de colea, pe unde-am ieşit eu... Şi bate, c-aşa-i regula casei!...

Fata şi-a arătat dinţii albi, în rîs cu răutate. Îl mai judecă şi asta! — gîndi cu obidă Chirilă Chitic, cău- tind cu ochii un loc unde să-şi lapede stupitul. Fata a vorbit, a rîs şi s-a dus.

Chirilă Chitic a bătut în uşă, a aşteptat răspuns, şi după ce l-a primit, a intrat ploconindu-se-n sumanul petec peste petec.

— Săru-mîna, coane Sidore!...

Dochiţa a vorbit, a rîs şi s-a dus.

A intrat şi ea, în odaia unde i-a fost hotărît porunca să doarmă, aproape de-un stăpîn rămas singur şi bolnav. A orînduit cele de cuviinţă la îndemînă. Ceaiul, ibricul cu spirt, chibriturile; pregătite la

căpătîi, de se va arăta cumva nevoie de ele.

Şi-a împăturit îmbrăcămintea de zi pe-un scaun. În cămaşă, cu picioarele goale, a mers la uşă s-o lase întredeschisă pentru a auzi clopotul din sală. A căscat, a întins braţele, şi-a făcut cruce şi a suflat în lumînare.

Culcată în divan boieresc, cu cerga trasă pînă la bărbie, a rămas un timp cu ochii deschişi. Afară ţî- rîie ploaia şi foşneşte vîntul în geam. Fînarul trimite

o brazdă de lumină înlăuntru, pe obrajii ei, în ochii ei... Se răsuceşte... I auzi ce mai bombăneşte apa în straşină!... A trecut un cîine pe sub fereastră lătrînd rar, aşa, fără pricină, de datorie... Aista-i Zăpuc... Căţălandrul pe care l-a adus astă-vară, de la Zapodia, de la curte... Zicea să-l aibă la casa lor, a lui Ion şi-a ei, cînd s-or lua... Acuma l-a făcut cîne de pripas, la curtea de-aici... Dar tot pe dînsa o ştie de stăpînă!... Şi Ion care nu mai scrie... Bolnav să fie? Să-i fi luat ochii şi minţile alta, cum spunea mai adineaorea ciolănosul de Istrate Creţu?... Dochiţa surîde-n somnie... Fie, că bună palmă i-a mai lipit pe obraz cînd s-a-ntrecut cu măsura!... Fiindcă toţi o văd rîzînd şi chicotind, cum i-a fost dat să fie din născare, nimeni nu-şi închipuieşte ce amar o cuprinde, cînd rămîne ea singură în tăcerea nopţii, ca acuma. Şi dacă Istrate Creţu, care-a fost şi el la oaste, în tîrguri; dacă spune el adevărul?... Într-un tîrg mare ca Bucureştii, atîtea ispite sapă în om!... Cum istoriseau şi gospodarii pe care i-a mînat porunca de sus, la Expoziţia de-acolo, la iarmarocul boierilor... Toate desfătările şi blestămăţiile de pe lume... Nu poate să fie asta... Numai că s-a rătăcit scrisoarea... În afară de nu s-a fi-ncurcat cumva, în scrisorile şi jurnalele lui domnu Sidor, cum i s-a părut ei într-o zi una cu scrisul lui Ion; iar cînd a căutat-o pe masa canţelariei se mistuise... Ea aşteaptă, o munceşte grija şi prin somn, bate drumurile de colo-colo să afle de urma scrisorilor care nu-s... A trimis de trei ori întrebări lui Ion. A dat plicurile chiar în mîna lui domnu Sidor, cu

rugămintea să le pună la poştă, în tîrg, cînd a pierdut încrederea în rînduiala poştei de la primărie... Aşteaptă, şi ziua rîde şi se dondăneşte cu oamenii, şi-i ia la zor — dar nimeni nu ştie ce-i în sufletul ei... Dochiţa oftează cu jale de dînsa... Dîra de lumină a felinarului îi bate în ochi... Tare a mai fost vişinata lui domnu Sidor!... I-a strecurat aşa, ca o moleşeală în vine... S-a întors cu spatele la dîra de lumină a felinarului; aţipi şi după

un timp a tresărit... Se auzeau paşi în coridor. Acuma iese Chirilă Chitic... Dar mult a mai stat cu jalba ori cu pîra lui! S-aud paşii laţi de opincă şi-n urma lui, domnu Sidor în pantofii vătuiţi de la Viena... S-aude şi uşa de-afară, zăvorul şi drugul... A lătrat iar Zăpuc... A lătrat şi-a tăcut... Pe urmă scîrţîie uşa de la iatacul lui domnu Sidor... S-au liniştit toţi... S-au aciuat. Au sfîrşit. Numai ploaia de-afară şi foşnetul vîntului în geam. E vremea să-nchidă ochii şi ea...

I-a închis.

A dormit, cît? Un ceas? Mai multe?...

De pe celălalt tărîm, al visului, i-a deschis cu o răsuflare fierbinte-n obraz.

Se făcea cu Ion, pe drum de vară, în fîneaţă... Îi bătea soarele în ochi şi nu putea să-i vadă chipul. Îi simţea numai suflarea plecată asupra ei, îi auzea numai glasul, întrebînd-o: „Dochiţo, nu e-aşa că m-ai aşteptat în credinţă?” Dar ce glas schimbat şi străin? Şi ce arzătoare suflarea!... Se chinuia să-i vadă faţa şi nu i-o lămurea deplin... Parcă nu mai era a lui... „Cum sameni cu domnu Sidor!” a vrut ea să chicotească, minunată de-asemenea gînd năzdrăvan... A clipit din ochi, i-a închis, i-a deschis, s-a întors sau poate se întorsese de mult fără să-şi dea seama — pentru a se trezi cu o răsuflare fierbinte-n obraz. Cu o răsuflare fierbinte în obraz şi cu o mînă blănită ca un paing de vis rău, tîrîndu-se spre sîn, în dîra luminii de felinar, deodată spăimoasă şi de altă lume, tot ca într-un vis rău.

Capitolul IV

OCHII CARE NU VĂD...

1

Se afla la Bucureşti, în a doua jumătate a lunei noiembrie, un om mai amărît decît toţi; supus la amarnice cazne. Un om care n-avea ce face cu timpul.

Senatorul de colegiu I, Iordache Cumpătă, scos de mesagiul regal din bîrlogul său de la Zapodia, nu se dădea nicidecum pe brazda vieţii de capitală. Deprins să sară din culcuş la ceasurile patru după miezul nopţii, dacă nu mai devreme, se deştepta şi aci o dată cu măturătorii de stradă, cînd alţii încă nici n-au intrat în aşternut.

Întîi, prin întuneric, niciodată nu se dumirea unde-a deschis ochii.

Au plecat carăle la pădure? S-o fi ogoit vremea afară pentru pluguri? Nu latră nici un cîine. Nu trîm- biţează nici un cocoş... Duruia o birjă, iar vuietul acesta îl dezmeticea deplin unde i-a fost osînda să se deştepte.

Ofta, tuşea, se răsucea în pat, aprindea lumînarea în camera strîmtă de hotel,

cerceta ceasul, cerca să citească încă o dată gazetele de seară, mergea pînă la geam şi ferea perdeaua în lături să privească în Piaţa Teatrului, unde moţăiau birjarii în lumina verde, spectrală, a sitelor de gaz aerian, aşteptînd muşterii în- tîrziaţi pe la cluburi şi la petreceri de noapte.

Erau mulţi şi gălăgioşi muşteriii aceştia, ca într-o vreme de belşug, cu arginţii holdelor lunecînd uşurel din mînă în mînă.

Iordache Cumpătă lua astfel cunoştinţă despre asemenea înfăţişare a capitalei la sfîrşit de noapte, în sfîrşit de toamnă blagoslovită de an jubilar; zărea printre veselii cheflii unele chipuri care nu-i erau străine; cînd junele Toto Sarandà, feciorul vecinului de bancă la Senat; cînd foşti colegi de la Paris ai lui Dimitrie Petreanu, ca Bombonel Asan sau Mihail Tăut: cînd oameni ai moşiilor, proprietari şi arendaşi din Moldova sa. Toţi glăsuiau tare, rîdeau, fredonau cîntece, se prăvăleau în trăsură, îşi mai strigau des- părţindu-se: Noapte bună! Somn bun!...

— Cum frate? Noapte bună şi somn bun, la cinci dimineaţa! se minuna Iordache Cumpătă, lăsînd perdeaua să cadă.

El se întorcea de la fereastră şi prelungea cît mai migălos cu putinţă dichisurile de dimineaţă. Mereu căuta în vremea aceasta cu ochii la ceasornicul pe care la Zapodia nu-l cerceta nici de două ori într-o zi şi-o noapte, cîrmuindu-se acolo numai după mersul soarelui şi crugul stelelor pe cer...

Minutarele abia se clinteau. Punea ornicul la ureche. Mergea, dar mergea ca aici!

Cu toată încetineala pregătirilor, la şase jumătate, domnul senator, spălat, pieptănat şi închinat, ieşea din hotel, o dată cu somnoroşii călători care plecau la gară şi încrucişîndu-se cu alţi somnoroşi călători care veneau de la gară.

Lua Calea Victoriei de-a lungul pînă la Capul Podului, se întorcea pe celălalt trotuar printre precupeţi, printre lăptărese şi lucrători grăbiţi spre ateliere, singura faună a străzii în zori.

Călcînd agale, aştepta să se deschidă o cafenea de rang mijlociu, unde-şi făcea tabietul la o masă de neguţători şi misiţi de grîne, de proprietăraşi şi arar

cîte un ales al Senatului din cei puţini, tot aşa de stingheri în lumea capitalei, smulşi de pe la conacele moşiilor şi supuşi la aceeaşi caznă a urîtului.

Pe aceştia îi căuta şi-i găsea cu plăcere la masa lor, fiindcă acolo era întotdeauna vorba despre pămînturi, recolte şi preţuri, care-i stăteau la inimă şi intrau în priceperile sale.

— Coane Iordache, ce zici mata de-aşa un ovăs? Am o partidă de treizeci de vagoane...

Neguţătorul scotea dintr-un buzunar un pumn de ovăs. Iordache Cumpătă îl cîntărea în palmă, îl vîn- tura cu dezmierdată dragoste printre degete, îi dră- măluia faţa şi amestecul de grăunte străine; prubu- luia o greutate hectolitrică şi un preţ.

Cuvîntul lui era lege.

Din alt buzunar, neguţătorul scotea altă mustră de grîu; partidă de cincizeci ori optzeci de vagoane.

Adesea, Iordache Cumpătă cunoştea şi moşia de unde a fost secerat:

— Aista, mare lucru să nu fie grîu de pe Iahlia, din gura Bărăganului.

— Este, coane Iordache. Cel mai fain grîu de Ialomiţa. Cel mai fain, din toată Ţara Romînească...

— Lasă, frate! Mai domol... Atunci, ce spui dumneata de grîul nostru de Botoşani?...

— De acela nici nu mai vorbim. Ca la Expoziţia Jubilară coane Iordache: *Hors concours!*[1]

— Măi-măi!... Văd că te-ai franţuzit grozav, domnule negustor, de cînd ai

[1] Fără seamăn!

lăsat Moldova şi te-a împă- mîntenit Alecu Bădărău în Bucureşti! se minuna, zîmbind a rîde Iordache Cumpătă.

— Ce să facem, coane Iordache? Ne dăm după păr. Nu observi şi mata, c-aicea parcă-i Parizu-n picioare?... Unde te-ntorci, nici n-auzi altă limbă...

Pe urmă, un misit de moşii, pripăşit tot de prin Moldova, întreba coborînd glasul, ca la cine ştie ce taină:

— Domnule senator, cîte suflete zici mata să fie oare pe Dolheştii din Neamţ?

Iordache Cumpătă înţelegea. Încă o moşie care schimba de stăpîn. De îndată îi trecea prin cuget numele stăpînului de acum şi mai din vechi, peripeţii de familie, datorii şi ipoteci, un şir de căderi, care-şi aflau acest neînlăturat deznodămînt.

Iar ca oriunde, dincolo de hectare, de acarete şi iazuri, dincolo de calitatea pămîntului, de drumuri, păduri şi distanţa la gară, preţul îl hotărau sufletele de pe moşie, fiindcă pe ele se rezema roada lanurilor şi momeala cumpărătorului.

— Braţe, poate că vrei să spui?... Că sufletele nu te interesează pe dumneata, cum nu-l interesează nici pe cel care vinde, nici pe cel care cumpără.

— Braţe, coane Iordache! recunoaşte misitul, clă- tinînd drojdia de cafea pe fundul ceştii şi aşteptînd-o să se limpezească, pentru ultima sorbitură.

Stăpînul Zapodiei, care cunoştea toate moşiile din Moldova pe degete, îşi cumpănea răspunsul după o chibzuită gîndire; apoi nu-şi putea opri o mirare.

— Şi cum se face de ai ajuns dumneata, de-aici din Bucureşti, să cauţi cumpărător pentru o moşie din Moldova noastră?

Misitul îşi netezea barba neagră, cu oarecare orgoliu profesional:

— Asta-i datoria noastră, domnule senator şi cucoane Iordache. Aşa-s vremurile!... Unii vînd, alţii cumpără... Noi, ce păzim? Eu am plecat de copil din Moldova, coane Iordache, dar tot cu Moldova unde-am deschis ochii ţiu...

— Frumos ţii... Cu ochii deschişi, pe cei care au ajuns la aman să vîndă!

— Fiecare cu rostul lui pe lume, coane Iordache... Ce? Eu îi fac să vîndă? Eu îi caut pe vînzători?... Ei mă caută pe mine... Am...

Din buzunarul de la piept, misitul scotea un carnet slinos şi ferfeniţit, cu scoarţele de muşama, şi îl deschidea pe masa de marmoră, mărturie:

— ...am aici, coane Iordache, şaptesprezece moşii din Moldova, patru din Muntenia, tot patru din Oltenia, una din Dobrogea... Unele cu sarcini la credit, altele cu ipoteci rangul unul şi doi, altele curate... Şi mai am de trei ori pe atîtea, moşii de arendat, contracte care expiră la primăvară şi la toamna viitoare. Am şi două moşii de minori, cu epitropi. Asta-i cea mai bună afacere! Pot spune că-i o pomană.

Iordache Cumpătă se uita pe geam, în strada care începea să se populeze, cu ochii lui albaştri şi blajini învăluiţi de-o tristă uimire:

— Cum s-arată a fi, în condicuţa dumitale are să intre încetul cu încetul, toată Ţara Romînească...

— Toată nu, coane Iordache.

— Să zic jumătate, atunci.

— Nici jumătate, coane Iordache! Mai las să trăiască şl alţii... Să isprăvesc eu cu bine, numai afacerile pe care le am eu aicea şi-mi ajunge... Pot să mă retrag la pensie... Două fete am măritat, cu ajutorul lui Dumnezeu; una aşteaptă cu zestrea pusă la bancă; băiete iese mîine-poimîine doctor...

Alesul marilor stăpînitori de pămînturî din ţinutul de Neamţ se gîndea că în afară de feciorul care avea să iasă şi el mîine-poimîine doctor, ceilalţi puţină burcurie îi pregătesc. Întîrziau prin şcoli, prin vagi Academii şi Universităţi, aşteptînd poate să închidă şi el ochii, ca moşia să intre în carnetele misiţilor, pe lista lor cea neagră.

Pînă atunci, toţi, tot din mana Zapodiei trăiau. Nici nu le trecea prin cuget că vreodată izvorul s-ar putea istovi. Şi aceasta se petrece în dreapta şi în stînga lui, cu toate odraslele stăpînitorilor de pămînturi pe care-i cunoştea el. Atunci cum vînd? De ce vînd, se- cătuindu-şi singuri izvorul, din care, de bine, de rău, se îndestulau?

— Un lucru nu-l pricep şi mă miră! rostea într-un tîrziu, mai mult pentru, sine, uitîndu-se mai departe pe geam, în stradă unde prindeau să se vînture bir-jile, trăsurile de casă, cupeurile înalţilor demnitari

care plecau la slujbe. Un lucru mă miră... Cum frate? Anul a fost bun cum nu s-a mai văzut de la optzeci şi opt, optzeci şi nouă, cînd am mai pomenit eu zece chile la falce. Toţi au scăpat, să răsufle de datorii. Şi toţi vînd, vînd şi înstrăinează... Ce-i sileşte?

Era rîndul misitului de pămînt să nu mai înţeleagă el asemenea mirare. Toate se înfăţişau foarte simplu:

— Coane Iordache, an bun înseamnă parale... Excedent, ca în bugetul domnului ministru de finanţe Take Ionescu, gură de aur şi visterie de aur... Ban ieftin şi mult!... Banul caută plasament. Nu poate sta în lada de fier, să mucezească. Nu-i vin de Cotnar, s-aştepte vechime... An bun înseamnă cumpărători pe care-i scot paralele din casă... Mai un arendaş aici, mai un vechil deştept care s-a înstărit dincolo, mai un administrator de pe moşia unui boier de la Paris, mai un proprietar mititel şi proaspăt, care a prins chiag şi gust să se-ntindă... Lumea se primeneşte!...

— Urît se mai primeneşte!

— Urît, frumos, asta n-o ştiu. Ce treabă am eu să ştiu? Lumea se primeneşte. Asta ştiu! Aşa că de cumpărători, slavă Domnului!... Iar unde-s cumpărători, îndată iese şi vînzătorul.... Unul s-a săturat de sate cu gloduri şi hîrtoape; îi place acuma oraşul. Altul nu mai vrea să se mai întoarcă de ta Paris... Mai joacă o carte... Mai cheltuieşte cu o cucoană frumoasă, care are nevoie de blănuri scumpe, că vine iarna; şi de cercei cu briliante, că încep reprezentaţiile de teatru... Cum să steie o femeie frumoasă

în lojă, fără altă rochie nouă de la Paris şi fără de briliante, în ureche şi pe degete, şi la gît, şi în păr?... Aşa că îndată ce s-a auzit de preţ bun pentru pământ, îndată ce s-a auzit că-s parale de luat de-a gata, gata-i şi vînzătorul... Ai văzut mata, coane Iordache, om să steie cu undiţa pe marginea apei şi să nu-i cadă nimic în cîrlig?... Undiţa, pentru asta este...

— Şi undiţa-i la dumneata, cum s-ar spune?

— La mine, şi la altul...

După asemenea popas, între asemenea comeseni, în lipsa altora mai puţin matinali, Iordache Cumpătă pornea la vreun minister, cu vreo petiţie a localnicilor din ţinutul său.

Şi iar se uita la ceas.

La ceasornicul din buzunar, la pendulele birourilor din minister, la orologiile de la palat, de la Bulevard, de la Independenţa. Ziua se tîra leneşă ca un melc. Şi n-avea cu ce să şi-o umple, pînă la şedinţa de după- amiază a Senatului, unde se prezenta cu o punctualitate de şcolar sîrguineios, fiind omul datoriilor împlinite.

Zarva înfrigurată a străzii nu străbătea pînă la el. Îi era străină, măcar că de mulţi ani capitala n-a cunoscut mai aţîţate pricini de neastîmpăr şi de fierbere.

Recolta mănoasă a anului jubilar, după nemaipomenita recoltă a anului trecut, răspundea în deverul prăvăliilor şi în năvala provincialilor. Vitrinele îşi înnoiau faţa la fiecare două-trei zile. Gemeau hotelurile şi restaurantele, berăriile forfoteau şi cafenelele, de lume gureşă, grăbită să-şi istovească banii cu nesaţii de mineri californieni care au scăpat la filonul de aur. Se anunţa deschiderea altor cafenele şi berării jubilare, inaugurarea altor varieteuri şi teatre.

Pentru cei care nu se avîntau să bată drumul Parisului, trimitea Parisul mărfuri şi sucursale, trupe de teatru, cîntăreţi, dansatori, ultimul model de pălărie, ultimul desen de cravată, ultimul parfum.

Iar dezbinările takiştilor şi cantacuziniştilor din guvern, cu lupta dintre beizadele şi oamenii proaspeţi ai

grăbitelor vremi, răspundeau în altfel de neastîmpăr: o asmuţire nemaipomenită de ambiţii, de uneltiri, de tîrguieli şi de fantastice zvonuri. Mai trecea un stîlp al vechilor conservatori, la Tăkiţă gură de aur, cum îl numeau gazetele pe ministrul finanţelor şi al excedentelor, îngreuind astfel balanţa de partea celor care primeneau ţara. Mai capitula alt suflet şovăielnic, boier scăpătat, cu datorii şi familie

grea. Se mai punea la cale trecerea unei organizaţii judeţene, cu steagul închinat. Bătea un vînt putred, în care au dospit toate poftele.

Boala sărbătoritului suveran era în fiecare zi prilej de născociri atotştiutoare, garantate, băgîndu-l în pămînt înainte de vreme, răstălmăcind la Capşa, la Cameră, la Senat, în gazete, comunicatele medicale; întreţinînd vechea atmosferă cunoscută Bucureştilor din vremea fanariotă, cînd boierimea şi curtenii pregăteau zaveră mare de schimbarea Domniei cu ochii la hogeagurile palatului, să vadă dacă mai iese fum ori nu din iatacul voievodului muribund.

Pe scările palatului de azi, portarul cu lungă haină argintată şi cu barba de vlădică nu mai deschidea uşa la nici o audienţă. La căpătîiul bolnavului, veghea soaţa sa cu părul alb, care trimetea în zadar gazetelor un articol liniştitor, semnat romantic: doctorul Car- men-Sylva — după ce semnase cu acelaşi pseudonim nenumărate cărţi de literatură mălăiaţă şi siropoasă.

Venerabilul Preşedinte al consiliului a deschis Camerele, citind mesagiul regal alcătuit de duşmanul său de moarte, Take Ionescu, ministrul Finanţelor, unde se pomenea tocmai despre aceste finanţe „din cele mai înfloritoare. Socotelile anului 1905—1906 s-au încheiat cu un excedent de peste 43 milioane şi încasările din cele şapte luni ale anului 1906—1907, întrec cu 14 milioane şi jumătate pe cele din anul trecut...” Deci toate se petreceau cum nu se poate mai

fericit, în cea mai fericită ţară a excedentelor.

Într-un birt singuratec şi gospodăresc, Iordache Cumpătă citea în gazeta din acea zi discursul rostit de către suverană şi principii moştenitori, la închiderea Expoziţiei Jubilare. A început de la capăt, un anumit pasagiu focos, după datina excelenţei sale Jean Lahovary, ministrul Agriculturii şi Domeniilor: „Mai ales pentru ţăranii care au venit din colţurile cele mai depărtate ale ţării, şi dintre care mulţi pentru întîia oară vedeau capitala, şi intrau în contact cu minunile civilizaţiei moderne, impresia va fi salutară şi

trainică. Ei au dus în satele lor o concepţie mai largă a vieţii unui popor, o noţiune mai precisă a statului din care fac parte, a neamului din care se trag, şi, trecînd peste orizontul mărginit al satului natal, în conştiinţa lor se va întări ideea patriei celei mari, cu un trecut glorios, cu un viitor strălucit!...”

— Cum, frate? a gîndit Iordache Cumpătă, glă- suindu-şi cugetul tare, ca bătrînii. Cum poate spune una ca asta?... Să-l întreb pe Toader Gliga al meu, despre impresia salutară şi trainică... Şi încă Jean Lahovary e unul dintre cei mai deştepţi şi mai de ispravă oameni din guvern!... Hm! Aista-i tîrgul orbilor şi asta-i ţara surzilor!...

— Aţi dorit ceva? a întrebat chelnerul, ploconin- du-se înaintea domnului senator, care le onora atît de statornic modestul lor birt.

— Nimic!... Aştept cafeaua şi plata...

Un ţigănuş leoarcă de apă, desculţ şi cu pantalonii suflecaţi, făcea ocolul meselor, cu ediţia proaspătă a gazetelor de după-amiază:

— Poftiţi *Hadevărul*, ediţia!... Marele deseurs a domnului menistrului Lahovarului!...

— Fugi de-aici, să nu te-aud cu el! se supără Iordache Cumpătă.

Şi iarăşi s-a uitat la ceas. În sfîrşit minutarele se apropiau de sorocul şedinţei. A plătit, a ieşit prin ploaie, a oprit o birjă cu poclitul ridicat şi, urcînd, a dat glas răzbit, ca pe cîmpurile sale:

— Unde-apuci, bre? Hăisa, bre! Hăisa, la Senat...

2

La Senat, parlamentarii în păr, senatori şi deputaţi, multă lume străină, foială de ziarişti. Se anunţase că va lua cuvînt Premierul, răspunzînd la o perfidă lucrătură a taberei takiste, pe care şi-o luase asupra sa în ajun un orator al opoziţiei.

Cantacuziniştii veneau să asiste la o execuţie a intriganţilor; takiştii la o catastrofă a beizadelelor; opoziţia la cine ştie ce încurcare de iţe care să provoace o criză pe banca ministerială; ceilalţi se mulţumeau să asiste la încă un spectacol jubilar, ca luptele romane de la arenele abia răposatei expoziţii.

În aşteptare, la mesele bufetului, grupuri-grupuri îşi împărtăşeau cele mai proaspete zvonuri ale zilei şi ultimile bîrfeli, cu jerbe de zeflemele, de cuvinte de duh, de anecdote, de paradoxe, de aluzii subţiri.

Jack Medoveanu, care era deputat şi se abătuse pe-acolo, numai ca să-şi întîlnească un prieten, scos din răbdări, luase la forfecat un gazetăraş obraznic cu unii şi umil cu alţii, după om şi împrejurări. Sub privirea lui rece, acerbul pamfletar lepădase ţigara din gură şi zîmbea milog:

— Vă enervaţi inutil, domnule Medoveanu... Nu v-am atacat personal; am atacat un principiu...

— Atît ar mai trebui, să mă ataci şi personal! zbori pe fereastră, băiatule!

— Nu uitaţi, domnule deputat, că scriu la un ziar democrat şi că libertatea presei e sacră... Am discutat ideile dumneavoastră, prin prizma principiilor democrate pe care le apără ziarul nostru democrat...

— Bine, băiatule! Cînd o fi ţara aceasta la cheremul democraţiei dumitale, atunci vei veni dumneata în locul meu să reprezinţi ţara... Pînă atunci, nu mi te băga în suflet... Nu mă confunda cu Take

şi cu Bă- dărău... Mai plimbă-te pe culoare.

— Dar ce avuşi cu dînsul, monşerrr? întrebă Laurenţiu Sarandà, pipăind o havană şi ascultînd la ureche, cu plăcere, sunetul moale al foilor. E un băiat gentil şi cu idei foarte moderne. Tocmai tu, Jack, campion al civilizaţiei occidentale, să-l maltratezi!... Ce-avuşi cu el?

— Ce pot să am cu ăsta? răspunse cu o întrebare Jack Medoveanu, ridicînd cu două degete din gunoiul scrumierei un muc de ţigară şi lepădîndu-l îndărăt.

Ce pot să am cu mucurile de idei, culese din scuipătorile democraţiei apusene?

— Atunci de ce l-ai rrrepezit? Ne face unele servicii preţioase.

— Plătite! Mersi! Nu plătesc!... Lasă să-i plătească Take din excedentele lui bugetare... Pe mine să mă slăbească... Să se spele pe dinţi, atît îi cer!... Să nu-mi sufle în nas duhoarea lui, sub cuvînt că-i parfumul democraţiei.

Laurenţiu Sarandà a vrut să mai rostească o vorbă întru apărarea pamfletarului democrat, care nu se spală pe dinţi. A tăcut însă. Se ivise Premierul, la braţul unui om de casă, voinic, arătos şi sever.

Se deschisese o pîrtie largă, lăsîndu-i să treacă.

Preşedintele Consiliului discuta foarte preocupat, cu barbetele albe şi lungi frumos pieptănate, cu părul alb despărţit în cărare: figură impozantă de bătrîn, care purta în stema familiei blazonul porfirogeneţilor bizantini şi al casei de Valois.

Discuta grav, gesticula cu o mînă, părea adîncit în teribile probleme de stat, nu mai zărea pe nimeni şi nu ridica ochii să răspundă la saluturi, dar nu se despărţea de braţul care-l ţinea din scurt. Comedia nu mai avea pe cine să înşele. Venerabilul şef al partidului conservator şi al guvernului pătimea de o ciudată sminteală locomotorie. Picioarele odată pornite îl duceau razna, după pofta lor, în linie dreaptă; încît înainte de a conduce partidul boieresc şi ţara, avea el nevoie de un cîrmaci, ca un prunc, care nu poate

scăpa în stradă fără protecţia guvernantei.

Jack Medoveanu l-a privit din urmă şi a rostit, bombîndu-şi în vesta gri de fantezie pieptul robust:

— În definitiv, poate că individul de adineaori avea dreptate, cu democraţia sa... În mîinile cui sînt destinele ţării?... Prin rotaţie!... Cînd Nababul, pe care-l duc picioarele unde nici nu gîndeşte capul... Dacă-l scapă Neniţescu de brat, e în stare să meargă direct pînă la Vladivostok!... Cînd Mitiţă Sturza, cu degetul lui magnetic şi cu mania pravoslavnică de pupă-

mîna, pupă-icoane, pupă-talpa... Am citit o depeşă că ar fi fost primit ieri în audientă, la sultan, la Constantinopol. Pariez că a pupat papucii sultanului, mîna vizirului şi dacă nu l-aş şti pudic, şalvarii cadînelor din harem... Aceştia fac cu rîndul la rotativa guvernamentală, în loc să se odihnească într-un azil şi să joace tabinet sub supravegherea gardienilor!... Iar cînd nu sînt dînşii, e Petrache Carp, cu faimosul său manşon. Cel puţin, făcînd abstracţie de originalităţile şi paradoxele sale, îi rămîne inteligenta mai tînără decît a noastră, a tuturor.

— Înclini spre dînsul? întrebă Laurentiu Sarandà, bănuitor, ca după moravurile unui timp cînd trecerile dintr-o tabără în alta se săvîrşeau prin surpriză, peste noapte. Răspunde, traditorrre! Traditorrre!...

— Nu înclin spre nimeni. Sînt un om liber... Ca prietenul acesta al nostru mai în vîrstă, domnul Iordache Cumpătă, care tace, surîde în barba sa lată şi ne judecă...

Iordache Cumpătă a protestat moale:

— Cum, frate, cum să vă judec? Ce cădere am eu?...

— Căderea omului care îşi îndeplineşte o misiune pe pămînt... Cultivi cîmpul, îţi creşti copiii... Pe cînd noi?... Trăim o viată de diletanţi... Buni la toate şi buni de nimic...

— Eu sînt un om de la ţară!... dădu Iordache Cumpătă, aceste elogii, pe socoteala obîrşiei şi îndeletnicirilor sale.

— Vii de la ţearrră? voi să afle Laurentiu Sarandà. Ei, ce spun ţerrranii, monşer?

— Spun multe, dar nu bune, coane Laurentiu.

Laurentiu Sarandà a scos ţigara din gură, lărgind ochii a sinceră surpriză:

— Dar ce mai vorrr, monşer? An excepţional! Recoltă excepţională!...

— An bun şi recoltă excepţională pentru noi, cu pămînturile, coane Laurenţiu. Pentru dînşii, a însemnat muncă mai multă şi corvezi mai grele...

— I-a plimbat guvernul la Expoziţie... Ce mai vor?

— Rău i-a plimbat, coane Laurenţiu. I-a plimbat ca să le deschidă ochii şi să-i pună pe gînduri. Se mişcă ceva la sate...

— Ce poate să se mişte, monşerrr? Şi pentru ce?... N-ai ascultat conţinutul mesagiului regal? Guvernul pregăteşte asigurarea vitelor...

— Pe care nu le are ţăranul.

— Cum nu le are?

— Tot din document oficial se vede că nu le are. Dintr-o numărătoare oficială... De la şaizeci şi patru pînă acuma, numărul vitelor ţărăneşti s-a înjumătăţit... Ca să nu mai pomenim de rasa lor, care s-a corcit şi s-a ticăloşit, s-a-nchircit, de ţi-e milă să te uiţi la nişte mîţe înhămate la căruţe şi înjugate la plug.

— Exagerezi, monşerrr!... Pe urmă, uiţi încă un punct important din mesagiul regal!... Guvernul va preparrra o lege pentru a uşura obştiilor săteşti condiţiile cu care statul să le poată arenda moşiile sale. E o dorrrinţă expresă a regelui. Ce mai vorrr?

— Vor mai mult pămînt şi mai puţine legi, coane Laurenţiu.

— Dar vorbeşti ca Stere, ca Haret, ca Iorga, Gherea, monşerrr!... se aprinse Laurenţiu Sarandà, frămîntîndu-se pe scaun. Cum poţi să faci asemenea declarrraţii, dumneata marrre proprietar? Vorbeşti ca fleacul de adineaori, pe care l-a luat Jack la rost!

— Este o diferenţă! luă aminte Jack Medoveanu. Fleacul de adineaori flecărea ca să flecărească. Îşi făcea meseria... Uneori, impresia domnului Cumpătă o am şi eu. Nu privim destul de serios situaţia clasei ţărăneşti şi ne subminăm astfel clasa noastră... Poate că ar trebui să dăm extindere ideilor din cartea pe care-a scris-o ginerele domniei sale, prietenul meu de la Paris, Dimitrie Petreanu... Sînt o sumă de soluţii practice, pentru ameliorarea micii agriculturi şi pentru ameliorarea marii agriculturi...

Laurenţiu Sarandà, care-şi risipise jumătate din averea sa şi din zestrea soţiei în neizbutite inovaţii agricole, încuviinţă cu elan:

— Bine spus, monşerrr!... Dimitrie Petreanu e ginerele dumitale, iubite Cumpătă?... Dar te felicit! N-aveam idee. A scris o carte excelentă, un adevărat catehism al plugarrului!... Să obţinem un fond de la Jean, de la Grigore, pentru o ediţie populară, s-o difuzăm la sate, să inaugurăm o errră nouă... Ia tu iniţiativa, Jack!... Iubite Cumpătă, mi se pare mie ori nu eşti entuziasmat deloc?

Iordache Cumpătă vorbi lat:

— Iaca nu!

— Nu se potriveşte practica dumitale cu ideile din carte?

— Nici nu mă gîndesc la una ca asta. Ginerele meu e om de învăţătură, umblat prin lume, cu mintea deschisă la schimbările şi îmbunătăţirile de aiurea. Om ca dumneata, coane Laurenţiu, şi ca domnul Medoveanu!... Ce scrie el acolo bine scrie... Dar nu-i carte pentru ţărani... Ca să trimiţi asemenea carte la sate, mai întîi se cere ca acele sate să ştie a ceti... Şi nu ştiu. Asta-i una! A doua-i că în învăţăturile de acolo se spune cum şi cînd să ari la vreme, cum şi cînd să prăşeşti şi să seceri la vreme, cum şi cînd să culegi rodul cîmpului la vreme. Se mai spune cum să îngraşi pămîntul şi cum să-l laşi să se odihnească... Tare bune învăţături!... Numai că ţăranul nostru n-are ce pămînt să îngraşe şi să-l lase la odihnă. N-are de loc!... N-are nici vremea cînd să are, să samene, să prăşească şi să secere, după frumoasa învăţătură din carte... Nu-i lăsăm noi vremea asta; nu i-o lasă vechilii şi arendaşii, cînd noi stăm aicia să facem şi să desfacem legi... De ce să n-o spunem cinstit?... Încît deocamdată, nu de carte pentru plugărie au nevoie sărmanii satului. De pămînt, coane Laurenţiu! Şi de-o cît mai grabnică întocmire omenoasă a învoielilor agricole. Robie pecetluită de legi şi de regulamente; de legile şi regulamentele noastre!... Au şi dînşii drept la pămînt, adică la viaţă, fiindcă pămîntul e viaţa lor...

— Vorbeşti ca un instigator de-ai lui Harrret, iubite Cumpătă.

— Atunci şi sfînta Evanghelie samănă instigaţie la sate. Că după sfînta Evanghelie, iară nu după îndemnurile lui Spiru Haret îşi cere şi ţăranul dreptate şi partea lui la viaţă...

— Monşerrr! Evanghelia recomandă resemnare!

— Ştiu! zîmbi blajin Iordache Cumpătă. Sfînta Evanghelie e de partea noastră... Îi mîngîie pe cei lipsiţi de bunurile pămînteşti, făgăduindu-le răsplată răbdării în ceruri... Dînşii s-aştepte viaţa viitoare, iară noi să ne îndestulăm cu astalaltă, pămînteasca... Aşa tălmăceşti dumneata Evanghelia?

— Mmm! se codi să răspundă Laurenţiu Sarandà. În Evanghelie se află cîte un pasagiu convenabil pentru fiecare. Am degenerat cu discuţia la interpretări teologale, ca Mitiţă Sturza... Să ne întoarcem la întrebarea mea... În concluzie, dumneata crezi aşadar că ţerrranul are motiv să fie nemulţumit, chiar după asemenea an agricol excepţional?

— Are zeci de motive, coane Laurenţiu. Noi pierdem vremea vorbind ca fariseii aici şi amăgindu-ne cu legi, pe care noi le facem şi noi le votăm... Dincolo de halta Chitilei, mai este altă ţară... Gîndeşte şi dumneata cum ajung legile la cei din bîrloguri şi ce mai rămîn din ele, chiar cînd nu-s aşa de netrebnice cum îs roadele lor... Gîndeşte cine le aplică şi într-al cui folos le aplică...

— Exagerezi, monşerrr! Nu mai rămîne decît să te văd cot la cot cu Haret... Sau

poate te-a convertit Stere, ca să cazi din lac în puţ?... Hai? Eşti independent, dar independent cam liberrral? Şi încă liberrral generrros!...

Iordache Cumpătă a socotit de prisos să răspundă.

Era departe de mania bănuitoare a colegului de Senat, căruia i se năzăreau numai transfugi, trădători, mărunte şi deşarte maşinaţiuni politice. Ochii lui albaştri şi bătrîni vedeau ca într-o perdea de negură o lume despre a cărei fiinţă nimic nu pătrundea pînă aici.

Vedea norodul colibelor de unde venea el. Şi alt norod, al colibelor din Dărmăneşti, din Stănişoara, din Prigoreni, din Tîrnăuca, din zeci şi zeci, din sute de alte sate, unde în ceasul aceia începe a se lăsa amurgul turbure şi toţi intră în vizuini. Plouă mocnit afară, latră un cîine, scîrţîie un car întîrziat, mugeşte o vită fără culcuş, miroasă a fum... În întunericul de acolo fără opaiţ, Doamne, ce deznădăjduită răfuială clocesc pentru dreptatea lor, Doamne?

Jack Medoveanu, cu degetul prins în buzunarul de sus al vestei, rezemat de spătarul scaunului, drept, voinic, musculos, elegant în costumul bleumarin de stofă englezească, de-o tinereţe insolentă pe care n-o biruiau anii, privea la altceva, cu alte gînduri.

Cuvintele bătrînului din ţinutul de Neamţ lucrau în el, măcar pentru scurtă durată, superficial, ca într-un om care începea multe cu entuziasm şi dezinteresare, fără cuvenita răbdare să le ducă la capăt. Se uita la reprezentanţii clasei sale, cenzitare: gîrbovi cu bărbi şi favorite mucegăite, chelii brobonite de sudoare, moşnegi slabi în bălămăli, umblînd gelatinoşi printre mese, moţăind pe scaune, vorbind fonf şi gargarisind cîte un hohot de rîs sinistru în danturile falşe. Tristă galerie! Lugubră galerie! Moaşte şi arătări de strigoi, în ţintirime...

Îl încercau hotărîri nelămurite: poate să înjghebe un grup inimos la Cameră în afară de partide, pentru a curma cu făţărnicia legilor care împilau ţăranii sub cuvînt că le uşurează soarta, poate să lărgească şi să sprijine gruparea celor

cîţiva senatori de aci, Co- drescu, Georogeanu, Economu, Colibăşianu, Pleşo- ianu, Cumpătă, care tot aşa, dincolo de partide, se străduiau cu timiditate să pună la cale un proiect, pentru a arenda sătenilor moşiile statului şi ale aşezămintelor. Erau izolaţi, nu-i lua nimeni prea în serios; cu sprijinul şi cu legăturile lui, de îndată iniţiativa înăbuşită în indiferenţă ar izbucni cu vîlvă. Îl ispitea asemenea faptă, nu din milă pentru obijduiţi ori din vreun calcul politic. Ci din nevoia de a mai

zădărî încă o dată prejudecăţile lumii sale, ca un sport, ca atîtea alte isprăvi bune şi rele, cu care îşi umplea viaţa, în care îşi risipea averea şi de douăzeci de ani scandaliza capitala. L-ar fi mulţumit o singură recompensă: stupoarea, neputincioasa indignare, alarma gîrbovilor mucigăiţi, panica semănată în lugubra galerie de cadavre mumificate. Dar hotărîrile vagi şi fugitive n-au avut cînd prinde consistenţă. Zbîrnîitul soneriei şi uşierii cu verigi de metal la gît vesteau deschiderea şedinţei.

Venerabilul Preşedinte de consiliu, purtat de braţ ca să nu apuce direcţia spre Vladivostok, lua solemn loc pe banca ministerială, gata să spulbere netrebnicile născociri, fără temei, care nu puteau turbura armonia celui mai omogen guvern, în anul celor mai pioase serbări jubiliare şi în ţara celor mai strălucite excedente bugetare.

— Nu intri să-l asculţi, monşerrr? întrebă Laurenţiu Sarandà, ridicîndu-se.

— Am trecut de vîrsta cînd mă amuzam privind cum respiră mecanic, păpuşile de ceară, în vitrinele de panoptic... Garson, o maderă!

3

În seara aceleiaşi zile, Jack Medoveanu lepădă în mîna garderobierei paltonul căptuşit cu mătasă, fularul alb, jobenul, bastonul cu mîner de galuchat, mănuşile mototolite.

Rămas în frac, nu-şi aruncă ochii în oglindă.

N-avea nevoie.

Totul era turnat pe dînsul, ca în cea mai desăvîrşită gravură a jurnalelor de modă.

A sprijinit cu o curtenie ironică braţul celebrei Lily Demetriadis. A trecut printre mesele restaurantului de noapte, cu fruntea sus, zîmbitor, nestînjenit de privirile în care se amestecau admiraţia, invidia, scandalizarea. Era însurat, avea fată de curînd măritată, avea părul argintiu — şi nu se sfia să apară la braţ cu
asemenea femeie!

Doi chelneri în frac şi Xavier, noul maître d'hôtel adus înadins de la Paris, de la Prunier, pentru clientela anului jubiliar, cu leafa unui preşedinte de Curte de Casaţie; îi deschideau calea spre estrada rezervată lîngă orchestră, cu flori pe masă şi butelii de şampanie în frapierele de argint.

Un cor de şuşoteli a murmurat în dialectul franco- romîn al locului şi al publicului, exprimînd păreri deosebite:

— *C'est trop fort!*[1] Mîine o să ne-o aducă la masă, nebunul!

— Ori ce-ai spune, *toujours jolie*[2], Lilica noastră, sireaca! *Heureux homme de posséder une telle femme!*

— *Il est détraqué, ma parole!*

— *Comment peut-il s'afficher avec o Lily Deme- triadis?*

— *Ca, je me le demande!*

— *Mais, ce n'est pas du nouveau, mon cher!... Tout ce qu'il fait c'est par orgueil!...*[3] Nu-l cunosc de ieri, de-alaltăieri... *Il n'a pas le gôut du vice. C'est*

[1] E culmea!

[2] ...tot nostimă...

du chiqué!... Comme toujours il espère arracher l'ad- miration de ses semblables par le scandale!...

— En tout cas, elle est épatante, rette femme-là!

— Plutôt, cette grue-là...

— Ne fais pas l'innocent[1] şi mărturiseşte că ai vrea să fii în locul lui Jack...

— Bineînţeles şi cu milioanele lui...

— Parbleu!

Şuşotelile însă, oricît de indignate, amuţeau cînd Jack Medoveanu îşi pleca privirea din treacăt, printre gene, de sus.

Cei cu soţiile alături, se prefăceau foarte atenţi la consultarea listei, ca să nu salute. Ceilalţi, care se aflau numai între bărbaţi, exagerau salutul admirativ.

În urma femeii plutea ca o trenă parfumul violent; iar în această trenă, mai puţin glorioşi, Lily Demetriadis tîra după dînsa amicii lui Jack; doctorul Radu Strigolniţa şi deputatul Dincă Stoiculescu, Bombonel Asan şi Mihail Tăut.

Veneau cu toţii de la prima reprezentaţie a primului turneu de trupă pariziană. Jack Medoveanu i-a confiscat

---

[3] Ferice de bărbatul care posedă o asemenea femeie!

— E smintit, pe cuvîntul meu!

— Cum poate să se afişeze cu o Lily Demetriadis?

— Asta mă întreb şi eu!

— Dar, nu e ceva nou, dragul meu! Tot ce face e numai din orgoliu!...

[1] Nu-i place viciul E o comedie! Ca întotdeauna speră să smulgă admiraţia semenilor săi prin scandal.

— În orice caz e grozavă această femeie.

— Mai curînd, această cocotă...

— Nu face pe sfîntul...

din sală. La capriciile lui nu exista împotrivire. S-au supus, însă mai la îndemînă s-ar fi simţit într-un salon separat, la adăpost de iscoada privirilor.

Jack le-a indicat scaunele, imperativ:

— Michel, tu aici, la dreapta lui Lily! Şi tu, Dincă, la stînga!...

Lily Demetriadis îşi dezbrăcă în mîinile lui Xavier mantoul alb, de hermină, cu o încetineală savantă şi voluptoasă.

În rochia de teatru, larg decoltată, roz-pal, au sclipit toate luminile candelabrelor. Mai sclipeau ca într-o vitrină de bijutier, inelele şi brăţările, diadema din păr, cerceii, triplul colier de perle, la gît.

— Are trei moşii pe dînsa numai în juvaiericale, mă tată! a exclamat naiv, în celălalt capăt al restaurantului, un provincial fascinat de scînteietoarele focuri.

— Şi mai are de vreo două ori pe-atîtea în cutiile căptuşite cu pluş, acasă! l-a iniţiat prietenul, bucu- reştean, care urmărea prin oglindă mişcările de pe estradă unde ţinteau acum toate privirile.

Femeia surîdea suav cu cea mai delicioasă dantură din Bucureşti şi se uita peste capete cu ochii cei mai candizi: ochii în care nu se petrecea nimic.

— Nu vrei să stai lîngă mine, Jack?

— Chiar tablourile celor mai delicaţi maiştri, cîştigă în perspectivă, de la distanţă! a răspuns sibilin şi ironic, Jack Medoveanu.

Ea a surîs fără să priceapă, divin.

Era într-adevăr frumoasă ca un tablou; dar ca un tablou pictat cu graţia fadă a lui Boucher, din culori dulci, de şerbet, din contururi vaporoase, din linii de-o moliciune catifelată, pentru capacul cutiilor de bomboane fondante.

Nu ştia nimic, nu gîndea nimic, nu înţelegea nimic: surîdea divin.

Şi ceea ce depăşea înţelegerea altora, era destinul său pentru care nu făcuse şi nu făcea nimic.

— Asta s-o crezi tu! protestă provincialul, auzind din gura prietenului asemenea năzdrăvane păreri. Un pui de femeie care a scos din minţi pe atîţia şi a tocat atîtea averi, trebuie să aibă un cap diavolesc, mă Georgică!

— Aci, te înşeli. N-are nimic în cap.

— Cum se explică atunci?

— Am să-ţi explic...

Prietenul iniţiat în tainele capitalei, s-a uitat o clipă la fostul coleg de şcoală, rămas să mucigăiască în provincie. Întîia oară îşi dădea seamă de distanţa căscată între dînşii, în cîţiva ani.

El venise în capitală, pospăia ceva gazetărie, cocheta cu democraţia şi cu poporanismul, legase cunoştinţi, trecea drept un băiat cu viitor. Cam tomnatec băiat, dar de viitor!

Celălalt, era de pe acum un trecut. După doi ani de facultate se însurase cu o fată de podgorean. Lăsase Universitatea

pentru podgorie. Se sălbătăcise şi dădea îndărăt. Cînd i-au crescut atîţia peri? Niciodată n-a văzut el, pe-o suprafaţă atît de limitată ca a unui obraz omenesc, atîtea smocuri de păr: musteţi stufoase, sprincene stufoase, negi cu păr, sub buza de jos alt smoc, pe care vizitiii îl numesc muscă. Ochelari cu şnur gros, cărarea adusă pe frunte, gulerul larg

să încapă trei degete între gît şi ştaiful călcat de spălătoreasă, acasă, la vie, fără lustru. Hotărît, fostul coleg dădea vertiginos îndărăt!...

Iar el, avînd darul de a istorisi cu patos şi vervă, îşi exagera însuşirile de şuetar, ca să-şi epateze prietenul:

— Să-ţi iau istoria de la început şi să te scutesc de numele unora şi altora... Ţie n-or să-ţi spună nimic! De altfel, nici nu mai au vreo importanţă... Aparţin trecutului... Imaginează-ţi o fată de cîrciumar, cu oarecare stare, din cartierul Foişorului de foc... Fată curăţică, nostimă, prostuţă, cu patru clase primare... La cincisprezece ani îi apare Făt-Frumos, sub chipul unui ofiţer de cavalerie... Cum putea să reziste?... Fuge la superbul cavalerist. De la ofiţer, după trei luni, fuge la un fecior de bancher. De la feciorul de bancher, trece la un bancher sadea... Acesta e primul capitol... Iar de atunci, şi-o smulg unul altuia, mari proprietari şi odraslele lor, proaspeţi petrolişti şi furnizori ai armatei, moştenitori din os domnesc şi foşti administratori îmbogăţiţi din falimentul stăpînilor, bătrîni ramoliţi şi candidaţi la consiliile judiciare, băieţaşi abia scăpaţi de sub epitropie...

— Dar de unde-i găseşte, mă Georgică, mă? se miră podgoreanul îngrijind de paharul prietenului.

Celălalt a sorbit vinul, a făcut semn chelnerului să Schimbe altă sticlă în răcitoare (plătea provincialul), a privit zîmbind la smocurile de păr de pe figura fostului coleg şi a răspuns, după o calculată pauză:

— Nu-i caută şi nu ea îi găseşte, iubitule! Ăsta e hicul! Vin dînşii s-o caute... Toţi, pe cîţi ţi i-am numărat, toţi s-au ruinat pentru dînsa, au purtat-o în străinătate, au şlefuit-o, au stilat-o, i-au cumpărat casă, moşie, cupeuri, automobil, au instalat-o în mobile autentice de stil aduse direct de la Paris şi plătite cît nu încasezi tu pe recolta din cinci ani, au încărcat-o cu bijuterii şi i-au importat, tot direct, din Rue de la Paix, toaletele cu duzina, într-un singur sezon, fiindcă nu poartă de trei ori aceeaşi rochie...

— Şi ce face cu ele? se interesă nătîng podgorea- nul, cu gîndul la rochiile nevestei schimbate odată la trei ani.

— Ce să facă? Le leapădă, le-aruncă, le dă cadou slugilor... În această privinţă e cea mai dezinteresată femeie. Şi nu numai în aceasta. În toate privinţele!... Nu există nici cea mai mică premeditare în cariera sa... Surîde, precum o văd prin oglindă... Surîde şi toţi se ruinează pentru surîsul ei, într-un fel de întrecere, o contagiune de gelozii şi de vanitate, o bolnavă supralicitare de vanităţi, fără ca dînsa să arate nici o mirare şi, aş putea spune, fără să participe direct la tot ce i se întîmplă... Le acceptă toate, pasivă, fiindcă toate-i vin de la sine... De ce s-ar osteni în vreun fet?... Se osteneşte vanitatea bărbaţilor pentru dînsa... Să şi-o răpească unul altuia, să-l înlăture unul pe altul, să-i aparţină lui în văzul şi în ştiinţa Bucureştilor... O concurenţă între masculi care durează de zece ani. Ea ronţăie averile unora şi altora, cu inocenţa fetiţei care crănţănea bomboanele sticloase din

rafturile prăvăliei părinteşti, cînd kir Sotir Dumitrakis cinstea jumătăţile de tulburel cu muşteriii. Ronţăie şi surîde, cum o văd eu prin oglindă, cu cea mai adorabilă candoare...

— Dacă-i aşa cum o zugrăveşti tu, e ca o piază ieşită în calea omului, mă Georgică!...

Prietenul bucureştean a răsucit piciorul cupei de cristal între degete, pe faţa de masă. Pregătea o încheiere, care îi plăcea şi lui, fiindcă se potrivea cu imaginea unui crepuscul de clasă.

Îşi pipăi lavaliera, dregîndu-şi glasul, apoi a dat drumul tiradei nu lipsită de o sinceră convingere:

— Eşti cam pe-aproape!... În începutul acesta de leat şi în sfîrşitul acesta al neamurilor de latifundiari, a răsărit ca un flagel inconştient de puterea rea din ea, grăbind surîzător şi senin, stingerea încă a cîtorva vlăstare de boieri vechi şi de boieri noi!... La bătăile cu flori de la Nisa, de trei ani în şir, echipagiul ei cîştigă premiul întîi. Cum observi, a devenit întrucîtva
o glorie naţională, după chipul şi asemănarea ţării... N-am rămas mai prejos de Paris, măcar cu aceasta... Parisul are o Lyana de Pougys şi la belle Otero! Noi o avem pe Lily Demetriadis!... Şi le bate pe terenul lor, la dînsele acasă... Îi apare fotografia în ziarele pariziene, echipagiul împodobit cu flori; frumoasa, şarmanta moldo-valahă!... Iar în timpul cît ea primeşte în gingaşele-i mîini cupa premiului întîi la bătăile cu flori; alături la Monte-Carlo, în fiecare din aceşti trei ani, alt companion îşi pierde

ultimii pumni de napoleoni, dintr-o avere ştearsă cu paleta crupieriior de pe tabloul latifundiilor din Moldo- Valahia noastră... Nu-i flagel? Biciul lui Dumnezeu!... De fiecare dată, în trei ani, s-a întors singură în ţară, după ce-a lichidat un om şi o avere. N-a avut de aşteptat nici douăzeci şi patru de ore. Îndată s-a înfăţişat altul, să-i ofere viaţa şi averea. Nu-i caută. Nici nu-i trece prin cap aşa ceva. Vin singuri, cum sînt atrase insectele de florile carnivore...

Comparaţia i-a plăcut.

A repetat-o, după ce-a coborît paharul de la buze:

— Aceasta-i, mă Iancule! Ai auzit tu despre plantele carnivore?... Undeva, la tropice, la ecuator, cam pe-acolo, sînt asemenea flori de culorile cele mai suave, cu parfumul cel mai suav şi cu mierea cea mai suavă în potir... Intră insecta? Gata! Se-nchide potirul, mormînt!... Mormîntul unei clase şi al lumii pe care o vezi. Peste o jumătate de veac, peste un veac, cine dintre cei de-atunci, vor mai putea să creadă cum a pierit această lume din jurul nostru?... Li s-ar părea basme, absurde născociri!... Totuşi imperiul roman, cît era el de puternic şi de faimos, nu s-a dat gata, singur, în cincizeci de ani? Putred pe dinlăuntru, l-a suflat vîntul, parcă nici n-ar fi fost... Roma aroganţilor patricieni, a palatelor şi a termelor, a piscinelor şi a amfiteatrelor; Roma lui Luculus, a rafinatelor banchete, a seducătoarelor curtizane cu şi mai rafinatele voluptăţi zugrăvite de Petronius, s-a pustiit prefăcută în ruini peste care creştea iarba.

Într-o jumătate de veac, nici o urmă din tot fastul familiilor cu titluri şi privilegii nobilitare; din toată fosforescenta acelei lumi intrată în descompunere... Cum a dispărut? Unde a dispărut? Ce mormînt a înghiţit-o? La ce i-au folosit avertismentele lui Ju- venal şi Marţial? Avertismentele lui Tacit?... Începuse a muri; iar convulsiile agoniei le confunda cu irezistibile revărsări de energie, de vitalitate, mai simţind şi nevoia să le ofere în spectacol. Şi nici cînd a sfîrşit de murit nu-şi dădu seama că murise. La fel cu proba de faţă şi cu ilustrele cadavre prezente... Citeşte istoria, amice, cînd termini treburile de la podgoria ta!... E mai pasionantă decît un roman sen- zaţional.

Prietenul provincial, stăpînit de alte preocupări, şi-a sucit gîtul în ştaiful tare şi larg al gulerului, ca să privească mai îndelung la floarea carnivoră. Era un soţ model, gospodar grijuliu, cumpănit la pungă; de şapte ani se trudea în economii cu nevasta să înjghebe capital pentru a cumpăra o vie vecină, de treizeci de pogoane, un chilipir; dar ca o nebunie contagioasă pătrundea şi în el nebunia altora. Nu s-ar fi dat în lături de la potirul care se-nchide mormînt, chiar dac-ar fi să-şi piardă nevastă, casă, vie, chilipirul podgoriei vecine, viaţa. Parcă toate nu mai aveau nici o însemnătate.

Arcuşul vioristului îi mergea la inimă. Mîna purtată la frunte, la obraz, a pipăit negii, smocurile de păr, şnurul ochelarilor. Ar fi vrut să le lepede toate ca pe o mască, să răsară deodată, de dedesubt, cu chipul studentului din anul

cînd s-a logodit şi era să-şi facă seamă pentru dînsul, fata unei tutungeriţe amorezată nebună, cum n-a mai cunoscut el patimă de-atunci.

Ştergîndu-şi broboanele de năduşală, a întrebat:

— O dăm pe şampanie?

— Cum vrei...

— Alege tu, mă Georgică. Şi mai zi...

— Ce să mai zic? Am isprăvit toată povestea... O continuă viaţa... Priveşte şi înţelege!... Mai vino prin Bucureşti, să-ţi istorisesc urmarea peste patru-cinci ani...

— Adică Jack Medoveanu, pe care-l cunoaşte toată ţara de om deştept...

— Şi nebun! obiectă prietenul.

— Bine... Şi nebun!... Adică un Jack Medoveanu, din singele Medovenilor de pe vremea lui Matei Basarab, cu averea lui şi cu legăturile din lumea lui, la vîrsta lui, merge şi el pe urmele celorlalţi? Ca un Ca un...

— Ca un guguştiuc, vrei să spui? îl ajută Geor- gică, punînd la contribuţie vocabularul mai pitoresc al capitalei. Ei bine, aci povestea se schimbă!... La sfîrşitul iernii trecute, Jack Medoveanu a suflat-o din- tr-un capriciu, unui tinerel care-şi cheltuia zgomotos şi fanfaron o moştenire caldă încă... A fost pentru el o joacă... Aşa cum îl apucă într-un an cursele de cai, în altul colectele pentru războiul burilor din Transvaal sau automobilul... Şi a fost o joacă mai crudă decît a bănuit-o... Tinerelul s-a împuşcat teatral, pe scările ei, în clipa cînd scobora treptele să plece la plimbare, la Şosea... Se spune că Medoveanu l-a ridicat, l-a dus la spital, a asistat la agonia lui, a

adunat toţi medicii din Bucureşti, să-l scape... Inutil. Pînă seara a fost gata... Încă o musculiţă la activul florii carnivore!... De atunci, nu mai înţeleg... Am pierdut firul... Pe Medoveanu, greu să-l priceapă cineva, unde merge şi unde are s-o sfîrşească... O ia, o lasă, se plimbă cu dînsa, iar nu se mai plimbă cu dînsa... Ce zici de şampanie? Roederer 1884!...

După efectul desăvîrşit al povestirii, rîvnea acum şi la autoritatea de fin cunoscător în vinuri, deşi a ales de pe listă butelia cea mai scumpă, fără vreun alt criteriu. Aştepta o entuziasmată încuviinţare.

Însă prietenul podgorean lăsase paharul neatins.

— Zici că l-a ridicat Medoveanu şi l-a dus pe braţe?... întrebă cu un glas ciudat. Şi ea ce-a făcut? Ce făcea?... L-a plîns?...

— De unde să ştiu eu? Ştii că eşti curios! Asta-i poveste veche, mă Iancule dragă...

Pe obrazul lui Iancu, invadat de negi cu păr şi de alte smocuri de păr, se zugrăvise ca o mare deznădejde. Îl înţelegea prea bine pe tinerelul care s-a împuşcat teatral, pe scările unde cobora Lily Deme- triadis.

Ar fi vrut să se afle în locul tinerelului aceluia, să-l ridice Jack Medoveanu pe braţe şi să nu-l mai scape nici un medic din Bucureşti. Cel puţin şi-ar fi dat moartea, după ce-a trăit cu adevărat o jumătate de an, o lună, o săptămînă, o noapte... Şi în chipul cel mai netrebnic îi stăruia o singură amintire; cum îşi leapădă seara nevasta, bluza şi rochia, juponul decolorat şi cămaşa cu subsuorile transpirate, după ce s-a întors din vie şi a inspectat cotineţele păsărilor. Miroase a păsări, a cîini, a bucătărie, a sudoare... Are şi ea un neg cu păr în obraz pe care şi-l tunde. Degeaba-l mai tunde!

— Şi ea s-a dus la mormîntul lui, i-a pus o floare?

— Mă! Pentr-un podgorean, eşti slab la băutură, mă Iancule... Te-a dat gata!...

Iancu, podgoreanul cel cu gulerul larg şi tare ca un ştaif, cu nenumăraţi negi păroşi şi nenumărate smocuri care nu-i lăsau trei centimetri de pieliţă plivită în obraz, a zîmbit cu milă de prietenul bucureştean.

4

Lily Demetriadis surîdea serafic.

Surîdea celor auzite fără să le înţeleagă, sălii de restaurant şi oglinzilor; lui Xavier, chelnerilor şi bietului picol încremenit în extaz cu şervetul pe mînă. Surîdea lui Jack Medoveanu din capătul opus al mesei şi lui Todiraş, primul viorist, regele balaoa- cheş al arcuşului, care de cînd a intrat cînta cu ochii la dînsa, numai pentru dînsa, romanţele ei.

Surîdea tuturor şi neantului.

„Mai ales neantului surîde!” — a gîndit Jack Medoveanu cu răceală, storcînd lămîie peste stridiile cărnoase de Ostanda, primul transport din acel an.

A privit la ea; a privit la Mihai Tăut.

Pe urmă, a coborît ochii la molusca vie, care se contracta în spasm gelatinos sub zeama acră de lămîie şi pişcăturile piperului... Chipul viril, încă tînăr, frumos, precis sculptat, se desfigură într-o sclipire de răutăcioasă satisfacţie.

Era greu de lămurit dacă savurează convulsiile vietăţii de mare pe care se pregătea s-o deguste pal- pitînd încă, ori urmăreşte cu sarcasm, altă voluptate, mai enigmatică şi mai crudă.

— Ce e cu Michel? a întrebat Radu Strigolniţa, doctorul. Nu-l mai recunosc!... De ce nu l-ai chemat lîngă noi?

— Lasă-l în pace!... Probabil că mai face un roman.

Jack Medoveanu a vorbit cu aparentă indiferenţă, preocupat numai de duzina sa de stridii.

Regreta însă că distanţa îl împiedică să audă ce poate îndruga atît de elegiac, în şoapte şi suspine, un om care i se plîngea acum o lună jumătate că tot ce

i-a rămas în viaţă, e numai cenuşă, cenuşă, cenuşă...

— Nilul! îngîna cu tremolo Mihai Tăut, sentimental ca un licean. Imaginezi, doamnă, ce-ar însemna o noapte pe Nil?... Aci, vîntul şi ploaia de toamnă şi mîzga urîtă pe străzi... Acolo albastrul de acuarelă al cerului!... Piramidele! Sfinxul care priveşte cu ochii lui de piatră, nisipul deşertului de şase mii de ani...

— De şase mii de ani?

— Poate chiar de mai multe mii de ani... Poate de şapte...

— De şapte mii de ani?... ciripi Lily din nou întrebarea, alintîndu-şi graţios cu degetul mic, lianele triplului colier de perle balansat în jurul gîtului, pe sînii larg decoltaţi.

Mihai Tăut ezită o clipă, cu îndoială în precizările sale, cronologice.

— Exact n-aş şti... De cinci? De şapte?... În orice caz, din epoca dinastiei a patra!... Cred că de cel puţin şase mii de ani...

— Cum poate să fie ceva de şase mii de ani, cînd noi sîntem de abia în anul o mie nouă sute şase?

A întrebat şi a surîs.

Mihai Tăut a tăcut dezarmat. Era o glumă?... Nu! Întrebase cu o adorabilă candoare.

Dar în loc să-l descurajeze neantul din căpuşorul divinei curtezane, în gînd, pentru el, îi asemuia lumina fragedă a dinţilor, cu albul mărgăritarelor de cîmp.

Apoi a întrevăzut amar în oglinda din faţă cît de agresiv se reflectau becurile candelabrelor în chelia-i rotundă şi lucie. Exact ca în globurile poleite pe dinlăuntru, din stîlpii grădinilor cu

trandafiri. Şi într-un josnic dar irezistibil vertij de degradare, se pomeni invidiind abundenţa sistemului pilos al tuturor celorlalţi muritori, începînd cu Dincă Stoiculescu, îndeosebi cu el. I-au trecut prin minte toate reclamele pomezilor capilare: *„Eu, Anna Csilag şi al meu, păr de 1 metru 90... La calvitie n'a plus d'excuse!... Cet essai ne vous coûtera rien!*[1]*...”* Ce l-a împiedecat să încerce? *„Votre cuir chevelu crie famine comme une terre épuisée!*[2]*”* Ce l-a oprit să-l hrănească?

Stupid, pînă acum un ceas, i se părea că viaţa n-are pentru ce să fie trăită. Cenuşă, cenuşă, cenuşă... Iar acum descoperea că o fericire nespusă şi în care nu mai îndrăznea încă să spere, ar fi un voiaj cu Lily Demetriadis, în Egipt, valea Nilului, cataractele, ruinele templelor din Lucsor şi Karnak. Ce exclamaţii de-o delicioasă naivitate! Ce nopţi albastre, alături de-o femeie fără pedanterie şi erudiţia confecţionată din Baedeker!... Femeia în stare nativă, brută, pură...

Împăca foarte bine aceste epitete, oricit de nepotrivit se învecinau între ele şi oricît de străină era noţiunea purităţii, de trecutul şi viaţa femeii de-a- lături.

— Nu mi-ai răspuns! insistă ea, cu acelaşi zîmbet, senin, lipsit de maliţie. Mi se pare că îţi place să mă tachinezi, ca Jack... Numai pe el nu-l înţeleg, cînd vorbeşte serios şi cînd nu... Cum poate să

---

[1] Chelia nu mai are nici o scuză! Această încercare nu vă costă nimic!

[2] Pielea capului dv. ţipă de foame ca un pămînt însetat.

fie Sfinxul dumitale de şase mii de ani, cînd noi sîntem în o mie nouă sute şase?...

Dincă Stoiculescu, leventul, interveni săltîndu-şi cartilagiul proeminent al beregatei, ca mercurul ter- mometrului cînd arată maximum de temperatură pe linioarele gradelor. Aşa rîdea el. Cu mărul lui Adam ridicat la maximum, deasupra gulerului înalt ca o manşetă.

Exulta de triumf.

Prietenul îi mai dădea încă o ocazie de spirituale şarje, pe socoteala arhaicului său aspect:

— Permite, doamnă, să explic eu ce-a vrut să spună Michel... Pretinde că Sfinxul şi piramidele Egiptului datează dinainte de Cristos, ca garderoba lui... De pe vremea dinastiei a patra... Mihai e prea modest!... Vestonul de pe el e ceva, ceva mai vechi decît Ram- ses... Mă mir că nu l-a expediat încă donaţie la British Museum... Ar ocupa locul de onoare în galeriile preistorice, mult înainte de dinastia a patra!...

Mihai Tăut l-a străpuns c-o privire asasină. Într-adevăr, el era singurul la masă fără frac. Cu eterna sa haină de boemie şi cu lavaliera rataţilor din Montmartre şi Montparnasse, unde şi-a lăsat tinereţea şi părul.

Chiar Bombonel Asan, celălalt ostentativ boem din lumea şi din generaţia lor, renunţase pentru o seară la surtucul negru cu tighel de sutaş şi la lavalieră; gîfîia astmatic acum sub platoşa scorţoasă a cămăşii de frac, lustruită cu spermanţetă La Falk, fiindcă nu mergea cu snobismul chiar pînă la afectarea lui Jack

şi a lui Alexandru Marghiloman, să-şi trimită linge- ria la spălătoriile din Londra.

Pe dînsul îl ierta. Pe el, pe Jack, pe Radu Strigol- niţa... În capătul celălalt al mesei, discutau fără să-i poarte de grijă. Bombonel Asan nu mai contenea, uimindu-l pe Xavier cu încercatele-i cunoştinţi gastronomice şi cu pomelnicul tuturor restaurantelor din Paris şi al specialităţilor respective.

De cîte ori îl prindea pe aproape, i se auzea glasul dezmorţit din incurabila indolenţă:

— *La Tour d'Argent et son canard!... Foyot! Oh! Le suprême de sole, Foyot !... Mais non, mais non, mon cher Xavier, le bordeaux vieux rouge doit être décanté quelques minutes avant, et servi à la...*[1]

Xavier recunoştea că într-adevăr vinul veohi şi roşu de Bordeaux, se cuvenea servit la temperatura sălii. Se depărta cîteva clipe la altă masă; admonesta chelnerul care a adus vinul de Bordeaux direct de la pivniţă ca un sălbatic; revenea, încîntat să servească asemenea clienţi cu vălul, palatului atît de subţire.

Din nou străbătea glasul lui Bombonel Asan:

— *Lapré et ses spécialités lyonnaises: bécasse au fumet, poularde du Bousquet... Et, Lapérouse, mon cher*

[1] Turnul de Argint şi răţoiul său!... Foyot! Oh! mîncarea de la Foyot! Ba nu, ba nu, dragul meu Xavier, vinul de Bordeaux, ruginiu, trebuie turnat cu cîteva minute mai înainte şi servit la... (Turnul de Argint şi Foyot — restaurante pariziene de mare lux, renumite pentru specialităţile lor.)

Xavier! Lapérouse et ses pieds de mouton... Hein?[2]

Doctorul Radu Strigolniţa, agasat, îşi tortura cutele de pe frunte, paralele ca un portativ cu liniile dilatate şi comprimate de la o clipă la alta, în ticul nervos al exploziilor de indignare, cum i se întîmplă întotdeauna cînd vrea să vorbească de politică şi bineînţeles, despre neghiobiile guvernului. Ale oricărui guvern, de douăzeci de ani încoace, de cînd s-a întors de la Paris.

Volubil şi sincopat, se întreba şi răspundea singur:

— Te-a surprins discursul cu care primul preşedinte al Curţii de Apel a deschis anul judiciar?... Pe mine deloc! Ăla nu-i învăţat la şcoala linguşirii... Cînd dai justiţia pe mîna unui ministru care ar merita el să fie dat pe mîna justiţiei, orice este permis oricui şi oricînd!... N-am dreptate?... Am, scumpe Jack, am de-o mie de ori dreptate!...

Jack Medoveanu zîmbea enigmatic, replicînd rar şi distrat, cu gîndul în altă parte şi cu privirea plimbată asupra sălii, de la altitudinea estradei, unde se aţinteau toţi ochii.

Mihai Tăut era aşadar liniştit din partea lor. Îl lăsau în pace.

Numai acest imbecil de Dincă Stoiculescu, Dincă leventul, se cramponase aici, lipcă lîngă dînşii, bă-gîndu-se în sufletul lui, fericit şi încîntat

---

[2] Lapré şi specialităţile sale lioneze: becaţină înăbuşită, găinuşă îngrăşată, la Bousquet... şi Lapérouse, dragul meu Xavier! Lapérouse şi picioarele de miel. Ce zici? (Lapré şi Lapérouse alte două restaurante pariziene cu faimă.)

de sine; întrerupea, debita hazuri idioate, strecura femeii un compliment insinuant şi bălos, ca secreţiile care i-au străbătut pudra prin porii nasului spongios.

Cuprins de amarnic dezgust, Mihai Tăut îşi aminti cum amicul acesta cu mutră respingătoare face în fiecare dimineaţă o jumătate de oră gimnastică suedeză ca să combată acidul uric. Îşi aminti cum îl tolerează cu laşitate, încă din anii de la Paris, să-i otrăvească nopţile cu anecdotele şi calambururile memorizate din revistele umoristice. Îşi mai aminti cum de atunci e fără întrerupere obiectivul impermeabil al tuturor ironiilor, pentru ridicolele sale rafinamente vestimentare şi groteştile veleităţi de cuceritor. Ce l-a apucat pe Jack, să-l tîrîie după dînşii şi să-l aşeze tocmai aici?

Pe urmă, îşi dădu seamă din ce adîncuri obscure şi mocirloase a pornit acest bilanţ înăcrit al tuturor defectelor lui Dincă Stoiculescu. Se dezgustă de el însuşi. Şi se întoarse spre Lily Demetriadis, ferm

hotărît s-o cucerească altfel, cu nobleţe şi cu armele sale.

Dincă tocmai secreta un compliment, din rezerva celor alambicate şi irezistibile:

— Ce n-aş da, doamnă, ce n-aş da să fiu în locul ducelui de Medina-Celo!... Cunoşti de ce nebunie a fost el capabil?

— Am cunoscut cîţiva duci la Paris, cu Armand, cu Georges, chiar cu Jack... Ba cu Jack, nu!... a surîs Lily Demetriadis, la amintirea că legătura lor e mai recentă şi încă n-a trecut frontiera cu el. Am cunoscut mai mulţi duci, însă pe acesta nu... E tînăr? Ori e vreun ruinat, din cei care se însoară cu americance?...

— Tînăr va fi fost pe vremea lui! răspunse Dincă Stoiculescu. Iar cu americancă nu-i putea da în gînd să se însoare, fiindcă pe atunci nu existau americance bogate...

— Atunci e bătrîn! ghici Lily Demetriadis.

— Nici bătrîn nu e...

— Între două vîrste, înţeleg!... E vîrsta cea mai interesantă pentru un bărbat...

Dink de la Mirandola, cum mai purta el porecla pe lîngă acea de pisălog şi de levent, nu se descurajă de atîtea obstacole. Explică erudit:

— E vorba de un duce de altădată... Din timpul Renaşterii. Un duce care locuia la Madrid...

— Uite ceva nostim! întrerupse Lily Demetriadis, observînd o lacună în itinerariile sale amoroase. La Madrid n-am fost niciodată. Mi-ar plăcea să văd Madridul... Trebuie să fie plin de

spanioli... Femeile? Mm!... Cam prea brunete...

Mihai Tăut a abandonat îndată Egiptul pentru Spania! Ce încîntătoare călătorie în Spania cu Lily Demetriadis!... Carmen! La Femrne et le Pantin!... Grădinile cu portocali, Castilia, Sevila, Valencia, Madridul, Prado, Goya, luptele cu tauri: *Tore!... Bravo Tore! Si, Senor Miguel!... Hurrah per Es- pana!...*

Dar, *hombre! hombre!* imbecilul din stînga dulcii femei, nu-i lăsă timp să-şi formuleze invitaţia la un voiaj în Spania.

El ţinea să-şi isprăvească de secretat declaraţia de amor:

— Acest duce de Medina-Celo era îndrăgostit de ambasadoarea Franţei... El, tînăr, frumos, cuceritor... Ea, tînără, frumoasă, fermecătoare... Făcuţi unul pentru altul... Însă inima ei era dată... Pentru ducele de Medina-Celo, o inimă de gheată!... (Lily Demetriadis surîdea, încuviintînd. Aşa se cade să fie o femeie!) Cum să se apropie de dînsa; cum s-o strîngă în braţe?... A imaginat atunci ceva demn de pasiunile Renaşterii. A oferit un bal Curţii, a invitat-o împreună cu toţi curtenii şi în timpul balului a dat foc propriului său palat, ca s-o poată cuprinde în braţe şi s-o salveze din flăcări... În locul ducelui de Medina-Celo, aş vrea eu în clipa aceasta să fiu...

A lăsat în suspensie concluzia.

Lily Demetriadis n-avea decît să deducă şi cam cine ar fi dorit el să se afle, în locul ambasadoarei cu inima de gheaţă, salvată din flăcări. Mihai Tăut a coborît buza de jos a dezgust, cu toate intenţiile de cucerire pe căi nobile şi cu arme nobile,

mizerabil spulberate. A folosit altă armă, perfidă, cu două tăiu- şuri, ca să-şi trădeze în acelaşi timp şi pe prietenul Jack Medoveanu, să descalifice pentru totdeauna şi un asemenea imbecil:

— Bine, dragă Dincă?... Dar aceasta e povestea pe care o spunea acum trei ceasuri, în antract, în foyerul teatrului, Jack, doamnei Bogdan... Îi furi fără nici o jenă succesul lui?... Nici n-aştepti să se răcească povestea?... Nici n-ai răbdare s-o uităm cît de cît?...

— Ce importanţă are? E bună ori nu? Aceasta are importanţă...

— Şi eu sînt de aceeaşi părere!... Ducele acesta de Celino-Medi s-a purtat foarte frumos! aprobă Lily Demetriadis, cu autoritate incontestabilă în asemenea nebunii ale bărbaţilor. (Succesul lui Jack faţă de doamna Bogdan n-o interesa. Nu ştia ce-i gelozia.) Să-şi dea el foc palatului, ca să strîngă în braţe cîteva minute o femeie! E ceva ca într-un roman... Foarte, foarte frumos!...

Dincă Stoiculescu se înfoia în plastronul cămăşii de frac, ca şi cum el ar fi săvîrşit într-adevăr nebunească ispravă a ducelui de Medina-Celo. Mihai Tăut se dădu cu totul demonului meschin din el, pe care nu şi-l cunoscuse pînă atunci:

— E ceva foarte frumos, doamnă, fiindcă e ceva auzit de la alţii... De la Jack, care a povestit-o altfel, cu alt talent şi cu alt efect... Cînd vorbeşte din inspiraţie proprie, atunci amicul Dincă are însă alte succese... De ilaritate!...

— Ce vrei să insinuezi cu aceasta? întrebă Dincă Stoiculescu, uitîndu-se

feroce la el. Cînd am avut succes de ilaritate?...

— Nu mai departe de acum trei zile... La cameră... Mai întîi, cînd te-ai adresat băncii ministeriale: „Vă mulţumesc, domnule ministru, că m-aţi ascultat cu un ochi atît de atent!...” Mai apoi, cînd ai încheiat: „Doresc ca vorbele mele să treacă dincolo de aceste ziduri şi astfel să cunoască întreaga ţară, că aceeaşi inimă care bate sub cămaşa ţăranului bate şi sub jobenul nostru, reprezentanţii marilor proprietari!...”

— Aşa a vorbit?

— Autentic! Vor sta mărturie posterităţii, dezbaterile din *Monitorul Oficial.*

— Dar a vorbit foarte frumos!... Întotdeauna am susţinut eu lui Jack, că domnul Stoiculescu are o inimă nobilă!... a gîngurit Lily Demetriadis, depunînd pe scăunaşul de cristal furculiţa de argint şi privin- du-l cu admirativă aprobare.

— Da! O inimă nobilă sub joben!

Mihai Tăut înălţase ochii în tavan, zdrobit de inegalitatea luptei. Dincă Stoiculescu a profitat de această neatenţie a inamicului şi a făcut semn vîn-

zătoarei de flori, Chira, spoită ca o gitană spaniolă şi cu muşcată roşie în părul de-un negru-albăstriu.

Ţiganca a şerpuit printre mese, s-a înfăţişat clipind din gene un salut discret şi complice femeii de pe estradă, căreia nu o dată i-a purtat ea buchetele de flori însoţite de-un plic. Dincă a întins braţul lung cu interminabilele sale falange de cvadruman, a înşfăcat dintr-o dată toate garoafele din coş şi le-a oferit cui se cuveneau.

Apoi, cu un gest superb de duce, de duce de Medina-Celo, a zvîrlit cîţiva poli de hîrtie, mototoliţi, în panerul deşert. Lily Demetriadis i-a mulţumit gingaş din gene şi a dus cîteva fire de garoafe la nări, întrebînd flatată:

— De unde ai ştiut că florile mele preferate sînt garoafele?

— Mi-am imaginat, fiindcă sînt şi ale mele... Ador parfumul lor puţin cam picant, niţel cam pipărat: un parfum spiritual!... declară Dincă Stoiculescu, fericit că toate-i mergeau strună.

— Adevărat?... Jack nu le poate suferi!... Probabil că nici domnul Tăut...

Mihai Tăut a cuprins toată sala într-o privire încărcată de ură destructivă: privirea lui Erostrat înainte de a incendia templul Dianei din Efes, nu a ducelui de Medina-Celo, cînd şi-a dat foc palatului, numai ca să poată strînge cîteva clipe în braţe femeia iubită şi inaccesibilă.

Chelnerii alergau purtînd tăvile ovale peste capete, pe palme, cu o îndemînare, grăbită şi precisă, de acrobaţi. Din arcuşul lui Todiraş, notele plîngătoare coborau ca în pantele vertiginoase de

Waterchute. Toţi vorbeau mai tare, mai animat, mai vesel, în ameţeala uşoară a vinului şi a şampaniei. Luceau plastroanele de frac la pieptul bărbaţilor; scînteiau diamantele la degetele, la brăţările, la diademele femeilor. În fumul albastru absorbit de ventilatoare, se amestecau lascive efluvii de parfum. La masa lor se perindau delicatesele de la Paris, gătite ca la Paris, de bucătarul

parizian şi prezentate cu tot fastul de Xavier, maître d'hôtel-ul parizian: stridii, *homard Prunier, supréme de sole Foyet, caneton à l'orange Larue, fonds d'artichauts Brillat-Savarin;* ca la un asemenea restaurant pentru asemenea lume, cu un menu întocmit de Bombonel Asan.

Însă Mihai Tăut nu simţea gustul mîncării, nici al şampaniei, care-şi spumega bulele luminoase în cupă.

A golit trei pahare unul după altul.

Cu o stranie luciditate se analiza, abrutizat lîngă femeia care ducea din cînd în cînd la nări o garoafă din cele oferite de Dincă Stoiculescu; înşirînd nerozii de adolescent îndrăgostit; suferind ca un adolescent îndrăgostit; urîndu-şi un vechi camarad al tinereţii dintr-o gelozie abjectă; rivalizînd cu inepţiile lui; înglobîndu-se în turma dispreţuită pînă mai ieri, a celor care şi-au îngenuncheat averea şi viaţa unei creaturi ca Lily Demetriadis. Le analiza toate lucid; se analiza şi continua să sufere, cum n-a cunoscut încă tortură.

„Sînt de-o mie de ori mai imbecil decît imbecilul acesta, fiindcă n-am ca el scuza imbecilităţii din naştere! Şi-o spunea şi simţea inima ştearsă ca un burete. Merg spre cincizeci de ani... Aceasta e criza cea mare şi stupidă, de care nu scapă nici un burlac egoist şi fără ocupaţie ca mine... E pedeapsa care mă pîndea de mult!... Mai am încă timp să fug..." Şi-o spunea; iar ochii nu se puteau desprinde de la braţul gol de-o moale rotunzime, de la sînii încopciaţi în corset, de la pieliţa catifelată a gîtului... Niciodată nu i-au plăcut tablourile lui Boucher. Această frumuseţe

fadă, dulceagă, vaporoasă ca pozele de pe capacul cutiilor de bomboane fondante. Sînt o sută de femei mai frumoase în Bucureşti; de-o altfel de frumuseţe şi altfel de femei... Ce pierzanie îi ia minţile? Nu şi-a închipuit că poate exista o femeie de-o asemenea prostie şi ignoranţă. Prostie totală. Ignoranţă absolută. Dar prostia, se vede că e molipsitoare... E acum şi el ca Dincă Stoiculescu, ca toţi cîţi au trecut prin braţele ei, ca ea... Gîndea; iar ochii se înecau într-o sfîr- şeală de licean înamorat.

Lily Demetriadis s-a înclinat spre dînsul, strivin- du-şi sînii de marginea mesei. L-a privit în ochi, lung, lung şi atît de aproape!... Cu acel fin instinct al femeii dincolo de neantul din cap, a făcut unul din gesturile care însemnau forţa ei secretă, graţia ei, în acelaşi timp ingenuă şi libertină. În faţa sălii, fără stăpînire de privirile fixate asupra lor, i-a atins uşor cu vîrful degetului brazda orizontală de pe frunte, parcă ar fi fost destul atît ca să i-o şteargă.

— Ce e aceasta? a întrebat dezmierdat. Nu-mi place să te văd cu dunga aceasta, urîtă...

Atingerea abia lunecată, l-a străbătut pe Mihai Tăut pînă-n călcîie, delicios şi teribil. Iar minunea s-a săvîrşit. Dunga mîhnită de pe frunte nu mai exista. Astfel, chelia era acum intactă, fără cute. De-o goliciune impudică: un genunchi de femeie grasă şi hidropică.

Dincă Stoiculescu, adînc rănit în amorul propriu şi în celălalt de asemenea alintată

atenţie, glăsui cu gînd să-şi suprime rivalul prin ridicol:

— Pun gîtul că Michel a „mai făcut” un roman!

Dar Mihai Tăut privi atît de stăruitor la nodul din beregata lui Dincă, încît închipuitul arbitru al eleganţei îşi pipăi funda albă, alarmat la ideea catastrofală că i-a sărit cumva cravata din buton şi din guler.

— N-am ce face cu gîtul tău! Nu te grăbi să-l pui da bătaie — pun gîtul! — fiindcă de data aceasta rişti să pierzi o splendoare de gîtiţă, cu tot cu mărul lui Adam! îl linişti romancierul care n-a scris nici un roman. De data aceasta romanul există! E ca şi făcut. E făcut...

Îşi dădu seama că încă o dată confunda intenţia cu realizarea, însă a respins neplăcuta amintire ca pe-o viespe inoportună, continuînd:

— ... romanul există! Îl am aci!...

Arătă chelia sub care germina romanul. Şi în aceeaşi secundă, regretă imprudenţa. Lily Demetria-

Dis, urmărindu-i indexul şi-a oprit ochii mai îndelung decît dicta discreţia, la tidva care într-adevăr conserva poate sub capacul sferic de fildeş o viitoare şi probabil nepieritoare capodoperă; dar pînă una-alta, evoca luciul craniilor din reclamele produselor capilare „înainte de întrebuinţarea suveranei noastre pomezi fertilisante: feriţi-vă de contrafaceri!” Cealaltă imagine, „după întrebuinţare”, o reprezintă coafura lui Dincă Stoiculescu, abundentă şi pomădată, ieşită numai de cîteva ceasuri din foarfeca şî pieptenul frizerului.

Ca să nu dea răstimp unei dezastruoase comparaţii, Mihai Tăut a afirmat încă o dată, cu toată energia:

— Da, doamnă... Voi scrie! Nu! Chiar scriu un roman...

— Cu amor? a întrebat Lily Demetriadis. Îmi plac foarte mult romanele de amor... Ştii!... Amorul din viaţă e aşa şi aşa... Pe cînd în cărţi!... Sînt atîtea scene duioase, de-ţi vine să plîngi... Eu, care nu mă întristez cu una cu două, n-am ieşit din casă cîteva zile, cînd am citit *Dama cu camelii...* E aşa de frumos şi aşa de trist!... Citeam şi eram cu ochii umflaţi şi roşii de plîns, încît Jack a rîs de mine... Sînt sigură că ai să scrii un roman, tot atît de frumos şi de trist...

Dincă Stoiculescu observînd că pierde terenul, s-a năpustit cu ironice calomnii asupra romancierului fără romane:

— Dacă îţi plac atît de mult romanele, doamnă, să mergem mîine la *Socec* şi să alegem... Frumoase şi triste, scrise însă de alţii. Căci să scrie unul Michel, slabă nădejde!...

— Chiar dacă îl rog eu frumos?

— L-am rugat noi toţi şi n-am izbutit nimic...

— Eu sînt sigură că pentru mine are să-l scrie! susţinu Lily Demetriadis, cu experienţa sa de femeie la a cărei dorinţă n-a rezistat încă nimeni. Nu e aşa, domnule Tăut?,..

— Natural, că-l scriu!... De mîine dimineaţă încep...

— Aş dori să văd şi eu minunea! hohoti Dincă Stoiculescu, săltîndu-şi mărul lui Adam în guler, ca o mică şi întărîtată vietate care se zvîrcolea înlăuntru.

Fantezia inepuizabilă a lui Mihai Tăut intrase în funcţie. Nimic n-o mai putea opri. Născoci pe dată o revanşă, care să-l desfiinţeze pe acest imbecil.

— Am să istorisesc primul capitol! vesti. Te plictisesc, doamnă?...

— Vai! Se poate?... Ce frumos!... În loc să aud vorbind despre mîncări, politică şi cai, cum face dincolo Jack cu prietenii lui, să ascult un roman!... Seara aceasta n-am s-o uit niciodată! făgădui Lily Demetriadis.

— Memoria lui Michel e ceva mai scurtă! avertiză intrigant Dincă Stoiculescu. Mîine are să uite tot romanul, după cum ne-a deprins de douăzeci de ani. Să-l ascultăm, fiindcă n-o să mai auzim de el... De roman, de capitol, de seara aceasta memorabilă...

— Ai terminat, ca să încep şi eu? întrebă Tăut, duşmănos.

— Poftim!

— În primul capitol, eroina mea...

Lily Demetriadis îl întrerupse?

— Cum o cheamă?

— Să-i spunem Lily!

— Ca pe mine?... Ce frumos! se extazie Lily De- mctriadis.

— În primul capitol, eroina mea, Lily, caută o iubire mare... E în aşteptarea unei pasiuni. O presimte că vine... Toţi bărbaţii care i-au trecut prin viaţă erau banali, oameni care vorbesc de bănci, de politică, de cai, de bani... Ea altceva ar mai fi dorit... O iubire mare şi rară; una din

acele iubiri care schimbă destinul unei femei...

— Ce bine o înţeleg! suspină romanţios Lily Demetriadis.

— Şi ce banal început! a exclamat Dincă. „O iubire mare şi rară; una din acele iubiri care schimbă destinul unei femei...” După perfectul stil al romanelor de fascicolă!...

Mihai Tăut îl privi vindicativ, savurînd dinainte revanşa:

— Aşteaptă un moment!... Aşadar, Lily, eroina mea Lily, cu toată experienţa tristă a vieţii, e aproape de o mare iubire, însă n-o ghiceşte... Trece pe lîngă ea... Îşi pleacă urechea, tocmai singurului individ, căruia n-ar fi trebuit cu nici un preţ să-i cedeze. Aci, e nevoie să prezint sumar individul...

A îndepărtat puţin scaunul, s-a rezemat de spătar şi uitîndu-se cu ochii micşoraţi la Dincă Stoiculescu, a început să-l inventarieze amănunţit:

— Un exemplar care să te dezguste pentru totdeauna de speţa umană!... O frunte îngustă şi teşită, un nas preeminent ca un bulb, o bărbie fugind îndărăt... Toate alcătuind un profil care se înscrie perfect într-un unghi de treizeci de grade, caracteristic după cum se ştie în regnul animal subdiviziunii peştilor, şi în specia umană, cretinilor. Clăpăug şi lălău, cu membrele superioare şi inferioare depăşind dimensiunile normale, cu ochii de ştiucă fiartă şi cu pielea obrazului spongioasă ca dosul unei tălpi vechi, desprinsă din cuie, se crede totuşi irezistibil... De aceea se îmbracă după ultimul jurnal, asediază femeile cu

complimente de-o inepţie crispantă... E în sfîrşit ţinta tuturor glumelor cu care îl execută amicii şi e teroarea sexului slab... Prin ce minune, prin ce mister, eroina mea, Lily, nu-l vede cît e de imbecil şi de grotesc? aceasta nu importă!... Nici nu încerc s-o explic... Capriciu femenin! Capriciu crunt ispăşit... Căci în viata ei a fost o iubire mare aproape de ea; iar Lily s-a lăsat pîngărită de un astfel de dobitoc... Trandafirul în care s-a cuibărit o omidă. Mărul în care a intrat un vierme... O înţelegi aceasta, doamnă? Fatalitatea? Tragedia?...

— Poate!... a răspuns Lily Demetriadis, surîzînd neantului şi smulgînd una cîte una petalele unei garoafe albe, mototolindu-le pînă ce le-a redus la un cocoloş, care nu mai amintea nimic din frumuseţea florii proaspete de adineaori. Dar nu se întîmplă nimic?... Celălalt ce face?...

— Celălalt face romane idioate! a răspuns Dincă Stoiculescu, pentru romancier. Adică le povesteşte, ca să se consoleze de fatalitatea, de tragedia care-l opreşte să le scrie...

Lily Demetriadis nu mai înţelegea nimic. Şi-a înăbuşit un căscat discret.

Romanul nu părea aşa de interesant, cum îl sperase ea... Ce căuta individul acela clăpăug şi lălău, cu fruntea teşită şi cu nasul ca un bulb?... Nici nu există astfel de monştri... Toţi bărbaţii sînt mai mult sau mai puţin suportabili...

— Aceasta e tot? se miră ipocrit Dincă Stoiculescu. Slab, nenişorule!... Slab!... Execrabil! Altădată erai mai în vervă cînd îţi povesteai romanele pe care nu le

scrii... Unde e fantezia? Unde sînt observaţiile pitoreşti şi juste ciugulite din realitate?... Michel! Michel! Nu te văd bine!...

Din nou exulta. Neţărmurita încredere în fizicul său, în eleganţa de dandy, în spiritualele sale anecdote şi replici, nu i-au permis nici o clipă să se recunoască în portretul zugrăvit de Mihai Tăut. Era şi el de părere că asemenea indivizi nici nu există pe lume. Prietenul se ramolea! Îşi secătuise fantezia chiar pentru romanele sale povestite... Romane orale! S-a crezut ameninţat un moment de ascendentul acestui presupus talent, faţă de-o femeie care iubeşte romanele triste, gen *Dama cu camelii...* Alarmă inutilă! Calea era liberă... Mihai Tăut îşi făcuse singur harakiri, ca ofiţerii prizonieri din războiul ruso-japonez... Compătimindu-l generos, dar nerenunţînd la femeie, a purces să secreteze alte cuvinte de duh şi complimente cuceritoare.

Mihai Tăut a căzut într-o tăcere sumbră, cu dunga orizontală iarăşi adîncită pe frunte. A deşertat paharul şi a cerut chelnerului să mai umple unul.

Închipuirea lui plăsmuia alt roman. Pe acesta îl întrezărea limpede, deşi nu mai simte nevoie nici să-l povestească măcar.

E romanul său. Al lumii sale. În altă versiune, eroina de adineaori, Lily, femeia de alături, joacă alt rol. E expierea leneviei şi a traiului de huzur, a nimicniciei din ei. Tot aşa a apărut o Lily Demetriadis, în alt costum, dar cu aceeaşi predestinare, în toate epocile de decadentă... În declinul lumii greco-alexan- drine, în lumea lui Petronius, în

Bizanţ, în putreda societate a curtenilor cu perucile pudrate, din timpul celor din urmă Ludovici ai Franţei... Sau mai aproape, în Parisul celui din urmă imperiu... *„Une mangeuse d'hommes!"*[1] — o numi, în limba în care era mai deprins să gîndească. Tot ce e onoare, inteligenţă, instinct de conservare, demnitate, dispar în apropierea ei... Are o putere malefică, nu găseşte un cuvînt romînesc pentru aceasta, da! *maléfique!*[2] paralizînd toate facultăţile nobile ale oamenilor, care se nivelează în aceeaşi îndobitocită fascinaţie, se prosternează în aceeaşi idolatrie, toţi o apă şi un pămînt. Un asemenea roman s-ar cuveni scris şi închinat femeii de-alături, lumii sale de la sfîrşitul anului o mie nouă sute şase. O replică la romanul tui Pierre Louys: *La Femme et le Pantin*...[3] Încă mai crud şi mai patetic, fiindcă nu e vorba de un Mateo oarecare devenit paiaţă în mîna unei Concha oarecare; ci de-o lume întreagă, o turmă de masculi, implorînd cu aceeaşi fervoare sclavajul acesta monstruos şi absurd. Ar fi romanul unei epoci, pe care lectorii de peste-o jumătate de veac l-ar citi şi ca pe-un document istoric. Ca *Madame Bovary* sau *Educaţia sentimentală,* romanele lui Gustave Flaubert. Testamentele unei lumi.

Mihai Tăut a dat peste cap alt pahar.

Vioristul coborîse aproape de estrada lor. Din arcuş plîngea o melodie sfîşietoare, ca ultimul cînt trist al unui

---

[1] O femeie fatală!

[2] ...nefastă!

[3] Femeia şi paiaţa...

popor care a intrat în agonie, ştiind că trebuie să moară.

— Priveşte, Jack! a rostit Radu Strigolniţa, în celălalt capăt al mesei. Priveşte în sala aceasta!... Sînt aci peste cinci sute de mii de hectare... Mai mult, ce spun eu? Numai masa noastră reprezintă şaizeci de mii, şaizeci şi cinci, dacă socotim şi moşia lui Lily... De ce nu ne-am aduna toţi, să facem o politică a noastră, inteligentă, de clasă? Intră tu în arenă. Ia-te în serios!... Te urmez şi eu, fac şi eu atunci politică activă... Îl scuturăm şi pe Bombonel...

Bombonel Asan, congestionat şi topit de digestia laborioasă, a făcut un gest indolent cu mîna:

— Pe mine, scutiţi-mă!...

— Ba ai să te mişti! îl încredinţă doctorul Radu Strigolniţa. Cînd ţi-o cere Jack, ai să te mişti!... Nu, Jack?

Jack Medoveanu privea sala restaurantului încă plină la această oră tîrzie, cu alţi ochi. Pe toate chipurile lipsite de expresie, urmărea o trăsătură comună. Descoperea pretutindeni o desăvîrşită şi animalică beatitudine. Toţi au mîncat, au băut — digerează. Femeile şi-au arătat toaletele; bărbaţii au isprăvit aceleaşi şi aceleaşi discuţii, ca să le înceapă mîine seară din nou. Erau acolo, într-adevăr, peste cinci sute de mii de hectare... Dar cîţi se deosebeau de cei de la masa lor?... Oameni care nu întreprind nimic, nu isprăvesc nimic, îşi digeră o rentă a pămîntului. Chiar însuşirile care au îndrituit cîndva o speranţă, s-au nimicit, ca plantele cu rădăcina putredă, roasă de-un vierme.

— Adună-ne şi te urmăm! repetă doctorul Radu Strigolniţa, muncindu-şi portativul creţurilor de pe frunte. Putem realiza fapte mari!... Pentru noi şi pentru ţara noastră...

Jack Medoveanu a întors spre el privirea, printre pleoapele pe jumătate lăsate:

— Ce să realizăm? Cine să realizăm?...

— Toţi! Nu numai noi, de-aci, de la masă... Uită-te în sală!...

— *Quelle pourriture!*[1]... M-am uitat în sală, m-am uitat la masa noastră... Aceasta fac de cînd am venit. Şi văd încă o dată *à quoi aboutit notre paresse, les revenus de nos terres, nos privilèges... Nous sommes cuits eri notre jus!... Diantre de saloperie!*[2]

Radu Strigolniţa nu i-a mai putut smulge un cu- vînt. S-a îndreptat cu indignările asupra lui Bombonel Asan, care-şi surpase fălcile grase în gulerul tare de frac, ca o construcţie de îngheţată cînd începe a se topi, ca acest *parfait* de fructe şi frişcă de la masa lor.

Arar, Jack Medoveanu scăpa o privire, spre capătul unde ceilalţi doi prieteni se sfîşiau neghiob pentru Lily Demetriadis. Sclipirea răutăcioasă îi dispăruse din ochi. Experienţa nu-l mai amuza. Fusese şi aceasta un capriciu, ca tot ce-l legase de asemenea femeie. Purta şi dînsul stigmatul putreziciunii despre care pomenise adineaori; de altfel ca întotdeauna, cu deosebire la el gîndindu-se mai mult decît la alţii. Spre sfîrşitul iernii trecute, tot ca să se amuze, a făcut-o să închidă uşa băieţaşului insolent şi gălăgios... Apoi el a fost cel care l-a ridicat, de pe scări, muribund... Privirea aceea n-are s-o uite niciodată... Toată insolenţa se volatilizase. Rămăsese un biet copil înfricoşat de moarte... „Nu e aşa? Nu e aşa că n-am să mor?... Nu

[1] Ce putreziciune!

[2] ...la ce duc lenea noastră, venitul pămînturilor noastre, privilegiile noastre. Fierbem în zeamă proprie! Cumplită porcărie!

vreau să mor!... scîncea în delir. Bunica mă iubeşte şi are să mă ierte...” A venit o bătrînică boţită la faţă de creţuri mărunte, o bătrînă care nu putea să plîngă. Se chinuia să plîngă şi nu putea... Chiar din seara de atunci, s-a hotărît s-o rupă cu Lily... Nu-l mai ţinea nimic. Nu-l ţinuse nimic încă de la început, în afară de vanitate. O prostie, la dosarul altora... A intervenit însă aceeaşi vanitate, putreziciunea din el... Peste cîteva zile, la Palat, la o recepţie, o doamnă de onoare a principesei, vară dreaptă, l-a tras la o parte să-l dojenească pentru asemenea aventuri scandaloase la vîrsta lui... Principesa i-a întors spatele... A răspuns acestei coaliţii moraliste, cum merita, ce merita... S-a dus direct la Lily Demetriadis. De-atunci, îi comandă rochiile direct de la acelaşi furnizor parizian al principesei moştenitoare. A abonat loja vecină la teatru... O pune să se îmbrace exact cu aceeaşi toaletă, amuzîndu-se de scandalizările din sală... Cînd a fost bolnavă cîteva zile, i-a aşternut strada cu paie ca să înăbuşe vuietul roţilor, întocmai ca pe calea Victoriei, în faţa palatului, cînd regele zăcea în pat... Prefectul capitalei, Kneazul Moruzi, l-a rugat prieteneşte să înceteze şi să nu-l pună într-o situaţie delicată... Un cuvînt mai mult pentru dînsul, ca dimpotrivă să continue... Cine-l putea opri?... Dar ce înseamnă toate aceste fanfaronade de copil teribil?... *Quelle pourriture!...*

Lily Demetriadis îi făcea semn să vină lîngă ea. S-a ridicat, nu pentru dînsa. Ci

ca să curme jocul crud cu Mihai Tăut. S-a aşezat pe-un scaun între amîndoi.

— Ştii ce m-am gîndit, Jack?... Dar n-ai să rîzi?

— Depinde! a răspuns el flegmatic.

— Peste o lună e Crăciunul..

— Tot ce se poate.

— M-am gîndit să trimit bani, la ţară, la Crivina, pentru copiii sătenilor... Zece mii de lei oare ajung?

El a înălţat sprîncenele, clătinat o clipă din morga dispreţuitoare. De unde găsea o astfel de femeie, milostivirea unui asemenea gînd?

Totuşi nu s-a putut opri să nu-şi învenineze răspunsul cu indispensabila doză de sarcasm:

— Pentru cît te costă pe tine, n-ajung!

Ea nu s-a ofensat, A surîs. Nici nu era deprinsă să-i vorbească Jack altfel. A întrebat:

— Atunci, douăzeci de mii?

— Ajung!... Dar cumpără-le haine, încălţări, tri- mite-le hrană şi bani, nu jucării de la Lindenberg şi bomboane de la Capşa...

— Mă crezi mai proastă de cum sînt, dragă Jack.

— Ce să fac? Precedentele!...

— Şi m-am mai gîndit ceva...

— Lily, bagă de seamă să nu capeţi meningită! Ai să te surmenezi, dacă ai pornit pe calea aceasta...

Ce duh rău îi dicta cuvintele? *Quelle poarriture!*

— M-am gîndit să înzestrez cîteva fete sărace, din Crivina, după Crăciun... Ştii tu!... În cîşlegi e sezonul nunţilor la ţară... Am să chem primarul şi am să-i dau bani pentru şase nunţi... Eu poate n-am să fiu atunci în ţară... De altfel, mai bine nici să nu apar... Noi o să ne aflăm în Spania... Sau dacă vrei tu, în Egipt... Mi-a vorbit aşa de frumos despre Egipt, domnul Tăut!...

Domnul Mihai Tăut a ridicat o mutră funebră. A vrut să spună ceva, dar n-a mai spus. Jack Medoveanu a gîndit: „Nu mergi cu mine, fetiţo, nici în Spania, nici în Egipt!... Încă un şir de perle la colierul tău, şi s-a sfîrşit...” A rezolvat uimirea îmblînzită din el, în felul său, cu alte gînduri. De doi ani îl plictiseau nişte ţărani de pe una din moşii, rugîndu-l să le vîndă un cot de pămînt. Trei sute de pogoane imaş şi arătură. I-a refuzat. Acum, cu preţul celor trei sute de pogoane, va comanda un colier de perle pentru Lily Demetriadis, ca despărţirea să se petreacă după toate datinile din lumea lor. Hotărîrea l-a înseninat deplin.

Restaurantul se golise.

Todiraş cînta numai pentru dînşii şi alte cîteva mese de întîrziaţi. Din arcuş, plîngea aceeaşi melodie sfîşietoare,

romanţa compusă de el şi dedicată doamnei L. D., ca ultimul cînt al unei lumi care-a murit de mult, presimţind că avea să moară.

Jack Medoveanu a ales două garoafe. Una albă, una roşie. Le-a acoperit cu şervetul şi a pus latul palmei peste şervet. A spus:

— Michel! Trage una!... Trage şi tu, Dincă, leventule!...

Era încă-o joacă, aşa cum i-au fost în viaţă atîtea altele.

— Cei vrei cu aceasta? a întrebat Lily.

— Ce-ţi pasă? nu te priveşte pe tine...

Ceilalţi tot nu înţelegeau încă.

Jack i-a îndemnat a doua oară, autoritar:

— Dar trageţi o dată, infamilor! Michel, alege o coadă de floare...

Mihai Tăut a tras de sub şervet garoafa albă. Cealaltă, roşie, i-a rămas lui Dincă Stoiculescu. Amîndoi răsuceau florile între degete, cu o nedumerire comică.

— Acum ce mai stăm? s-a ridicat Jack Medoveanu. Putem pleca! Tu, Dincă, o conduci pe Lily acasă... Şi petrecere bună!...

— Dar, Jack, ce însemnează aceasta? încercă Lily o slabă împotrivire.

— Am decis!... *Cosi va il mondo, bimba mia!*[1]...

Mihai Tăut a fărîmiţat garoafa, lepădînd-o în cenuşa scrumierei. Jack l-a prins de braţ, într-o pornire ocrotitoare şi caldă, rară la el, scuturîndu-l:

— Haide, nu mai face mutra aceasta, *vieux ni- gaud!*... N-ai înţeles?... Şi într-un caz şi în altul, tot la aceasta ajungeam!... Sorţii i-am tras, numai ca să-mi confirme ceea ce pentru mine era hotărît de mult... Constat că n-a fost nevoie să trişez... Admit să monopolizez eu prostiile: pe alţii însă mai am încă destul suflet să-i apăr de ele... Cu Dincă e altceva!... E favorizat de soartă... Imun! Prostia lui îl apără de prostii... N-are ce risca!...

Dincă ţinea femeii blana albă de hermină, ca un început de intrare în

[1] Asta-i viaţa, copila mea!

posesiune. N-auzea nimic. Nu-i păsa de nimic. Şi lăsa pe ceilalţi să creadă că beneficiază de un capriciu al lui Jack şi de un capriciu al sorţilor. El ştia că a cîştigat femeia de mult, cu harul său irezistibil de cuceritor. A pornit înainte, la braţ cu Lily Demetriadis. De la o masă, din fund, s-a ridicat un întîrziat cu gulerul larg şi tare ca un ştaif, cu nenumăraţi negi păroşi şi alte nenumărate smocuri de sprîncene şi mustăţi, care nu-i lăsau în obraz nici trei centimetri de suprafaţă liberă. Un individ caraghios, în haine largi şi demodate de provincial. A venit spre femeie, o clipă s-a părut că vrea să-i spună ceva, să îndrăznească poate ceva. S-a răsucit şi a căzut pe scaun, la masa de-alături, cu obrajii în palme.

Dincă Stoiculescu a întors ochii spre Xavier, într-o indignare mută şi elocventă: asemenea beţivi compromit un asemenea restaurant cu asemenea lume! Xavier a înţeles reproşul. S-a scuzat. A doua oară n-are să se mai întîmple. Şi tot cu o elocvenţă mută, din sprîncene, a făcut semn chelnerilor să-l ridice şi să-l scoată afară.

Beţivul plîngea. Dar nu s-a opus. S-a ridicat singur şi a plecat singur. Poate că nici nu era beat.

— Ninge! a exclamat fericită Lily Demetriadis, oferindu-şi genele fulgilor.

Ningea liniştit, molatec, cu fulgi imenşi şi rari.

— Tu mergi cu mine, Michel! a hotărît Jack Medoveanu.

— Unde?...

— Deocamdată, mergi să dormi la mine în astă noapte... Şi săptămîna viitoare, mergem ceva mai departe...

— Unde?

— Poate în Egipt. Poate aiurea...

S-au despărţit de ceilalţi. Au rămas în urmă. Jack Medoveanu şi-a trimis cupeul acasă:

— Puţină mişcare pe jos, *mon vieux!...* Mîine dimineaţă mi se pare că o să pun smeii la sanie şi o să te plimb la şosea!... Deschidem noi pîrtia... Pîrtie nouă, Michel!...

Oraşul era cufundat în tăcerea vătuită, umedă, misterioasă, a celei dîntîi ninsori.

Păşii nu trezeau nici un ecou. Călcau pe-o moale hermină, încă neatinsă.

Fulgii pluteau legănaţi în dreptul luminilor de gaz aerian. Strada, clădirile, grădinile, erau transfigurate de-un alb miracol.

— Acum ninge şi dincolo, în toată ţara, peste sate, peste cîmpuri... a vorbit încet Mihai Tăut.

Pe lîngă el a trecut fugace imaginea acestei alte ţări, cu satele ninse, cu şesuri ninse.

Dar totul era prea demult şi definitiv mort în el, ca să oprească imaginea, ca să-i presimtă citind în adînc, avertismentul acelor negre şi tăcute sate, acelor negre şi tăcute cîmpuri, în sfîrşit albe, învăluite numai într-un amăgitor vestmînt de feerie.

A fost un fulg. S-a topit. Nimic mai mult. Şi au mers astfel mai departe, în oraşul lor cu înfăţişare necunoscută, virginală şi dalbă, magic purificată prin somn, de cea dintîi ninsoare a acelui început de iarnă, în anul nouă sute şase spre nouă sute şapte.

5

— Te pomeneşti că-i fi fiind şi mata tot nepot de-a lui conu Iordache? întrebă ţăranul cu musteaţa zburlită.

Adrian a răspuns, schimbînd picioarele pe loc, de ger şi de nerăbdare:

— Ai nimerit, bade!... Dar de ce spui şi eu?

— Fiindcă de-un ceas, tot nepoţi de-ai lui conu Iordache se vîntură pe poarta asta...

Adrian a dat să plece. Ţăranul, care se arăta a fi căpetenie celorlalţi patru, i-a astupat intrarea, rîzînd:

— Te-i fi grăbind, conaşule, da de noi nu scapi!... Avem a te ruga numai pentru o vorbă şi-un cuvînt, la conu Iancu Stamate...

— Bine! S-aud!... făcu Adrian cu importantă, îm- bumbiind şi dezbumbiindu-şi nasturii mănuşilor noi-nouţe, căptuşite cu blană.

Prima dată le pusese pe mînă şi era foarte încîntat de ele. Îi plăcea pielea cafenie şi mată, îi plăcea cum

sunau capsele butonilor de sidef. Nou şi plin: ţac-ţac! L-ar fi încîntat să descopere aceeaşi admiraţie respectuoasă şi în ochii ţăranilor.

Însă ţăranii se uitau numai în gura lui Petrache Dumba, cum spusese el că se numeşte. Iar acest Petrache Dumba avea de înşirat poveste lungă:

— Conaşule, opt nepoţi de-ai lui conu Iordache au trecut pe-aicea... I-am numărat... Taman, le spuneam eu creştinilor istora: „Măi oameni buni, se vede că tot tîrgul Ieşilor îi plin numai de nepoţi de-ai boierului de la Zapodia, ţie-l Dumnezeu sănătos!...” Şi n-am isprăvit bine a grăi, că hop! şi mata!... Al nouălea la număr, va să zică...

Adrian schimbă din nou picioarele pe loc.

— Mai repede, bade, că-ngheţ! a rostit, şi îndată i-a părut rău de felul cum intonase cuvintele.

S-a silit să pară mai atent şi binevoitor. Ţăranul Petrache Dumba nu se tulburase însă pentru atît. A mijit a zîmbi în musteaţa zburlită:

— Am avea şi noi drept să spunem atunci că degerăm stîrcind aicea de azi dimineaţă. Dară n-o spunem! Cojoacele noastre-s mai groase decît măntăluţa asta de pe mata şi chelea mîinilor mai dihai decît mănuşile aestea, grozave, care te tot năcăjesc, de nu te lasă în pace... Fără decît ceea a obrazului, care ne-o simţim noi cînd se cuvine... Dacă am luat-o noi aşa pe departe, să te ţinem o leacă în ger, aicea la strungă, e că istoria noastră are un cîntec... Şi cîntecu, aista-i!... Pe opt nepoţi de-ai lui conu Iordache i-am tot

oprit noi la trecătoare, rugîndu-i să-i amintească lui conu Iancu Stamate că ne aflăm aicea şi că aşteptăm...

— Poate nu-i acasă! a nădăjduit Adrian.

— I-acasă, conaşule... Toţi ne-au spus: Bine! Vorbim!... Şi toţi au trecut, dară semn că s-au ţinut de cuvînt nu vedem... Acuma a căzut păcatul pe mata. Se cheamă că al nouălea, la număr!... Ne rugăm noi să-i mai aduci aminte încă o dată... Îi spui lui conu Iancu, numai despre gospodarii din Prigoreni cu nacazul lor, pentru nişte pămînt... Atuncea îndată are să ştie cum şi ce-i...

Adrian ascultase, privind cu jind la săniile de pe stradă. Îşi făcea socoteală că bugetul sleit de achiziţia mănuşilor cumpărate în locul celor de lînă, trimise de-acasă, nu-i permitea şi lui o raită cu Mişca, la Copou. Această nenorocire îl amăra foarte. Cînd a auzit însă despre Prigoreni, a suflat ca un vînt cald asupra sa. Iazul de la Zapodia, fata de la Prigoreni, Dochiţa, care înotase într-o dimineaţă departe, spin- tecînd apa în stropi de argint... Cufundarul jucăuş, care-i ţinea tovărăşie, ivindu-se în tumbe, cînd de-o parte, cînd de alta... Şi răspunsurile acestei Dochiţe, drăcoase şi cu miez, de cîte ori o împungeau cu vorba Neculai, morarul, ori moş Toader Gliga... Toate l-au străbătut cu o dulce mustrare. Măcar că nu-i cunoştea, ţăranii stacojii de ger, cu înfoiatele lor cojoace şi cu bîtele subsuoară, au căpătat îndată altă fiinţă.

— Sînteţi de la Prigoreni?...

— De la Prigorenii pe care-i cunoaşte prea bine şi conu Iordache... Prăpădiţii de Prigoreni, pe care-i stoarce amu un

hapsîn ca domnu Sidor Leibovici. conu Iuju a lui Hună...

Adrian a uitat mănuşile noi de castor. A uitat plimbarea cu sania, la Copou. I-a întrebat mai amănunţit despre necazul lor cu pămînt. Le-a ascultat povestea întreagă; iar făgăduiala că va aminti despre dînşii n-a mai fost de mîntuială.

Însufleţit, s-a mai întors cu mîna pe încuietoarea portiţei de fier:

— Bade Petrache, bade Leahule, bade Istrate, nici o grijă să nu mai aveţi!... În cinci minute, viu eu să vă chem înlăuntru...

Sătenii din Prigoreni s-au uitat utiul la altul. Credeau şi nu credeau.

Oricum, flăcăuaşul arătase mai multă tragere de inimă. Le-a prins din vorbă şi le-a ţinut minte chiar numele.

— S-aşteptăm! a rostit Petrache Dumba, trăgîn- du-şi căciula brumărie, mai adînc, peste urechi.

— Alta ce să facem? Aşteptăm!... au încuviinţat şi ceilalţi patru ţărani, înşirîndu-se de-a lungul grilajului de fier.

Nu băteau ei întîia oară la uşi închise. Aici le mai era nădejdea cea din urmă.

Adrian nu s-a mai abătut prin odăile nenumăraţilor veri, unde era şi el aşteptat, dar pentru alte pricini. Se repezi să intre de-a dreptul în cabinetul lui bădia Ionică.

Din dosul biroului uriaş de stejar, avocatul Ioan Stamate l-a întîmpinat zgomotos, cu neţărmurita lui dragoste pentru copii, pentru nepoţi, pentru cumnaţi încă mai juni, pentru tot ce era tinereţe:

— Ce se-ntîmplă cu tine, Adriene, de n-ai mai dat pe-aicea de-o săptămînă?... Ia dezbracă-ţi mantaua şi fugi la băieţi!... Rămîi la masă?

Lăsase hîrtiile la o parte şi, răsucindu-şi musteţile stufoase, aduse după deget, plescăi cu poftă din limbă cînd a pomenit despre masă. Aceasta era încă o patimă a lui. Să adune cît mai mulţi chemaţi şi nechemaţi la masă, rude, clienţi din alte oraşe, bătrîne scăpătate care-şi căutau de treabă pe la dînsul, precis la vremea dejunului... Cumpărăturile din piaţă le făcea singur, cu doi argaţi după el. Şi erau ca proviziile pentru un veşnic praznic întins. Adrian s-a uitat cu plăcere la caricaturile notabilităţilor locale, bătute în pereţi: Bădărău, Greceanu, A. D. Xenopol, Matei Cantacuzino, Stere, Abgar

Buicliu… Apoi, adunîndu-şi privirile şi toată hotărîrea din el, a vorbit:

— Bădie Ionică, sînt nişte oameni care aşteaptă afară…

— De la Prigoreni?

— De la Prigoreni…

Pe chipul de colos jovial, cu mustăţile răsucite în sus şi cu părul tuns perie, a trecut o umbră de impacienţă:

— Tot n-au mai plecat?... Le-am trimis o dată vorbă că n-am timp...

— Aşteaptă în ger, bădie Ionică... De azi dimineaţa aşteaptă!... stărui Adrian rugător.

— Ştiu... I-am văzut pe geam... Mi-au spus şi ceilalţi băieţi... Ce vor de la mine? Nu pot! Nu se poate!...

Avocatul Iancu Stamate vorbea mai mult pentru dînsul, decît pentru un copilandru ca Adrian.

Muta dintr-o parte în alta codurile legate în scoarţe vişinii, dosarele, teancurile cu acte şi pergamente; fiind specialist în procese de vînzări cu metehne şi în moşteniri încurcate, vechi, părăsite de alţi jurisconsulţi. Le îngloba pe toate, în aceeaşi slăbiciune pentru caii nărăvaşi pe care îi cumpăra ca să-i muştrulu- iască şi să-i preschimbe apoi, aduşi la cuminţenie; în aceeaşi ciudată pasiune pentru cupeuri, trăsuri, brecuri şi docare hodorogite, pe care le primenea, le purta pe la ţară, le aducea îndărăt, procopsind cu ele birjarii ori vreun ageamiu sărac cu duhul. Avocatura lui era cam pe măsura aceasta; de tranzacţii şi căderi la învoială, amînări şi prescripţii. Adrian s-a apropiat, punîndu-i mîna pe braţ, din ce în ce mai rugător:

— Bădie Ionică, mi-au spus şi mie ţăranii toată povestea lor... Ce mare greutate să pui şi mata un cu- vînt, la Epitropia Sfîntul Spiridon?... Zău!... Tremură de azi dimineaţă în ger!... Mata eşti bun şi săritor la necazurile altora.

— Bun şi săritor, acolo unde se poate, Adrian!... Lasă şi tu chestiile acestea, care nu-s de vîrsta ta şi fugi la băieţi!...

Spunînd, Iancu Stamate a deschis un vraf de documente, cu hîrtia sfîrlogită şi cerneala decolorată. A înşfăcat un creion roşu şi a început să sublinieze anume cifre şi date, voind să arate că îndeletnicirile sale nu-i lasă timp să mai asculte palavrele unui băieţaş.

— Le-am spus că le aduc un răspuns?... Că-i chem!... stărui Adrian.

— Nu-i nimic. Le trimit răspuns să plece. N-am vreme... Nu se poate!

Iancu Stamate vorbea cu ochii în hîrtii, cu fruntea sprijinită într-o mînă şi cu creionul roşu în cealaltă mînă.

Adrian însă tot nu se dădea dus:

— De ce nu se poate, bădie Ionică?... Nu-s şi ei oameni? Mi-au istorisit tot, de-a fir-a-n păr... Cînd erau gata-gata să isprăvească şi să pună mîna pe moşia Habăşeasca, a prins de veste arendaşul lor şi le-a luat-o înainte... Nu-i păcat?... Mata faci politică cu Dimitrie Greceanu!... Greceanu e un om cinstit... Toată lumea o spune... O vorbă de-a lui ajunge!...

— Bine, bre Adrian? Nu te-am crezut capabil de atîta persistenţă! exclamă Iancu Stamate, lăsînd creionul roşu din mînă.

Rezemîndu-şi ceafa de spătarul scaunului înalt ca o strană, a întors-o pe glumeaţă mirare:

— Te-ai tocmit avocatul oamenilor din Prigoreni? La onorariu, să mă leşi pe mine... Am ceva mai multă experienţă...

— Gîndeşte mata că erau gata să capete contractul... Au adunat garanţia, numai ei ştiu cu cîtă caznă... Şi cînd să se bucure, li se pune de-a curmezişul tot cel care le-a jupoiat zece pei...

— Nu-ţi spun eu?... Ai stofă de avocat şi pace!... Cu stofa asta pe care o arăţi tu, Adrian, grăbeşte şi isprăveşte liceul, ia-ţi licenţa în drept şi vino să te angajez secretarul meu... În cîţiva ani, te fac om!

— Mata glumeşti, iar oamenii din Prigoreni zgribulesc afară... Te rog eu, bădie Ionică!

Pînă atunci, Adrian intrase în biroul acesta ca în- tr-o cameră oricare, din casele rubedeniilor.

Şi ca pretutindeni, găsea numai un pitoresc amestec de obiecte rustice şi vestigii cărturăreşti, o atmosferă specială a neamului Cumpătă, cu toate crengătu- rile respective. Colecţii de publicaţii juridice legate, alături cu o pereche de zăbăluţe nichelate în raftul bibliotecii. Borcane cu probe de grîu, pe casa de fier.

Săptămîna lui George Panu şi *Furnica,* lîngă o factură de maşini agricole, aşezată la vedere, sub cubul de cristal. Cutii cu alice de plumb, peste un vraf de citaţii. Scoarţe, talere ţărăneşti, cărţi şi arme, spice de grîu împletite şi fotografiile conacurilor de la Zapodia, de la Săveşti, de la Vlădiţa... Acum lua aminte că înainte de toate, se afla într-un cabinet de avocat.

A stăruit, cu mai puţină încredere în izbîndă:

— Ştii ce rar te rog eu ceva, bădie Ionică!... Vezi, nu-i nici pentru vreo stăruinţă la un profesor, nici...

— Adrian! schimbă tonul Iancu Stamate. Fii băiat înţelegător şi caută-ţi de treburile tale!... De şcoală, de jocuri, de patinaj... Lasă chestiile acestea pe seama noastră, care sîntem lupi mai bătrîni... Nu se poate!... Ce vor ei nu se poate! Asta-i!

— Cer ceva care nu-i drept?

— Nu-i vorba de drept, şi nedrept!... Noţiunile acestea sînt foarte elastice... Ai s-o înveţi şi tu, la vremea ta... Chestia e mai limpede, dacă mă sileşti să ţi-o explic. Arendaşul din Prigoreni, Isidor Leibovici, are avocat pe Anastasiu... Îl are nu numai pentr-un fleac de moşioară, pe care vrea s-o ia în posesie de la Spiridonie. Îl are avocat, pentru afaceri mai mari... Isidor Leibovici face export de cereale, taie păduri, furnizează lemne de foc la instituţii, traverse la căile ferate... Anastasiu încasează de la el, una cu alta, şaptezeci, optzeci de mii de lei pe an. E o sumă! Nu?... Şi Anastasiu e omul lui Greceanu; abia l-a atras la dînsul cu mare

greu, de la Bădărău... Înţelegi acum? Mitică Greceanu, măcar deocamdată, nu-i poate refuza nimic lui Anastasiu; un bileţel la Epi- tropie şi chestia s-a făcut!... Simplu ca bună ziua!... Dacă veneau ţăranii de la Prigoreni de la început la mine, poate că era altceva. O luam înaintea lui Isidor Leibovici. Îl punem şi pe el, şi pe Anastasiu, în faţa faptului îndeplinit. Aşa, au umblat cu un băieţaş, un student, feciorul popei din Prigoreni... Ce ştie şi ce poate un băieţaş?... Le-a compromis chestia de la ori-

gină... Învaţă de la mine, Adrian, copile: în viaţa asta, peştele cel mare îl înghite pe cel mic!...

— Aşadar, nenorociţii nu mai au nici o speranţă?

— Ei-ei!... „Speranţă! Nenorociţii!”... Ce vorbe mari, parcă eşti State Dragomir, pe scenă!... Ţăranii sînt deprinşi mai demultişor să dea peste cîte un Isidor Leibovici, mai tare decît dînşii...

— Mata o spui, bădie Ionică? îngăimă cu tristeţe copilăroasă, Adrian. Mata, care ai pledat de atîtea ori pentru ţărani?

— Eu o spun!... Crezi că mi-a fost bine, după ce-am pledat de atîtea ori pentru ţărani? Nu o dată am plătit-o scump!... Şi în cinci ani mi-a fugit un sfert din clientelă: proprietari, arendaşi, intermediari, moştenitori... Pentru dînşii eram suspect! Iar la urmă, ce-am folosit? Ce au folosit ţăranii?... Dreptatea pe care o cîştigau aici, o pierdeau la casaţie, la tribunalele din alt capăt de ţară... Zicătoarea pe care ţi-am spus-o mai înainte, cu peştele cel mare... N-avea tu grija ţăranilor! Cum au trăit pînă acum, s-or descurca ei şi de-acum înainte... Hai! Fugi la băieţii ceilalţi... Şi rămîi la masă!

— Nu rămîn... Nu pot.

Adaugă, minţind:

— Am de preparat nişte teze...

— Uite, atunci!... Ţine de-aici, de la bădie-tu, o rublană de cinci lei! îl îndemnă Iancu Stamate, cău- tîndu-se în buzunarul vestei.

— Nu pot... N-am nevoie...

— Da ce-i cu tine, copile?

Adrian s-a oprit să răspundă, ca să nu-şi trădeze tremurul glasului. A ghemuit

mănuşile în buzunar. (Nu-i mai făceau nici o plăcere.) S-a răsucit pe cîlcîie şi a plecat grăbit.

— Adrian!... Adrian, măi copile!

O clipă, Iancu Stamate a rămas pe gînduri, cu creionul colorat în mînă. A oftat, a clătinat din cap şi a început din nou să sublinieze cu roşu, cifrele şi datele unui dosar de moştenire care se judeca de douăzeci

de ani. Adrian a fugit prin fundul curţii, pe-o portiţă care răspundea într-o stradă dosnică. Nu mai avea curaj să dea ochi cu oamenii din Prigoreni, sloiuri străjuind în ger, la intrarea principală.

Acasă, la gazdă, în odaia cu grinzi scunde, Ştefănucă Pandrea citea la gura sobei un număr mai vechi dintr-o revistă, care în toiul serbărilor jubiliare răscolise mereu rana deschisă a „Chestiei ţărăneşti”. Era scufundat în lectură şi afundat în jilţul şchiop şi slinos, îmbrăcat în creton. Adrian s-a plecat să citească şi el peste capul prietenului, titlul articolului. El îl cunoştea de astă-vară de la Zapodia, unde toate le vedea pe-atunci cu alţi ochi: „Cain, Cain, ce-ai făcut cu fratele tău Avel?”

— Fănel!... Dragă Fănel!...

— Da! Ce-i?

— Toţi sîntem într-un fel ori altul, un Cain care şi-a ucis pe fratele său Avel. Chiar şi cei pe care mai ieri, nu i-am fi asemuit în ruptul capului cu numitul Cain!...

Ştefănucă Pandrea l-a privit cu mirare, lăsînd foaia din mînă:

— Ce vrei tu să spui cu asta? Nu-nţeleg!...

6

Prefectul ţinutului Căliman, domnul Alexandru Negoianu, avea năravsă-şi plîngă de milă cu mult humor, cînd se întrecea cu paharele de vin ori cînd îl

apucau zorile la clubul Tinerimea, după o partidă infernală de cărţi:

— Măi fraţilor, vouă ce vă pasă!... Voi n-aveţi o martiră acasă, o Genovevă de Brabant!... Intraţi acuma pe uşa cea mare. Sunaţi servitoarea să v-aducă un ceai cu rom, dacă nu un pahar cu moare de varză... Îi trageţi nişte soamne ca acelea pînă la douăsprezece; iar la masă vă aşteaptă potrocul... Pe mine m-aşteaptă altfel de potroc!... Privirea martirei, fraţilor!... Barbara Ubric!... Genoveva de Brabant!

Ceilalţi membri ai clubului Tinerimea, care au fost tineri doar pe vremea războiului de la 77—78, Îşi dădeau coate, aţîţîndu-l:

— Şi în cazul acesta, cum intri tu în casă, Săndel?

Ştiau, dar le făcea mare plăcere să mai audă o dată.

— Cum? ofta mucalit, Săndel Negoianu. Ia, ca pe timpurile ferice ale juniei, cînd îmi mirosise întîia oară a catrinţă şi fugeam noaptea din casa părintească, în uniformă de liceu. Aşa intru şi-acuma... Tiptil!... M-aşez pe scări... Mă descalţ binişor... Iau ghetele în mînă şi calc pe vîrful degetelor, numai în colţuni...

— Nu te-apucă strănutul?

— Ba bine că nu!... Mă ţin de nas şi nu strănut. Atîta ar mai trebui!... Îmi ţîţîie inima cînd troznesc treptele şi cînd scîrţîie uşa... Iar dacă am scăpat cu bine în pat, trag oghialul peste cap şi nu deschid ochii, chiar dac-ar fi s-aud strigînd foc!... Focul te mai cruţă şi te mai iartă! Există şi societăţi de asigurare împotriva incendiului. Mustrarea mută

din ochii martirei nu te iartă nici în mormînt, fraţilor! Şi nu există o societate de asigurare împotriva martirilor! N-ar fi vremea să înfiinţăm una, fraţilor?...

Fraţii, veterani întru acelaşi trecut de club, de cafenea, partide de table la Rinalti şi alte ocupaţii tot atît de istovitoare, făceau haz. Ipocriţi, nu mărturiseau cu aceeaşi sinceritate, că nici dînşii nu scapă mai ieftin acasă.

Mizeriile lor însă erau intime. Ale lui Săndel Negoianu erau publice.

Pe doamna Cleopatra Negoianu, anevoie şi-o puteau închipui astfel, decît prezidînd în cancelaria institutului său, conferinţele profesoarelor şi profesorilor. Înaltă, uscată, dreaptă pe scaun, în veşnica-i rochie neagră, corectă şi rece, întinzînd din cînd în cînd mîna să aşeze un tampon, un creion, o călimară, deplasate de la locul lor cu un centimetru.

Aşa o zugrăveau profesoarele, aşa profesorii, aşa elevele...

Aşa o vedeau toţi.

Această pasiune de ordine era orgoliul ei, raţiunea ei de existenţă şi multă vreme a fost pricina unor publice dezbinări conjugale.

Alexandru Negoianu — Săndel cum îl numeau amicii, conu Sănducu, cum îl numeau clienţii — avocat cu clientelă mijlocie, după ce-a fost proprietar de moşie cu pămîntul vîndut la darabană; om vesel, bun băutor şi straşnic jucător de cărţi, pătimaş iubitor de femei şi de vînători, înfăţişa prin contrast, toate cusururile de care doamna Cleopatra Negoianu avea oroare. La începutul căsniciei, cînd

încă nu-şi pierduse moşia în cărţi şi în chefuri de pomină, nepotrivirile acestea au dat prilej la adevărate drame.

După o scenă cu tirade corneliene, Săndel Negoianu îşi lua pălăria şi o împungea de fugă, ocolind casa cîte-o săptămînă, umblînd pe la ţară, cerînd ospitalitate altor prieteni cu moşii, vii, păduri de vînat, iazuri de pescuit, pivniţe cu vin vechi, curcani îngrăşaţi şi lăutari la îndemînă.

Treptat, cu timpul, au încheiat un armistiţiu bazat pe concesii reciproce. Doamna Cleopatra Negoianu, din drojdia de capital salvată la licitaţia creditorilor care şi-au împărţit moşia, a preluat pensionul francez: *M-lles Florise et Thérèse Rogier.* I-a schimbat firma, i-a dat alt lustru şi acum, devenită Tanti Cleopatra, îşi consuma pasiunea de ordine, de simetrie şi de autoritate, în severele sale îndatorinţe didactice. Nu-l mai primea cu tirade corneliene.

Tăcea. Tăcea înfiorător!...

Iar domnul Alexandru Negoianu, rămas tot Sănducu sau Săndel, cu tot începutul de diabet şi de burtă progresivă, continua chefurile, partidele de cărţi, vînăto- rile şi aventurile galante — „salvînd aparenţele". Adică, întrînd acasă înaintea zorilor, cu ghetele în mînă, în ciorapi, călcînd în vîrful degetelor şi culcîn- du-se cuminte cu plapoma în cap; în loc să trîntească

uşile, să sune servitoarea, să ceară ceai cu rom ori zeamă de varză acră şi să poruncească potroace pentru masă, cum a purces în primii ani.

Cînd iţele politice l-au înscăunat prefect al ţinutului, nu şi-a schimbat nimic din viată. Legăturile de rudenie, dezbinările dintre tabăra takistă şi cantacuzinistă, au lucrat pentru el, scutindu-l de alte osteneli. Au căzut toti de acord, asupra unui om neutru şi inofensiv politiceşte.

Sănducu Negoianu, devenit dom' prefect, avea sergent la poartă şi trăsură personală la scară.

Trimitea sergentul la culcare şi trăsura la grajd, ca să scape de martori incomozi.

Nu lăsa el cafeneaua Rinalti şi clubul Tinerimea, pentru prefectură. Numai doamna Cleopatra Negoianu era încă mai solemnă (pentru amîndoi), şi îl întîm- pina acasă cu o mai teribilă privire de martiră.

— Fraţilor, înc-o partidă!

— Ne-apucă ziua, Săndel!... s-au codit ceilalţi jucători, în cîştig, strîngîndu-şi banii de pe masa verde.

— Vouă ce vă pasă?... Nu v-aşteaptă acasă Barbara Ubric...

— Tocmai, Săndel!... Pentru tine o spunem...

— Dacă v-a apucat atîta grijă şi dragoste pentru mine, faceţi cărţile... Dă-i drumul!

Chibiţii moţăiau. Ultimul chelner căsca cu ochii umflaţi de somn şi de fum. Săndel Negoianu însă nu s-a lăsat. A mai jucat o partidă. A mai golit trei păhărele de coniac. A mai pierdut ultimile sute din buzunar şi alte sute, în cretă. Iar fiindcă era şi el în felul său un martir, a adormit

răpus, somnul drepţilor, în birja care-l ducea acasă.

Birjarul s-a dat jos în mantaua încinsă cu un capăt de hăţ, pregătindu-se să-l ajute la coborît şi anun- tînd:

— Coane Săndel, aţi ajuns!

— Carte! a mormăit buimac conu Săndel.

— Coane Săndel...

— Punctul! As, damă, valet de atu!

— Domnule prefect! Am ajuns acasă!

— Mare bucurie!

Săndel Negoianu a deschis ochii la sumbra realitate, a descins din birjă şi tot s-a bucurat de ceva. Sergentul de la poartă dormea şi el, somnul drepţilor, la bucătărie.

— Măi Bercule, măi! monologă domnul prefect, clătinîndu-se şi scociorîndu-şi toate buzunările de la pantaloni, vestă şi haină, de la blană şi iar de la pantaloni, vestă şi haină, în căutarea mărunţişului. Măi Bercule, măi, tu eşti un animal fericit!...

— Vai de capul meu, domnule prefect!... Aşa o fericire nu vă doresc eu, coane Săndel...

— Ascultă, Bercule! Nu face pe prostul cu mine!... Eşti fericit!... Ţi-o spun eu...

— Dacă ziceţi dumneavoastră, sînt, domnule prefect. De ce să nu fiu?

— Lasă-l pe domnul prefect în plata Domnului!... Acuma-s conu Săndel... Săndel Negoianu unu-i măi Bercule, măi, în tîrgu ista... Unu şi fără pereche!...

— Unu-i, coane Săndel...

— Aşa să te-aud!... Şi spune acuma, de ce eşti fericit, idiotule?

— Asta nu pot pentru ca s-o ştiu... Aţi poruncit ca să fiu fericit, sînt fericit... Parcă mă costă ceava să fiu?

— Bercule! Bercule! Mi se pare că vorbeşti prea multe...

— Dacă porunciţi, tac, coane Săndel.

— Să taci şi s-asculţi... Măi Bercule, mi se pare mie că m-am întrecut cu coniacurile!... Cîte dracu am băut, măi Bercule?... Cincisprezece?... Optsprezece?... Destule!... Ce spuneam

eu?... Aha! Să te luminez eu de ce eşti fericit, nefericitule!... *Primo!...* Tu ştii ce-i *primo?*

— Eu sînt un păcătos de birjar, coane Săndel... De unde să ştiu eu ce-i *primo?* Că dacă ştiam, poate că n-ajungeam eu birjar.

— Iar vorbeşti prea mult!...

— Mata m-ai întrebat, coane Săndel.

— Te-am întrebat, dar nu te-am întrebat că să-mi răspunzi prostii... Am spus *primo,* adică, uită-te aici, la degetul meu — *primo,* întîi!... *Primo,* eşti fericit, fiindcă eşti prost. Toti proştii sînt fericiţi prin definiţie. *Secundo* — uită-te la deget! adică în al doilea rînd — eşti fericit, pentru că eşti birjar de noapte şi nu-ţi ţine nimeni socoteală acasă, dacă ai venit la 4, la 5 ori la 6, după miezul nopţii... Şi *terţio* — uită-te la deget, Bercule! — eşti fericit, fiindcă nu ţii în sclavie acasă, o Barbara Ubric, măi Bercule, măi!... Habar n-ai tu ce însemnează să te-aştepte acasă Demnitatea, măi!... Virtutea, măi! Abnegaţia, măi! Tu nu eşti poligam ca mine, care le am pe toate acasă, măi... Pe toate şi pe deasupra, pe Barbara Ubric şi pe Geno- veva de Brabant!... Ştii tu ce însemnează asta ori nu ştii?

— Cum porunciţi dumneavoastră, domnule prefect!... Dacă porunciţi să ştiu, ştiu... Dacă nu, nu ştiu, domnule prefect!...

— Iar mă iei cu prefect?... Prefecţii trec, dar Săndel Negoianu rămîne, măi Bercule!... S-o ştii şi pe-asta de la mine!... Tu l-ai adus acasă pe domnu Mitran Iliescu? Pe Bucluc?

— Eu, coane Săndel!

— Acela, da!... Abia aşteaptă să vină partidul lui la putere şi să-mi ia scaunul de prefect. I se pare mare scofală... Eu, mă... ştii tu... mă c... în scaunul de prefect! Eu, Săndel Negoianu am fost, sînt şi rămîn!... Nu-s Bucluc, măcar că de bucluc dau eu acasă în fiecare dimineaţă... Măi! Da multe pahare de coniac mi se pare că

am băut eu, măi Bercule!... Ce optsprezece?... De unde ai scos tu optsprezece?... Phii!... Acuma aş şti eu ce-ar trebui, ca să mă dreagă!... Dar nu se poate!... Nu dă voie Martira, măi, Demnitatea, măi, Ţinuta, măi!... Ţie ce-ti pasă?... Te duci acasă ca un parşiv de beţiv fericit şi te dregi!...

— Vai de dresul meu, coane Săndel... După ce să mă dreg?...

— Iar vorbeşti?... Ia-ţi banii tăi şi umblă!

Bercu, deprins cu asemenea dialoguri, a luat banii săi şi a dat bici gloabei să umble.

Domnul prefect Alexandru Negoianu s-a proptit în portiţă, a deschis-o, a alunecat în semicerconferiinţă cu ea pe gheţuşul potecii, şi-a restabilit echilibrul şi ridicînd ochii, a întîlnit privirea Barbarei Ubric la fereastra dată în lături.

Doamna Cleopatra Negoianu, torturată de insomnie, deschisese geamul ca să respire aerul rece al sfîrşitului de noapte, în dorul sanatoriului din Elveţia unde şi-a căutat ea sănătatea în timpul verii. A privit deci şi a ascultat toată scena.

Comoţia lui Săndel Negoianu a fost atît de puternică, încît picioarele i s-au tăiat de la genunchi, a lunecat, a dansat ca un început zglobiu de Cake-Walk, s-a apucat cu mîinile de grilaj şi a revenit cu bine la o aproximativă poziţie verticală. În cadrul luminat al ferestrei, silueta doamnei Cleopatra Negoianu se profila implacabilă, ca Justiţia urmărind Crima, din tabloul lui Prud'hon.

Atunci, de lîngă zid, din întuneric, s-au ivit la lumină cîţiva ţărani, ţinînd cuşmele în mînă:

— Sărutăm mîinile, domnule prefect şi coane Săndel...

— De unde-aţi ieşit? Ce-i cu voi? se burzului Săndel Negoianu.

— Sîntem nişte oameni de la Tăcuta, domnule prefect.

— Şi ce-i dacă sînteţi de la Tăcuta? Ce căutaţi aici?...

— Pe dumneavoastră vă căutăm, domnule prefect... ieşi înaintea celorlalţi un moşneag cu pletele albe, descoperite în lumina felinarului şi în lumina revărsată pe fereastră. Pe dumneavoastră vă căutăm de azi- dimineaţă... La prefectură am fost, aici am fost, ne-am dus la clup şi v-am căutat acolo... Pe urmă iar ne-am întors... Am zis că tot o s-agiungeţi dumneavoastră

odată şi-odată acasă... Domnule prefect şi coane Săndel, faceţi-ne dreptate că s-o mîntuit cu noi...

— Măi! Sînteţi nebuni? Acuma să vă fac eu dreptate?... Ştiţi voi cît e ceasul?...

— Ştim coane Săndel, că de cînd aşteptăm, tot ceasurile le-am numărat noi, cum sunau la turnul Episcopiei!...

— Şi dacă le-aţi numărat, ce-i?... Mare ispravă aţi făcut!...

— Domnule prefect şi coane Săndel... urmă cu linişte ţăranul cel bătrîn. Noi avem la Tăcuta un boier de treabă, dară cam năuc... Conu Stroie Bîrlădeanu... El cu hîrţoagele lui... În vremea asta, vechilii ne belesc şi ne poartă la corvezi, de-au scos sufletu din noi... Acuma ne-o mai căzut pe cap şi perceptoru... Cică să plătim bir nou pe popuşoi, că s-or făcut destui anu ista!... Ne-o scos gitele din ocol la primărie, de mugesc şi rag, coane Săndel, să-ţi rupă inima, nu alta!... Ne-o scos boarfele din casă... Plîng copiii şi se vaită muierile, domnu prefect, parcă o dat tătarii peste noi... Fieţi-vă milă şi daţi poruncă... Altfel, nu răspundem, dacă se întîmplă o poznă...

Sănducu Negoianu a tras tot timpul cu ochii la fereastră, în nădejdea că Genoveva de Brabant se va retrage în peştera sa, la întuneric. Văzînd-o neclintită, deodată a dat glas mînios, mai mult pentru urechile ei, decît ale ţăranilor din Tăcuta:

— Ce poznă?... Cum îndrăzniţi să vorbiţi? Cu cine vorbiţi voi, măi bandiţilor?... Aşa se vorbeşte cu prefectul vostru? Hai?... Ce-s eu, fleac aici?... Ce-i, moară la casa mea? Cum aţi intrat?...

Unde-i gardistul? Ia uite, domnule, cine-mi vorbeşte mie de poznă! Apoi, am să întorc eu cojocul pe dos!... Pieriţi din ochii mei! Acu!... Într-o clipă, dacă nu vreţi să vă trimit legaţi burduf, cu jandarmii la spate!... Poftim, domnule, ce-a ajuns ţara!...

Domnul prefect Alexandru Negoianu a intrat, trîn- tind uşa.

Nu-i mai păsa de nimic. Dacă e vorba pe-aşa, poate s-arate el ce înseamnă prefect, în casă la dînsul şi aiurea! Dar mai ales în casă la el.

Uşile se auzeau izbindu-se dintr-o cameră în alta, cu detunări lungi de furtună.

— Iaca pentru ce-am degerat noi atîtea şi atîtea ceasuri, oameni buni!...

Cel care a glăsuit şi-a izbit căciula cu latul palmei, în creştet. Ceilalţi n-au dat nici un semn, înşirîndu-se tăcuţi în întunericul înălbăstrit al sfîrşitului de noapte.

Cînd au ajuns departe, spre bariera unde aşteptau săniile lor la rateş, moşneagul cu părul alb a oftat:

— Mi se pare că s-au adunat cam multe!... Nu mai încap... Se revarsă paharul...

— Tot asta o spunem, moş Nicodim, de cînd am deschis noi ochii... Şi văd că loc să-ncapă altele tot mai este el loc, de le răbdăm!...

Paşii opincilor groase, umplute cu paie, scîrţîiau în zăpada îngheţată. Tîrgul dormea însă cu obloanele trase, în pace şi în neştire.

Capitolul V

SUS, BOIERI, NU MAI DORMIŢI!...

1

În sanie, lîngă vizitiu, Adrian era înfofolit pînă la ochi într-o blană de lup trimisă de la Zapodia, uriaşă, grea, cu guler enorm, pe măsura exploratorilor arctici, încercase de cîteva ori să pună mîna pe hăţuri. A renunţat. Îl răzbea frigul prin mănuşile tîrgoveţe de castor.

— Ce să le faci, conaşule Adrian?... rostise Toader Gliga, moşneagul, în chip de consolare. De mîndre, mîndre-s grozav mănuşile matale, care nu se mai află... Încolo?... Numai bine strîng ele frigul, să-l ţină, pîrdalnicele!...

El strunea hăţurile cu mîinile goale.

La spate, în locul mai larg şi ceva mai adăpostit de vîntul subţire, Olga şi Dimitrie Petreanu, cu Smăn- diţa la mijloc, se înfăşuraseră în alte pleduri şi blăni, cu picioarele afundate în aşternutul de fîn.

Mergeau la Zapodia.

Sania lor plecase înainte cu alt rînd de copii, dimineaţa. Aceasta, de-a doua, din neistovita rezervă de vehicule a Zapodiei,

venise să-i ia cu argatul de credinţă bun la toate, Toader Gliga, moşneagul, şi cu echipament de poclăzi şi dulame, cergi şi tohoarce miţoase de Caşin, ca pentru o expediţie polară cu neprevăzute peripeţii.

— Parcă pornim pe urmele lui Nansen!... exclamase Adrian, urcîndu-se în sanie, într-un suveran dispreţ pentru asemenea prisos de învelitori.

Toader Gliga, neştiind ce-i cu Nansen, dar ştiind ale sale, a răspuns într-o doară, trăgînd cu coada ochiului la mănătăluţa pirpirie de uniformă:

— Dă, conaşule!... Să vorbeşti mata oleacă mai încolo, la larg, oînd a începe să te taie vîntişoru ista subţire, care ai zice că nici nu-i... Atunci să vorbeşti mata!...

Acum, Adrian nu mai vorbea nimic.

Cu toată ruşinea, sub privirea moşneagului mijind a rîs, îmbrăcase pe rînd blana de lup, schimbase şapca de uniformă pe-o căciulă imensă din buzunarul dulamei, îşi îngropase picioarele în păturI şi fîn; nu s-ar fi dat în lături nici de la o pereche de mănuşi, grosolane, de lînă, cu un singur deget, cum poartă aparii şi birjarii.

Drumul era lung; patru poşte jumătate peste văi şi peste dealuri. Iar gerul într-adevăr amarnic sub cerul sticlos: de-o săptămînă, termometrul mai cobora în fiecare zi încă un grad.

Mirosul de păr al sălbătăciunei încălzit de răsuflare stăruia în nările lui Adrian. Miros de lup, de vînat, de ţară, de iarnă, de drumuri prin viscole; tot ce se lega de alte amintiri, cînd era încă şi mai copil. Calea aceasta o străbătuse tot aşa, şi de

alte ori, în alte vacanţe de Crăciun, după o veche datină a neamului Cumpătă, care aduna la vizuina bătrînilor rubedeniile răzleţite pe aiurea. Niciodată nu i s-a părut o călătorie mai încărcată de gînduri şi asemuiri, de mîhniri, de nelămurite presimţiri, de întoarceri îndărăt.

Era acelaşi drum, şi nu mai era, totuşi, acelaşi.

Sunetul zurgălăilor se risipea şi acum cristalin; ecoul răspundea şi acum, de departe, ca o stinsă chemare a altei sănii, pierdută undeva şi nevăzută în alba nemărginire. Copitele cailor nu făceau nici acum zgomot: tălpile săniilor luceau şi acum cu o simţită

fîşîire, ca un zbor lin, prin vis. Sîrmele telegrafului scuturau tot aşa ghirlănzi de promoroacă şi căderea era uşoară şi mută, tot ca o călătorie prin vis, fantastică, în ireal,

Soarele iriza diamantin în miliarde de cristali sclipitori — iar din sus, din albastrul rece, ca şi altădată, cîte o steluţă singuratică de fulg din senin plutea indecisă şi iarăşi nu s-ar fi putut spune dacă venea pe pămînt ori se înălţa absorbită de infinit. Din nou, totul era uşor, aerian, descătuşat de trista robie a gravitaţiunii.

Departe se zărea un sat; sub o colină, altul, o turlă de biserică, o livadă ninsă, o cumpănă de fîntînă...

Le cunoştea pe nume satele; le mai văzuse de zeci de ori, în aceleaşi drumuri ale vacanţelor de Paşti, de Crăciun, de vară.

Albe şi pacificate de la distanţă, fără hleiul uliţelor desfundate, fără acoperişurile de stuf şi de paie mucede, fără zaplazuri năruite, păreau sate de pe altă planetă, unde totul e calm şi pur, unde oamenii sînt izbăviţi în sfîrşit de orişice suferinţă şi nu-i mai dezbină nimic; unde totul se va petrece de-acum înainte, firesc şi simplu, limpede pentru eternitate. Viaţă de cleştar, într-o planetă cu străvezime de cleştar.

Dar din lecturile cu Ştefănucă Pandrea, tovarăşul de gazdă la Iaşi; din aprinsele dezbateri între tineretul şcolăresc; din hîdele mărturii pe care le-au văzut ochii săi nu demult; din tot ce descifra de o bucată de vreme în strîmba rostuire a vieţii, cu setea de absolut a începutului

său de adolescenţi; — ştia acum că faţa aceasta e amăgitoare şi că sub toate, geme înăbuşită una singură şi aceeaşi tînguire fără de răspuns: „Cain, Cain, ce-ai făcut cu fratele tău Avel?...”

Sania a intrat pe un drum de pădure.

O pădure de fag şi stejar, cu perdea de brazi plantată simetric pe marginea şoselei. Iar îndată mintea i s-a întors cu un fel de deznădejde la plăsmuirile copilăreşti din anii mai dinainte; chiar din vremea ferice de acum doi şi trei ani. De ce şi-a închipuit el oare întotdeauna, cînd trecea pe aici, că e o pădure minune? O imensă pădure cu pomi de Crăciun?...

Ninsoarea pusese şi acum pe cetina sumbră o albă dantelură de nea. Altădată, ochii copilăreşti găseau o asemuire ca pentru poftele copilăreşti: sub cristalii de zăpadă luciul întunecat al ghimpilor verzi i se părea artificial, ca verdele fructelor păstrate în zahăr, la vitrina cofetăriei Rinalti din Căliman. O creangă îşi destindea şi acum, la trecerea lor, arcul încordat de povara zăpezii; pala de ninsoare cădea şi acum, fără vuiet, şi eliberată, ramura se întorcea să şoptească vecinei ceva... Da! Atunci, în anii care n-au rămas prea departe în urmă, credea că o ramură poate şopti altei ramuri şi că multe vietăţi ale pămîntului, chiar lucrurile neînsufleţite, chiar mobilele familiare din casă, aveau un grai al lor, tainic şi nepătruns de oamenii pedepsiţi cu un blestem — aşa cum începea şi el să fie de doi şi de trei ani încoace, de cînd l-a ajuns şi pe dînsul osînda, să nu le mai poată auzi şi înţelege.

Atunci, în ceilalţi ani nu prea de demult, era sigur că odată cu noaptea, în pădurea aceasta de basm, zî- nele se apropie în mantiile lor albe cu beteală în păr şi cu mărgăritare la gît, ca să aprindă în fiecare brad de pe marginea drumului, nenumărate lumînările de ceară albastră, trandafirie şi violetă, pentru copiii sărmani şi morţi, pentru cei care au plecat pretimpuriu din viaţă şi acolo sus, s-au preschimbat în îngeri cu aripi mătăsoase şi cu ochi care nu mai plîng. Atunci basmele cărţilor se împleteau cu lumea de-aievea. Lumea de-aievea se contopea cu plăsmuirile din basm.

N-a întrebat el o dată — să fie cîţi ani, opt? nouă?... N-a întrebat el o dată, tot în locul acesta:

— Nu vreţi să rămînem la noapte aici?... Hai să rămînem!...

Se afla el între părinţi, ca Smăndiţa acum.

Pe urmă, i-a fost ruşine să lămurească de ce ar fi dorit să rămînă.

Numai el ştia. Ceilalţi nu puteau să priceapă...

Dacă ar fi înnoptat aci, ar fi zărit minunea steluţelor aprinse şi l-ar fi surprins pe moş Crăciun, cum din această pădure de argint, din basm, porneşte spre sate şi tîrguri, cu povara lui de daruri în desagă şi cu asinul care are o cruce sură pe spate şi dă cuminte din urechi cînd îţi aude glasul, fiindcă înţelege, ar putea să răspundă şi tace. Tace, numai din pricină că e în aşteptare să aibă mai întîi un semn de la tine, că tu eşti copilul ales şi vrăjit, căruia ursitoarele i-au pus în

scăldătoare trei fire de iarbă descîntată. Ceilalţi n-o ştiau aceasta.

El nu se îndoia însă că asinul sfînt s-ar fi oprit îndată să-i vorbească... Nu-l încredinţaseră oare babele din Zapodia, că ursitoarele i-au presărat trei fire de iarbă descîntată în scaldă?... Atunci n-ar fi avut de ce să n-o creadă şi el... Toate erau cu putinţă... Toate lunecau din strîmta şi posaca realitate, în magia poveştilor... îl aştepta şi pe dînsul, la capătul drumului, un pom de Crăciun adevărat, şi cărţile cu chipuri, şi nucile poleite, şi lumînărelele de ceară trandafirii, verzi, violete, şi alţi copii cu nasurile îmbujorate de ger şi cu mîinile îngheţate de bătălia cu bulgări, în cetăţui de omăt...

— Nu vreţi să rămînem la noapte, aici?... Hai, să rămînem!... a sunat ca un ecou, din sanie şi din trecut, glasul Smărdiţei, rugător.

— Cum îţi vine să vorbeşti? s-a mirat Olga Petreanu.

— Stai cuminte! a îndemnat-o Dimitrie Petreanu.

Fetiţa a tăcut, cuminte, sub maldărul de blănuri şi cergi. Nici ea nu-şi mărturisea gîndul.

Adrian a înţeles-o. Numai el.

Ştia la ce minune, cu moş Crăciun şi cu zîne, s-ar fi aşteptat surioara mai mică, la noapte. Ea mai vorbea încă în desăvîrşită candoare, cu făpturile fără de glas şi cu lucrurile neînsufleţite. Era rîndul ei să creadă că asinul sfînt ar fi dat filozofic din urechi şi ar fi început să cuvînte.

Iar milă i-a fost de el, nu de ea.

Acum, pomul de Crăciun e pentru Smărdiţa care mai crede în arborul

prinţesei Sanghamitta şi a plecat astă-vară să-l caute. E pentru Mariana şi Pufuleţ, care se mai avîntă cu Ţurlui, băiatul de potcovar, să experimenteze pe cont propriu aventurile lui Robin- son Crusoe pe iazul de la Zapodia; lumea de basm, de închipuiri, de minuni, le-a rămas lor. El pentru totdeauna a pierdut-o... I-au rămas numai mănuşile de castor, de care era foarte fudul şi se dovedesc a nu face nici două parale.

Iar cînd pădurea ninsă a fost departe, în urmă, Adrian s-a răsucit în blană şi a petrecut-o cu ochii, pînă ce s-a topit albăstrie în albul nemărginit de nea. Odată cu pădurea de argint din basm, îşi petrecea cu ochii şi un licăr ultim al vîrstei fără întoarcere care s-a dus de la el, pe alt tărîm.

Numai aşa, departe, în pîcla zării; şi numai aşa, departe, în amintirea altor ani, mai era încă pădurea de argint, din basm.

Cînd a trecut adineaori prin ea, într-o ciudată şi nouă dedublare, ochii n-au mai ştiut să vadă decît o simplă dumbravă, în care a intrat securea. I-a răsărit în minte, după cele lui cunoscute, numele antreprenorului ce taie şi vinde traverse. Un alt speculant cu un alt avocat Anastasiu, care îşi neguţătoreşte strămu-tarea din tabăra fostului ministru de Justiţie Alecu Bădărău, în tabăra actualului ministru de Justiţie Gre- ceanu, cu bileţele şi intervenţii bine arvunite. Acum, nici o frumuseţe intactă şi fără un vierme înăuntru, nu mai ştiau să descopere ochii deschişi la cealaltă faţă a vieţii, după o inocenţă sfîrşită.

Un stol de corbi a trecut dintr-o parte în altă parte, ca dintr-un cimitir în alt cimitir.

— Ţi-e frig, Adrian? a întrebat Olga Petreanu, cu îngrijorare maternă, văzîndu-l că se suceşte fără as- tîmpăr. Vrei ceva?...

— Nu, mamă, nimic...

Dimitrie Petreanu a tuşit uscat. Adrian n-avea nevoie să se întoarcă, pentru a-i şti acum fiecare miş-

care: a scos batista, o despătureşte meticulos, o duce la buze şi o ascunde repede, ca să nu se zărească pata roşie. Şi l-a podidit cu lacrimi nevăzute de nimeni, o astfel de dragoste pentru părintele-i bolnav, sever, dar drept, aspru cu sine mai întîi şi neclintit în datoriile sale: un om pe care prietenia şi legăturile politice cu avocatul Anastasiu nu l-ar fi împiedicat pentru nimic să sară în sprijinul ţăranilor din Prigoreni.

Pierduse naivitatea dulce a vîrstei cînd lua basmele îndeaievea. Trecea încă prin criza din pragul adolescenţei, cu urîte deşertăciuni, nestatornicii, maimuţăreli şi ispite. Dar suna o strună nouă în el. O strună cu alt tremur.

Prietenia cu tovarăşul de gazdă la laşi; atmosfera acelui tineret ieşean de atunci, cu războiri doctrinare între socialişti, proaspeţi poporanişti şi iorghişti, îi sădise alte începuturi de judecată, despre lume, viaţă şi oameni. Nu se lămurise încotro l-ar duce şi pe dîn- sul cugetul şi inima. Cu unii? Cu alţii? Dar războirile la care participa şi el, june voluntar, îi deschiseră ochii deocamdată la cruntele stări şi nedreptăţi ale lumii în care se născuse şi trăia. Din pădurea de argint a basmului, mergea spre o zare cu zăbranice de moarte, unde şi crivăţul şuieră lugubru, a moarte şi-a pustiu.

— Mi se pare mie că are să vremuiască! a spus Toader Gliga, moşneagul, încrutîndu-şi privirea sub sprîncenele albe de promoroacă.

Adrian s-a uitat şi el. Nu se vedea la orizont, nimic alt, decît zidul albastru şi nins al munţilor din faţă cu meterezele

fantastice ale Ceahlăului, într-o claritate ireală. Dar ştia că moşneagul de la Zapodia are semnele sale, în care nu avea cuvînt să se îndoiască.

— Are să ningă... a încuviinţat, liberîndu-şi gura din blana de lup şi odată cu vorbele, o spirală de aburi.

— Ba teamă mi-i că ne paşte oleacă de viscol, conaşule Adrian!... Dacă nu mîne, peste două-trei zile...

Mai întîi are s-o dea pe moină, pe urmă ţine-te, urgia lui Dumnezeu!

Toader Gliga a îndemnat caii. Zurgălăii au umplut văzduhul cu mai sonora chemare de argint, la care răspundea ecoul altei sănii, nevăzută, pierdută undeva, cînd foarte departe, cînd foarte aproape, alături, pe-un alt tainic drum.

2

La Zapodia toate se aflau pregătite, după datina dintotdeauna.

Se îmbulzea iarăşi jivalania ce-a fost risipită în tîrguri, la şcoli, pensioane şi gazdă. Mai puţină la număr decît în toiul verii, dar tot atît de grăbită să-şi ia în stăpînire cotloanele sale. Pe dealul coşărelor se înfiinţaseră cîteva sănioare. Pe iaz, cîţiva patinori...

Din nou se auzea prin odăi toiegelul de abanos lovind în podele şi glasul Smarandei Cumpătă:

— Ia mai treceţi la mîncare! Scurt!... Ia mai goliţi cele ietacuri, să mai poată vorbi bătrînii în tihnă! Scurt!...

Jivalania trecea la masa lungă de praznic, unde nu se ştia nici acum de cîte tacîmuri e nevoie, din ceas în ceas. Pe urmă, năvălea asupra grajdurilor să pună la cale cu argaţii şi vizitiii, alte plimbări cu sania. Se risipea la iaz şi pe dealul coşarelor; dura cetăţi de omăt şi dezlănţuia cumplite bombardamente, la care participau şi dulăii din ogradă cu vesele lătraturi, scoşi din minţi de zarva

înviată din nou după acalmia de patru luni din vară.

Adrian a căzut în mijlocul unei asemenea gălăgioase vînzoliri.

Şi îndată s-a răzleţit singuratic, fără să mai aştepte a se dezmorţi deplin.

A sărutat şi a strîns mîini, a îmbrăţişat o parte din puzderia de unchi, mătuşe, veri şi verişoare; s-a strecurat tiptil pe-o uşă dosnică, apoi pe-o poartă ferită privirilor. Cu el, l-a luat numai pe Colţun, zăvodul bătrîn, tovarăş la alte drumuri, de altădată, cînd zumzăiau albinele, iar fîneţele erau numai flori de sînziană şi cicoare.

— Hai, măi Colţun, moşneagule!... Ştii tu unde mergem?...

Colţun, bătrînul, s-a bucurat clătinînd din ciotul cozii retezat: „Pe mine mă-ntrebi?... Se-nţelege că ştiu...”

— Atunci, ia-o înainte!...

Cîinele s-a supus. Într-adevăr, ştia şi acum drumul.

La iaz, înainte de toate.

Pe îngusta potecă bătătorită în zăpadă, printre stuful şi papura uscată cu foşnete aspre de iarnă. Adrian mereu întorcea capul. I se năluceа că aude un pas uşor în urmă; că-i şopteşte o chemare tresăltată de rîs:

— Te-am prins, Adrian!... Unde plecai fără mine?...

Paşii sunau însă numai în închipuire; glasul numai în amintire.

Papura uscată şi stuful se clătinau cu vaiete sinistre: sunetul osemintelor de mort. Nu mai zbucnea nici o pitulice cu soţul ei după dînsa, să se aşeze pe un spic legănat de trestie şi să-i privească de

aproape, cu ochişorii negri şi lucioşi ca gămăliile de bold. Nu mai săgeta nici o libelulă; nici un fluture purpuriu nu-i palpita înainte, oprindu-se, zburînd, jucîndu-se de-a v-aţi ascunselea.

Aici e pîrîiaşul fără punte, unde-a sărit el cu o voltă de gîmnasticant şi i-a întins braţul apoi de pe celălalt ţărm, s-o prindă:

— Dă-mi mîna, Irinel!... Irinel...

Gîrla e îngheţată bocnă. Muşchiul catifelat şi iarba măruntă, sub strat opac de zăpadă. N-are nevoie să sară. Îl ţine puntea vînătă de gheaţă. Apa cea vie s-a ascuns dedesubt.

Vînătă e şi faţa de sloi a iazului, vînătă-verzuie,
în amurgul sur, încruntat. S-au aşternut nămeţi peste trunchiul de răchită, unde-au poposit pentru cea din urmă oară.

Parcă nici n-a fost vreodată banca aceea! Şi totuşi, ce limpede nălucire a auzului:

— Adrian!... Nu-i mai cuminte să vorbim despre viitor?

Îi rămînea lui să aleagă acest viitor. Iar ea, ea avea să-l urmeze ca o umbră... Toate sfîrşesc oare pe lume atît de repede şi atît de fără nici o pricină?

Adrian a călcat mai departe, cu ochii în zăpada care scîrtîie aspru şi unde nu se mai cunoştea nici o urmă a paşilor de-atunci, nici una.

Coltun, bătrînul, îl întovărăşea şi el gînditor parcă, înăltînd din cînd în cînd privirea şi întrebîndu-l: „Cum se face de eşti singur?... Aşa ne-a fost vorba?...”

— Măi Coltun, moşneagule! a filozofat Adrian. Viata e o mare ticăloşie!...

— Şi tu ai devenit un pesimist!... Teribil de pesimist! a constatat Coltun, punîndu-şi botul în pămînt.

La moară, s-a arătat Neculai, în cojoc nou, alb, ca pielea mănuşilor de Suedia şi încălţat cu botfori fabuloşi, dintr-o vacă, înalţi de-o palmă peste genunchi.

— Ai mai venit şi mata pe la noi, coane Adrian? a întrebat, rîzînd bucuros în dintele ştirb. Acuma se cheamă că toată jivalania coanei Smărăndiţa e în număr, la curte!...

Adrian a clătinat cu jale din cap. Ce fel de număr? Cum de nu băga nimeni în seamă, că mai lipsea cineva? S-au plîns că nu vine Ada cu fetiţa, după cum a vestit o telegramă de ieri. Sînt numai ele pe lumea aceasta, deşartă?

Dar biruindu-şi jalea, Adrian a început să cerceteze morarul despre măruntele zurbe ale Zapodiei:

— Căzut-ai la pace ori nu, bade Neculai, cu Neculai celălalt, de pe deal?

— Nicicacum, coane Adrian! Stăm acuma la în- contrare pe viaţă şi pe moarte... Ne giudecăm înainte!... Cum bine spunea Toader Gliga, az'vară: Cînd ajungem noi, ţăranii, la zavistie pentru pămînt, gata-i!... Războiul aista nu cunoaşte pace...

— Şi cumnata dumitale, de la Prigoreni, fata care înota astă-vară, Dochiţa, cînd îi jucăm la nuntă?... a întrebat Adrian, îndreptîndu-şi fără voie ochii spre iazul cu apa ascunsă acum sub lespedea rece de sloi.

Morarul a tăcut un timp, deodată posomorît.

A stupit prin strunga dintelui ştirb şi s-a uitat şi el peste iazul îngheţat, parcă-ar fi căutat să-şi amintească în acest amurg mohorît de iarnă, cum înota ea într-o dimineaţă spintecînd unda cu împroşcare de stropi argintii, însoţită de cufundarul şăgalnic.

— Dar ce-i?... a luat seamă Adrian la tăcerea posomorîtă, întorcîndu-se şi cercetîndu-l în ochi.

— Ce să fie, coane Andrian!... Ia, nimica, nou... Păcate de-ale noastre... Adică nu de-ale noastre, dară pe care noi le tragem...

Adrian se uita la Neculai, morarul cu pletele negre şi cojoc nou, cu ciubotele dintr-o vacă. Însă alături o zărea, într-o pînză tremurătoare şi pe Dochiţa din Prigoreni, cu ochii ei genaţi şi garofiţa roşie de cîmp, pe care n-o pierduse înotînd, prinsă în cununa părului, la ureche.

— S-a întîmplat ceva, bade Neculai? stărui cu nelinişte.

— În afară de cîte ni se întîmplă nouă, mai nimica nou, coane...

Altceva nu i-a putut scoate cu tot cleştele întrebărilor.

Morarul ocolea vorba.

— Da Ion? Ion s-a liberat de la oaste?

— Mnda...

— Atunci e la curte! Am să-l văd eu...

— Nu cam socot c-ai să-l vezi mata, coane Andrian... Nu-i la Curte... S-a tocmit mai departe de

ochii şi de urechile oamenilor de-aici, tuma la Dărmăneşti, la conu Damian...

Şi iarăşi nu i-a mai putut smulge altă lămurire.

Atît a rostit după un timp, fără nici o legătură cu tot ce vorbeau:

— Coane Andrian, acolo, la tîrg, unde înveţi mata, n-ai văzut cumva plîngînd pe uliţi dreptatea noastră, desculţă, ruptă şi goală?... C-aşa ni se pare nouă să fie... Ne-au luat-o de-aici, din satele noastre, şi-acolo o ţin, despuiată... o tin la obezi...

— Bade Neculai, nu te-am ştiut vorbind în tîlcuri!...

— Vorbim şi noi în tîlcuri, conaşule, pînă ce-om începe a da de-a dreptul... Poate că nu-i departe nici ceasul acela...

— Ai vreun necaz, aici, cu bunelul? s-a mirat Adrian.

— Aicia, nu! Nu, coane Adrian!... Cine are aicia vreun necaz cu boierul?... Ne mai mustruluieşte cîte-oleacă, pe urmă ne păsuieşte: Lasă!... Şi ne lasă să mai facem şi noi umbră pămîntului. Da acolo?

Morarul a ridicat palma din chimir şi a arătat în toate patru zările ninse, la apus, la răsărit, la miazănoapte şi la miazăzi...

— Încolo?... Nu sîntem numai noi, ceştia de-aici... Tagma noastră se-ntinde cît vezi cu ochii... Pe cei de dincolo întreabă-i mata, coane Andrian, cît ţi-i sufletul încă tînăr şi nestricat...

Morarul a lăsat palma jos, de-a lungul cojocului şi n-a vrut să mai scoată cuvînt.

Adrian s-a întors cu paşi mai înceţi, pe celălalt ţărm al iazului, pe drumul mare, bătut, prefăcut îu omăt cu scuturături de paie. Mergea îngîndurat lîngă zăvodul bătrîn. Se alegeau unele apropieri între

vorbele ţăranului şi cele ce-i treceau lui prin cuget, în sanie, acum două şi trei ceasuri, cînd privea satele albe cu amăgitoarea lor tihnă şi frumuseţe, de la distanţă, în zare.

Pe urmă, a dat peste locul unde li s-a arătat lor,
într-o înnoptare cu ploaie şi tunete, un cal cu ochii de fosfor lîngă o claie cu paie, scos din întuneric, o clipă, de flacăra uriaşă, albastră, a fulgerelor.

Gîndurile i-au fost în altă parte.

Înainte de a intra în casă, s-a abătut la părul bătrîn din fundul livezii. Acolo unde a îngropat el odată în pămînt, o mănuşă săracă, urîtă, de şcolăriţă, cu vîrful degetelor destrămat şi ţesut.

Nu se afla nici o pîrtie. Picioarele se afundau pînă la genunchi. Colţun, cîinele bătrîn, a rămas pe loc, să-l aştepte, clătinînd din coada lui retezată: Du-te!... Te înţeleg... Eu n-am ce căuta...

Micul mormînt era bine învelit sub giulgiul afînat de nea; bine păzit de monarhul Zapodiei, părul străvechi şi sălbatic, care văzuse şi ştia poate mai multe.

Cînd s-a întors, noaptea pogorîse albastră. La bucătării sunau ciocniri de tigăi, de capace şi oale; clocoteau şi sfîrîiau bucatele pentru ospăţul de miez de noapte; năvăleau pe uşile şi ferestrele deschise aburi cu amestecate mirosuri de carne afumată, de slănină, de cîrnaţi şi varză călită, de curcani rumeniţi, cozonaci, plăcinte şi torturi. Mihalache, bucătarul ciupit de vărsat şi cu bîrdăhanul de pinguin încins în şorţ alb conducea alaiul ajutoarelor şi slujnicelor,

cu un linguroi uriaş în mînă, grav ca un capel-maistru. Adrian a privit în altă parte, trecînd pe la ferestre. Mirosul de mîncare şi pregătirile de ospăţ îi ridicau un nod displăcut în gîtlej, cu toate că îndurase o lună de zile regimul de post pravoslavnic la gazda din Iaşi, cea surdă şi bisericoasă.

În casă ardeau toate lămpile; trosnea focul în sobele de zid care dogoreau de la trei paşi; răzbea murmur de glasuri în fieştece încăpere.

Jivalania măruntă pusese stăpînire pe masa colosală a sufrageriei, unde s-a încins un joc de loton în toată legea, cu bani de nichel de cinci şi de zece şi cu băncuţele jubiliare de argint, noi şi strălucitoare, distribuite cu o nepărtinită generozitate de Iordache Cumpătă, cîte cinci lei de cap, deocamdată.

Se auzea glasul lui Zache Stamate, biciclistul, însoţind fiecare număr de epitetul cuvenit:

— 77, războiul!... 13, numărul dracului! 44, scaunele!...

— 13, terță... 44, cvartă! repeta anunțînd Smăn- diţa.

— Ce cvartă? protesta Dodel. Cum, cvartă? ... Abia ai spus terţă şi-acuma cvartă?

— 33, gheboşii!...

— Loto!

— Control! Control, la control!...

În alte odăi, mai dosite, jivălăniştii trecuţi de vîrsta pentru loton şi domino îşi împărtăşeau peripeţiile de şcoală, fumînd la gura sobei, chip să nu-i dea fumul de gol. Suna toiegelul şi glasul Smarandei Cumpătă, în prag, pe neaşteptate:

— Ce-i fumăria asta?

— Da unde vezi mata fum? întreba unui, care nu se vedea el din fum.

— Te faci a te mira, hai? Mi se pare că mătăluţă mi-ai dat iama prin cutiile mele de tutun!... Să nu vă mai prind, că uite!... Scurt!

Spunea uite! arătînd toiegelul de abanos. Dar din cealaltă mînă, le zvîrlea pe sofa o cutie neîncepută de tutun bectemis şi caieţelul de Job!

— Mistuiţi-le, să nu le văd în ochi!... Scurt!... Pare-mi-se că le cunoaşteţi bine, după cît mi-aţi cotrobăit prin saltare şi scrinuri... Hai?

— Cunoaştem! mărturisea Manole, pocăit şi bufon, escamotînd caietul de foiţe Job. Ştim conţinutul pe de rost: *Tout cahier de papier a cigarettes ne portant pas le mot Job et ma signature...*

— Haide-hai!... Să nu-ţi pun eu o semnătură pe spate cu sfîntul băţ, cît eşti de lung şi de ghilan!...

De-acolo Smaranda Cumpătă cutreiera alte ietacuri şi salonaşe, unde tăinuiau fiicele măritate şi nepoatele cu secretele lor sentimentale de pension. În salonul cel mare se aflau ginerii, în jurul lui Iordache Cumpătă, discutînd despre vreme, pămînturi, politică şi însănătoşirea regelui, încă îndoielnică. Acolo s-a aciuat Adrian, pe-un jîlţ mai retras, într-un ungher.

Iancu Stamate, înalt ca un colos, se plimba cu o mînă în buzunar zurnăindu-şi cheile, păşea pe uşa deschisă în antret, în altă odaie, apuca de pe-un dulap o craflă ori o felie de turte de nuci; se întorcea mes- tecînd, lepăda o vorbă şi trecea în

sufragerie să înfrupte şi jivalania cu bunătăţile care nu-şi mai aflaseră loc în cămară. Nu rezista poftei, nici nevoiei de-a îndopa şi pe alţii.

— Ionică, strici foamea copiilor!... străbătea un glas femenin, din a treia odaie, prin uşile date în lături. Lasă-i măcar să-şi împlinească postul pînă la douăsprezece...

— Ce douăsprezece? mormăia Iancu Stamate cu gura plină. Ce post?... Au postit alţii destul pentru noi...

Şi dădea ghes copiilor, complice:

— Înfulicaţi repede, să nu se prindă buniţa!

Într-adevăr, Iordache şi Smaranda Cumpătă postiseră pentru toţi.

Neculai Popazu, al doilea din cei trei gineri de faţă, strîngea din umeri, superior, la astfel de condamnabilă neînfrînare a poftelor. Aprecia şi el mîncările, dar altfel, la vremea lor şi cu pretenţia de om umblat. Alcătuit din suprapuneri de sfere, foarte scund şi foarte măsliniu la obraz, cu pleşuvie rotundă, cu ochii rotunzi ca bilele, cu guşă rotundă, ceafă rotundă, burtă rotundă, gesticula strîngînd ţigareta groasă de chilimbar în pumnul rotund şi păcnind din nări ca un tapir:

— Cînd am fost eu la Lemberg...

Toate din univers, se reduceau pentru el, la cele ce-a văzut şi a auzit şi a cunoscut la Lemberg.

Adrian zîmbea în colţul său. Călătoria unchiului Neculai Popazu la Lemberg, durase trei săptămîni, şi data de douăzeci şi trei de ani. Era curios să afle ce mai poate istorisi nou, din acest voiaj rămas

de pomină în familie, un om de altfel de ispravă, dar

stăpînit de-o adevărata manie „lembergiană” — cum o botezase Manole. Se pregătea să asculte, cu ochii la globul trandafiriu al lămpii.

— Cînd am fost eu la Lemberg... reluă sentenţios, Neculai Popazu.

— Sssst! Aşteaptă, rogu-te, Culai!... a rostit Iordache Cumpătă, îndrepttndu-se în jîlţ.

Neculai Popazu s-a oprit contrariat de întrerupere.

Afară la geam, s-au auzit glasuri subţiri. Adrian a sărit şi a dat perdeaua la o parte, privind în întuneric. A anunţat, ca într-o şoaptă de taină:

— Colindătorii, bunelule!...

Era din nou copil şi din nou îl emoţiona copilăreşte acest ceas.

Glasurile de-afară s-au îndemnat codindu-se, au prins curaj, s-au înălţat sub cerul geros, de iarnă:

Sus, boieri, nu mai dormiţi,
Hai Lerul, Lerului Doamne!
Vremea e să vă gătiţi,
Hai Lerul, Lerului Doamne!...

Iordache Cumpătă asculta, cu ochii lui albaştri şi uzaţi pierduţi în gol, netezindu-şi barba lată. Iancu Stamate îşi culegea fărămiturile din creţurile hainei. Neculai Popazu părea gata să spună că asemenea tradiţii nu mai există în lumea civilizată, de pildă, la Lemberg. Iar Dimitrie Petreanu îşi stăpînea tusea.

Avea o negură tristă în ochi. Poate gîndea că acum aude pentru ultima dată în această viaţă, colindătorii. La anul, cîntarea va fi pentru alţii.

Sus, boieri, nu mai dormiţi,
Hai Lerul, Lerului Doamne!
Vremea e să vă gătiţi.

Cînd glasurile au sfîrşit, în salonul luminos şi cald, cu miros de gutui, a durat tăcere. Se auzea numai vîlvătaia focului în sobă.

— Sus, boieri, nu mai dormiţi!... a oftat Iordache Cumpătă, întorcîndu-se cu amintirea la cele văzute şi auzite la Bucureşti, la cele văzute şi auzite aci, printre oamenii săi. Nu glasurile acestea au să ne trezească din somn şi nu-i văd pe nimeni gătindu-se, măcar că vremea-i poate aproape... Mai aproape decît ne-o închipuiam noi...

Neculai Popazu a privit în sus, la Iordache Cumpătă ca la un monument cu vîrful pierdut în nori... Nu înţelegea despre ce poate fi vorba. Dar Adrian a săvîrşit ceva în afară cu totul de firea lui timidă şi în aceeaşi vreme de-o copilăroasă trufie.

S-a ridicai din ungherul său, a păşit în vîrful degetelor şi a sărutat smerit mîna bunicului.

Bătrînul Iordache Cumpătă nu s-a mirat, nu l-a întrebat; deşi n-avea de unde şti ce gînduri şi ce apropieri şi tulburătoare frămîntări munceau acest copilandru la început de adolescenţă. Palma mare şi lată, bătătorită ca a muncitorilor de pămînt, a în- tîrziat cu blîndeţe pe creştetul lui, pe fruntea lui. Era o mînă grea de om puternic şi bătrîn, de om al cîmpurilor. Însă atingerea a fost atît de domoală şi lină, atît de uşoară!...

— Vino lîngă mine, Adrian... Stai lîngă mine,... a vorbit Dimitrie Petreanu, dînd la o parte pernele care-i sprijineau pe divan, trupul slab şi bolnav.

Era şi glasul acesta atît de altfel!

Adrian a lăsat să-i curgă pe obrazul de adolescent lacrimile de copil, fără nici o umilire.

— Şi cum vă spuneam! a reluat imperturbabil Neculai Popazu, istorisirea sa. Cînd am fost eu la Lemberg...

3

În seră dospea o căldură umedă şi veninoasă; un miros dulceag de flori şi de mraniţă fermentată, de pămînt gras şi de seminţe în germinaţie.

Ion s-a oprit din udatul glastrelor şi răsadniţelor înşirate pe rafturi. A pus jos stropitoarea, ca să-şi şteargă broboanele de năduşală cu mîneca largă a cămăşii.

După trei ani de port ostăşesc, vechile gesturi izvorau de la sine, îndată ce-a îmbrăcat iarăşi straiele în care s-a pomenit de cînd a deschis ochii. Parcă niciodată nu îmbumbiase el pe trup strîmta tunică în nasturi de alamă; niciodată parcă n-a dus el palma la cozorocul capelei de vistavoi, rotundă şi lată ca o tigăiţă, cînd făcea smirna înaintea domnului colonel Asan Tiberiu şi a cucoanei sale; înaintea tuturor gradelor mai mari şi mai mărunte de pe uliţele Bucureştilor.

Toate au rămas în cealaltă lume, a lor, de-acolo, ducă-se!

Aici şi-a aflat din nou portul obştesc. Sufletul însă nu. Pacea însă nu.

— Mai repete, Ion, mai repete! l-a zorit Herman grădinarul, nevăzut după poliţele cu oale de flori. Mai repete, că primim inspecţie, cînd nici nu cîn- deşti. Cu boier a nostru, Damian, nu este de glumit.

— Asta o ştiu! mormăi Ion, apucînd stropitoarea de toartă.

Împroşca ploiţa măruntă din floare în floare, iar mofturile acestea de ierburi îl scîrbeau foarte. Nici nu erau flori după vreo lege lăsată de Dumnezeu!

Dincolo de geamlîcul acoperişului şi pereţilor, afară, crăpau ouăle corbului de ger, încremenise promoroaca în crengi şi scîrţîia omătul sub tălpi, cum se cuvine la vreme de iarnă, în toi. Aici, în căldura adusă pe olane şi ţevi, în umezeala încropită cu lîn- cede miresme, unde întorcea ochii, numai flori cu lujerul apos, cu frunze care lucii, care apoase, cu faţa în culori nemaivăzute, unele ca de hîrtie, altele ca o carne putredă.

Fiecare purta numele său scris, matriculat de domnul Herman, pe o bucăţică de şindrilă înfiptă în

ţărna ghivecelor. Numele lor de ducă-se pe pustie, ducă-se!

Ceea ce a nădăjduit el să capete la curtea boierului Damian a fost o muncă vrednică de puterea braţelor sale tari, la grajduri, la ocoale, la vite — treburi şi îndatorinţe după care trei ani a tînjit pe asfalturi. O slujbă la boi bunăoară, la cărăuşie grea în pădure, alăturea cu boii, gata să tragă în jug cu ei şi să opintească la roată — ca un robotnic dintr-o ţară cu stema capului de bou, cum îi spunea cu gînd de ocară doamna colonel Asan Tiberiu din Bucureşti, şi ocara ei nu-l durea atunci nici în cot, acolo. Aici, sorţii şi voia boierului Damian l-au zvîrlit în baia aceasta cu aburi, între flori sucite şi învîrtite şi tărcate şi pistruiete, să nu te uiţi la ele.

Ion a stupit un rotocol lat, cît o patacă de cinci lei, în nisipul mărunt, presărat, greblat, măturat, pe potecile dintre rafturile cu oale şi răsadniţe, cum lepăda el unul în cerul cel tulburat şi urît, din apa grasă a Dîmboviţei.

A stat cu stropitoarea verde şi goală, uitată în mînă. Alunga mereu nişte alte gînduri mai amare şi fără rost de-acum înainte, care mereu însă se întorceau. Nimic din ce-a luat el la cunoştinţă de-o lună încoace şi nimic din ce i se întîmplă nu mai era după o rînduială firească.

Se petreceau toate năsalnic, în pofida ştiutelor legi, cum îl împresoară florile acestea răsucite, băloase, cu bobocii ca ugerele, cu faţa de carne putredă. Cum îi împung lui ochii toţi spinii aceştia cu ghimpi, tăr- tăcuţele cu păr, buruienile noduroase, deşirate, spîn- zurate în plete

de înecaţi. Cum îl scîrbesc pe el toate pocitaniile acestea, care-i plăceau boierului Damian cu cît erau mai strîmbate şi mai chinuite, întru mîn- dria domnului Herman, marele tartor al caznelor. Aşa era şi inima lui. Fiartă şi putredă.

— Iar stai, Ion? a întrebat Herman, înălţîndu-şi favoriţii suri din cutiile cu răsaduri şi scuturîndu-şi

degetele de pămîntul gras, lipicios. Tumneata ai ceva, Ion, dragă Ion!

— Ce am eu, domnule Herman, să n-aibă nici duşmanii mei de moarte...

Herman, grădinarul, l-a privit cu milă şi a clătinat din capul roşcovan:

— Tumneata ai ce ai!... Iar eu n-am noroc cu ajutor la seră. Astă-avară, Costache, om forte bun şi harnic, forte cuminte om; boierul dat afară pe el. Angajat Nistor, om forte bun şi harnic, dar beţiv, forte beţiv. Boierul dat afară pe el! Acuma tumneata... Om forte bun şi forte voinic om... Cu gîndul la altă parte...

— Apoi şi mie mi se pare că n-am să fac eu mulţi purici aici, domnule Herman?... vorbi Ion, lat şi a lehamite. Nu-i de mine treaba asta.

— De ce spui asta, Ion? Florărie, cel mai frumos şi delicat lucru. Nu cari cu spatele. Nu stai la frig...

— Numa că de asta-mi era mie dor, domnule Herman! Să car cu spatele şi să stau la frig. Să mă răzbească munca, pînă ce n-oi mai şti nici eu ce-i cu mine... Eu am nevoie de robie grea, domnule Herman! Să-mi ucid alte amaruri, care mă rod pe dinlăuntru...

— Voi, romînii, sînteţi forte curioşi! Aceasta am observat.

— Aşa sîntem noi, domnule Herman! Oameni din ţara asta cu stema o căpăţînă de bou... Ce să ne faci? încheie Ion, ridicînd stropitoarea şi mergînd s-o umple din ciubărul de la uşă.

A mai stropit un rînd de oale. Domnul Herman a mai retezat o crenguţă, a mai căutat o floare subsuoară, a mai scormonit la rădăcina alteia cu degetele,

uşor şi gingaş, ca o mamă cînd trosneşte încheieturile pruncului după baie.

Din cînd în cînd, ridica ochii albaştri şi rotunzi de porţelan, la ajutorul său, om voinic, nalt şi spătos, care se ofilea de-o lună sub privirea lui, ca o plantă

roasă de vierme, la rădăcină. La întrebări, nu căpătase nici un răspuns desluşit De la oamenii din sat nu aflase nimic.

Nu ştia nimeni.

Ion slujise înainte de oaste la Zapodia, la conu Iordache Cumpătă, unde a lăsat amintire de argat harnic şi de nădejde. Acolo nu s-a mai întors. Aici a vrut el să se tocmească; iar de o lună rîvneşte la altă slujbă mai grea, să-i zdrobească trupul, „pînă ce n-o mai şti ce-i cu el". Romînii sînt un popor foarte curios! De treizeci de ani trăieşte printre dînşii şi întotdeauna descopere cîte ceva nou, care-i scapă...

Domnul Herman şi-a netezit favoriţii a la Frantz Iosef cu dosul palmei neatins de pămînt; a scos ceasornicul Roskopf patent din buzunar, a luat cunoştinţă despre orele înaintate şi a spus cu mulţumire:

— Pentru inspecţie de timineaţă, sîntem perfect. Putem aştepta!

El se uita cu drag şi cu mîndrie la nesfîrşitele poliţe cu flori, aliniate, etichetate, încrucişate, după toate regulile şi ştiinţele horticole.

Ion mai stupi o dată, îngreţoşat.

— Tumitale nu-ţi plac florile! constată domnul Herman, cu mîhnită mirare.

— Ba de plăcut, mi-or fi plăcînd ele mie... Uită-te şi dumneata, care se văd aici: garoafe, trandafiri, cer- ceii-doamnei, muşcatele, ochiul-boului... Da aieste, de dincoace? Ptiu!... Ce-s spurcăciunile aieste? Parcă-s limbrici. Şi asta? Ţi-i ruşine să te uiţi la dînsa!... Parcă-i altă comedie...

Domnul Herman a zîmbit a compătimire, apropiin- du-se de poliţa cu

pricina şi apăsînd la aliniere scîndurelele cu etichete, în pămîntul reavăn:

— Aceasta nu-ţi place la tumneata?

— Mai ales strîmbăturile şi spurcăciunile acelea!

— Aceasta este colecţiunea cea mai preţioasă din sera noastră. Unică la Moldova! Treizeci şi şapte de

Orhidee, de Iava, de Brezil, de Madagascar, de Japan, de India... Una singură costă mai mult ca leafa tumitale pe un an.

— A fi! Asta nu mă-ncălzeşte pe mine. Mă-ncălzesc ticăloşiile de olane, care mă fierb aicea de-s năuc toată ziua de cap...

— Atunci să mergem frumos la răcoare şi să fumăm o pipă în sala de tincolo. Aici nu-i permis.

— Cunosc şi asta, domnule Herman! Aicea nu-i permis să duhăneşti o ţigară, dincolo să stuchi, mai încolo să ridici glasul, alăturea să nu calci... Ziduri de doi stînjeni. Porţi ferecate. Nici tu colindători de Sfintul Ajun, nici tu Stea, nici tu Irozi!... Ar crede el cineva, că asta-i zi de Sfînta Naştere a Mîntuitorului?... Sssst! Numai atîta auzi. Sssst! Să nu străbată gălăgia la urechea conului Damian... Parcă sîntem la spital, la infirmerie, nu la curte boierească...

Domnul Herman zîmbea acestor tînguiri de barbar, aprinzînd luleaua lungă de-un cot; dar Ion n-a avut cînd scăpăra, să tragă şi dînsul un fum.

L-a chemat poruncă de sus:

— Repede-repegior, bădiţă Ioane, că boierul nostru nu-i deprins s-aştepte întîrziere de la slugă.

Fata din casă, cu fustă neagră şi pestelcuţă albă cît o basma, îl privea pe sub sprîncene îmbietor.

Avea obrajii îmbujoraţi de ger şi în ochi o undă de rîs. Ion era chipeş, voinic, abia scăpat de la oaste. L-ar fi vrut mai puţin morocănos şi tăcut. Făcuse prinsoare, la bucătărie cu alte slugi, că în scurt, cel

mult pînă la Bobotează, are să-l dezmorţească.

Ion nici nu s-a uitat la dînsa. Punînd ţigara răsucită în punga de piele, a spus:

— Bine... Fă-o înainte! Mă-nfăţoşăz!

Slujnica tot nu l-a slăbit. A mers în flancul lui, de partea inimii, căutînd să-şi potrivească pas în pas cu flăcăul botinele ei înalte care scîrţîiau pe drumuşorul îngheţat, rînit cu lopata, măturat, cernut cu cenuşă, ca să nu lunece cumva talpa boierului Damian, cînd i-o

veni pofta să iasă din puf şi din clocitoarea unde se păstrează. Pe sub gene, îl iscodea mereu:

— Nu ţi-i frig numai în cămeşă, bădiţă Ioane?

— Nu.

— Şi cum îţi vine să umbli cu capul gol, pe-un ger ca aista?

— Cum mă vezi, aşa-mi vine.

— Îţi place la noi, bădiţă Ioane?

Bădiţa Ion s-a uitat, nu la dînsa, ci la pomii şi Ia arbuştii de pe alee, răsuciţi, retezaţi, răstigniţi pe şpa- liere, tunşi, periaţi cu toată grija şi meşteşugul domnului Herman, care se dovedeau nesmintite chiar sub stratul de omăt.

În uşă, fata a rupt-o de fugă înainte, chicotind şi strîmbîndu-i din năsuc:

— Uuuu! Se vede că ţi-a tăiat căpitanul limba la cazarmă, bade-bădişorule!

Ion a urcat scările cu nepăsare, ca şi cum nu pe dînsul îl priveau cele spuse. Şi-a scuturat tălpile încă o dată cu mare grijă şi s-a înfăţişat în biroul stăpînului.

Damian Cumpătă citea o carte, în jîlţ, la gura sobei, într-o altă dogoare de cuptor, cu un pled vărgat înfăşurat pe picioare şi cu javra cea nesuferită, Bock, cocoţată pe genunchi. A lăsat cartea pe braţul foto- liului şi l-a examinat închizînd dintr-un ochi, nete- zindu-şi cu degetele uscăţive musteaţa subţire şi albă.

Rezultatul examenului a fost satisfăcător.

— Cum te numeşti?

Vocea era atît de seacă şi atît de economisită, încît Ion a lungit gîtul şi a plecat urechea, ca să nu piardă murmurul cuvintelor.

— Ordonaţi? a întrebat el, luînd fără voie poziţia şi vocabularul ostăşesc.

Degetul uscat s-a îndoit, chemîndu-l mai aproape:

— Înaintează. Cum te numeşti?

— Ion, să trăiţi! Ion Alisandru a Vadanei.

— Cu slujba de la florărie, cred că nu te omori afară din cale, Ioane?

— Nu, să trăiţi!

— Am să-ţi mai trec un supliment de îndatorinţe.

— Ordonaţi! se bucură Ion, socotind că poate scapă din baia cu aburi şi dintre florile cele sucite şi răsucite, care-l scîrbeau.

— E o slujbă de credinţă, ia seama!

— Am trei ani de oştire, stăpîne.

— Tocmai! Vii de la armată. Ştii ce înseamnă datoria la oră fixă?

— Ştiu, să trăiţi.

— Uite ce este, Ioane. De azi înainte, ai să-mi plimbi căţelul, pe Bock, de trei ori pe zi, cîte douăzeci de minute. La oră fixă. Înţelegi? Te prezinţi dimineaţa la zece; a doua oară la unu; pe urmă seara la şase. Zece tururi dus şi întors, pe aleea din faţa casei, pînă în fundul parcului. Acesta e lanţul, îi prinzi zgarda...

Ion cercă să se scuture de supunerea ostăşească, oarbă şi fără crîcnire, ca de un alt lanţ nevăzut:

— Coane Damian, asta-i treabă de copil... Daţi-mi, mă rog dumneavoastră, orice altă îndatorinţă...

— Nu te-am întrebat! îl întrerupse Damian Cumpătă, cu acelaşi glas, puţin şi sec. Îmi place să nu-mi vorbească nimeni neîntrebat. Nu dumneata ai să-mi spui ce să-ţi dau şi ce să nu-ţi dau de lucru. Aceasta s-o ştii o dată pentru totdeauna. Mi-a raportat administratorul că ai cerut leafa pe jumătate de an înainte, cînd te-ai tocmit. Am dispus să-ţi cerceteze referinţele. Au fost bune. Am ordonat să ţi se avanseze suma cerută, pentru ca să-ţi plăteşti nu mă interesează ce datorii. Exact?

— Da, să trăiţi.

— Deci, slujba la mine e limpede. Mi-ai cerut. Ţi-am plătit. Am hotărît ceva, execuţi. Bock a îmbă- trînit şi a devenit leneş. Are nevoie de mişcare. Vara mă acompaniază pe mine. Pînă atunci, ai să-mi ţii locul. Te opreşti, numai cînd trebuie să te opreşti, ştii pentru ce. Aceasta e. Ridică lanţul. Bock, dă-te jos!

Bock a coborît, începînd a ţipăi pe picioarele sub- țiri de paing.

— Nu, nu aşa, ticălosule! îi dojeni drăgăstos Damian Cumpătă, cu primul surîs în buzele uscate şi vinete de mort, pe care i l-a văzut pînă atunci Ion. Nu aşa, puiule! Treci, la zgardă!... Dumneata ce faci? Ce-aştepţi?

Ion se uita cuprins de deznădejde, la dulapurile cu rafturi de cărţi legate în piele. A întors ochii la datoriile sale. S-a plecat pe-un genunchi şi a prins zgarda cu lanţul în gîtul căţelului.

— Ia-l cu binişorul! Ia-l cu binişorul, să se deprindă cu dumneata! Alintă-l, dezmiardă-l, spune-i: Bock. Bock!

— Bock! Bock! oftă Ion, adăugînd în cugetul amă- rît: „Bocăni-te-ar în cap, cine te-a mai adus pe lumea asta plină numai de Boci, de Piţi şi de Miţi”.

— Vezi că s-a liniştit? îl încurajă Damian Cumpătă, mulţumit de primele rezultate. Acum poţi pleca. Douăzeci de minute... Uite ceasul meu! Data viitoare, împrumuţi ceasul de la Herman. Pe urmă, am să-ţi cumpăr unul. Nu ţi-l trec la leafă.

Ion a ieşit pe scări, cu Bock de lanţ. Crăpau ouăle corbului de ger. Dar slujnicuţa l-a zărit de sus, de după perdea, cum îşi ştergea el sudoare de pe frunte, mergînd cu căţelul de hăţ, numai în cămaşă şi cu capul gol, pe aleea cu arbuştii aliniaţi, retezaţi, tunşi, răstigniţi pe spaliere.

Lui Ion nu-i venea să creadă, că tot ce se întîmplă cu el poate să fie adevărat. Ieşise dintr-un vis rău, trecuse prin altul mai cumplit şi acum intra în alt vis rău.

Fără îndoială că şi în viaţa viitoare, aceasta are să-i fie menirea: să plimbe în lănţug căţei boiereşti. S-a gîndit la Zăpuc, cîinele de stînă, despre care i-a scris cîndva Dochiţa că l-a luat de la Zapodia pentru pază la casa lor... La casa lor...

Cu mîneca largă, Ion îşi usca broboanele de nădu- şală.

Bock s-a oprit lîngă un copăcel retezat şi cioplit în chip de piramidă, a ridicat un picior şi a inaugurat efectele plimbărilor higienice.

4

— Dochiţă, cum ţii farfuria, nebuno?

Coniţa Ghizela s-a prăvălit în lături, pe scaun, să-şi ferească rochia nouă de la Viena. Dîra de sos a picurat pe faţa de masă. Dochiţa a îngăimat:

— Nu vă fie cu supărare, coniţă... Ameţeala-i de vină.

— Ameţeală! Ieri ameţeală, azi ameţeală!... Prea des ameţeală... A treia oară dacă se mai întîmplă, după ameţeală vine socoteala!... S-o ştii!

Din celălalt capăt al mesei, dintre copii, Hună sin Leiba a rămas cu bucata sa de pîine neagră, în mînă. Ochiul scurs lăcrimează o cumplită nelinişte şi sufe- rinţă. Ochiul cel viu şi ager, scormoneşte pe rînd, anume semne, pe obrazul Ghizelei, pe obrazul Dochiţei, pe obrazul lui Iuju, care s-a servit şi clefăie în cea mai desăvîrşită indiferenţă.

Dochiţa îşi întoarce privirea de la ştiuca umplută din farfurie. Amestecul de peşte, de coconari şi stafide, miez de pîine şi

sos, îi ridică un bulz de greaţă din adîncul măruntaielor. Acolo i se pare şi ei că se zămisleşte o hîdă şi spurcată lighioană, cum a văzut puii de găină neisprăviţi în ouăle care-au ciocnit înainte de vreme. O dihanie străină de dînsa, crescînd în pîntecul ei. Aceasta-i stă veşnic în minte, iar mîn- carea, din farfuria lungă, purtată de la unul la altul, se adaugă la scîrbirea de sine.

Cînd a ajuns la jupînul Hună, părintele arendaşului a plecat ochiul cel lăcrimos în bucata lui de pîine neagră:

— Nu, Dochiţă! Nu iau... Mulţămesc...

Şi a cutezat a întreba mai tare, înadins pentru urechile altora:

— Poate eşti bolnavă, Dochiţă?... Poate ai nevoie să te duci acasă?...

Întrebările tot au ajuns la o ureche. Coniţa Ghizela îndată şi-a spus cuvîntul:

— Îmi pare rău, papa, că dumneata îi încurajezi!

— Ce fac eu?

— Îi încurajezi la lene... Bolnavă? Unde vezi bolnavă?... Priveşte la dînsa... înaltă, voinică...

Era să adauge „frumoasă”. Dar vorba nu se potrivea după gusturile sale, pentru o fată de ţăran, desculţă şi cu picioarele crăpate. A continuat:

— ...mai sănătoasă decît mine!

— Ghizelă dragă, mie îmi pare că n-arată ea o sănătate aşa de grozavă, de-o lună încoace... Arată mai galbena decît ceara... îndrăzni bătrînul Hună.

— De asta să nu pot eu dormi! s-a-înverşunat Ghizela. S-au deprins cu stat şi cu sărbători. Ieri a fost duminică. Sărbătoare. Azi, Crăciun. Sărbătoare.

Mîine Crăciun, poimîine Crăciun... Pe urmă Boboteaza; pe urmă sfîntul Ion. Cînd îi dai o treabă, una-două pomenesc de sărbători. Facem după sărbători! Daţi-mi voie acasă, de sărbători!... Asta ştiu... Spune şi tu, Sidor' Nu-i drept?

Domnul Isidor Leibovici, absent de la aceste controverse, şi-a exprimat altă dorinţă:

— Dochiţă! Mai treci cu farfuria la mine, să mai servesc!

S.lujnica i-a coborît farfuria la îndemînă. Stăpînul nu mai căuta cu ochi aţîţaţi, la sînii care împungeau în corniţe cămaşa subţire de in. Pentru dînsul era poveste încheiată, poftă îndestulată. Răscolea acum cu furculiţa şi cu lingura în ştiuca umplută.

Cînd Dochiţa a plecat să aducă alt rînd de tacîmuri şi de bucate, domnul Sidor se dădu cu ideea, scobin- du-se în aurăria dinţilor:

— Scumpă Ghizelă, dacă Dochiţa asta nu-i bună de nimic, răfuieşte-o şi trimite-o în lumea ei. N-avem contract pe viaţă cu dînsa...

— Am să văd. Nu ne grăbeşte nimeni.

— Satul e plin de Dochiţe. Vin să te roage...

— Asta-i adevărat, Sidor. Iarna te roagă. De cînd m-am întors de la Viena, trei au venit să mă roage... Se mulţumesc cu orice leafă, chiar numai pe mîncare şi îmbrăcăminte.

— Trimite-le la mine, să vorbesc eu cu dînsele cînd vin! a propus domnul Isidor Leibovici. Eu le cunosc care cîte parale face...

Ghizela a dat să-şi mai rostească o părere. A simţit însă ochiul socrului, ţintit asupra lor cu atîta stăruinţă, încît a întrebat într-o nevinovată mirare:

— De ce te uiţi aşa lung, papa, nu-ţi place rochia mea?

Bătrînul Hună sin Leiba, care devenise papa şi care pentru alte pricini se uita el atît de lung, a răspuns cu o mare grabă:

— Din contra, Ghizela. Îmi place tare mult. Se cunoaşte marfa de la Viena.

— Şi încă de la ce Vienă! Meyer & Frantzi, ultimul model! se făli Ghizela, înfoindu-se pe scaun ca o turcoaică, în stofa de culoarea guşei de turturică.

Mai aştepta poate un compliment. Însă bătrînul Hună privea în gol cu unicul său ochi viu, pierdut în gînduri care-i chinuiau cealaltă jumătate de obraz, a plînsului. Copiii de lîngă guvernanta vieneză şi-au dat coate, împărtăşindu-şi pe înfundate părerile lor necuviincioase despre patriarhul casei: Gross-Vater suferă după crîşma lui David Liftac; de două zile n-a mai fost în vizită!...

De două zile, David Liftac trăsese obloanele prăvăliei, renunţînd la aliş-verişul de sărbători. Fierbeau Prigorenii

de-o întărîtare care l-a pus pe gînduri. Intrase vrajbă şi dezbinare în oameni, cum nu s-a mai pomenit. O lună jumătate au fost blînzi ca mieii şi ca mieii mergeau numai în cîrd.

Apoi deodată au pornit sfezi, beţii ca într-o deznădejde, răfuieli vechi. Într-o noapte jandarmii l-au cules pe Chirilă Chitic din şanţ, cu oasele zdrobite. Nimeni

n-a izbindit a da de urmele făptaşilor. Chirilă Chitic n-a ridicat plîngere ori bănuială împotriva nimănui.

În altă noapte, s-au încăierat alţi gospodari pînă la sînge, fără vreo pricină deosebită. S-ar fi spus că îi ţinuse legaţi ceva, un timp de vreme şi că acel ceva li s-a şters dinaintea ochilor, ca să-i întoarcă în întunericul lor. În noaptea de Ajun, ţîncii porniţi din casă în casă la colind, strigau mai apăsat ca în alţi ani:

Sculaţi voi romîni plugari
Că vă vin colindători
Noaptea pe la sărbători
Şi v-aduc un Dumnezeu
Să vă mînfuie de rău!

Acestea le-a prins cu urechea David Liftac, le-a prins şi bătrînul Hună sin Leiba. A vrut să-i vorbească lui Iuju: iar Sidor a rîs cu milă:

— Tată, eşti bun să te iei de mînă cu Marcus. Tot ce vedeţi, vedeţi mărunt şi fricos!... Eu am stofă de negustor en-gros, nu de dughiană... Ce vrei, adică? Să trag şi eu obloanele la moşie, ca David la crîşmă? Moşia n-are obloane... S-au necăjit oamenii că le-am luat de sub nas Cotul Hăbăşească. Asta se cheamă concurenţă! Care poate, licitează; care nu, stă şi se uită... Au să mai mîrîie şi pe urmă au să tacă... Maţele n-aşteaptă! Cînd au să-nceapă a ghiorăi de foame, tot la Sidor au să vină oamenii, să arvunească arat şi semănat şi prăşit...

Bătrînul Hună a strîns şervetul său. S-a ridicat de la masă în urma celorlalţi, după

ce şi-a închis în dulap jumătatea de pîine neagră.

Apoi a urcat scările în catul de sus, să se închidă şi pe el, în odaia unde nu-l ajunge glasul şi rîsul lui Iuju, unde nu-l urmăresc ochii iscoditori ai copiilor care-i ţin socoteală cum şî ce mănîrică. Acolo, între lucrurile vechi şi sărace din zestrea răposatei Sura, a rămas cu ochiul cel lăcrimos sprijinit în palmă, cu gînduri şi temeri de om bătrîn, lepădat afară din sforul vremilor.

— Dochiţă, ai treabă cu mine! poruncise coniţa Ghizelă. Mănînci şi vii sus...

— Dacă-i din partea mîncării, pot să viu şi acuma, coniţă. Pot spune c-am mîncat.

— Eu n-am să te poftesc să mănînci. Nu-ţi place mîncarea de la noi, n-ai decît! Are dreptate Sidor. El vă cunoaşte mai bine!... Vă culegem lihnite de pe drumuri şi după ce vă-nţoliţi, începeţi să faceţi mofturi.

— Ţiu a aminti, coniţă, că eu nu m-am înţolit la casa matale. Încă n-am luat nici un gologan din simbrie...

Coniţa Ghizelă s-a întors încruntată:

— Să nu fii obraznică că te plesnesc peste bot. Du-te în odaie la copil şi trimite manca la masă!

Dochiţa a suit treptele, ţinîndu-se cu mîna de balustrada scărilor. Nu mai scăpa ea de ameţeala aceasta, pe care o ştia prea bine ce înseamnă. Şi nici n-avea încotro s-apuce, cît e lumea de largă. În odaia lui Sami cel mic, doica i-a făcut semn să păşească încet. I-a trecut leagănul, şoptindu-i:

— Hîţînă-l, tot domol, tot domol, că alminteri se deşteaptă. Tu ai mîncat?

— Mîncat...

— Atuncea mai pot să-ntîrzîi. Mai răsuflu şi eu o ţîră... Vezi tu, dacă se trezeşte cumva şi-i ud, schim- bă-i scutecul... Albiturile-s aicea...

Doica s-a dus. Dochiţa a rămas să legene pruncul domnului Sidor. Îl hîţîna tot domol, tot domol, dar se ferea să privească la el, cum întorsese ochii de la ştiuca umplută din farfurie. Copilul însă, sugea nevinovat prin vis. A scîncit. Iar Dochiţa i-a potrivit încetişor capul pe pernă. S-a pomenit îngînîndu-i cîntecul doicii: Nani-nani, puişor!... Pe urmă s-a oprit. Din nou gîndul stăruia la plăzmuirea din pîntecul ei, ca un pui slut şi greţos, din oul spart înainte de sorocul clocitului. Acum, nimic nu mai era pe lume, în afară de aceasta. Nimic.

I-a scris lui Ion să nu mai vie şi să n-o mai caute. Toate răvaşele celelalte s-au rătăcit. Răvaşul acesta a ştiut să-l găsească.

Şi cu fiştece zi care trece, în trupul ei creşte făptura străină de dînsa, cum face cap, ochi şi picioare, bănuţul din găoacea oului. Dochiţa şi-a rezemat fruntea de dosul palmei, biruindu-şi greaţa de care nu se putea uşura. Copilul din albie a scîncit iar. Slujnica a întors privirea şi l-a legănat domol, tot domol.

A înotat oare ea vreodată, cu o garofiţă de cîmp prinsă în cununa părului, însoţită de-un cufundar şăgalnic? Ea să fi fost aceea? Toate-s năluci...

Toate-s năluci.

Copilul a deschis ochii apoşi. Poate o vedea, poate nu. A purces în plîns, iar Dochiţa i-a schimbat scutecul ud. Copilul s-a zvîrcolit, s-a învineţit, apoi a stat deodată din scîncealã şi s-a uitat neclintit la dînsa. Oare desluşesc ceva ochii copiilor la o lună jumătate, la cinci-şase săptămîni?... Seamănă cu ochii lui domnu Iuju... O priveşte cu ochii lui domnu Iuju... Toate-s năluci şi nimic alt... Tăcerea din odaia aceasta şi ochii aceştia fără clipire o împing la gînduri nebune... Dochiţa şi-a încleştat palmele între genunchi. Parcă-i era frică de mîinile sale. Aşa a găsit-o doica. Şi a întrebat-o cu îngrijorată mirare:

— Da ce-i cu tine, fată hăi?

— Nimica...

— Cum nimica? Eşti galbenă ca şofranul.

Femeia era zdravănă şi mătăhăloasă, dar cu o gingaşă blîndeţe în glas şi în

ochii mari de juncană. Căutînd în ei, Dochiţa şi-a revenit în fire, după nălucile stîrnite de ceilalţi ochi, ai lui Sami şi ai stăpînu- lui. Şi-a trecut palma pe frunte, ridicîndu-se:

— N-am nimica, lele Lisavetă.

Lisaveta i-a pus mîna pe umăr, întorcînd-o cu faţa spre ea:

— Ascultă, Dochiţă!... Ţi-e rău? Mie poţi să-mi spui...

— N-am ce spune.

— Dă! vorbi femeia cu îndoială. La vîrsta ta, multe se întîmplă, ştiute şi neştiute... Greşeala-i partea noastră în viată. Eu de zece zile tot mă bat cu gîndul. Mă uit la tine şi mă-ntreb...

Dochiţa a rostit apăsat, mai aflînd de undeva o rămăşiţă din sumeţia ei de altădată:

— Nu, nu-i nimic! Nu-mi purta dumneata de grijă.

— Cu atîta mai bine!... se bucură Lisaveta că a dat greş cu presupunerile sale, fără să pună la inimă ascuţimea tăioasă a răspunsului. Apoi s-a întors la pruncul din leagăn, pregătindu-şi sînul plin:

— Hai, boieraşule, la mulsoare!... Uitam, Dochiţă! Te-aşteaptă coniţa sus...

Coniţa Ghizelă o aştepta sus, ca să-i fie de ajutor la oarecare întîrziate orînduieli în sipete şi dulapuri. Strămuta rochii dintr-o parte în alta, lărgind loc celor proaspăt aduse de la Viena. Erau rochii de vară şi de toamnă, care intrau la naftalină. Erau şi unele de anul trecut, pregătite pentru adausuri şi modificări, la croitoresele din Iaşi, unde domnul Isidor Leibovici îşi lua soţia peste cîteva zile, să

petreacă două săptămîni în lume subţire, la teatre şi la berării, la sindrofii cu puţin poker şi maus, căci în asemenea împrejurări se pun la cale afaceri prielnice. Madam Isidor Leibovici se simţea strălucit echipată, pentru a zdrobi cu garderoba sa toate prietenele şi cunoscutele din tagma arendaşilor şi bancherilor; dar îndeosebi cuconetul cu nasul pe sus şi cu uşile închise ţîfnos acestor tagme. Şase toalete ultima modă de la Viena; şase de anul trecut, încă nedemodate, pe care nu i le-a văzut nimeni la Iaşi şi au nevoie numai de-un uşor pospai. Blană de astrahan, blană de lutru, capă de jder... Aşa ceva nu se vede în toate zilele pe uliţele unui tîrg, unde calicii de neam domnesc, de neamul marilor vornici, marilor spătari şi mari logofeţi, calicii aceştia şi nevestele lor, merg cu nasul pe sus, dar în birjă cu un oal.

— Ce caşti gura, Dochiţă? se deşteaptă madam Leibovici, din reveriile glorioaselor victorii mondene.

Dochiţa privea la o rochie albă, de mireasă, aşternută pe-un fund de sipet, într-un capac de carton. În neştiinţa sa, încă nu-şi închipuise că şi mireseie din neamul coniţei Ghizela poartă la nuntă rochii la fel cu miresele botezate în credinţa lui Isus Mîntuitorul.

— Te uiţi la asta? a vorbit madam Leibovici, cu plăcute şi orgolioase amintiri. Marfă de la Viena, fetiţo! Meyer & Frantzi... Ce ştii tu?... Ia ţine oglinda!...

Coniţa Ghizela a predat Dochiţei oglinda ovală, cu ramă de argint — marfă de la Viena! — şi a desfăcut rochia din

capacul de carton. A scuturat-o de naftalină, a aplicat-o pe pieptul planturos intinzînd braţele în lături; dar proba n-a mulţumit-o. A lepădat şi ultimul model vienez de pe dînsa şi a îmbrăcat rochia veche de mireasă, numai peste corset şi jupon.

— Ridică oglinda sus, proasto! Ridică şi potriveşte, să mă văd la spate!

Slujnica a înălţat oglinda şi a potrivit-o cît mai iscusit, pentru ca soaţa domnului Sidor să-şi poată zări în acelaşi timp, faţa şi spatele, în jocul luminilor. Rochia plesnea pe trup. Capsele n-o mai ajungeau. Lăsau un loc gol de-o palmă. Cărnurile grase şi puhave se revărsau ca tocătura din pieliţa caltaboşilor de sărbători, gîtuiţi în legăturile lor de sfoară. Altă dată, Dochiţa abia şi-ar fi stăpînit rîsul drăcos. Acum nu mai ştia să rîdă. Atît doar. Din nou s-a îndoit că rochia de mireasă va fi fost cîndva întradevăi a stăpînei.

A întrebat:

— Coniţă, asta-i chiar a matale?

Întrebarea cădea rău. Tocmai cînd coniţa Ghizela măsura cu jale lăbărţarea cărnurilor în corsajul care n-o mai încăpea, faţa cu urmele atîtor sarcini, guşa şi creţurile din colţul buzelor. Toate proiectele grandioase de adineauri, năzuind să dea gata prietenele şi coconetul ieşan, calic şi cu nasul pe sus, se năruiau catastrofal.

Prin oglindă, alături, fata de ţăran încă zveltă, cu obrazul încă fraged — căci paloarea şi ochii mistuiţi de arşiţă n-o sluţeau — această Dochiţă cu picioarele goale îi apărea ca o injustiţie a anilor, o provocare, o derîdere a soartei. S-a răsucit încruntată în rochia care-i crăpa pe ţîţe şi danduri:

— Ce-ai întrebat tu, fa?

— Zău, coniţă, chiar a matale să fie rochia asta?

— Cred şi eu că-i a mea! Doar n-o fi pentru o păcătoasă ca tine... N-ai să îmbraci tu la viaţa ta, rochie de mireasă, scîrnăvie!

Dochiţa s-a clătinat cu oglinda în mînă. A scăpat-o de sus, iar marfa de la Viena s-a făcut ţăndări.

Vorbele stăpînei nu cuprindeau vreo răutate ori vrec intenţie deosebită, în afară de răsteala ei din fire, faţă de nişte slugi mojice şi proaste. „Scîrnăvie!” — e poreclise cîndva, mai în glumă, mai în supărare şi cumnatul Neculai, morarul de la Zapodia. A chicotit atunci şi l-a înfruntat cu răspunsurile. Asemenea rochie de mireasă nu era în datina lor să îmbrace nici fecioara curată cumu-i crinul. Aveau portul lor de ţară, la care se adăogea cununiţa de flori albe şi beteala. Dar pentru Dochiţa de-acum, cu puiul stăpînului crescîndu-i în pîntec şi cu Ion al ei pribegit pentru totdeauna în lume, cuvintele au sunat altfel, cu mai deznădăjduit înţeles.

Coniţa Ghizela se holba la hîrburile de jos.

După o clipă de spaimă, s-a învineţit la faţă într-o năvală de sînge şi de mînie. Cu

amîndouă palmele s-a năpustit la obrajii Dochiţei, răcorindu-se de paguba oglinzii şi mai ales de cele ce-i arătase această oglindă.

Plesnea şi striga, gîfîind, icnind, înecîndu-se, bîl- bîindu-se:

— Aşa slujnică eşti tu?... Spargi!... Strici!... Verşi!... Pentru asta te plătesc, putoare şi ţărănoaică?

— Loveşte, cucoană!... Loveşte!... a rostit Dochiţa cu o linişte, care pe stăpînă o îndîrji mai amarnic.

Nu se ferea. Nu se apăra. Stătea cu mîinile spîn- zurate de-a lungul trupului, iar ploaia de palme şi de pumni, peste obraz, peste dinţi, peste ochi, peste sîni, era mai puţin dureroasă decît cealaltă durere din ea.

— Na! Asta pentru oglindă!... Na! Asta pentru sos!... Asta pentru farfuria spartă... Asta pentru obrăznicie!... Şi cu atîta n-ai scăpat... Ai să pleci! Ai să-ţi iei boarfele tale de golancă şi-ai să pleci!

Domnul Sidor Leibovici, în halat de lînă verde cu găietane negre, a crăpat uşa, a privit prin ochelarii cu ramă de aur şi s-a retras repede. Gălăgia îl scosese de la tihna cafelei. A mai ascultat un moment afară, cu urechea plecată, temîndu-se de cine ştie ce mărturisire ori plîngere a slujnicei.

Străbătea însă numai glasul Ghizelei şi din cînd în cînd, cuvîntul Dochiţei, acelaşi şi acelaşi cuvînt, de-o linişte nepămînteaseă:

— Loveşte!... Loveşte, cucoană!

Domnul Sidor Leibovici a strîns din umeri. A aprins havana pe care o ţinea în mînă şi a păşit agale în papucii de iarnă,

cu talpa de pîslă. Şi-a aruncat ochii pe geamul coridorului, afară în ograda ninsă şi pustie, unde un singur argat căra lemnele cu braţul pentru odăile atîtor copii gingaşi la frig.

Apoi a intrat în ietacul său, să-şi isprăvească şfar- ţul din ceaşcă.

Toate se încheiau cum nu se poate mai bine. Nebuna asta îl băgase la grijă, cu tăcerile şi cu privirea ei. Se temea de cine ştie ce ispravă sau izbucnire, acum mai ales cînd prin anume gazete de scandal, se începuse o campanie antisemită împotriva arendaşilor, din pricina trustului Fişer şi al trustului Costiner. Nu se vestea un ceas bun pentru arendaşi. Poate şi pentru proprietari. Ca la comandă îl descotorosea Ghizela de dînsa, mai grabnic şi mai ieftin decît se aşteptase.

— Asta-i o nebună! Să n-o văd în ochi! se văită Ghizela intrînd val-vîrtej în rochia de mireasă, împie- dicîndu-se în trenă şi căzînd pe-un scaun, răpusă de gîfîială şi de osteneală.

— Foarte bine! O lichidăm! a aprobat comercial domnul Isidor Leibovici.

A încuviinţat şi a ridicat îndată gazeta între el şi Ghizelă, ca să nu-şi vadă nici dînsul în ochi fosta-i mireasă, în această toaletă comică acum, care-i plesnea la subţiori şi-i sugruma sînii ca două cultuce.

— Tot! M-auzi, Sidor? gesticula Ghizela din nou îndîrjită, după ce şi-a căpătat suflarea. Am să-i pun tot la socoteală! Nici nu se plăteşte din toată leafa ei, aşa o calică, pentru aşa o oglindă!

Domnul Isidor Leibovici nu şi-a exprimat nici o opinie, adîncit în lectura

sa care-i păru deodată nespus de pasionantă.

Ocolind prin dosul grădinii, Dochiţa a pornit pe înnoptate spre poarta cea ascunsă, vadul tăinuit pe unde se scurgeau notabilităţile comunei, cînd era vorba de anume pîri ori puneri la cale. Se ferea şi dînsa acum de ochii satului. Căuta uliţele cele mai lăturalnice şi pustii.

Moş Costache Hrepţcu, de la ocoale, veteranul, s-a îndurat să-i cărăbănească el lucrurile acasă.

Aşa, scăpa deocamdată de iscodiri şi prepusuri.

Dochiţa a tresărit, purtîndu-şi mîna la inimă. De după gardul nalt de nuiele împletite, s-a desprins bă- trînul Hună sin Leiba. Ea a dat să treacă înainte. Hună sin Leiba i-a tăiat drumul:

— Dochiţă, stăi să m-asculţi...

— N-am ce asculta, jupîne Leiba.

Pentru dînsa nu mai era conu Leiba, boierul. Îi putea spune jupîne, cum îl numeau toţi, dar numai cînd nu era de faţă.

— Dochiţă, am văzut tot... Am înţeles tot... Ştiu, Dochiţă... Trebuie să-l ierţi. E-un nenorocit...

— El e nenorocit, jupîne Leiba? Eu atunci ce mai sînt?

Bătrînul Hună sin Leiba a coborît ochiul în pămînt, ciugulindu-şi mîhnit barba rară. Ar fi vrut el să spună multe, cîte le-a clocit în minte, de cînd stă la pîndă şi aşteaptă. Însă nu mai găseşte cuvintele.

A scos pumnul drept din buzunarul scurtei de blană şi a încercat să pună în mîna slujnicei cele cîteva hîrtii albastre, pe care le-a încălzit şi le-a asudat, de cînd le tot strînge:

— Ţine de la mine, Dochiţa... Te rog eu...

— Asta nu se plăteşte cu bani, jupîne Leiba.

— Ştiu, Dochiţă... Da banu-i tot ban. Cumpără multe. Un doftor... O babă... Ascultă un om bătrîn, care cunoaşte...

Bătrînul Leiba se necăjea să-i lepede hîrtiile în palmă cu de-a sila. Dochiţa s-a scuturat de el. A risipit banii jos şi a plecat, grăbind paşii, fără să privească îndărăt,

Tatăl domnului Sidor Leibovici, bătrînul Hună sin Leiba a rămas în mijlocul drumului, uitîndu-se cu unicul său ochi viu, cînd la fată, cînd la banii din omăt. A oftat, s-a îndoit de-un genunchi şi a cules hîrtiile una cîte una, scuturîndu-le de zăpadă. Dintr-un vechi obicei negustoresc, le-a mai şi numărat, fără să-şi dea seama.

Dochiţa a cotit de pe-o uliţă pe alta. Încă se mai auzeau ţîncii întîrziaţi cu steaua; glasurile irozilor ri- sipindu-se în sălaşuri.

Pe unul din băităşi l-a crezut că-i Culiţă, de la părintele, fratele lui Ion.

Dar n-a fost el. A trecut cu steaua înainte în su- măieşul înfoiat, cu zdravănă cuşmă pe ochi. Pe urmă în straie de Irod, răzleţit, i s-a părut că-l zăreşte pe Istrate Creţu.

Dar n-a fost nici el.

Stelele licăreau înalte, verzui, pe cerul sticlos. Printre crengi ninse mijea crai nou, cum îşi ridica subţirea secere de argint, tot aşa lunile trecute, anul trecut, în anii cînd era copilă, de cînd se ştie ea, de cînd e satul, de cînd e lumea.

Toate-s năluci.

Irodul pe care l-a asemuit cu Istrate Creţu i-a trecut înainte, prin mijlocul uliţei, zdrăngănindu-şi sabia la şold şi fîlfîindu-şi cordelele roşii. Numai că-i el, după

mers şi după făptura-i ciolănoasă sub straiele craiului Gaşpar. El să fie ori nu?... Toate-s năluci...

Craiul Gaşpar s-a depărtat dincolo de casa unde tremură o luminiţă, la fereastra mătuşei Catrina. Casa care e şi a ei şi nu e totuşi a ei; pentru care se judecă surorile de la Zapodia. S-a depărtat şi s-a oprit parcă aşteaptă ceva. Poate iar vreo încăierare; poate iar vreo răfuială. De cînd şi-au pierdut oamenii nădejdea în Cotul Hăbăşească, a intrat în sat numai dezbin şi dihonii. Se răcoresc de năduf unii pe alţii. Îşi scot din mormînt socoteli vechi.

Vînd ce bruma le-a rămas de vîndut şi beau într-o înfricoşată deznădejde.

Dochiţa s-a apropiat de portiţă. În loc să pună mîna pe încuietoare, a dus-o la ochi. Toate-s năluci...

Poate nălucă să fie şi aceasta...

În bătaia albă a luminii de omăt şi de stele şi de crai-nou, poarta, zaplazul, pereţii de var, se zăreau mînjiţi cu pete, rotocoale şi cruci de catran, cum se cuvine semnul de ocară la orice casă unde a intrat şi rămîne ruşinea.

Picioarele i s-au tăiat de la genunchi. A lunecat moale, cu obrazul în zăpadă. Obrazul care mai purta încă vînătăile lăsate de pumnii şi palmele coniţei Ghizela.

Craiul Gaşpar a stat la îndoială, sprijinit în mînerul paloşului. O drojdie de omenie îl mai îndemna poate să vină şi s-o ridice. Dar prea adînc intrase în el dez- binul şi ura şi necruțarea răfuielilor din sat. A purces din loc spre cealaltă parte,

zdrăngănindu-şi sabia şi fluierînd un cîntec de hai-hui.

Văzuse ce-avea el de văzut.

5

Ada încerca să smulgă păpuşa din mîna fetiţei.

Prin somn, Mariana îşi încleşta degetele mici, apă- rîndu-şi jucăria nouă. Păpuşa a plîns muzical din me-

canismul ascuns în piept. Ca o făptură însufleţită şi alintată, scîncea şi ea să mai rămînă în salonul pomului de Crăciun. Dar pentru ce bucurie?

În noaptea aceasta de ajunul Anului Nou, ca şi în noaptea ajunului de Crăciun, stăpînul casei încă o dată lipsea.

Nu l-au oprit nici rugăminţile, nici pregătirile mesei pentru miez de noapte, nici luminiţile pentru ultima oară aprinse de dragul copilei, în crengile bradului care mîine va fi la gunoi. Încruntat, Voicu Cojan pornise cu jandarmii la cercetare, verificîndu-şi încărcătura revolverului.

Data trecută, în seara de Moş Ajun, a fost un început de foc pus la grajduri. Acum era un început de foc la magaziile din cîmp.

Aşa se petreceau sărbătorile lor. Lumînările ardeau pentru o copilă adormită; pentru o păpuşă de porţelan cu ochii miraţi de sticlă, pentru o mamă singură în casă pustie.

Un singur colindător, nici unul singur n-a călcat la conac; nu s-a rătăcit un singur băietandru cu steaua. Acum, după ce Voicu plecase, zadarnic Ada a dat poruncă la argaţi să deschidă porţile şi să lege cîinii în lanţuri.

Nu se îndura nici un suflet din sat să le ureze sub geam, an nou şi bielşug, cu pocnete de harapnic şi hître strigări. Zapodia acestor datini era foarte departe, la alt capăt de lume. Aici stăpînul cutreiera noaptea cu mîna pe armă, căutînd urma făptaşilor; satul se ferecase în tăcere vrăjmaşă, scrîşnind din măsele.

Ce mai avea de aşteptat? Pe cine s-aştepte?

— Maman! scîncea Mariana prin somn.

— Maman! scîncea păpuşa cu mecanism în piept.

Se împotriveau amîndouă, cu glas tot aşa de duios în rugare.

Dar mînuşiţele copilei slăbeau treptat. Într-un suspin, Mariana s-a lăsat despuiată de singura-i bucurie

a sărbătorilor de la Tîrnauca: păpuşa care vorbeşte, cîntă, deschide şi închide ochii.

Era o abandonare atît de tristă, în noaptea lor tristă, încît Ada a şovăit o clipă. I-a netezit pletele bălai revărsate pe spătarul jilţului, i-a atins cu buze uşoare pleoapele pe care se citeau vinele albastre şi străvezii.

Degetele copilei mai căutau vag şi neisprăvit, în gol, prin vis, darul trimis de Anne-Marie Udrea...

Amîndouă, ce-ar mai avea de aşteptat? De ce-ar mai sta de veghe? Chiar dacă ar fi intrat acum Voicu în casă, nu lîngă ele s-ar afla. Un om posomorît şi tăcut, mestecîndu-şi mînia, muşcîndu-şi mustaţa, plănuind o mai cruntă capcană a răzbunărilor.

Ada şi-a biruit şovăiala. A ridicat încetişor copila din jilţ, a purtat-o pe braţe în iatac, sprijinindu-i capul clătinat ca un cap de moartă, a culcat-o alături de păpuşa care s-a resemnat şi ea, închizînd cuminte pleoapele cu mecanism, peste ochii ficşi şi albaştri de sticlă. Apoi, cînd toate au fost gata, tîrziu, s-a întors să sufle pe rînd în lumînărelele care ardeau pentru nimeni în casa deşartă, în noaptea la fel cu toate nopţile lor.

Prin întuneric, Ada a rămas un timp cu mîna rezemată pe capacul clavirului. A crezut că aude paşi afară. Iar după tresăltarea inimii, îşi dădu deplin seama că nu pentru fetiţă aşteptase ea un urător, unul singur măcar, rătăcit să-şi rostească de milă strigările sub geam. Pentru dînsa îl aşteptase; pentru amintirea sărbătorilor sale din copilărie.

Nimic n-a fost însă, nici de data aceasta.

Nimeni.

Scîrţîia zăpada sub talpa străjerului, care-şi făcea datoria patrulînd înarmat ca într-un bivuac de război.

Mîna Adei a alunecat de pe capacul clavirului, desprinsă din umăr. Nu era aici lumea blîndelor iertări şi uitări.

Aici în Tîrnauca aceasta nemilostivă, cîţiva gospodari scăpaţi mai ieftin din cercetare cinsteau la chir

Iani rachiu ardeiat, cu Marin şi Palidele Năbîrogu. Vorbeau înadins tare şi fără fereală, ştiindu-l pe cîr- ciumar om al ciocoiului.

Astfel le era martor de faţă, că nu s-au mişcat toată ziua. Nu mai avea cum să pice năpasta pe Marin şi Pandele, strînşi în chingi de bănuiala jandarmilor, ca rîndul trecut, cînd s-a iscat focul la grajduri.

Lampa de nichel ruginit, atîrnată în grinda din mijloc, împrăştie o lumină puţină şi fumegoasă. Ca într-o ceaţă se desluşesc bulgării de sare, butoiul cu brînză murată, legăturile de frînghii, sacii de lînă, felurite fierării plugăreşti şi cîteva pîini zvîrlite într-o ladă.

Marfă amestecată şi săracă, bătută de praf, neprimenită, într-o prăvălie unde negustorul mai învîrte şi alte treburi, într-altfel bănoase.

Iani e adîncit la tejghea, în socotelile din condică, unde tot şterge şi adaugă ceva cu un creion chimic muiat în gură. Creionul i-a lăsat o pată violetă pe amîndouă buzele, sub mustaţa lungă de palicar, răsucită în sfîrcuri. Cu degetele lăţeşte altă pată, pe frunte, ca o rană, de cîte ori îşi împinge căciula mai pe ceafă.

Pe cît pare, socotelile din condică sînt foarte încurcate, căci în răstimpuri cîrciumarul se opreşte pe gînduri, trăgînd cu urechea la spusele şi cîntările muşteriilor.

— Ce e, taică Iani? Iiar nu-ţi ieşi afurisita de socoteală? îl întreabă în batjocură Pandele Năbîrogu. Să te-ajutăm noi!...

Ceilalţi rîd, dîndu-şi coate, la masa neagră şi lungă, lîngă sobiţa de fier.

Sînt opt la număr şi nu s-au clintit de la amiază. Beau puţin, fiindcă puţin le îngăduie punga subţiată. Dar nu se dau duşi. Nu mai încape îndoială, că pentru mărturia cîrciumarului au venit şi că tot pentru ea au rămas.

Focul s-a iscat în fapt de seară. Pînă la magaziile din cîmp e cale de doi kilometri. Prepusul mai întîi pe aceşti opt gospodari mai hărţăgoşi din Tîrnauca ar fi fost să cadă, dacă n-ar sta chiar Iani să jure că de opt ceasuri n-a lipsit unul.

Jandarmii au sosit, au privit, au întrebat, s-au dus.

Toţi s-au mirat, rînjind:

— Cum, mă? Iar foc?... Intră ciocoiul în an nou cu stîngul!

— Să nu iasă din el cu amîndouă picioarele înainte, maică-măiculită! s-a îngrijorat cu acelaşi rînjet Marin, îndreptîndu-şi spre tejgheaua lui Iani obrazul ciupit de vărsat. Mă auzi, mă neică Iani?

— Păi de ce-i pus acilea? Ca să ne audă...

Iani ascultă şi nu se simte la îndemînă.

Vrea să răspundă ceva, renunţă şi îşi netezeşte mustaţa cu degetele pătate de creion chimic.

Se cufundă în cifrele condicei, dar nu-i scapă din coada ochiului. Opt sînt la număr şi toţi, slabi, uscaţi, cu straiele de şiac zdrenţuite, cu zeghile negre prea pirpirii pentru frigul de-afară şi dinăuntru.

Vîntul subţire trage pe sub uşă, spulberînd o coamă de zăpadă pe podea.

Sobiţa de fier e fără putere. Nici unul nu şi-a scos căciula din cap. Iar căciulile acestea roşcate, cu blana roasă şi mîncată de molii, le dă o înfăţişare de mai zgribulită calicie.

Doi cîntăreţi, un localnic cu giubea dihocată şi un rusnac cu armonică îşi fac cu rîndul.

Grişa, rusnacul, a fost marinar pe vaporul răsculat Kneaz Potemkin... Pînă la îngheţul Dunării îşi află de lucru în port, la Giurgiu, ori pe baltă, cu luntrile pescarilor. Iarna, îşi cîştigă pîinea oploşindu-se la birturi de prin măhălăli şi ratoşuri din sate, unde armonica sa a ajuns la oarecare preţurie. Despre răscoală el se fereşte a spune cum s-a întîmplat. S-au răsculat camarazii de arme; a mers cu dînşii. Au debarcat la Constanţa, în luna iunie din nouă sute cinci; a cobo- rît şi el. În dorul ţării, cîntă acum fără deosebire, cu acelaşi drag: *Marusia* şi *Pe cîmpiile Manciuriei depărtate; Balaklaviana* şi *Primăvara a trecut.* E un flăcău deşirat, roşcovan la faţă, cu părul bălan aproape alb

şi cu ochii mărunţi şi verzi ca frunza de pelin. A învăţat destule cuvinte romîneşti, dar mai vîrtos a învăţat a-şi pune strajă gurii. Altfel îl ameninţă ridicarea hîrtiilor şi o plimbare peste Prut, unde-l aşteaptă spînzurătoarea sau ocnele Siberiei. Şi niciodată nu i-a fost mai anevoie ca acum, să-şi păstreze această strajă gurii. Pretutindeni, din sat în sat, muşteriii cîrciumilor îl înteţesc cu întrebările stîrnite de-o nerăbdare nouă, să afle şi să ştie:

— Cum fuse, Grişa? Ia zi!...

Grişa îşi clatină claia de păr cînepiu şi priveşte într-o parte, ocolind ochii iscoditorilor.

— Nu ştii! Măi cuminte cîntăm.

Aşează armonica pe genunchi şi cîntă *Balakla- viana:* „Ah! pentru ce-ai făcut soldaţi din noi?...”

— Grişa, nu-l face şi tu pe prostul! mormăi Pan- dele Năbîrogu. Răspunde la ce te-ntrebai... Cum plecă sărăcimea să ceară dreptate la ţarul vostru, mă Grişa?

— N-a ieşit bine!

— Ce n-a ieşit bine, Grişa?

— La ţar armată multă, mulţi cazaci. Trage cu puşca şi mulţi morţi. Movile de morţi... Nicivo! Mai cuminte nu vorbim de asta: cîntăm!

Foalele armonicii umpleau încăperea întunecoasă şi rece, cu jalnicele cîntări pescăreşti de pe Volga. Oamenii erau însă cu gîndul la răzmeriţele din împărăţia ţarului, unde norodul a ieşit, înfruntînd gloanţele, să capete dreptate şi pămînt. O răzmeriţă nu şi-o închipuiau pentru altceva, decît pentru pămînt. Zvonurile purtate din gură în gură se preschimbau după obida lor.

Un copil cu suman prea lung şi prea larg pentru el, cu picioarele în opinci umplute cu paie, a intrat scuturîndu-se de zăpadă. N-a dat bună seara lui chir Iani.

A mers de-a dreptul la masa celor opt:

— Neică Pandeli, te chiamă lelea Niculina.

— Ce s-a întîmplat?

— E rău lu Stănică ăl mic. Plînge şi s-a învineţit, neică Pandeli!

— Plînge şi s-a învineţit... repetă Pandele Năbîrogu, ca şi cum avea nevoie să treacă prin gura sa cuvintele, ca să le prindă înţelesul.

A privit neguros la tejgheaua lui chir Iani, smul- gîndu-şi firele mustăţii. S-a ridicat pe jumătate de pe banca de scîndură şi s-a aşezat la loc:

— Spune c-o să viu mai tîrziu. Să ne mai treacă întîi jandarmii la inspecţie.

— Jandarmii au fost la conac şi au plecat iar... vorbi copilul căznindu-se să-şi îndoaie mînecile sumanului prea lung, lepădat de vreun frate mai mare. E poarta deschisă la poarta boierului.

— Zi a ciocoiului, mă băiatule!

Copilul era stăpînit însă de cele aflate în drum:

— E poarta deschisă, neică Pandele... Aşteaptă şi acum cucoana să pice vrunul d-ai noştri cu plugu- şorul...

— Zi ciocoaica, mă băiatule! Zi căţeaua! se răsti mai încruntat Pandele. Şi de unde le aflaşi tu atît de bine?

— Vorbea bucătăreasa de la curte... A aşteptat Moş-Ajunul, a aşteptat steaua...

— Şi mîine dimineaţă o s-aştepte sorcova, hai?... N-aibă ea grijă, c-o să-i vie şi vremea sorcovei, curînd-curînd! Pîn-

atunci să nu vă prind cumva că-i păşiţi poarta, fiindcă o să vă treziţi cu oasele tocate. Auzişi?

— Auzii, neică Pandeli. Ce răspuns să duc acasă?

Pandele Năbîrogu a făcut iarăşi o mişcare de pe bancă, parc-ar fi vrut să plece. Şi iarăşi s-a răzgîndit:

— O să viu. Atîta spui!

Băiatul a plecat în sumanul lung şi larg, pe care i l-a fîlfîit vîntul îndată ce-a deschis uşa. Chir Iani şi-a muiat din nou creionul chimic în gură, afundîndu-se în socotelile sale.

Ceilalţi de la masă tăceau, scurgînd rachiul din clondir. Pandele Năbîrogu a rînjit deodată, către ţiganul lăutar:

— Mă, Năstase, mă! Ia cîntă-ne tu pluguşorul nostru!...

— Care, neică Pandele?

— Care!... Unul e. N-auzîşi că aşteaptă ciocoaica să ne-asculte pluguşorul nostru?... Cîntă-l, ca să i-l ducă plocon, chir Iani...

— Care, neică Pandele? întrebă încă o dată nedumerit lăutarul,

— Pluguşorul lui Tudor, mă. Cîntecul lui Tudor... Cîntecul pandurilor!...

Năstase se codi, cu ochii la cîrciumar. Grişa se pregătea să prindă tactul, pentru a acompania din armonică fără nici o sfială, fiind străin de cîntecele răzmiriților trecute şi viitoare, de aici.

— Începe! Ce stai?...

Lăutarul şi-a încordat strunele, a mai privit o dată spre Iani ca să-i arate din ochi că el n-are nici o vină, apoi a început:

Toate plugurile umblă
Numai pluguleţul meu
L-a-ntepenit Dumnezeu
Dar a da şi Dumnezeu
De-o umbla şi plugul meu!
Să trag brazda dracului
La uşa spurcatului,
O brăzduță d-ale sfinte
Să ţie ciocoiul minte.

6

Din pridvor, Iordache Cumpătă iarăşi încercă să-i oprească.

Îndesîndu-şi c-o mînă cuşma de astrahan pe cap, cu mîna cealaltă apărîndu-şi gulerul blăniţei smuncită dintre umeri de viscol, stăruia invocînd ajutoare de la Cel-de-Sus:

— Pentru Dumnezeu, ascultă, Dimitrie, un bătrîn mai păţit decît tine!... Cum, frate, cum să pleci pe urgia asta?...

— Pare-mi-se că nici eu nu bat întîia oară drumuri de iarnă... Nu m-am născut în cupeu!... a ţinut-o pe a sa Dimitrie Petreanu, tipărind poclăzile şi pledurile deasupra Smăndiţei, îmbodolită pînă la ochi,

— Cu doi copii la drum, frate?

— Cu doi copii la drum... Nici pe dînşii nu i-am crescut în cupeu şi nici n-are să-i aştepte cupeul, ca mîine! Gata, Gheorghe?

— Ce oameni, frate, ce oameni!

— Rămîneţi cu bine!... Mînă Gheorghe!...

Iordache Cumpătă a făcut semnul crucii asupra lor. Ceilalţi, din uşi şi din ferestre, au fluturat mîinile.

Jivalania a ţîrlîit urări de drum bun, pe diferite glasuri subţiri. Gheorghe a dat bici cailor şi alături, Adrian s-a înfăşurat de nădejde în dulama de lup. Iar viscolul i-a înghiţit îndată, zbătîndu-se, urlînd, chiuind în perdeaua de plopi, cu trosnete lugubre de crengi.

Plecau înapoi, de la Zapodia, a doua zi după Sfîn- tul Vasile, de astă dată cu sania lor, la care au mai adaos un al treilea mînzoc, prăştier, în vederea căilor troienite. Viscolea precum a ştiut prea bine Toader Gliga, moşneagul. Şi poate cuminte ar fi fost să aştepte un început de ogoire a urgiei.

Dar firea nu-l răbda pe profesorul Dimitrie Petreanu să lipsească de la datoriile sale. La Şcoala de Agricultură a Călimanului, pe lîngă catedra de plugărie

şi laboratoriile de biologie, în vacanţă purta şi răspunderea gospodărească a vitelor de rasă din grajd: exemplare rare de prăsilă, medaliate de Expoziţia Jubiliară, preţios avut al statului, pe care nu înţelegea să-l părăsească pe mîinile argaţilor buimaci după petrecaniile atîtor sărbători. Le mai ameninţa şi epizotiile iscate în satele dimprejur. Iar în acele sate, ştiinţele lui Dimitrie Petreanu s-ar fi dovedit de folos şi acolo, fiindcă veterinarul ţinutului, în conflict cu domnul prefect, Sănducu Negoianu, fără să-i pese de urgiile pe care le părăsea în urmă, plecase la Bucureşti să-şi apere pe lîngă cei mai mari, slujba şi leafa.

— Mor vitele ţăranilor ca muştele. Pot să-i las?

— Teribil!... Are să te decoreze ministrul pentru asemenea dovezi de eroism şi de abnegaţie! rostise Iancu Stamate, ca ultim şi ironic argument, întinzînd mîna de colos pînă la jumătatea mesei, ca să ciugulească de pe-un tort florile de fructe zaharate şi migdalele.

— Cel mult poate să-l mute, pedeapsă că s-a amestecat unde nu-i fierbe oala! a zîmbit în barba-i lată, Iordache Cumpătă. Cum era cît pe ce să-l plimbe unul de la Striharet la Laza, mai acum cîţiva ani, pentru că i-a aşternut într-un memoriu cîteva adevăruri pe şleau... Parcă aşa s-a întîmplat, Dimitrie?...

Dimitrie Petreanu a încuviinţat, sec, fără nici un surîs:

— Aşa s-a întîmplat, dar o meritam.

— Cum o meritai, frate, cum asta?

— De două ori o meritam, tată! Mai întîi fiindcă el îmi ceruse memoriul, ca să-i servească la un discurs; iar eu i-am arătat realitatea aşa cum e, după date şi cifre statistice, nu cum îi trebuia lui pentru discurs. I-am stricat bunătate de cuvîntare! Mai apoi, ministrul cu pricina era Istachiu, fost coleg de bancă la şcoală, pe care eu îl treceam clasele... Eu îi fabricam tezele; eu îi rezumam lecţiile... Cum să ţi-o ierte aceasta un ministru?

— Despre Istachiu e vorba? s-a mirat Iordache Cumpătă. El a fost cu pricina? Apoi, dragă Dimitrie, el e fecior de mare proprietar din Ilfov, mare proprietar el singur... Avea nevoie să afle de la tine, cum stăm cu treburile pămîntului?

— Mare proprietar! Mare proprietar care n-a ştiut în viaţa lui de cîte ori se prăşeşte porumbul şi cîte zile de muncă

reprezintă un hectar. Cînd i le-am aşternut pe hîrtie, o fi crezut că e farsă proastă, cum ne băteam joc în şcoală cîteodată de el. Cum să ţi-o ierte un ministru?

Cioplind cu linguriţa arhitectura tortului, Iancu Stamate a întrebat:

— Atunci?

— Atunci, nimic. N-o fac pentru miniştri. O fac pentru mine,

— Departe ai s-ajungi tu, cu astfel de idei!

— Nici nu mai am unde-ajunge. Şi nici nu m-a interesat aceasta, chiar cînd puteam ajunge undeva.

— Măcar luaţi mîncare la drum! a capitulat Iancu Stamate, trăgînd alt tort înainte, să-i rectifice ornamentaţia.

Grija aceasta o purtase mai din vreme Smaranda Cumpătă, întru obşteştile datini de la Zapodia. Cînd s-a văzut oare o trăsură, o sanie, o rudă ori un străin, un jivălănist cît de mărunt, ieşind pe poartă fără încărcătură din proviziile cămărilor?

Un transport se afla aici, în sanie, sub fîn; altul avea să urmeze cu ceilalţi copii, rămaşi pînă ce s-o ostoi viscolul şi se vor desfunda troienele.

Olga Petreanu nu s-a îndurat cu nici un chip să-şi lase soţul singur şi bolnav, pe drumuri de primejdie. Smăndiţa a scîncit că merge şi ea. (Mai spera să înnopteze poate în pădurea de argint, din basm.) Adrian simţea o nevoie tîrzie şi plină de remuşcare, să se afle cît mai nedespărţit acum de părintele tăcut şi închis în el, neînduplecat cu el, de care pînă mai dăunăzi fugea.

Astfel, încă o dată, băteau aceeaşi cate împreună, tot cum au fost.

Zările nu mai erau însă deschise, cu albe sclipiri de sate feerice, sub cer de cleştar.

Din nedesluşite depărtări vîntul rostogolea trîmbe uriaşe de nămeţi, spulbera valuri călătoare de zăpadă măruntă ca sticla pisată, zidea de-a curmezişul pîrtiei troiene cu crestele îngheţate, unde caii abia răzbeau suflînd greu, înotînd pînă la piept, icnind în ştreanguri. Prăştierul tînăr şi buiac se smuncea în ham, trăgea alături, ciulea urechile sperios, cînd arcuşul crivăţului gemea pe sîrmele de telegraf, suspina potolit o clipă, şuiera iazmă despletită peste dealuri.

Gheorghe vizitiul, cu ani mai puţini şi cu mai puţină experienţă a drumurilor decît Toader Gliga, glă- sui cu îndoială:

— Are să ne facă o poznă, haramul ista!

Adrian l-a auzit ca prin somn.

Ghemuit în blană, cu ochii închişi şi pleoapele înţepate de vîntul cu vîrfuri de ac, îşi recapitula unele peripeţii din scurta vacanţă. Se ţeseau şi se destrămau privelişti nehotărîte, clipe, o vorbă, o scenă, gînduri fugace; ca în asemenea călătorii cu zările închise, cu monoton sunet de zurgălăi şi şuier de crivăţ, cînd fiecare se scufundă în el mai singur decît în singurătatea unei odăi.

A treia zi de Crăciun, pe-o vreme moale şi luminoasă, pornise într-o sănioară cu un cal, la Vlădiţa, să-şi vadă vărul mai depărtat şi prietenul de şcoală, Petruş Casimir, după cum şi-au făgăduit cu jurămînt. Îl intimidau întotdeauna saloanele mari, luxul senio- ral, orînduielile străine de simplitatea bătrînească a Zapodiei.

Dar Petruş îi eria drag ca un frate; iar Dina şi Dana, cele două surori ale lui, se arătau prietenoase şi vesele, risipind îndată cu o camaraderie băieţească, morga de reşedinţă feudală.

Acum a căzut într-un fel de stînjenire, într-o tensiune, pe care nu atît ochii le-au înregistrat, cît un fin şi nelămurit instinct.

Fetele Elenei Casimir, în uniformele lor sobre, de la călugăriţe, n-au mai ciripit cu voioşia de altădată. Au schimbat cîteva vorbe, nu s-au aşezat jos, trăgeau cu urechea spre o anumită uşă, s-au scuzat şi s-au zăvorit în odăile de sus. Elena Casimir, în rochie de dantelă neagră,

răstignită în fotoliu picior peste picior, l-a întrebat distrată despre cele ce se întîmplă la Zapodia, fără să dea atenţie răspunsurilor, cu ochii şi gîndul în altă parte, uitînd să scuture scrumul din ţigareta lungă de sidef.

Cearcăne viorii îi devorau jumătate din obraji; sînii săltau şi coborau în corset ca după o fugă; cu degetele dezmierda cînd voluptos, cînd încleştat, o blană de linx zvîrlită pe braţul fotoliului; lăsa scrumul să se rostogolească pe covor şi cerea într-un suspin:

— Petruş, chibriturile, te rog!... Petruş, ţigările, te rog!...

Îi trebuia iarăşi chibriturile şi alte ţigări. Petruş se executa cu o grabă umilă şi supusă.

A trecut prin salon un ofiţer necunoscut, un locotenent de cavalerie cam prea vîrstnic pentru grad, dar chipeş şi înalt, cu părul pudrat la tîmple şi privirea vierzuie, fascinantă. Tensiunea din salon a fost parcă mai încordată. Elena Casimir a rămas cu ţigareta ridicată spre buze, fără s-o apropie, urmărindu-l cu ochii îngustaţi între gene. Petruş a prins să îndrepte blana de urs alb, de la picioarele fotoliului, plecat într-un genunchi.

Cavaleristul l-a măsurat pe Adrian de jos în sus, a răsfoit cîteva albume ca la el acasă, a răscolit în dulapurile bibilotecii ca la el acasă, a vînturat cu un sfîrîit sec şi scurt, apăsat din degete, o pereche de cărţi pe măscioara de lămîi; a căscat plictisit şi le-a întors spatele, ca să privească afară, pe geam.

Altădată, Adrian l-ar fi admirat ca pe Toto Sarandà, ca pe Jack Medoveanu, ca pe atîţîa care au înfăţişat pentru el un ideal de elegantă şi de patriciană superbie.

Acum l-a dispreţuit şi l-a urît.

Petruş Casimir i-a cuprins braţul:

— Mai bine să mergem în sat, Adrian...

Mai bine? Mai bine, decît ce?... Au mers prin satul cu bordeiele ninse, iar Petruş îşi pierduse graiul. Era şi el cu gîndurile în altă parte. O dungă mîhnită în coltul buzelor şi alta verticală, între sprîncene, îi brăzdase fruntea înaltă, care-i dădea lui o înfăţişare atît de deosebită de a Elenei Casimir, deşi semăna la toate

trăsăturile cu chipul mamei. Un cap însă spiritualizat, suferind, pal...

Au ajuns departe, în cîmpul nins. S-au întors. Tot ce-a încercat Adrian să vorbească suna fals. Au poposit la cîteva bordeie de pămînt, unde Petruş avea cunoştinţe vechi, de copil.

Ţăranii nu mai grăbeau să-i întîmpine cu vorbele primitoare de altădată.

Tăceau. Priveau în altă parte.

Chiar Ion Stoică Răuţoiu, hîtrul hîtrilor, mocnea scormonind cu un gătej în vatra rece.

O singură dată, la o întrebare, a răspuns mai lung, dar pe-alături:

— Asta-i ca istoria pe care ne-o spunea nouă mai dăunăzi seara, la o clacă, moş Anania... Îl ştii mata, coane Petruş!... Unchiaşul cel cu-al patrulea fecior la oaste, la Galaţi... Soldatul care-a venit în permisie şi-a mîncat el cîteva palme, de la un domn ofiţer la curte, pentru că n-a stat smirna cînd îi poruncea, cu un drept pe care nu-l are încă... Încă...

— Să plecăm, Petruş!... l-a întrerupt Adrian pe povestitor, punînd mîna pe umărul vărului şi prietenului, ca să-l scoată din bordeiul grădinilor suspendate.

Dar Petruş Casimir n-a voit să se mişte, cu o acră voluptate a suferinţei.

A stăruit:

— Care istorie, bade Ioane?... Vreuna mai veselă?

— Cele vesele s-au cam isprăvit, coane Petruş.

— S-o ascultăm atunci, aşa cum e. Fie şi mai puţin veselă...

— Apoi uite cum stă povestea, coane Petruş... Cică, acolo, la Galaţi, a văzut el, unchiaşul Anania, astă- vară, pe malul bălţii, nişte gloabe cumplit de jigărite, ca nişte arătări... Nişte haramuri care nu mai sînt bune de nimica, batîr să tragă la saca... Da, spunea unchiaşul nostru, Anania, cică oamenii din partea locului nu-i omoară ca să le vîndă chielea, cum am vîndut-o eu pe-a vacii noastre unui neguţător, cînd ni-o pierit mai spre toamnă, boala!... Asta, nu! Ferească

sfîntul!... Îs milostivi grozav oamenii de pe-acolo!... În loc să le ucidă, bagă gloabele la apă, în smîrcuri, să se strîngă lipitorile pe dînsele... Vezi mata, bunătate şi blîndeţe la om?... Cînd s-au strîns destule, scot caii la mal, culeg frumuşel lipitorile într-un chiupuşor de sticlă şi dau fuguţa cu ele la spiţărie, la bărbieri, la babe cu meşteşug de leacuri... Ca o zidouă, îi mai lasă să prindă putere şi sînge; pe urmă din nou, la baltă cu telegarii!... Aşa şi cu noi... Se schimbă şi se primenesc lipitorile de pe chielea noastră, că la altele nu sîntem buni!... Nu ne lasă nici să trăim, nici să pierim. Cum îi mai rău...

Ion Stoica Răuţoiu a răscolit mai departe cu gătejul în cenuşa răcită. A tăcut, întocmai ca Neculai, morarul.

Mai apoi, pe drumul de moină al satului, cînd au întîlnit o ceată cam chefuită de Irozi, un flăcău uns cu funingine pe obraz, chip că-i harapul vicleemului, a ţupăit înaintea lui Petruş, strîmbîndu-se, răsucind hangerul în văzduh şi cîntînd:

...Munţi, cetăţi, şi sate multe
Am tot mers cutreierînd
Cu înfocare căutînd
Mii de întrebări făcînd
Pînă cînd aici venind
Pe-mpăratul nou aflînd!...

Harapul vicleemului s-a întors către ceilalţi, scălămbăindu-se şi făcînd semn cu paloşul:

— Strigaţi, măi! Hăi, hăi! Strigaţi, să ne trăiască împăratul cel nou!

Flăcăii din ceată au strigat, săltînd buzduganele înflorite, săbiile şi suliţele:

— Ura!... Să ne trăiască împăratul cel nou! Să ne trăiască şi împărăteasa, c-a scăpat de văduvie, sireaca!

Petruş Casimir s-a înroşit mai întîi ca fluturatele cordele de la vesmintele şi coifurile Irozilor; pe urmă s-a făcut alb ca zăpada de sub picioarele lor.

Acum, el se ruga:

— Să mergem, Adrian!... Să mergem...

La plecare, i-a şoptit cu sfîşietoare umilinţă:

— Adrian... La Zapodia, nu spui nimic... Nu-i aşa? Nimic, despre cine mai e pe-aici şi ce mai e pe-aici...

Mai era nevoie să-l roage?... Întorcîndu-se singur, în săniuţa c-un cal, peste dealurile luminate de-un asfinţit trandafiriu în zăpezile moi, nu mai afla nici o bucurie a acestei întîlniri mult aşteptată şi ticluită.

Acum, în ceastălaltă sanie şi pe cestălalt drum, mintea lui Adrian urzea şi alte legături, între alte fapte, semne şi vorbe.

Cu ochii închişi, amorţit de frig, suflat de năpraz- nicele vîrtejuri, adîncit în el, îşi spunea că lumea vacantelor s-a schimbat. Niciodată, flăcăii din Vlădiţa n-ar fi dovedit atîta neîndurare răutăcioasă faţă de un copil care a crescut sub ochii lor, aproape odată cu dînşii. Nu era această cruzime în firea satelor; totuşi de undeva răsărise acum... Mai apoi, în seara de Sfîntu Vasile, printre urătorii străini, din altă parte, veniţi la Zapodia, i s-a părut că-l recunoaşte pe Ion, fratele lui Simion Vatavul, logodnicul Dochiţei. L-a strigat pe nume. L-a căutat. Ion s-a ascuns după alţii în întuneric. El poate avea vreo pricină să se ascundă, deşi Adrian nu şi-o lămurea. O bănuia numai că există, din spusele şi îndeosebi din tăcerile lui Neculai, morarul.

Dar a doua zi de Anul Nou, cînd cutreierau cetele cu capra, sub obrăzarele şi bărbile de fuior ale datinei, jucătorii se dedau la cutezanţe neîncumetate în alţi ani, măcar că acele încumetări nu loveau

de-a dreptul în stăpînii de la Zapodia. Loveau însă în tagma lor. A tuturor stăpînitorilor de pămînturi, fără deosebire, de pretutindeni, din ţară.

Bătrînul Iordache Cumpătă s-a întors din cerdac, clătinînd din cap.

Nu erau a bine aceste semne. Aflase că în satele vecine au fost încăierări cu jandarmii; că la Dărmăneşti o ceată a luat în răspăr primarul; că la Stăni-

şoara, alţii, au înconjurat şi-au muştruluit cu ciomegele pînă la sînge, un vechil.

Era ca o aţîţare care mocnise şi răsufla acum, mai în glumă, mai pe socoteala vinului, mai la adăpostul costumelor şi măştilor de Irozi, de căluşari cu Capra.

— De-ar fi numai atîta! oftase stăpînul Zapodiei.

— Ce poate să mai fie? a întrebat Niculai Popazu, cu atotştiutor dispreţ. Ia nişte beţivi!

— Ia nişte oameni pe care i-a răzbit amarul. S-au văzut cu arme în mînă, cu săbii şi puşti, cu pistoale şi buzdugane... Le încearcă...

— Fugi, tată, cu asemenea idei! a început a rîde Iancu Stamate, operînd o farfurie cu julfe. Oamenii au mîncat, au băut, se veselesc... Slavă Domnului! Ne-au colindat, ne-au cîntat copii cu steaua, ne-au urat, ne-au semănat, ne-au jucat cu Irozii şi Capra... S-au ales cu bacşiş zdravăn!... Ce mai vrem?

— Noi să mai vrem?... Dînşii mai vor ceva şi pe drept cuvînt mai vor... N-ai băgat de seamă? S-au vînturat aicea ploduri şi flăcăi şi oameni în toată firea, din cinci sate, în afară de cele de pe Zapodia...

— Cu atît mai mult! făcuse Neculai Popazu, înăl- ţîndu-se în vîrful tălpilor, în nădejdea poate că va ajunge aşa, în picioare, la acelaşi nivel cu Iancu Stamate, pe scaun. Cu atît mai mult! Aceasta înseamnă că nu te-asemuiesc cu stăpînii altor moşii... Nu poate decît să te bucure, tată!...

— Atîta înseamnă? Cum poţi vorbi aşa, frate?... Altceva înseamnă... Înseamnă că

acolo, în satele lor, li s-au închis porţile, unde nu mai au ce căuta. La frate-meu, Damian, cunosc... Poarta închisă! La Nolică Gaşpar, de la Stănişoara, cui să cînte ţîncii florile dalbe?... Arendaş trecător cu condicile lui... La Girov, de-aşijderea... La Joldeşti, stăpînul, un Joldea, a predat moşia pe mîna administratorilor şi vechililor, nici nu mai calcă pe-aici. La Broasca, la Cilibia, la Ionăşeşti, la fel... Stăpînii în străinătăţi; mari şi tari, administratorii şi vechilii... Atunci, de dragoste vin ei

ţăranii la mine?... Vin, fiindcă ştiu că eu singur am mai rămas care ţin la datinile din părinţi, ca pe-un ostrov împresurat, pînă ce s-o duce şi acest ostrov, înghiţit de-a valma cu celelalte... E scris! Stă scris într-o carte fără iertare...

— Urîtă discuţie de sărbători!

— Urîtă, ca sărbătorile acestea. După chipul şi asemănarea vremurilor!...

Adrian revedea scenele, îşi petrecea cuvintele prin cuget, le apropia de lecturile din ultima vreme, adîn- cit în el, cu nasul înfundat în blana de lup. La clinchetul zurgălăilor, nu mai răspundea ecoul altei sănii, pierdută undeva, cînd foarte departe, cînd foarte aproape, pe-un alt tainic drum.

Acum vaierul metalic, smuls de crivăţ, mărea fiorul pustietăţilor viscolite.

— Scăpăm la drumul cel mare. Dăm în Stănişoara! s-a bucurat Gheorghe, strunind prăştierul zănatic.

Vorba i-a fost într-un ceas rău. Abia a trecut jumătate de sat şi prăştierul s-a năpustit în troian, alături de pîrtia îngustă, a călcat în ştreanguri şi s-a oprit sforăind, tremurînd în nouri de aburi.

Vizitiul a întins hăţurile lui Adrian:

— Ţine mata, conaşule, să sar jos c-am pus-o de mămăligă!

Apoi, s-a mîngîiat singur:

— Noroc că-i în sat de oameni!

Gheorghe a cercetat ştreangurile, orcicul rupt, a apropiat prăştierul domolit de ceilalţi cai şi s-a dat cu părerea:

— Boierilor, eu zic să coborîţi la o casă... Aice-i treabă pe jumătate ceas... Oi iscodi eu un fierar, un potcovar, un meşter careva, să-mi dea mînă de ajutor.

S-au desfăcut cu toţii din blănuri şi pleduri, au po- gorît în viscol, iar Dimitrie Petreanu a stat la îndoială între două case.

— Este şi curte!... şi-a amintit vizitiul. Putem trage la curte.

Dimitrie Petreanu nu i-a răspuns. A deschis poarta de leaţuri, la una din cele două case. A aşteptat pe urmă la uşă. Smăndiţa lupta să înainteze prin troian, într-o blană pînă la călcîie, încinsă cu şnur şi prinsă cu un şal înnodat cruciş pe subţiori, peste paltonul pe măsura ei. A pierdut un şoşon în omăt. A sărit într-un picior să-l culeagă. Olga Petreanu, cu grija de gospodină acoperea în urmă tot calabalîcul săniei sub poclăzi.

— Poftim! Poftim! Intraţi, mă rog dumneavoastră!... a dat uşa tindei în lături, o fetişcană oacheşă, cu ochii oblici, de mongolă.

În tindă s-au iţit alte capete, tot de fete. Cîte? Patru? Cinci?... încă cinci fete...

Toate au îngînat cu glasuri de bucurie şi de curiozitate:

— Bine-aţi venit şi la mulţi ani!

Cele cinci fete au glăsuit şi îndată s-au mistuit ca să pună grabnică rînduială în singura lor odaie, pentru a primi cum se cuvine oaspeţii picaţi pe drum de iarnă. Drumeţii au înaintat mişcîndu-se stingheriţi în hainele groase, bătute de viscol, cercetînd încăperea cu ochii. Săracă, dar curată odaie!

Fetele cele cinci la număr netezeau lăicerele pe laviţe, ascundeau mătura, ceaunul, un taler deşert.

Cea din uşă, a şasea, călcîndu-le pe urmă, îşi cerea iertare:

— Cam frig şi cam urît la noi! boieri dumneavoastră. Dară tot mai bine, decît în drum. Mă rog poftiţi de şedeţi...

Cînd au aflat de unde vin drumeţii, cuvintele primitoare de gazde le-au fost mai din inimă:

— Atunci sînteţi neamuri de-ale lui conu Iordache?

— Fiică... a lămurit Olga Petreanu.

— Coana Olguţa, nu? Coana Olguţa de la Căli- man?... Ne cunoaşte pe noi conu Iordache... Cele şăpte gîşte ale lui Alecu Faraon, ne-o botezat dumnealui.

Pe urmă, ca să lămurească lipsa gospodinei din casă:

— Mămuca-i în sat, după o babă cu leacuri şi des- cîntece, că aveam un bolnav în casă... Tătuca...

Ochii fetei mai mari, care ţinea locul stăpînei, au căutat spre cuptorul unde zăcea Alecu Faraon cu sumanul în cap.

Fata şi-a înghiţit un oftat şi s-a întors, zorindu-i cu rugăminţile:

— Da şedeţi, mă rog dumneavoastră!.... Coană Ol- guţă, poftim mata pe scaunu ista, c-atîta avem în casă. Şi tu, Frăsinico, ia dă o mînă de ajutor duduiţei acesteia mici, să se descingă...

Frăsina a lepădat pe pervazul geamului dantela şi igliţeie uitate în mînă, sărind în ajutorul Smăndiţei. Altă copilă se căznea s-aţîţe focul de vreascuri ude.

Celelalte şopoteau cu semne şi încruntări de deznădăjduită şi umilitoare neputinţă.

Aşezîndu-se pe marginea laviţei, cu blana descheiată, Dimitrie Petreanu le-a stricat şoapta, amenin- ţîndu-le cu degetul:

— Sfîrşiţi voi acolo, copilelor, că vă înţeleg ce vreţi... N-avem nevoia de nimica... Sîntem după masă, încălziţi; nu vă mai frigăriţi cum vă simt... Altfel mă siliţi să ies din casă.

Fetele au tăcut, uitîndu-se una la alta. Iar Olga Petreanu examina cu mirare dantela fină, lăsată din mîinile mezinei lui Alecu Faraon. Şi încă o dată a mai purtat privirea la încăperea strîmtă, dar lustruită oglindă, la această sărăcie înduioşător privegheată de sîmburul de lumină al candelei.

Se mai vedea un gherghef, caiere de lînă, două furci de tors, cu fusurile şi ghemurile alături. Tot atîtea mărturii de lucru întrerupt, într-o casă cu fete vrednice.

A lăudat deci hărnicia lor cu vorbe potrivite şi alese, ca să le mîngîie soarta pe care le-o presimţea. Copilele lui Alecu Faraon au coborît ochii în lutul humuit şi măturat, îmbujorîndu-se ruşinate.

Într-un ungher, Smăndiţa desferecată din cingători şi şaluri, se împrietenise din cîteva cuvinte cu mezina, luînd cunoştinţă că a slujit ea la Anne-Marie Udrea şi că-l ştie pe căpitanul Yann de Kergolay.

— Eu sînt cea mai bună prietenă cu don’captaine Yann! o asigura Smăndiţa, măsluind realitatea după închipuirile sale. N-am avut eu timp, că altfel plecam cu dînsul să căutăm arborul Prinţesei Sanghamitta!... Nu ţi-a vorbit nimic despre asta?

Despre aceasta nu-i vorbise nimic Frăsinei căpitanul Yann, dar ştia şi dinsa altele. Cu foarte mare însufleţire a început să i le istorisească, fericită că a aflat pe cineva care cunoştea pe foştii stăpîni, plecaţi la Marea cea mare.

De pe cuptor, Alecu Faraon a luptat cu vedeniile dintotdeauna, zvîrcolindu-se sub suman:

— Foc şi pîrjol, măi fraţilor, cu condicele lui ju- pînu Nolică!... Haideţi, măi, să scăpăm de catastiful Satanei!... Haha! Iaca am făcut-o şi pe-asta!... Gata-i, măi, am isprăvit cu muncile iadului!...

A vorbit, s-a frămîntat, a tăcut şi s-a ridicat în vîrful oaselor, frecîndu-se la

ochi. A văzut lume străină în casa lui, boieri, şi a crezut că tot mai aiurează.

A stat, a mai închis şi a mai deschis ochii, apoi s-a coborît ruşinat:

— Sărut mîna, boieri dumneavoastră si mă iertaţi!...

— Stai acolo, liniştit, bade! l-a îndemnat Dimitrie Petreanu. Un bolnav trebuie să-şi facă boala...

Alecu Faraon iscodea străinii, cu ochi sticloşi. S-a aşezat cuviincios, numai pe marginea laiţei şi a aşteptat să nu se mai învîrtă pămîntul cu el.

Cînd a crezut că s-a oprit vîrtelniţa, s-a încumetat a întreba:

— Nu sînteţi cumva de la Zapodia, fie-mi iertată întrebarea?

— De la Zapodia, bade...

Bolnavul s-a mîhnit amar că rude din neamnl lui conu Iordache intră în casa lui şi n-are ce să le pună înainte.

Vorbea, pe jumătate aiurind încă:

— Oleacă de lapte cald, asta se cade la nişte drumeţi intraţi în casa omului pe viscol. Sau măcar un foc zdravăn în vatră... Da, dacă nu-i, nu-i!... Unde nu-i vacă, nu-i nici lapte... Unde nu-s lemne, nu-i nici foc... Ni le-o mîncat condicile, coane; şi vaca, şi lăptele, şi lemnele...

Fetele se uitau cu grijă la părintele lor şi din ochi implorau oaspeţii să-l ierte. Însă Alecu Faraon aiura mai departe:

— Nu-i, cucoane, dară are să fie... D-acuma are să fie!... Ştii mata că umblă ceva?... Umblă prin ţară ceva... Mi-a spus mie un om din ţinutul Botîşănilor, astă-vară, la iarmaroc, la Căliman... Era într-o sară şi se afla acolo ş-un moşneag de la Zapodia, unu Toader Gliga... Puteţi să-l întrebaţi şi pe dînsul... Spunea acel om, din ţinutul de Botîşăni, că pe-acolo, în partea lor, morţii din vechi, umblă călări şi cu căruţele, să-i deştepte şi să-i mîne după dreptatea lor, după pămînt... Atuncea îl credeam şi nu-l credeam!... Acuma s-aud şi pe-aicea umblînd... Se chiamă c-au coborît şi-ntr-acoace... Iaca prin viscol se aud, coane, noaptea... Îi aud eu... Aşa, chemînd şi vorbind cu nişte glasuri din lumea lor...

— Cum îţi vine să spui una ca asta, tătucă? îl dojeni ruşinată, fata cea mai mare.

Şi întorcîndu-se către drumeţii de la Zapodia:

— Iertaţi-l dumneavoastră, că asta-i a bolii... Din pricina arşiţei, boierilor!

Dimitrie Petreanu asculta gînditor, netezind cu palma lăicerul aspru. Senzaţia din degete şi mirosul din casă, de busuioc şi de lemn afumat, îi amintea poate sălaşul copilăriei de unde a fugit ca să înveţe carte. Poate lăsase şi el acolo un om care aiura, stocit de pelagră, pe moşia lui Neagu Gorjan.

Aceasta căuta s-a ghicească Adrian, cu privirea încordată cînd la Dimitrie Petreanu, cînd la Alecu Faraon.

— Culcă-te, bade, şi lasă boala să-şi facă veleatul ei!... l-a povăţuit încă o dată pe ţăran, Dimitrie Petreanu.

El îşi înăbuşea tuşea, bătea drumurile, pentru datorii închipuite; dar sfătuia pe alţii să se cruţe. Adrian s-a apropiat şi, ca din întîmplare, a simţit nevoia să atingă mîna slabă şi dogorind de febră a părintelui său,: pe care nu o dată îl înşelase şi îl minciunise.

Alecu Faraon se trăsese mai ugilit, lîngă horn:

— Înţeleg, coane... Ţi-i milă matale că vorbesc într-aiurea.... Dar nu-i, chiar într-aiurea!... Dacă aud umblînd, aud!... Aud şi cînd zac. Aud şi cînd nu zac... Mai aud şi alţii prin satu ista, a nostru...

Îşi luă seama, şi adăogi:

— Poate fiindcă în Stănişoara noastră s-a întins leprica, de nu-i teafăr unu din trei... Uită-te şi, mata, coane...

Arătă mîinifc spuzite; pieptul desfăcut din cămaşă, cu pecingini descărnate:

— Asta-i, pecetea, noastră, cucoane!. I-o spuneam eu şi lui conu Iordache, mai astă-vară...

— Da acopere-te, tătucă, vai de zilele noastre! se ruşină din ce în ce mai mult,

copila cea mare. Ascultă ce spune boierul şi te culcă la locul dumitale.

— Boierul m-a ierta, dacă vine de-acolo unde tot se mai află iertări şi pentru noi, pe lumea asta.... Şi vouă, de ce să vă fie ruşine? Dacă-s bolnav, îs bolnav... Parcă dumnealui n-o vede? N-o ştie?... Ce?... De beţie îs bolnav? De păpuşoi mucigăiţi şi de calicie... Ce-am avut noi în casă de sfintele sărbători?... Tăiat-am noi porc? Mîncat-am noi slănină?... Terci de mămăligă cu miros de mucigai... Pentru asta am muncit opt suflete şi cu Mărgărita care slujeşte la jupînu Nolică Gaşpar, nouă... Aista drept, ne-o ieşit

nouă la socoteală în condicile pe care le tine domnul Picu, cumnatu lui domnu Nolică...

Alecu Faraon şi-a încleştat fălcile, ca să nu-i clănţănească dinţii...

Pe urmă, făcîndu-şi socoteala că a vorbit prea mult şi poate cum nu se cuvine, a dat vina pe bolirea lui:

— Să mă ierţi mata, cucoane... Bine-ai spus!... Bolnavul se chiamă că să-şi vadă de boala lui şi să nu îndruge cîte şi mai cîte... Parcă eu mai ştiu ce mai spun?... I-auziţi şi dumneavoastră dacă nu umblă?... încă nu-i noapte şi-au început să umble...

— Ce umblă, tătucă? Nu umblă nimica... E sania boierilor...

— Aha! Sania boierilor?... A fi... Parcă eu ştiu!...

Afară nu se mai zărea nimic prin geamul astupat cu flori de gheată. Dar s-au auzit într-adevăr zurgălăii săniei.

Drumeţii s-au încheiat din nou în blănuri. Şi-au luat rămas bun. Cele şase din şapte fete ale lui Alecu Faraon i-au petrecut pînă la poartă. Adrian s-a dat pe lîngă Dimitrie Petreanu, băgînd mîna în buzunar şi întrebînd mai încet:

— Tată, să nu le lăsăm nimic?... Nu dăm ceva?... Am eu mărunţiş...

Dimitrie Petreanu l-a privit cu asprime, spunîndu-i:

— Urcă-te în sanie!

Adrian s-a supus cu dezamăgite judecăţi în el. Dar sania n-a ajuns la o sută de paşi şi Dimitrie Petreanu a poruncit:

— Gheorghe, opreşte!... Ce anume ţi-a dat conita Smaranda să pui în sanie?

— O bărbîncioară cu brînză şi una cu lapte acru... un jambon afumat, coane...

Pe urmă nişte muşchi afumat... şi alte două pacheturi... Le-am primit toate pe seamă.

— Foarte bine!... Noi ne dăm jos... întorci înapoi şi le predai tot aşa, pe seamă, la casa de unde am plecat... înţelegi? Spui că-s pentru un suflet, de pomenire.

— Toate le dau, coane?

— Toate. Tot! Şi repede!

Au aşteptat în viscol. Adrian s-a dat mai alături de Dimitrie Petreanu, în dorinţa să-şi ceară iertare, nu ştia cum, pentru pripitele lui judecăţi. Dimitrie Petreanu i-a luat înainte:

— Cînd ai văzut tu, Adrian, ţăran din ţara aceasta, că primeşte sau cere un ban, fiindcă te-a găzduit?... Nici nu există o jignire mai mare!... Mai ales într-o casă săracă. O pomenire pentru un suflet e altceva. Nu se cade să n-o primească.

Adrian n-a avut nevoie să întrebe pentru ce suflet, pomenire.

Viscolul era aşa de puternic şi de tăios, încît îi înţepa pleoapele pînă la lacrimi.

Cînd sania a fost îndărăt, vizitiul a vrut să istorisească:

— Coane Dimitrie şi coniţă Olguţă, păcat că n-aţi fost de faţă, să cunoaşteţi minunea lui Dumnezeu în casa creştinului celuia, cum nu mi-or mai văzut mie ochii de zilele mele!... Ş-apoi...

— Amînă poveştile pe altă dată! l-a întrerupt Dimitrie Petreanu, urcînd şi înfăşurîndu-se de astă dată pentru dum lung. Fii cu ochii în patru la prăştier!... Lopată ai luat?

— Luat, coane. Se poate? Lopată, funie, lanţuri...

— Dă drumul că ne-apucă noaptea!

7

Într-adevăr cerul se lăsa plumburiu asupra lor. Ziua sfîrşea prea repede.

Zările se îngustau duşmănos într-o lumină lividă şi turbure.

Tălăzuirile de zăpadă se năpusteau cu gemete fioroase, se răsuceau în perdele de pulberi, zideau metereze de nămeţi astupînd podeţe şi şanţuri, se fră- mîntau pe loc şi într-o dezlănţuire de chiote, goneau cu alte perdeluiri fîlfîite peste cîmpuri.

De două ori s-au oprit şi de două ori Gheorghe şi Adrian au despicat pîrtie în troiene cu lopata. Pe urmă, noaptea s-a lăsat deodată, iar şuierul vîntului a fost mai sinistru.

Dimitrie Petreanu s-a înălţat în picioare la o vreme.

Locurile din întuneric îi erau străine.

— Gheorghe, ai rătăcit drumul, Gheorghe!

Vizitiul a strîns hăţurile, le-a trecut în mîna lui Adrian, a sărit în omăt pînă la brîu să caute stîlpii de telegraf şi s-a întors, mărturisind cu obidă:

— Rătăcit, stăpîne!... Ce să zic?... Mă tem c-ais- ta-i drumul la Valea Sacă... Cum porunceşti mata să facem?...

În noapte nu se mai zăreau unul pe altul. Viscolul se întărise şi mai vrăjmaş. Se înverşuna să-i astupe acolo. Adrian s-a căznit să aprindă un felinar, uitînd că nu se cădea să arate cum poartă el chibrituri cu dînsul, ca un înveterat fumător.

Dar Dimitrie Petreanu a trecut peste aceasta. S-a desfăcut din blănuri şi a aprins el o ţigară, din cele neîngăduite de doctor.

A tras cîteva fumuri, a zvîrlit-o şi a spus:

— Nu te mai necăji cu felinarul, Adrian. Mai mult o să ne încurce lumina. Treci tu în locul meu, să pun eu mîna pe hăţuri.

— Dimitrie!... a îndrăznit Olga Petreanu. Nu e imprudent ce faci tu?

În loc să răspundă, Dimitrie Petreanu le-a dat curaj:

— Înveliţi-vă bine şi n-aveţi nici o grijă. Pînă la o casă de creştin, am să vă scot...

Adrian nu-şi găsea linişte. Dezbumbiase gulerul blănii. Lărgea ochii împroşcaţi de pulberea zăpezii.

Toate i se păreau misterioase acum, în această noapte cutreierată de viscol, pe-un drum pustiu, necunoscut, împresuraţi de ameninţări.

Părintele său mîna mai încet, prudent, stăpînind caii care sforăiau a sălbătăciune, vorbind domol cu prăştierul pe care îl simţea tremurînd în ham.

Din vîrtejurile gheţoase răsărea o clipă umbra unui copac; dispărea iarăşi. A fost copac, ori nălucire? Urla numai viscolul, ori străbătea şi urletul haitelor de lupi? Uneori, parcă sclipea o scînteie fosforică în întuneric. Nălucire şi aceasta, ori ochi de fiară pîn- dindu-i, aşteptîndu-i?... Adrian se silea să nu întoarcă privirea îndărăt. Ştia că aşa începe frica.

Acum sania lor era cea pierdută pe altă cale, cum îi însoţise una părelnică, atunci cînd veneau spre Zapodia, în amiaza cu irizări de diamante pe cîmpuri albe, ninse, de-o ireală pace, sub cer de cleştar.

— N-ajungem odată la pădure? a întrebat Smăn- diţa foindu-se între învelitori.

Nu i-a răspuns nimeni, iar ea a tăcut. Tot mai spera.

Dar n-au ajuns la pădure. Au ajuns la o casă singuratecă, un bordei, o movilă îngropată în troian.

Abia se ghicea prin noapte şi prin viscol a fi sălaş omenesc.

— Aicea mînem! a hotărît Dimitrie Petreanu. Miş- că-te, Gheorghe, şi vezi la ce moară pustie am dejugat...

Un cîine a lătrat undeva, mînios. Din coliba întunecată, potopită sub nămeţi, a mugit un glas tot aşa de răstit, fără ca uşa să se deschidă:

— Care-i acolo? Cine sînteţi?

Gheorghe a dat răspuns prin uşă, bîjbîind să afle o cleampă. A durat schimb nedesluşit de vorbe, acoperit şi smuls de vînturi.

Apoi omul a tras drugul, a luptat cu opintelile viscolului să ţină uşa deschisă, a grăit mai blînd:

— Numai mă rog să băgaţi de seamă de viţăl! Avem un viţăl aicea, în tindă, fătat de două săptă- mîni.

Viţelul s-a ridicat în picioare şi a început a mugi prin întuneric.

Omul şi-a cerut iertare pentru bezna din casă unde orbăcăiau:

— Gazorniţă n-avem, coane. Nici altă feştilă, ceva... Cu nopţile aieste lungi, care nu mai sfîrşesc, am pus noi de mult capătul şi la luminările de Paşti, coane...

— Nu face nimic, creştine! l-a liniştit Dimitrie Petreanu, întorcîndu-se către Adrian: Acum e de folos felinarul tău, copile!

Adrian a aprins felinarul la adăpostul din tindă, înfricoşînd viţelul pînă la care nu ajunseseră încă asemenea mesagii luminoase ale civilizaţiei.

L-au lăsat să se zbată, au intrat şi i-a primit o duhoare stătută şi rece, de grajd, de izuri înăcrite, de obiele, ţoale şi rogojini mucede.

În pîlpîiala fitilului s-au arătat şi chipurile celor din sălaş. Chipuri de spaimă, poate din pricina slabei flăcări roşcate care tremura în obrazuri săpînd umbre adînci, monstruoase; jucau alte umbre spectrale, diforme, pe pereţii de lut; şi altele încă, jos, ca stîrvuri înecate într-o baltă de sînge.

Omut avea chica zburlită pe frunte pînă-n ochi; barba stufoasă şi încîlcită; gură fără dinţi, oribilă şi neagră spărtură, în negre smocuri de păr. Alături o nevastă hîdă, uscată, cu şuviţe smulse de sub broboadă. Iar între dînşii un copil chircit, smochinit la obraz, cu tidva enormă şi plină de pecingeni în părul cînepiu; un fel de pitic bătrîn şi spîn.

Tustrei în cămeşoaie murdare, vinete, de cîlţi, pur- tînd în spate pe deasupra, piei crude de oaie, întoarse pe dos, cu miţele înăuntru. Şi tustrei, clipind orbiţi de felinar, ca jivinele hrubelor subpămîntene, turburate din beznă de

făclia celui dintîi explorator, coborît să cerceteze fauna larvară, degenerată, respingătoare, a cavernelor.

Sarea de pe dosul pieilor crude scînteia cu stranii, cu absurd de pure sclipiri.

Afară urletul viscolului, hămăitul cîinelui întărîtat, strănutul cailor. În tindă, viţelul mugind.

Aici, arătările acestea înfricoşate, pereţii aceştia coşcovă, de lut, frigul de peşteră, duhoarea şi umbrele dănţuind macabru.

Smăndiţa s-a strîns mai aproape de Olga Petreanu, cu degetele încleştate în pulpana blănii. Aşa era oare popasul pe care l-a aşteptat ea, în pădurea de argint din basm, unde vin zînele cu mantii albe, să aprindă feerice steluţe în nopţile sfinte?... Adrian gindise şi el, în aceeaşi clipă, cutremurat de-un sloi rece: „Am nimerit într-o speluncă de tăinuitori, de ucigaşi, unde dispar fără urmă drumeţii, cum credeam că există numai în romane şi în piesele de teatru: *„La chaumière sanglante; L'auberge rouge; Le hameau tragique..."* Voia să n-o gîndească aceasta şi o gîndea. Felinarul se clătină în mînă. I-au clănţănit dinţii ca un foarfece închis.

Omul zbîrlit şi buhos a înaintat (acum se vedea că e şi şchiop, cu un picior mai scurt şi ţapăn). A înaintat, apucînd el felinarul şi vorbind cu o amărăciune blajină şi resemnată, umilă, tot aşa de absurdă pentru înfăţişarea lui fioroasă, ca sclipirea de piatră scumpă a cristalelor de sare, pe dosul pieilor crude:

— Dă-mi voie mata, conaşule, să-l aşez eu pe pri- chiciul hornului. Şi nu vă scîrbiţi de mişălia de-aici!... Trăim şi noi

ca vitele, laolaltă cu vitele. Iertaţi dumneavoastră...

Dimitrie Petreanu încă o dată l-a liniştit, cu aceeaşi blîndeţe în glas, necunoscută şi nouă:

— Nu-ţi mai cere iertare, creştine, că n-ai pentru ce! Nu trăieşti numai dumneata aşa, în ţara aceasta.

— De, asta-i adevărat, coane! a recunoscut omul, uitîndu-se mai lung la boierul drumeţ, pe sub stra- şina pletelor încîlcite. Numai că nu ne-o spun nouă mulţi din tagma dumneavoastră.

— Eu o spun.

Apoi, desfăcîndu-şi mănuşile, Dimitrie Petreanu a întrebat:

— Bade, se găseşte vreo şură, vreun şopru?... Înainte de toate, să punem la adăpost caii.

Gospodarul s-a scărpinat în chică, grăindu-şi singur:

— Înţeleaptă vorbă!... Mai întîi vita, că omul mai
rabdă. Vita înainte de toate!... Hm? Un şopron care va să zică?... O şură?... Şi asta-i una!... Cucoane, să mă socotesc eu oleacă, pentru ca s-o luăm bine din capul locului. Măi fomeie, tu ce zici?

— Eu nu zic nimica...

— Ce să zici? Parcă tu zici vreodată ceva?

În cuvintele omului străbătea oarecare îndoială pentru puterea de judecată a nevestei. S-a socotit deci singur, s-a chibzuit, a dat tot el dezlegare:

— O ţîră de adăpost, tot om găsi, coane. Mutăm vaca în tindă... caii la ieslea vacii... Cu înghesuială are să meargă. Mă duc să încerc proba cu vezătiul.

Şchiopătînd s-a îndreptat spre uşă, şontîc-şontîc, cu pielea de oaie în spinare. Dimitrie Petreanu l-a oprit:

— Nu aşa, bade. Cercăm împreună. Şi luăm şi fî- narul.

Înainte de a pleca, a căutat cu ochii la singura laiţă din încăpere, de scîndură goală:

— Staţi voi aici! Nu vom întîrzia mult...

Olga Petreanu, cu Adrian de-o parte şi Smăndiţa de alta, au rămas în întunericul nepătruns, rezemaţi de marginea laviţei, fără să se aşeze.

Nevasta de gazdă a vorbit din beznă:

— Aşa-i cu copchii la drum, iarna. Greu... Gingaşă făptură de la Dumnezeu, copilaşul!...

Glasul parcă era înecat în plîns. A tăcut. S-a auzit numai foşcăitul pieilor ţapene de oaie; sania mis- cîndu-se afară, hîrşîindu-se pe bîrne de podeţ: sforăitul cailor. Şi viscolul.

Viscolul cu ţipete miorlăite de cucuvaie.

După frica umilitoare din drojdia lecturilor şi a copilăriei, Adrian gîndea cu altfel de spaimă acum, că noaptea aceasta de peripeţii pe care o trăiau dînşii o singură dată în viaţă, pentru oamenii de aici însemna rînduiala nestrămutată dintotdeauna. Un eveniment reprezenta numai sosirea lor. Încolo, noaptea de ieri, noaptea de mîine se înverigau la fel, într-un nesfirşit lanţ de nopţi dintr-o iarnă întreagă, o viaţă întreagă.

Acelaşi iz stătut şi acru, aceeaşi beznă, acelaşi frig... Duhoarea de piei, de ţoale, de lut, i s-a părut mai năbuşitoare.

Începeau să-i ardă obrajii după biciuirile viscolului. Şi altfel de frig îl pătrundea, mai greţos, umed, de peşteră.

A trecut lung răstimp pînă ce s-a întors Dimitrie Petreanu, cu omul cel şchiop. Şontîc-şontîc, gospodarul a aşezat lumina pe prichiciul vetrei şi s-a dat cu părerea să grăbească întocmirile pentru dormit, fiindcă în felinar gazul se dovedea pe isprăvite.

— Unde mai puneţi, că-i şi scump!... a adăugat, ca unul care cu amar ştia preţul banului.

Alcătuirea culcuşurilor a fost scurtă şi simplă. O parte din cergi a rămas vizitiului pentru patul său din staulul vacii, aproape de cai; o parte pe laviţă, pentru stăpîni. Olga Petreanu îşi dezbrăcase blana de vulpe siberiana, ca să poată înjgheba mai sprinten aceste orînduieli. Căciuliţa neagră, îngustă, cu fundul oval şi plat, înclinată din coc spre frunte, îi dădea înfăţişare de călugăriţă. Dimitrie Petreanu gîndi că aşa va arăta peste o jumătate de an, peste un an, în vesmintele şi vălul de doliu.

Nevasta de gazdă nu se clintise locului. Privea holbat cu mîna la gură, în pielea miţoasă întoarsă pe dos.

Omul socoti de cuviinţă să lămurească neînsufleţi- rea aceasta, de stană:

— Încă-i beteagă, coane... Lăuză! C-o dimineaţă înainte de ajunul Crăciunului, o făcut un copchil. Dară n-am avut parte de dinsul. Trei ceasuri, şi gata! Ni l-o luat Dumnezeu. Asta ni se-ntîmplă de patru

ani la şir. Se nasc, suflă sărmanii cîteva ceasuri şi pe lumea asta. Ţipă şi plîng cu un fel de spaimă parcă. Pe ce lume ne-aţi adus?... Pe urmă, închid ochii şi se duc în alta, poate mai bună, coane. Aista măcar n-o avut parte nici de botez, nici de lumînare... N-o avut parte el nici de moaşă. Am agiutat-o eu la facere,

cum m-am priceput... Ştii mata, noi cu vitele, sîntem deprinşi...

Olga Petreanu îşi căuta de şoaptă cu Smăndiţa, ca să nu ia aminte în copilăria sa la asemenea mîhnite şi urîte cunoştinţi despre viaţa unde nu coboară niciodată zînele eu mantii albe, să aprindă lumînările de ceară albastră, trandafirie şi violetă, pentru copiii sărmani şi morţi. Gospodina cu pielea miţoasă întoarsă pe dos, a lăsat să-i curgă şuroaie de lacrimi pe obrazul scofîlcit.

Nu le ştergea.

De pe otoaz, lacrimile se rostogoleau pe coşcova sărată a pielii de oaie.

— Ne-o mai pierit şi cinci oiţe... făcu omul, cu o egală durere în glas. Cinci, coane, atîta aveam noi la sufletul nostru, în afară de vacă şi viţel!... O bolit două zile şi gata!... Pe urmă, ce să facem? Le-am belit chelea şi pînă să le vindem, ne mai ţin cald, de bine, de rău... Aiasta-i viaţa noastră, coane... Poate că n-o ştiţi?

— O ştim! vorbi Dimitrie Petreanu, fără alt adaos.

— Poate că alde dumneavoastră o ştiţi. Alţii n-o ştiu. Avem aicea un stăpîn pe moşie, care n-a călcat niciodată, de cîndu-i el, să ştie cum trăim şi cum murim. Barem, atîta!...

Dimitrie Petreanu căută în amintiri să descopere numele stăpînului. Nu trecuse în nici un drum prin partea locului.

Întrebă:

— A cui e moşia.

— A Medoveanului, a cui să fie?

— Valea Seacă e a lui Jack Medoveanu? s-a mirat profesorul, de agronomie..

— Iacob îl chemă, coane. Iacob Medoveanu. La drept vorbind, a cucoanei dumisale e moşia. Pămînt de zăstre. Din asta pricină n-a fi dat dînsul pe-aicea... Ce-i trebuie? Spun oamenii că, acolo, în jos, în Ţara Muntenească, are el cică atîta pămînt că nu-l poate înconjura călare nici într-o zi şi-o noapte. Altfel, tot
oamenii spun că nu-i rău şi hain la inimă. Care agiunge pînă la el mai capătă o dreptate. Dar cine poate s-agiungă?

Omul se uită la piciorul ţeapăn, se uită la pereţii hrubei de gheaţă, pe urmă la nevasta şi copilul cu cap de pitic bătrîn şi spîn.

— Cine poate s-agiungă? mai întrebă, încă o dată. Iaca eu, bunăoară. Pot s-agiung? Nu!... Din porunca lui am pătimit. Parcă el ştie? Are de unde să ştie?... Acu patru ani, mă scoate porunca logofătului boieresc să merg în pădure şi să tai nişte copaci, care rar se află soiul lor prin partea locului. Paltin creţ! Musai să-i tăiem, ca să plece la Bucureşti pentru scaune şi dulapuri şi cîte mai trebuiesc la casă boierească. Ne înfiinţăm noi în pădure. Tăiem unul, tăiem doi. La al treilea, se vede că mă păştea păcatul. Se prăvală copacul peste mine şi rupe-i piciorul, şi sfarmă-i dinţii din gură!... Noroc că nu m-o zdrobit să mă mîntuie. Bine! Ce s-o mai lungesc? Mă suie oamenii pe braţe în car, mă duc la spital. Mă drege şi mă cetluieşte doftorul în ipsos... O lună am fost şi eu boier. Pune-te masă; scoală-te masă! Cînd s-o isprăvit boieria, hai la logofăt! Chipurile m-am potrivit la ce m-o îndemnat unul şi altul, în spital; ca să-mi cer drepturi de pagubă.

Logofătul, de colo: „Văd c-ai scăpat cu două picioare. Mulţumeşte lui Dumnezeu!” Am mulţumit, ce să fac? Mai scurt unul, mai lung altul, se chiamă că de umblat pe ele, tot pot umbla... Şi mai spune logofătul: „Ai prăpădit şi nişte dinţi, mi se pare... Cîţi?” „Opt”, răspund eu. „Opt! — zice el. Hai, nu-i mai număr. Nu te mai caut în gură... Te cred, pe cuvînt. Ţine o bumaşcă de douăzeci de lei... Asta face cîte doi franci şi jumătate de dinte. Plătit boiereşte.” I-am luat. Ce să fac? Decît nimica! Parcă vina-i a Medoveanului? De unde să le ştie el toate?... Eu îl ştiu pe el că-i stăpîn pe moşie, măcar că nu l-am văzut niciodată... Da el? Cîte mii de oameni sînt pe moşiile lui, de unde să le mai ştie numărul?

Omul a hîrîit un fel de rîs, în spărtura neagră a gurii fără dinţi, luîndu-şi seama:

— Eu am fost cel cu stînsul luminei, şi eu m-am întins la vorbă, cucoane... Să mă ierţi mata! Cînd stai singur într-o pustietate ca a noastră, ţi se dezleagă limbă îndată ce mai întîlneşti suflet omenesc, fie el chiar boier...

Sfîrşindu-şi spovedania necazurilor, îşi îndemnă nevasta şi pruncul să pregătească aşternutul lor după horn. Femeia a cărat în braţe şi celelalte două piei de oaie. Dar copilul cu tidva mare şi cu obraz zbîrcit de pitic s-a furişat tiptil de lîngă dînsa, a venit cu o văr- guţă la spate şi a plescăit cu dînsa în lut, pe neaşteptate, la picioarele boierilor oaspeţi, răstindu-se:

— Sus, boieri, nu mai dormiţi!

Au tresărit cu toţii. Voia să fie poate un început de cîntare; era însă numai o stropşeală grotească în gura copilului cu trup chircit şi cap cît o baniţă, cu pielea de oaie în spate, întoarsă pe dos. Băiatul s-a ruşinat, a fugit înapoi şi s-a prins de poalele maică-si, scăpînd vărguţa din mînă.

Iar omul a vorbit, cu un rîs de milă şi de dragoste pentru puiul său, în gura oribilă, fără dinţi:

— Ce să-i faceţi? Aista-i colindul lui. Cu asta ne-o năucit de-o săptămînă încoace. Atîta a putut el să prindă, din sat, de la colindători, cînd l-am luat cu mine în agiunul Crăciunului, să-i îngropăm frăţiorul care a văzut lumina zilei trei ceasuri... Ia, mai curm-o măi băiete şi te mai culcă!... Suflu în fînar, cucoane?

— Sting eu...

Gazdele s-au căţărat pe cuptorul rece. Drumeţii pe laviţa cu plederi şi blăni. Dimitrie Petreanu i-a aşteptat să se înfăşure, a tipărit pocladele îndoindu-le pe sub picioare, s-a ridicat să stingă lampa.

Prin întuneric şi-a pipăit locul; însă a rămas de priveghi, cu spatele rezemat în peretele de lut. A aprins o ţigară. Asculta urletul viscolului de-afară, lătratul cîinelui care cutreiera coliba de jur împrejur

ca un duh bezmetic al nopţii, mugetul tînguios al viţelului din tindă.

Omul de pe cuptor, zărind scînteierea ţigării, a cutezat să întrebe cu glasul scăzut:

— Cucoane, mata auzi ceva?

— Nimic, bade, în afară de urgia crivăţului.

Locuitorul sălaşului a tăcut un timp. Pe urmă, nu şi-a mai putut stăpîni cele ce-l munceau.

— Se vede că asta o auzim numai noi, pălmaşii... Umblă ceva, cucoane... Umblă noaptea... Zic oamenii, după spusele unora şi altora, că ar fi început să umble încă din vară, încolo, în sus, în ţinutul Botoşănilor... Umblă, spun dînşii, sufletele celor mai din vechi, din neamul nostru, a lucrătorilor de pămînt... Aista cic-ar fi semn că s-apropie împărţala pămînturilor, cum s-o arătat unul de asemeni pe vremea Măriei Sale lui Alexandru Ion Cuza...

Ţăranul aştepta poate vreo altă tălmăcire a acestor semne, de la călătorul care avea de unde şti mai multe. Dar Dimitrie Petreanu a rămas în gîndurile sale. A rostit în şoapte, numai Adrian:

— Tată, nu-i curios? A noua oară o auzim aceasta într-o zi... Şi la douăzeci de kilometri distanţă.

Dimitrie Petreanu i-a răspuns în limba studiilor sale de la Paris:

— Mai mult decît curios, e simptomatic şi grav... Cînd prind teren asemenea superstiţioase contagiuni, nimic nu le mai poate opri. Nimeni...

Din vorbă s-a oprit cu un sentiment ciudat. I se părea că folosind limba

învăţăturilor sale, în coliba ţăranului de gazdă care n-o putea înţelege, săvirşeşte o neiertată şi urîtă trădare faţă de lumea de unde a plecat.

— Şi?... a întrebat Adrian.

— Nimic! Dormi! i-a ordonat părintele său, sever. Tîrziu, prin somn, cînd Adrian s-a întors pe altă parte, şi-a apărat buzunarul cu tabacherea ţigărilor. Visa că-l percheziţionează mîna părintească, pregă-

tindu-i cine ştie ce muştru. A gemut, a scîncit, a revenit la panicile visurilor de copil.

Într-adevăr, Dimitrie Petreanu îi căuta ţigările. Dar nu ca să-l mustre. Le căuta ca să le aprindă una de la alta, în noaptea gheţoasă cu izuri stătute, unde priveghea adîncit în gînduri neştiute de nimeni.

Afară cîinele nu contenea să cutreiere coliba, între- cîndu-se cu viscolul, lătrînd, urlînd, scheunînd ca un bezmetic duh al beznelor.

Capitolul VI

NOI VREM PAMÎNT!

1

Cînd Damian Cumpătă s-a ivit în capul scărilor, gata să urce în cupeu, Ion aducea căţelul de la plimbarea higienică.

Bock a început a se zvîrcoli în hăţ, dîrdîind pe picioarele de paing şi zuruindu-şi clopoţelul de alamă, în spasmuri de frenetică bucurie.

— Dă-i drumul! a poruncit stăpînul, zîmbind în musteaţa firavă.

Zîmbea cîinelui, nu omului.

Ion a pus un genunchi în omăt şi a desprins catarama din zgardă. Damian Cumpătă îşi scotea şi el degetele osoase din mănuşa abia încheiată, ca să-şi dezmierde odorul:

— Bravo, Bock! Întinereşti, infamule!

Infamul, simţindu-se liber şi auzind alintatele vorbe, a ţupăit mai zglobiu, cu vesele hămăieli, urcînd şi coborînd treptele, lunecînd de-a săniuşul pe mozaicul peronului, culcîndu-şi în joacă botul pe labele de dinainte şi dănţuind sluj pe labele dinapoi, cu atîtea mofturi şi fandoseli, atîtea linguşite drăcovenii, încît

argatul a întors ochii în altă parte. Se feri de privirea stăpînului şi stupi printre dinţi o patacă scîrbită de cinci lei, cum trimetea el una de pe podul Dîmboviţei, să se tot ducă pe apa sleioasă, ducă-se!

Fulguia agale peste copăceii retezaţi, tunşi şi aliniaţi, pe potecile proaspăt măturate, pe mozaicul şi marmora scărilor.

Era o dimineaţă lină, din temeiul iernii, după ce s-a potolit un rînd de viscole şi urgii, către sfîrşitul lui ianuar, cînd lunecă domol săniile ţărăneşti pe oplene, în făgaşuri de codru, pe pîrtii de cîmp.

Pe un asemenea drum tînjea şi Ion să se afle, mî- nînd o sanie cu lemne, cu fîn ori cu ţuhali la moară; opintind umărul s-o scoată din nămeţi, îndemnînd boulenii cu răcnete să răsune şapte văi şi-o vale adîncă. Ochii însă nu întîlneau aici decît arbuştii aliniaţi la front, trandafirii îmbrobodiţi în şumoioage, împrejmuirea înaltă de zid care astupa zarea, cu ariciul cioburilor de sticlă înfipte în coamă.

— Sînt satisfăcut. Ioane! a declarat Damian Cumpătă, îmbumbiindu-şi mănuşile şi apoi blana pe piept. Te-ai purtat bine,

Argatul asculta smirna, ostăşeşte, lungind gîtul să prindă cuvintele rostite cu glas hîrîit şi uscat.

Intrase din nou în necrîcnita supunere a miliţiei, cu toate că boierul nu ridica niciodată vocea în vijelioase nunii, ca domnul colonel Asan Tiberiu şi mai ales ca doamna colonel. De, parcă le ducea acum dorul acelor strigăte şi izbucniri. Dezlănţuite pe drept ori pe nedrept, nu-i tăiau răsuflarea atît de scurt, cum îl

încremenea asemenea glas lipsit de orice tresărire, întotdeauna la fel de economicos, fie că poruncea, fie că arăta o supărare, sau o mulţumire, ca în clipa de faţă. „Macar de m-ar sudui o dată! — gîndi Ion. Ne-am răcori amîndoi.”

Dar stăpînul, pregătindu-se să coboare scările spre cupeu, repetă lauda sa pe acelaşi ison neturburat, mai oţărît pentru urechea slugii, decît cea mai cumplită sudalmă:

— Sînt satisfăcut, băiatule. Plimbările lui Bock au un efect salutar...

Nu scăpase Ion nici de vocabularul înalt şi păsăresc al doamnei colonel Asan Tiberiu. Satisfăcut, efect, salutar... Ce prilej pierdut pentru verva şi hazurile fostei stsăpîne, pe socoteala fostului vistavoi!

Numai că Ion n-avea pentru cine să-l mai facă pe prostul, schimonosind dinadins vorbele. Damian Cumpătă îşi păstra zîmbetul doar pentru cîine.

Iar slujnica de sus, de după perdea, se hlizea la geam din alte pricini. Simţise zgîtia cum îl fierbe pe acest bade-bădişor, ocara slujbei de dădacă la cîini boiereşti. Îi făcea în ciudă, scoţînd limba, ca să-i plătească morocănoasele lui răspunsuri.

— Cuminte, Bock! ordonă stăpînul. Lasă-mă să vorbesc.

Bock s-a oprit din zburdat, atent, cu. o ureche în sus şi cu una răsfrîntă.

— Băiatule, cîtă leafă ai pe an? întrebă Damian Cumpătă.

— Două sute de franci, şi îmbrăcămintea, să trăiţi!

— Te voi urca la două sute cincizeci.

— Ordonaţi?

— Dau dispoziţii să te urce la două sute cincizeci.

— Să vă dea şi Dumnezeu dumneavoastră sănătate!... Dară...

— Ce, dară?..., se opri Damian Cumpătă, cu piciorul pe treaptă.

Ion căuta să lămurească pe chipul de var al stăpî- nului un semn de nerăbdare, de bunăvoinţă ori de mînie, fiindcă a cutezat să-şi anunţe un păs. Un semn, oricum.

Nu tresărea însă nimic, cum nu tresare obrazul mortului de pe năsălie.

Îşi luă totuşi inima-n dinţi şi îşi rosti păsul:

— Stăpîne, altceva v-aş ruga... Daţi-mi o slujbă din greu... Să tai copaci la pădure... Să car lemne, stăpîne!

— Ţi-am spus o dată pentru totdeauna, că n-am obicei să discut aceste chestiuni. Ce am hotărît, rămîne bun hotărît. Ai înţeles?

— Înţeles, să, trăiţii... Măcar...

— Începi iarăşi cu un măcar?... Băiatule, aveam o părere bună despre tine. Văd că eşti un om sucit...

— Nu-s sucit, coane Damian! protestă Ion, cu gîndul la florile din seră, care i se păreau lui culmea suceniilor şi pidosniciilor de pe lume. Uitaţi-vă şi dumneavoastră la mine... Sînt om în toată puterea şi n-am ce face cu puterea... În loc de un cincizeci de franci peste simbrie, daţi-mi, coane, o falce de pămînt, s-o lucrez pe seama mea. O lucrez pe apucatele, fără să sufere serviciul.

Damian Cumpătă poposi pe a doua treaptă, sprijinit în bastonul cu cui de fier. De la înălţime, îl privi în creştet, întrebînd cu acelaşi glas, lipsit de orice tresăltare omenească:

— Pentru ce-ţi trebuieşte pămînt? Nevastă n-ai, copii n-ai, părinţi n-ai.

— N-am, stăpîne!... oftă Ion

— Eşti un om singur.

— Singur, stăpîne.

— Nu primeşti cu îndestulare, după cum prevede angajamentul, mîncare şi tain, ca toate slugile mele?

— Primesc, să trăiţi!... Dară vedeţi dumneavoastră, noi pentru pămînt sîntem făcuţi. Pentru munca pămîntului... Altminteri, parcă nici nu ne simţim oameni. Ne uscăm ca florile lui domnu Herman, cînd le lipseşte potriveala de mraniţă şi de năsip la rădăcină. Trei ani de oştire, la asta mi-a fost gîndul... Şi-acuma?... Îndураţi-vă, coane Damian...

Ion ştergea broboanele de sudoare.

Nici în faţa domnului colonel Asan Tiberiu, cînd l-a croit cu mînerul cravaşei peste obraz, jart-jart, nu şi-a măsurat el

nimicnicia de vierme, ca înaintea acestui om slăbănog, care abia îşi tîrîie blana pe trupul deşirat, gata să-l sufle adierea vîntului.

De sus, de la geam, de după perdeaua albă, îl mai zădărau şi sticlirile batjocoritoare din ochii slujnicei. Are să-i arate el un mustru de cazarmă, chiar dacă ar fi să cadă în păcat!

Stăpînul Dărmăneştilor îşi netezea mustaţa subţire

şi rară, cu degetul înmănuşat. Era mulţumit de flăcău. Sănătatea şi dispoziţia lui Bock se dovedeau în evident progres după plimbările higienice. El se simţea în toane bune ca niciodată. Intrase într-o zodie a slăbiciunilor. A primit să meargă la serbarea şcolii din sat, ceea ce n-a făcut pînă acum. Asculta păsurile unui rîndaş, gata să-i cedeze, ceea ce nu s-a întîmplat pînă acum.

— Hm! se miră singur de sine.

— Ordonaţi?

— Nu mă gîndeam la dumneata. Pentru dumneata voi vedea... Să te prezinţi la administrator.

— Trăiţi şi să vă dăruiască Domnul sănătate! se bucură Ion.

— Băiatule, nu te grăbi. Am spus: voi vedea.

Glasul uscat a stins pe jumătate bucuria lui Ion.

În schimb a căpătat mlădieri drăgăstoase, îndată ce s-a adresat căţelului:

— Iar tu, Bock, mergi cu mine. Hai! Urcă, tică- losule!

Căţelul se zbuciumă în alte giumbuşlucuri frenetice. A zbughit-o pe capra cupeului, alături de vizitiu, de unde a privit la Ion peste umăr, arogant, ca la un păcătos de pieton ce rămînea.

Argatul şi-a ajutat stăpînul să intre în cutia cu geamuri, îndoindu-i cu grijă pledurile şi blănile în jurul picioarelor.

Pînă la şcoala din sat nu erau nici trei sferturi de kilometru. Damian Cumpătă, scos din vată şi din căldura de etuvă, nu se încumeta să înfrunte frigul pe jos ori în sanie: se închidea în altă căsulie vătuită,

pe roate şi arcuri, cu ferestre şi perdeluţe, ca sera celor şaptesprezece specii de orhidee. „Parcă nici nu-i frate cu conu Iordache!” — se cugetă Ion, înghiţindu-şi altă patacă de cinci lei, ca să n-o lepede jos.

— Spune vizitiului să meargă la pas... suspină stăpînul, cuibărit în pernele moi. Să nu mă zdruncine la hopuri...

— ’ţeles, coane!... auzi, Maftei? mînă numai la pas! a transmis ordinul Ion, cu glasul pe care n-avea de ce-l economisi.

Vizitiul a strunit caii îndopaţi cu ovăz. Ion a dat fuga la poartă, a deschis-o în lături şi a petrecut cupeul cu ochii din urmă, cum se duce legănat ca o pa- taşcă neagră cu moaşte, ducă-se!

Ce s-ar mai face el a scăpa hăţurile, de s-ar afla pe capră în locul vizitiului! Numai de-o încercare... Oare ar striga atunci stăpînul? Ar sudui? Ar ridica bastonul cu vîrf de cui, să-l lovească?

Dar îndatorinţele îl chemau deocamdată, de la asemenea întrebări năstruşnice, la sera domnului Herman, cu flori sucite şi răsucite în încropeala băii de aburi.

Tîrşîndu-şi opincile pe poteca prea măturată şi netezită, a plecat la oşîndă. De după perdea, de la geam, fetişcana i-a scos limba.

— Iazmă! pufni badea-bădişorul, izbind ciudos, din treacăt, şpalierii răstigniţi pe alee şi scuturînd omătul fraged de pe crengile îndoite din cot. Iazma dracului! Mi-a veni şi mie rîndul odată, să fac cu voi o ţîră de miliţie!

Îndată însă toată clocotirea din el s-a risipit.

Zărise trei sănii intrate pe cealaltă poartă, deju- gînd la gheţăria din spatele florăriei. Trei sănii cu bulgări uriaşi de ghiaţă străvezii, albaştri-verzui, tăiaţi în lespezi regulate şi luminoase, aduşi de argaţi de la iazul Zapodiei.

Ion a scos bunda de pe el într-o goană, a zvîrlit-o în cuierul unui şpalier, stupind în palme şi pregătin- du-se în chiot ca pentru o trîntă voinicească:

— Uliuliu!... Măi oameni ai lui Dumnezeu, ia faceţi loc să-şi dezmorţească şi Ion ciolanele!

Romînii s-au ferit la o parte, mijind a rîde. Îşi şter- geau fulgii de pe musteţi şi scociorau din brîu pungile de tutun. Cunoşteau patima ajutorului de la florărie. Puteau s-aştepte şi să privească duhănind în linişte.

Se aflase cine să mîntuiască pentru dînşii greul corvezii.

Ion a purtat mai întîi cu drag palmele late pe faţa de cleştar a sloiurilor. S-ar fi spus că dintr-un tainic imbold, dezmierda aşa apa în care s-a scăldat cîndva trupul curat al Dochiţei, într-o dimineaţă de vară. Apa îşi păstra limpezimea luminoasă de-atunci şi în aceste blocuri de gheaţă. Numai făpturile omeneşti nu mai erau aceleaşi... Ion a prins a ridica lespezile cele mai straşnice clătinîndu-se sub povară, prăvălind drobii pe podişca de scîndură, în mormîntul întunecat al gheţăriei.

Un argat, nu demult scăpat şi el de la oaste, întrebă clipind din coada ochiului către ceilalţi:

— Da cum se face că nu eşti la şpaţir cu conaşu Bock?

— Nu mă mai otrăvi şi tu, Ifrime! rosti Ion, amărît la amintirea nădufurilor sale. Dare-ar Dumnezeu să te văd batîr o săptămină ducînd şi tu javra de lănţug, cum îmi duc eu blăstămul. Atuncea să mai rîzi!...

Se îndreptase de şale în mijlocul sloiurilor, ca să-şi tragă suflarea, înalt şi voinic, spătos, cu mînecile cămăşii sumese pe braţele de criţă, ca în toiul lui august! Celălalt s-a oprit din lipitul ţigării, înălţînd sprîncenele a hîtră minunare:

— Uitaţi-vă la el, măi creştinilor!... Ce-i cu tine. bre Ioane? Se vede că de cînd paşti căţei boiereşti, ai luat şi tu năravul lor de-a rînjire!...

Într-adevăr, la necaz, Ion îşi dezvelea acum un colţ de buză în tremur, arătînd

dinţii dintr-o parte, ca Miţi, Piţi şi Bock, cînd începeau să mîrîie. Argaţii s-au veselit la asemenea năzdrăvană descoperire. Drept este şi nu băgaseră de seamă. Năduful lui Ion creştea, iar pe aceeaşi măsură buza tremura, ridicată în mai deplin rînjet.

S-a răcorit, înşfăcind un coşcogea cub de gheaţă şi rostogolindu-l năpraznic în adîncul hrubei, unde s-a zdrobit peste ceilalţi bulgări cu detunături înfundate.

— Bre, Sfarmă-Gheaţă, bre! Ai să năruieşti gheţă-

ria stăpînului! luă aminte în rîs, Ifrim, care se aşezase pe-un tron de sloi să-şi isprăvească la tihnă ţigara. Ai milă de avutul boieresc!

— Că şi cunoaşte el, boierul nostru, ce se numeşte milă pe lumea asta!

Cuvîntase alt argat, scund şi cu mustăţi grozave, uitîndu-se eu grijă împrejur, ca şi cum ar fi vrut să-şi tragă înapoi vorbele scăpate din gură. Ifrim l-a liniştit, suflînd în hîrtia ţigării care ardea strîmb:

— Fii pe pace!... Nu-i nici o ureche de-a stăpînului pe-aproape, să te-audă. Toţi vechilii şi contabilii îs la paradă, la şcoală, ca să-l primească la defilare... Boierul plecat-a, Ioane?

— Plecat. Eu i-am deschis şi i-am închis poarta.

— Tot în cupeaua lui şi-a suit ciolănaşele?

— Tot.

— Apoi, făr'de asta nici nu se poate! vorbi Ifrim, perpelindu-şi buzele cu ţigara pe sfîrşite. Vară, iarnă, soare, ploaie; el tot în cutiuţă!... Cînd îl văd, parcă-l văd pe Osman Paşa, în racla de steclă, la panarama de la iarmarocul Călimanului. Taman aşa arată şi tot atîta de puţintel suflă, mai-mai să-şi dea duhul.

Ifrim a zvîrlit capătul de ţigară în omăt. Se uita la el cum sfîrîie şi cum se stinge sub fulgi, cu gîndurile în altă parte.

— Ce-a mai ieşi şi de-aicea?... s-a întrebat în acele gînduri.

— De unde să iasă şi ce să iasă? căută să afle argatul cel scund şi cu musteţile grozave.

— Din sărbătoarea de la şcoală, bre Hreanule! Pe ce lume trăieşti?

Pavel a Glafirei era poreclit Hreanu, nu pentru vreo deosebită iuţeală şi agerime a cugetului. Ci numai fiindcă musteţile sale grozave păreau crescute din trupul mărunt, ca foile late şi stufoase din rădăcina subţire a hreanului. Iar porecla i-a rămas chiar de la una din copilele lui, cînd număra numai trei anişori.

Se juca fata pe prispă, în ţărînă, la vreme de vară. Maică-sa trece cu un fir de hrean în mînă, atuncea

smuls din fundul grădinii, ca să-l răzăluiască şi să dea mai spornic gust udăturii pentru atitea guri, cum mă- nîncă dînşii brînza cea mai iute, castraveţii cei mai acri, scrumbiile şi măslinele cele mai sărate. De unde pînă unde s-a năzărit asemuirea drăcoasă în capul fetiţei, n-a ştiut nimeni, destul c-a strigat uitîndu-şi joaca: „Mămucă, aista-i ca tătuca de mustecios!” Femeia s-a uitat la hrean, s-a uitat la bărbatu-său. Întîi nu-i venea să creadă într-o asemenea năzbîtie. Pe urmă, a început a rîde: „Măcar de-ar avea el, tătîne-tu, iuţeala hreanuiui! Din păcate, numai muste- ţile-s de dînsul!” Bărbatul a înghiţit-o. Vorba a fost însă şi cu alţi martori, a mers din unul în altul, încît Pavel a Glafirei a ajuns pentru tot satul, Pavel Hreanu.

Fata s-apropie acum de doisprezece ani, cîntă în cor la şcoală şi la biserică, se ruşinează la amintirea că ea a scornit porecla lui taică-su; iar Pavel Hreanu a mai cîştigat de-atunci în măreţia falnicelor mustăţi, fără să fi cîştigat cumva şi un adaos pe aceeaşi măsură la ascuţimea minţii. Deci Pavel a Glafirei, numit Hreanu, tot nu se dumiri:

— La o adică, mă-ntreb ce mare scofală poate să iasă din bairamul de la şcoală?... O sărbătoare ca în fieştece an... Ţîrlîiesc plodurile nişte cîntări cu Hora Unirii şi altele... Ţine Moşul Ştefanache Bosînceanu un cuvînt... Mai spune băietul lui Dănilă Cuţui nişte stihuri pe de rost... Asta şi cu nimica, totuna-i.

— Holboca ai uitat-o, Pavele?

— Cum Holboca?

— Sărmane Hreanule, sărmane! îl plînse Ifrim. Nu faci nici cît o ceapă degerată... Atîta nu te-ajută mintea să pricepi?... Caută dedesubt şi-ai să vezi... Mai este alt cîntec, în afară de cel pe care-l ţîrlîiesc plodurile Moşului.

— Care cîntec? stărui în nedumerire Pavel Hreanu.

— Cîntecu nostru cel vechi... Crezi tu că de doua săptămîni, Moşul Ştefanache şi cu învăţătorul din Stă-

nişoara, de dragul celorlalte cîntări se frămîntă şi se zbuciumă dînşii?... Aicea-i istorie cu pămînt.

De îndată ce auzi vorba despre pămînt, Ion a curmat lupta sa cu bulgării de gheaţă. S-a apropiat, ştergîndu-şi mîinile ude de spinarea unui bou dejugat şi a rămas cu latul palmei sprijinit în şoldul plăvanului, ca de-un reazăm aflat acolo în orînduiala firească, vrednică de stema cea veche a Ţării Moldovei.

Al patrulea argat, mai bătrîn, străin de loc, tocmit tocmai din ţinutul de Dorohoi, s-a alăturat şi el, le- pădînd ţigara.

— Despre ce pămînt e vorba? întrebă Ion.

— Îl lămuresc pe Hreanu ista, care-i mai greu de cap ca un bostan!... Vorbim despre sărbătoarea de la şcoală şi despre Holboca. Numai o minte ca a lui nu se luminează anume ce rost au avut stăruinţele învăţătorilor, să-l scoată musai pe boier din bumbac şi musai să-l ducă la şcoală... Obştea-i gata! Holboca rămîne slobodă de arendaş la toamnă! Dacă izbîndesc alde Moşul nostru şi alde învăţătorul din Stănişoara, să-i moaie inima boierului ca să pună cuvînt la Bucureşti, trei sate am scăpat drntr-o dată la pămînt. Dăr- măneştii noştri, Stănişoara şi Malurile... Acu te-ai luminat, Hreanule?

Pavel Hreanu îşi trăgea din caierele musteţilor, rîzînd, fără nici o supărare pentru îndoiala în puterile lui de pricepere:

— Eu se cheamă că m-am luminat. De s-o lumina şi boierul!

— Adică de s-a-ndura, vrei să spui? întrebă posomorît Ion. Asta-i trebuşoară o

ţîră mai anevoioasă. Nu-l văd eu ridicînd batîr degetul cel mic, pentr-o durere de-a noastră.

— Mai ştii! Cîte minuni se-ntîmplă pe lumea asta, tot împotriva celor fripţi şi obijduiţi; de ce nu s-ar întîmpla o dată la cincizeci de ani şi una pentru dînşii?... a întrebat unchiaşul din ţinutul de sus, al Do- rohoiului. După semnele din părţile noastre, de sus, s-apropie numaidecît altă împărţeală a pămîntului, ca

pe vremea Măriei Sale Alicsandru Ion Cuza... De asta spuneam eu că o data la cincizeci de ani ne vine şi nouă rîndul... Din jumătate în jumătate de veac. Făcut-aţi socoteală?... De la şaizeci şi patru, iaca ne-apropiem acuma pe altă giumătate de veac şi încă pămîntul acela nu l-am văzut. Semnele însă s-arată... Nimeni nu poate nimica împotriva lor.

Toţi au încuviinţat.

Coborîseră şi într-acoace semnele, care pînă mai dăunăzi au umblat numai în ţinuturile de sus ale ţării.

Semnele acelea şi încă altele. Iar numărătoarea unchiaşuîui o găseau plină de înţelepciune, ca un nesmintit soroc scris în cartea zodiilor. Erau încredinţaţi că o dată la cincizeci de ani, mîna Marelui Judecător a însemnat o filă în acea carte a zodiilor, cu o lege a dreptăţii şi pentru dînşii.

— Atuncea, fie cu voia boierului, fie fără voia lui, parte la pămînt tot are să ne vie... rosti Hreanu, isprăvind de scărmănat musteţile. Spun oamenii că aista-i şi legămîntul lui vodă!...

— Eh, vodă! Ce vodă?... întrebă omul din ţinutul de Dorohoi. Că aista, jubilaru de-acum, nu-i Măria Sa Alicsandru Ion Cuza, domnul nostru, al clăcaşilor şi pălmaşilor... Un străin din toată lumea! Ce să-l doară pe el durerile noastre?

— Ba nu!... o ţinu pe-a sa Pavel Hreanu. Străin, nestrăin, legămîntul cică nu l-o făcut el de hatîrul nostru. L-o făcut pentru viata lui, ca să scape din ghiara morţii. Cît a zăcut bolnav, cică ar fi jurat el pe sfînta Evanghelie înaintea vlădicilor, să împartă pămînt norodului dacă l-a

ajuta Dumnezeu să se ridice din pat... Numai boierii mai stau acu împotrivă.

— Aşa au stat dînşii şi împotriva lui Vodă Alicsandru Iou Cuza, la şaizeci şi patru... îşi aminti unchiaşul, spusele altora, auzite în tinereţă. Au stat împotrivă, dar n-au avut încotro... S-or dat de partea noastră şi a dreptăţii, chiar unii boieri de atunci, feciori de

mari vornici... Iar ceilalţi, simţindu-se ei la strîm- toare, au plecat capul ca să nu-l taie sabia.

— L-or pleca şi-acuma! vorbi Ion, strîmbîndu-şi colţul buzei, în rînjetul nou care-i sluţea obrazul. L-or pleca şi-acuma, dacă or avea cui şi de ce. Treabă de care mă îndoiesc. Unul era Măria Sa Alicsaudru Ion Cuza; şi altă gîscă în ceea traistă e vodă de-acum, jubilaru, cum bine i-ai spus, unchiaşule!... A fi făcut el legămînt; dară din cele care se uită şi de care se leapădă repede şi degrabă regii şi împăraţii, deîndată ce socot c-au scăpat de primejdie. Hehei! Cunoaştem că sîntem fripţi, cum friptă ni-i inima!...

Rînjetul cel nou schimonosi şi mai strîmb gura lui Ion.

Ifrim se uită lung la acest semn molipsit de la căţeii boiereşti. Mai iscoditor şi mai isteţ din fire decît Pavel Hreanu, făcea el alte prepusuri, încercîndu-le temeinicia cu vicleniii de departe:

— Bre, Ioane! întrebau azi-dimineaţă unii şi alţii la Zapodia despre tine...

— Frate-meu, Simion?

— El ca el! Da Neculai, morarul, dînsul mai ales tot vroia să afle cum o duci şi cum te-mpaci cu slujba.

Buza lui Ion i-a dezvelit dinţii pînă sus, dintr-o parte, în sumuţată mîrîială:

— Şi ce-i pasă lui cum o duc şi cum mă-mpac?... Mai bine-ar fi purtat el grija asta, cu alţii mai de- aproape şi mai din vreme!... Ia feri în lături!

Cu amîndouă mîinile a ridicat alt bolovan de gheaţă, cumpănindu-l deasupra capului, înaintînd un pas şi răbufnindu-l

în întunericul adînc, să zdrobească acolo ţeasta unei scorpii nevăzută de alţi ochi.

— Ho! Bre, Sfarmă-Chiatră, bre! izbucni în hohot Ifrim, deplin încredinţat acum în bănuielile sale. Ho, ţară, ho, că nu se află el acolo, pe cine vrei tu să-l ucizi... Şi nici nu-i încă vremea să nărui avut boieresc? Mai aşteaptă o ţîră...

2

La şcoală, Damian Cumpătă îşi astupa căscatul cu degetele înmănuşate.

Din cînd în cînd subţia nările, flutura o batistă uşor stropită cu apă de colonie, o ducea la nas şi iarăşi cădea în amorţire.

Îl supăra mirosul de cojoace, de sumane, de opinci şi răsuflări încălzite, deşi gospodarii erau îmbrăcaţi în straie de sărbătoare şi abia dacă mai respirau în cucernica lor neclintire. Îl mai supărau şi toate aceste fixe priviri, încordate, neslăbindu-l o clipă.

Le simţea ca un pipăit material, plimbîndu-se pe osul frunţii, scormonindu-l în ochi, numărîndu-i firele din musteaţa firavă, dezbrăcîndu-l de blană, de haină, de flanelă, să-i drămăluiască îmbălsămatele moaşte.

Niciodată din tinereţe, nu i-a mai văzut pe toţi îndeatît de aproape; niciodată nu l-au văzut toţi, în- deatît de aproape.

Mulţi, acum îl zăreau întîia oară.

Ştefanache Bosînceanu, Moşul, scosese la iveală, numai el ştie de unde, un scaun cu spetează înaltă. Un scaun de stejar sculptat, frumos şi vechi, lustruit ca o strană de ctitor. Aşternuse un lăicer peste perna moale de puf pentru şezut boieresc; pernă de puf, la picioare, pentru tălpi boiereşti.

În perete, deasupra stranei, se desfăcea o pajură de cetini şi stema neamului Cumpătă, la mijloc, tăiată cu foarfecele în hîrtie poleită. Şi alte cununi de brad, de foiţe multicolore şi de steguleţe, atîrnau în grinzi, împodobeau ferestrele cu brîuri şi chenare, bolteau arc de triumf la uşă,

se prelungeau afară, de la poartă pînă la intrare.

Două săptămîni, cei doi dascăli, cu puzderia de ajutoare mărunte, s-au trudit întrecîndu-se în născocirea şi chibzuiala acestor efecte decorative. Au desfundat un pridvor, înnădindu-l cu şipci şi căptuşindu-l cu scoarţe ca să încapă toată lumea; au iscodit din zapise

şi hrisoave pecetea lui Gheorghieş Cumpătă, Marele Vornic de la 1681, ca să-i copieze stema uitată.

Erau mîndri peste poate de isprava lor şi plini de nădejde în plăcuta surpriză a stăpînului.

Dar cînd Damian Cumpătă, la sosire, a purtat ochii săi morţi, de broască ţestoasă, asupra bietelor ghir- lănzi de hîrtie şi sfoară, toate li s-au părut deodată sărace, urîte şi fără sens.

În loc de aşteptatele laude, boierul şi-a arătat nemulţumirea.

Scaunul nu era bine aşezat.

A ales un colţ mai ferit de curent. Nu s-a dovedit bun nici acela. Cu degetul slăbănog a făcut semn să-i fie adus înapoi, sub cununa şi stema la care nici nu s-a îndurat a privi; iar de-atunci n-a scos o vorbă, n-a răspuns închinărilor şi urărilor, nu şi-a clătinat dreapta decît ca s-o poarte încet din şurubul încheie- turilor, la gură, cînd cască şi la nas, cu batista, cînd îl supără mirosul gloatei.

Pe urmă, tot aşa de încet coboară palma, netezeşte de cîteva ori spinarea căţelului cocoţat pe genunchi, se opreşte şi s-ar crede c-adoarme, cu pleoapele de broască ţestoasă pe jumătate lăsate, în găvanele adînci.

Privirile urmăreau cu evlavie toate aceste mişcări şi opriri, ca amănuntele din ceremonialul unui tainic cult. Oare ce gîndeşte boierul? Oare ce-are să mai facă boierul?... Doarme?... Ascultă?... Vede ceva?... Aude ceva?

Boierul constata că s-a încuibat aici o căldură viciată de respiraţii, în vreme ce pe dedesubt trage un vînt subţire, tăios.

Strănută şi Bock.

Mai constata apoi boierul că atîţia ochi holbaţi în insuportabilă fixitate îi pregătesc cel puţin trei zile de migrenă. Iar învăţătorul nu-şi mai termină logosul cu Unirea lui Cuza-Vodă, cu Ion Roată, cu povestirea lui Ion Creangă, cu obida şi nădejdile ţăranilor de ieri

şi de azi. Curios individ, acest Ştefanache Bosîn- ceanu! Nu l-a cunoscut decît smerit şi milog, lîngă uşă, cu pălăria în mînă. Acum o aduce cu duhul blîn- deţei, la cutezătoare rugări în numele obştei.

Alături, celălalt dascăl din Stănişoara, în portul său muntenesc, se păzeşte să iasă în evidenţă. Învîrte între degete un sul de hîrtie ca un tub cu note de muzică; strecoară cu fereală, în şoaptă, un cuvînt de la el, cînd Ştefanache Bosînceanu începe a şovăi în vorbire sau a uitat ceva. Aşadar, pentru aceasta au fost puse toate la cale? Ca să-i smulgă o stăruinţă la colegul de studii din tinereţe, Jean Lahovary, pentru obştea lor şi arenda moşiei Holboca. Un complot!... Un foarte şiret chibzuit şi totuşi foarte naiv complot. Curios, însă. Damian Cumpătă nu simte nici o iritare; nu se scandalizează că oamenii din trei sate s-au încumetat să-i întindă o cursă atît de grosolană. Amînă în sine, cum a făcut adineauri cu Ion, argatul... Va vedea!

Mai mult îl indispune unul din logofeţi, Cristache Fătu, vechilul cel mai vechi al moşiei. Poartă două degete de la mînă legate în bandaj de vată. Prin pansament, a străbătut tinctura de iod. El nu poate suferi nimic din tot ce-i aduce aminte despre o rană, sînge, abcese, boală, durere fizică. Poate că logofătul şi-a zdrobit degetete în vreo îndatorinţă de-a slujbei. Pentru Damian Cumpătă n-are nici o însemnătate.

Îşi mută privirea cu repulsie, aiurea, de la pansamentul cu pata neagră a tincturii de iod. Un moment îl preocupă altă întrebare. De unde ştie dascălul Dăr-

măneştilor că a fost camarad de învăţătură cu Jean Lahovary?... De altfel nu e chiar aşa. Cînd a venit Jean la Paris, el îşi isprăvea studiile: e o diferenţă de aproape zece ani între dînşii. Dar prieteni au fost, au rămas... Se afla o cafenea mică în cartierul latin, unde-şi beau cafeaua în fugă, înainte de cursuri... „Arborele" se numea? *L'Arbre de Robinson...* Arbarele exista doar pe firmă; iar Robinson nu exista nici zugrăvit pe firmă, nici în cafenea, cum o tachinau ei pe

patroană, în fiecare dimineaţă: bine, mère Cathe- rine, încă tot nu s-a întors Messire Robinson?.... Patroana, o femeie corpolentă, guralivă şi întotdeauna bine dispusă, îşi ocăra cu un pitoresc extraordinar bărbatul plecat în colonii şi pierdut fără urmă de un deceniu; venea să servească personal muşteriii moldo--valahi şi le rezerva cornurile cele mai fragede. Îi luase sub protecţie, poate fiindcă îi socotea şi pe dînşii indigenii unei colonii, de undeva, de departe, din „insule”. Glumea, îi stropşea cu o familiaritate îngăduitoare de bunică, le apăra masa de alţi clienţi, îi zorea, expediindu-i, cînd întîrziau la vorbă prea lungă... Cum de-a uitat? Parcă nici n-a trăit tot el în anii aceştia!... Şi deodată, l-a năvălit acum cu intensitatea de-atunci, mirosul iute al rumegăturii de lemn presărat în săliţa dreptunghiulară; mirosul de cafea aburind şi de cornuri calde. Pe atunci devorau cîte patru-cinci cornuri, cu foamea de lup a tinereţei; două ceşti enorme de cafea, fără frică de insomnie... Fumau ţigările cele mai groase şi cele mai tari... Se pasionau pentru articolele lui Rochefort, Jules Vallès, Louis Venillot... Ce s-a ales de toate dezbaterile lor, de ceilalţi prieteni de la *Arborele lui Robinson?...* Fraţii Sarandà, Boldur Iloveanu, principele Anton Muşat ...Curios! Din fiecare generaţie perindată la Paris, sclipesc cîteva exemplare, făgăduind cele mai glorioase cariere. Pe urmă, se-neacă în nimicnicie... Dintre toţi, numai Jean Lahovary şi-a ţinut promisiunea; dacă politica se poate numi o carieră glorioasă... Dar încă o dată, de

unde ştiu aceşti oameni de ţară că a fost camarad şi că a rămas prieten cu Jean Lahovary? Poate că nu-i străin de complot nici Iordache, în incorigibila sa manie de a le căuta în coarne ţăranilor, de cîte ori îşi cer drepturi închipuite... Pămînt!... Pămînt!... Atît se pricep cu toţii să spună şi să cerşească!... Pămînt?... Ca argatul de adineauri, Ion, cu pămîntul cerut în locul adaosului la simbrie...

Damian Cumpătă a trecut cu gîndul de la Ion, la seră şi la o anume încrucişare de orhidee pe cale să-i

izbutească grădinarului... N-a mai călcat în florărie de-o săptămînă... O încrucişare nouă de orhidee e un eveniment pentru horticultori, menţionat în revistele de specialitate, înregistrat de societăţile amatorilor din Austria, Franţa, Anglia şi Germania; iar el îşi pierde timpul şi îşi primejduieşte sănătatea, în atmosfera aceasta îmbîcsită de atîtea respiraţii şi încărcată de voltajul atîtor fixe priviri... Curios... Nimic nu-l poate împiedeca să se ridice şi să plece; totuşi nu se ridică şi rămîne. L-au paralizat, l-au imobilizat pe scaun, ochii ţintiţi în intolerabila lor neclintire. Damian Cumpătă se uită la unele chipuri. Puţine, prea puţine îi sînt cunoscute... Şeful de post, care-şi pipăie mereu cu mănuşa de bumbac un capăt de plic galben, oficial, ieşit pe jumătate din mîneca îndoită a măntălii albastre. Celălalt şef de post, de la Stănişoara, umflat şi închingat în curele... Ce roşcovani şi bine hrăniţi, amîndoi!... Ca doi fraţi gemeni... Slujbaşii de la curte s-au îmbrăcat în straie de ceremonie. Administratorii, vechilii, contabilul... Primarii din Dărmăneşti şi din Stănişoara, notarii, secretarii comunali şi preoţii... Cîţiva ţărani, numai cîţiva, şi atît!... încolo, sute de ochi care-l privesc, fără să-i fi ştiut vreodată că sînt atiţia... Femeile s-au ghemuit în locurile din fund, ca la biserică... Sînt şi vreo opt ori nouă bătrîni, cu bărbile albe, în picioare, lîngă perete... De bună seamă fruntaşii satului. Pe unii parcă i-ar recunoaşte vag, după feţele lor de altădată, cînd era şi el tînăr, cînd erau tineri şi dînşii... Se afla unul de toată frumuseţea, înalt, cu plete de plăieş

pe umeri şi cu barbă de patriarh revărsată pe piept, ca Alexandru cel Bun, în gravurile cărţilor vechi... Încă nu s-au împestriţat şi nu s-au sluţit costumele ţărăneşti, cum par a se corci în regiunile de şes. Dar figurile nu mai au vlaga vioaie de altădată... Alimentaţia, alimentaţia şi pelagra, pretinde doctorul Năzdrăvanu, de la Roznov... Poate că are dreptate! Astă-vară, toată recolta nimicită de grindină. Anul celălalt, de secetă... Şi chiar fără grindină şi secetă, cînd au izbutit oare să scoată
o recoltă acătării din curelele de ogoare, lucrate ca pe vremea geţilor? În definitiv, nu i-a cerut lui Jean nici un serviciu, niciodată. Ce-ar fi să-i scrie cîteva rînduri?... Ar căpăta linişte. Nu l-ar mai plictisi cu veşnica lor tînguire: pămînt, pămînt... Deşi nu de pămînt are nevoie ţăranul, cît de-o metodă în exploatarea pă- mîntului... E exasperant cum nu învaţă dînşii nimic, de la cultura sistematică de pe domeniul Dărmăneştilor cu rezultate în progres pe fiecare an!... Au un exemplu, o demonstraţie pe teren, şi nu se pot dezbăra de rutină... Pămînt!... Pămînt!... Ce înseamnă pămînt, fără asolamente, fără îngrăşăminte, maşini agricole, seminţe selecţionate şi aclimatizate?... Nu le pricepe el bine, nici Iordache, cu toate că trece drept gospodar vestit în toată Moldova şi are un ginere ca Dimitrie Petreanu!... De unde să le priceapă o brută, cum e individul cu ochii bulbucaţi, care se holbează stupid la dînsul de cînd s-a aşezat pe scaun?

Dănilă Cuţui se holba într-adevăr la stăpîn într-un atît de încordat amestec de

evlavie şi aşteptare, încît uita să-şi mai salte sumanul roşiatic pe umerii cumplit de laţi. Nu-i scăpase nici o mişcare a palmei netezind spinarea lui Bock; nici o clipire a pleoapelor solzoase şi afunde de broască ţestoasă.

Alături, Alecu Faraon îşi uda mereu buzele uscate de arşiţă, în aceeaşi emoţie. Îl dureau ochii în cap. Îi ţiuiau urechile. Vinele gîtului şi ale tîmplelor stăteau să-i pleznească, umflate ca vrejii de viţă. Uitase şi el condicile domnului Nolică, aiureala zilelor de boală, rezbelul cu arătările-i smintite.

Iar la dreapta lor, la stînga lor, în faţă şi îndărăt, alţi şi alţi gospodari din trei sate, strînşi unul lîngă altul, nemişcaţi în straiele de sărbătoare, îşi trăgeau suflarea din răsuflarea puţină a boierului. În mîna lui slăbănoagă îşi ştiau viaţa şi pe chipul lui slăbănog, alb ca varul, căutau să-şi cetească soarta zilei de mîine. Ascultă el? Se-ndură el? Oare cu ce vorbă are să-i milostivească el la sfîrşit?

Îi despărţeau doar cîteva palme de loc. Era depărtarea mai nemăsurată decît între stelele cerului.

Damian Cumpătă îşi petrecuse prin minte felurite gînduri şi amintiri, străine cu totul de cuvîntarea unui sărman dascăl de ţară. Cafeneaua din cartierul latin, *l'Arbre de Robinson:* tinereţea sa şi a lui Jean Lahovary; medicamentul cel nou prescris de doctor şi regimul inaugurat de două zile; sera şi orhideele; apa de colonie cu marca pe care n-a schimhat-o de cînd studia la Paris; cornurile şi Catherina cea gureşă şi durdulie; pansamentul logofătului cu petele tincturii de iod — toate i-au trecut prin gînd şi prin amintire, punînd în mişcare alte vagi asociaţii, de alte gînduri şi amintiri. Şi toate, fără să aibă întru nimic de-a face cu încordata aşteptare a lui Dănilă Cuţui, a lui Alecu Faraon, a celor doi dascăli, a norodului din cele trei sate.

Numai cîteva palme de loc îi despărţea. Pentru a măsura însă depărtarea dintre lumile lor, n-ajungeau nici cifrele astronomilor care socotesc distanţa între stelele ce acuma s-aprind din haos şi între stelele moarte de mult. Damian Cumpătă a pogorît pe jumătate perdeaua de pieliţă a pleoapelor.

Gîndul i-a moţăit iarăşi la orhideea lui Herman, la chipul cum aprindea Jean Lahovary ţigara zvîrlind chibritul zbîrnîit din unghie (oare mai fumează acum sau s-a lăsat şi el?) la o scrumieră verde de mala- chită de pe măsuţa salonului; de-acolo, la culoarea verde a rochiilor cu turnură care se purtau în ultimii ani ai celui de al doilea Imperiu din Franţa şi,

pe urmă, fără nici o asociaţie logică, la şoşonii lui din picioare. Cum se numeşte marca? E marca unei fabrici din Riga... Oricît or fi de groşi şi capitonaţi, tot îl răzbeşte frigul...

A tresărit, deschizînd ochii.

Ştefanache Bosînceanu, Moşul, îşi încheia cuvîntul înaintînd cu sulul de hîrtie pe care-l ţinuse pînă atunci în mînă, celălalt învăţător:

— Iar acum, suflarea din trei sate, în această sfîntă zi a Unirii, vă roagă să-i iertaţi cutezanţa şi să primiţi preşidenţia de onoare a obştei noastre, Vornicul Gheorghieş Cumpătă, luîndu-ne sub oblăduire?...

Glasul dascălului tremura, degetele dascălului tremurau desrăsucind pergamentul scris cu slove negre, roşii şi aurite.

Glotimea celor trei sate îşi oprise răsuflarea pe buze.

Bătrînii aveau lacrimi în ochi.

Damian Cumpătă, ca unul care trăise o mare parte din viaţă peste hotare şi citea îndeosebi cărţi furnizate de editorii parizieni, a asemuit solemnitatea cu faimoasele scene ale comitetelor şi comiţiilor agricole, imortalizate de romanele franceze. Juca şi el aci un rol ridicol, absurd, memorabil. Primea o diplomă de onoare! Curios... A acceptat totuşi sulul fără împotrivire, rostind:

— Voi vedea!...

Vocea era atît de puţintică şi economicoasă, încît norodul i-a înţeles făgăduiala numai după mişcarea uscată a buzelor. Şi îndată, toată încordarea aşteptării lor chinuite s-a dezlănţuit în strigăte de uşurare:

— Să trăieşti, stăpîne!... Să vă dea Domnul sănătate şi ani mulţi!... Nepoţii şi strănepoţii noştri, coane, au să vă pomenească în vecii vecilor!... Amin!

Unii îşi ştergeau ochii cu podul palmei, ruşinaţi că lăcrimează ca muierile. Alţii s-au îmbulzit, îndoindu-se de-un genunchi, să sărute dreapta boierului. Învăţătorul din Stănişoara a făcut semn:

— Linişte?... Corul!...

De unde era gata să plece, Damian Cumpătă s-a aşezat la loc, pe scaun. Ţinea sulul pergamentului sprijinit în spinarea lui Bock, iar căţelul, cocoţat pe genunchi, întorcea privirea poncişă la această apăsare străină şi inertă, care nu făcea parte din dreptul său la drăgăstoase dezmierdări

Stăpînul însă nu lua aminte la Bock. Asculta corul
copiilor, cu o plăcere dezmorţită din cine ştie ce moarte adîncuri. Glasurile tinere şi mici se învălu- iau cîteodată în îngînare de murmur.

Atunci, deasupra lor se înălţa un viers limpede şi sigur, o voce caldă de copilă, în triluri de-o suavă dulceaţă.

— Cine e fetiţa? a întrebat pentru prima oară ceva, Damian Cumpătă.

Ştefanache Bosînceanu a răspuns în şoaptă, plecîn- du-se la urechea boierului, cu palma la gură:

— Fata lui Pavel a Glafirei, de la curte. Oamenii îi spun lui Hreanu... Pavel Hreanu!...

— Curios! s-a mirat Damian Cumpătă. Am eu un argat care se numeşte Pavel a Glafirei?... Pavel Hreanu?... N-am ştiut...

Cînd corul isprăvi cîntările, boierul s-a pomenit aplaudînd.

Au bătut din palme după exemplul stăpînului şi oamenii mai civilazaţi de la curte. Chiar logofătul cel bătrîn, Cristache Fătu, aflase întru aceasta o porţiune de palmă liberă din pansamentul alb cu pete negre de iod.

Fetiţa lui Pavel Hreanu, împinsă de dascălul de la Stănişoara, a ieşit la iveală

şi a mulţumit roşie ca para focului. Purta fotă, cămeşă cu fluturi, brîuşor. Un costum de femeie în miniatură, ca infantele lui Velas- quez şi Goya! — gîndi Damian Cumpătă. Şi a spus, cu glasul ceva mai tresăltat din toropirea de totdeauna:

— Trebuie să facem ceva pentru copila aceasta... Are voce şi har.

Ştefanache Bosînceanu, Moşul, nu-şi credea urechilor. Ştergîndu-si roua de năduşală pe plesuvie, a bîlbîit:

— Numaidecît, coane Damian.

— Cum, numaidecît?... Să-mi aminteşti şi să vie acest Hrean la mine!...

Acum, boierul nu mai dădea să plece. S-a instalat mai deplin pe pernă şi în scaunul înalt, gata să asculte
cu o desfătare pe care n-o mai simţise din anii cînd nu era încă totul uscat şi mort în el. Pe podiul învelit cu scoarţe, păşise un băieţandru căpos şi cu trăsăturile obrazului colţuroase. Se închină către boier şi vesti: *Iarna pe uliţă!...*

Erau aspre şi urîte trăsăturile băieţaşului. Dar curios! Pe măsura cuvintelor, se însufleţeau, deveneau pe rînd blînde şi pe rînd şăgalnice, zugrăvind gălăgia cetelor de copii la săniuş, buşaiele pe brînci, căciula mare cît o zi de post a unui plod ce s-avîntă şi se crede că-i bărbat. Damian Cumpătă asculta cu plăcere, zîmbind, cum nu mai zîmbise de ani de zile, decît lui Bock.

Zîmbeau şi oamenii, zîmbeau şi moşnegii cu pletele albe, zîmbea şi şeful de post, cu plicul galben, oficial, înfipt în mîneca mântălii albastre.

— Cum se numeşte băiatul? a întrebat iarăşi Damian Cumpătă,

— Ioniţă Cuţui... Feciorul lui Dănilă Cuţui, ro- mînul cel lat în umeri, pe care-l vezi mata în rîndul de-al doilea...

— De-aici, din Dărmăneşti?

— Din Dărmăneşti, coane Damian.

Damian Cumpătă se uită la omul lat în spate şi cu sumanul jerpelit. Curios. Are o mutră de imbecil, care l-a frapat de cînd s-a aşezat pe scaun. Iar băiatul recită versurile, cu o subtilă şi autentică artă, cum nu i-a fost dat niciodată s-audă. Interesantă faună într-un sat!... Ar merita să poarte şi de grija acestuia...

— Să-mi aminteşti.

— Aţi poftit ceva? îşi plecă urechea Ştefanache Bosînceanu.

— Să-mi aminteşti!

Ioniţă Cuţui isprăvise. Boierul l-a îndemnat:

— Poţi să mai reciţi ceva, băiatule!

Băiatul n-a aşteptat de două ori îndemnul. S-a tras un pas îndărăt, s-a proptit în picioare şi a vestit bucata pe care o învăţase el pe de rost, fără ştirea nimă-

nui, din cartea încredinţată de domnul învăţător din Stănişoara: *Noi vrem pămînt!*

Damian Cumpătă a înălţat sprîncenele. Nu cunoştea poezia, dar nu-i suna bine titlul. Dascălul din Stănişoara s-a încruntat la copil cu diferite semne de oprire. Ioniţă Cuţui însă n-auzea şi nu vedea nimic. Cu trăsurile preschimbate de deznădejdea şi de clocotirea pe care-o trăia de-aidoma cu stihuitorul, dăduse drumul la stăvilar:

...De-avem un cimitir în sat
Ni-l faceţi lan, noi boi în jug
Şi-n urma lacomului plug...

Ţăranii ascultau din nou în neclintire, acum cu ochii la feciorul lui Dănilă Cuţui. Cei doi învăţători încremeniseră palizi. Tot ce-au pregătit năruia acest băieţaş.

Iar obrazul lui Damian Cumpătă, din alb ca varul, se mai înălbise încă. Jandarmii au scîrţîit cizmele, înaintînd în mântălile albastre, gata să curme nelegiuirea şi să înhaţe netrebnicul răzvrătit. Ioniţă Cuţui însă, fără să simtă şi să înţeleagă nimic alt decît strigarea stihurilor învăţate în taină, înălţa pumnii încleştaţi spre cununile de brad, de hîrtioare colorate şi de steguleţe, dincolo de ele, spre cerul răzbunărilor:

Să nu dea Dumnezeu cel sfînt,
Să vrem noi sînge, nu pămînt!

Sfîrşind, a privit la boier, aşteptînd poate laudă şi bateri din palme.

Nu pricepea această tăcere, această nemişcare a tuturor. Buimac s-a uitat de jur împrejur.

Afară, se auzi un glas mînînd boii, domol, prelung, îngînat, ca întotdeauna pe drumul satului la vreme de iarnă.

Ce-a făcut el? Ce-a spus el? Ce-i liniştea asta de altă lume, parcă s-au prefăcut toţi în stane de piatră, pînă la genunchi, pînă la brîu, pînă-n creştet?

Damian Cumpătă s-a ridicat brusc de pe scaun, împins de ruginitele sale resorturi. Nu-i tremura mîna; nici nu i s-au încruntat sprîncenele de mînie.

A desfăcut numai degetele înmănuşate şi a lăsat sulul de hîrtie să se rostogolească la pămînt. Apoi, fără grabă, sprijinit în bastonul cu cui de fier, a întors spatele şi a păşit sacadat spre ieşire, între rîndurile glotimei deschise în tăcere de moarte. Bock a ţupăit înainte zuruindu-şi clopoţelul de alamă. Atît suna în această linişte stranie! Zdrîngăneala grăuntelui de metal în găoacea de alamă, depărtîndu-se spre cupeu.

— Ce-ai făcut, vierme? Ce ne-ai făcut? gemu Ştefanache Bosînceanu.

Dănilă Cuţui se-nfăţişase din doi paşi, apucîndu-şi feciorul de piept şi zguduindu-l:

— Cum de te-ai apucat, ticălosule, să nefericeşti un sat întreg, trei sate?... Pentru trei sate, am să-ţi sfărm ciolanele!... Aşteaptă tu!... Taman, cînd...

Învăţătorul din Stănişoara l-a dat însă în lături şi a pus mîna pe umărul băiatului:

— Lăsaţi-l în pace!... Ce vină are el?... Cîteodată Dumnezeu vorbeşte prin gura copilului...

Apoi, mai încet, într-un oftat, aruncînd ochii la za- darnicile pregătiri şi cununi:

— Ioniţă Cuţui, băiete, adevărate sînt cele din poezia ta, dar puteai să nu le spui chiar azi şi chiar în faţa boierului...

— Păi, se-nţelege! sări îndată Dănilă, schimbîn- du-şi părerea după feleşagul său. Ce vină are el?... Pămînt cerem noi... Pămînt, scrie şi la carte... De pămînt tot aude; pămînt spune şi el!...

Ioniţă plîngea cu obrajii în palme, îndesîndu-şi fruntea în brîul învăţătorului de la Stănişoara.

Se ascundea, să nu mai vadă nimic şi să nu mai audă nimic; iar mîna dascălului, nedezlipită de umărul său, îi părea singura ocrotire de urgiile care-l aş- teaptă. Glotimea celor trei sate, dezmeticită, se fră- mînta ciocnindu-se în deosebite păreri.

Din larma de glasuri, o întrebare le acoperea pe toate:

— De-acuma, ce ne facem?..,.

— Ce să ne facem! a rostit învăţătorul din Stăni- şoara. Ne-o îndrepta Domnul, să căpătăm pămîntul şi cu puterile noastre, dacă altfel nu-i chip.

Dănilă Cuţui a fost îndată de aceeaşi părere, rotin- du-se şi săltîndu-şi sumanul pe umerii cumplit de laţi:

— Apoi, să-nţelege!... Daçà nu ni-l dă nimeni şi se rocoşesc boierii pe noi, l-om lua şi noi singuri, pămîntu!... Pămîntul?

3

Slujnicuţa casei le vorbea din uşa de stejar, deschisă numai pe jumătate.

Nu se uita la ţăranii cei străini tăbărîţi în mijlocul Bucureştilor, fiindcă era deprinsă cu asemenea alaiuri la uşa stăpînului său, fost şi viitor ministru. Descoperise o pată cît bobul de linte pe şorţul alb, de dantelă, scrobit şi călcat în pliuri mărunte. Se necăjea s-o suprime, gingaş, cu unghia degetului mic.

— De prisos să mai încercaţi pînă săptămîna viitoare! le-a spus încă o dată, oprind cu genunchiul uşa în care se opintea vîntul înspicat de fulgi. Nu-nţelegeţi romîneşte?

Ţăranul mai bătrîn, cu barba ca a lui Alexandru cel Bun, stărui morţiş:

— Două cuvinţele numai să-i spunem.

— Nici două, nici nouă... Nu dă voie doctorul! Uite, au încercat şi dumnealor, de colo, din stradă! Le-am dat acelaşi răspuns, cum am primit ordin. Nu ştiu ce mai aşteaptă!...

— Noi avem şi o scrisoare... Să nu trecem mîne?... Poate că...

— Dacă aveţi timp de pierdut, treceţi. Şi cum sunaţi, cum tot eu vă deschid şi tot acelaşi lucru am să vă răspund...

Slujnicuţa ridicase în sfîrşit ochii, surîzînd voioasă fiindcă a izbutit să şteargă pata.

— Credeti-mă pe cuvînt! adăogi cu bunăvoinţă, mişcată de chipul mîhnit al bătrînului. Sînt şi eu fată de la ţară şi am un părinte ca dumneata, moşule. Nu m-ar răbda inima să te mint... Cînd domnul profesor e sănătos, la zece ca dumneata deschid eu uşa asta, într-o săptămînă...

Acuma, dacă nu se poate, nu se poate!... Lăsaţi-mi scrisoarea s-o pun pe birou. Un teanc îl aşteaptă acolo, să se ridice pe picioare...

Ţăranii s-au întrebat din priviri. Nu dădeau dînşii scrisoarea aşa de uşurel.

Unchiaşul a oftat:

— Cum se vede, aista-i norocul nostru!... Unu-i bolnav, altul nu-i de loc. Am pornit cu stîngul de-acasă. Să mergem, oameni buni. Rămîi cu bine

Uşa s-a închis grea, după slujnieuţa de la casa boierului mare din Bucureşti, fost ministru al şcolilor şi rămas pre cît se spune ocrotitor al obştii lor. Oamenii au stat locului în stradă, înfăşurîndu-şi cojoacele suflate de vîntoasă şi înfundîndu-şi adînc cuşmele.

Celălalt cîrd de ţărani, străini şi mai mulţi la număr, s-a dat aproape de dînşii.

Întrebă unul, smolit şi înalt, cu ţurcă albă:

— O păţiraţi ca noi?...

— Precum se vede... rosti unchiaşul, bănuitor.

— D-aia aşteptarăm. Să vedem! Poate că pentru unii e bolnav, iar pentru alţii nu... Mai ştii în cine să crezi, în ziua de azi şi în oraşul ăsta de pantalonari?... Acum ne-am încredinţat. Nu minţi fata!

Cele două cete se cercetară, căutînd să-şi ghicească ţinuturile după vorbă şi port. Ţăranul cu ţurca albă muşca dintr-un fir de pai cules din zăpadă. Îi iscodi, scuipînd bucata retezată cu dinţii:

— Dă departe sînteţi?

— Moldova. Ţinutul Neamţului...

— Ei drăcie Şi noi din Mehedinţi. Plasa Motru de Sus... Cum s-ar zice, ai?... ne-

ntîlnirăm din două capete de ţară, să ne lovim cu nasul în aceeaşi uşă închisă?... Ăsta e norocul nostru, or dă unde ne-adună Domnul şi necazul!

— Tot cam aşa spuneam şi eu mai adineori... încuviinţă unchiaşul din Dărmăneşti, plasa Girov, ţinutul de Neamţ. Te pomeneşti că tot pentru pămînt îţi fi bătînd drumul?

— Păi pentru altceva, ce? Noi ne-nmulţim şi pămîntul se strîmteazâ. Nu ne mai încape... Ne căznim d-un an c-o obşte. Cînd s-o închierbăm, nu iese pic, ca din piatră seacă.

Mehedinţeanul cu ţurca albă privi întrebător, pur- tînd crîmpeiul de pai dintr-un colţ al gurii în celălalt. Aştepta o lămurire şi din partea moldovenilor,

Parcă-şi căutau cu însetare aceeaşi rană, să pună degetul deasupra.

Unchiaşul însă, cu gîndul la proaspetele lor pătă- ranii, se arătă deodată zgîrcit la vorbă, îndemnîndit-şi tovarăşii:

— Haidem!... Rămîneţi cu sănătate, dumneavoastră, din Mehedinţi!...

— Poate c-o fi să ne-ntîlmim tot la uşa d-acilea, săptămîna ce vine... Ai?

— De?... Poate...

Au apucat mehedinţenii în susul străzii. Moldovenii în jos, pînă la colţ, unde au poposit iarăşi în vîntoasă, la sfat, înainte de a lua o hotărîre.

I-ar mai fi ţinut îndemnul să nu se răzleţească, îm- părtăşindu-şi păsurile şi luminîndu-se unii pe alţii, fiindcă era vorba tot despre obşte, pămînt şi uşi închise pe la care cutreieră. Se fereau totuşi unii de alţii, dintr-o ciudată şi superstiţioasă socoteală. Li se părea că

de vor izbîndi unii, neapărat rău are să le meargă celorlalţi, după o cumpănă a norocului şi a nenorocului, urzită de închipuirea lor. Nu-i cu putinţă să cîştige toţi în viaţă. Cînd se ridică acea cumpănă a norocului într-o parte, e în paguba celor din cealaltă parte. Ştiut lucru.

— Mare soi de geambaş, cel cu ţurca albă!... făcu unchiaşul din ţinutul Neamţului, cu barba lată ca a lui

Alexandru cel Bun. Ce tot ne sucea şi ne *achipăia* el, parcă era gata să ne cumpere?... Adicăte cum credea?... Trage cu urechea, prinde ceva şi fugi băiete să le-o iei înainte!... Unde-i Mehedinţul cela, al lor?

— Ştiu eu!... Departe, în gios, pe undeva la Dunărea...

— Să fie sănătoşi. Fripţi or fi fiind dînşii de pămînt, da nu ca noi!... Toate ne merg pe dos, de cînd ne-o făcut pocinogul, blăstămatul de plod al lui Dănilă Cuţui!...

Drumeţii din ţinutul de Neamţ s-au oţărît la amintire. De zece zile îi prigonea vrăjmaşa soartă.

Boierul se lepădase de dînşii, taman cînd credeau că l-au îmblînzit; învăţătorii s-au pomenit cu inspecţii, cu amenzi şi ordine să nu se mişte din loc; jandarmii trînteau, bruftuiau şi patrulau cu arma la umăr, băgînd nevestele şi copiii în răcori. Iar, pentru a nu pierde timpul, au purces trei fruntaşi la drum, cîte unul de sat, cu răvaşe la chimir, după îndreptările dascălului din Stănişoara.

Au pornit şi îndată s-au poticnit. Vorba mehedinţe- nilor: nu ieşise pic, ca din piatra seacă!... O nădejde li s-a tăiat aseară, cum au ajuns. Conu Iordache Cumpătă, senatorul, lipsea din Bucureşti. A doua nădejde li s-a dus acum. Alt om al binelui, din cei puţini cîţi au mai rămas pe lume, zăcea la pat. Aşteaptă-i! Gologanii sînt număraţi şi în Vavilonia asta se simt zvîrliţi în spulberul iernii, ca paiul din care ronţăia mehedinţeanul cu ţurca lui albă. S-au uitat tustrei cu deznădejde la săniile boiereşti, zburînd în fîlfîiri de valtrapuri albastre. I-a ghiontit,

despărţindu-i, un domn cu blană şi cu gemuşor rotund în ochi.

Pe urmă, un cioflingar, purtînd subsuoară toarta unui paner cu covrigi.

— S-o luăm cu socoteală! vorbi unchiaşul, după ce a despăturit însemnările aşternute pe hîrtie de dascălul din Stănişoara. Se cheamă că s-a gîndit el, sărmanul, la toate... Nu-l găsim pe conu Iordache?... Asta o tăiem!... Nu-l găsim pe domnul profesor?... O tăiem şi

pe asta!... Mergem la canţelarie, la direcţie — cum naiba-i mai spune! — băgăm hîrtia, ca să ne pună număr şi sigil pe dînsa. Măcar să fie act şi număr la condică... Ia citeşte tu, Androne, că eşti mai descurcăreţ în ale slovenirilor!...

Androne, împuternicitul Stănişorenilor, a luat însemnarea apărînd-o ca o flacără de chibrit sub pulpana sumanului, să n-o ajungă vîntoasa şi fulgii. A silabisit adresa de cîteva ori, întipărindu-şi-o în minte. Apoi, a pornit cu hotărîre:

— Mergem! întrebăm din vardist în vardist!... N-are să ne mănînce nimeni.

Dintre toţi el singur mai văzuse capitala, trei zile, în toamnă, purtat cu ordin de sus, să caşte gura la Expoziţia Jubiliară; „să intre în contact cu minunile civilizaţiei moderne şi să ducă în satul său o concepţie mai largă a vieţii unui popor!” — cum se exprimase domnul ministru al Agriculturii şi Domeniilor. Nu era deci căzut ca din lună. A luat cîrma, călcînd tot pe marginea trotuoarelor, unde se înălţa zid de nămeţi.

Curgea puhoiul de lume pe lîngă dînşii, în blăni şi paltoane scumpe, boieri şi cucoane spoite, şcolari, neguţători cu coşuri, pui de ţigani care răcneau gazetele. Dar n-aveau ochi şi urechi pentru asemenea norod, străin lor.

— Ger şi iarnă amarnică, şi pe-aicea! a băgat seamă unchiaşul. Ian te uită troiene!... Parcă n-ar fi luna lui Faur, s-o mai slăbească. Altădată, cam pe-a- cuma, pregăteam plugurile...

— Poate că-i mai bine! vorbi al treilea fruntaş, din Malurile. Om întîrzia, dară l-

om pune, fierul, în brazda noastră, nu în lan boieresc şi arendăşesc.

Unchiaşul a glăsuit cu îndoială:

— Să te-audă Dumnezeu! Numai că Dumnezeu îi prea sus şi prea departe. Deocamdată, pînă la el, mă tem că ne mănîncă sfinţii.

Strînşi unul lîngă altul, au aşteptat să se curme un şir de sănii, ca să poată trece de cealaltă parte.

Pe zidul din faţă, afişe uriaşe în culori înflăcărate, cu poze de actori şi actriţe, vesteau turneele trupelor italiene, vieneze, pariziene, berlineze; vesteau concerte, reprezentaţii de operă şi operetă: Le Bargy, Mascagni, Eleonora Duse... În perdeaua fulgilor, chiar săniile şi oamenii de pe cealaltă stradă se zăreau tra- versînd ca într-un decor, pe al doilea plan, după fîşii străvezii de gaz.

Pe dînşii însă nu-i pătrundea nici într-un fel această privelişte a iernii bucureştene. S-au răpezit buluc, sperioşi, ca oile la strungă, cînd s-a deschis trecătoare.

— Ptiu! se minună unchiaşul, zîmbind de sprinte- neala-i nebănuită. Am ajuns la bătrînţele mele să fug ca un cîrlan! De-a mai mare rîsul!...

Androne, stănişoreanul, se descurca întrebînd un vardist:

— Care va să zică, înc-o dată... Apucăm la dreapta, la stînga, pe urmă din nou la stînga şi tot înainte?... Cum, la statuie?... Aha! Adică la oameni de-aiştea, de *hier?*

— De bronz, bă ţărane! Întrebi de statuia lui Bră- tianu...

Ţăranii au horhăit din uliţă în uliţă şi din întrebări în întrebări, pînă au nimerit la statuia boierului, de hier. Zgîiau ochii

la femeile tot de hier, despoiate, care, în genunchi ori tolănite de-a coasta, întindeau de sub omăt felurite cununi şi crenguţe slăvitului cîrmuitor, care le mîncase friptă dreptatea lor strigată din străfundul rărunchilor la 1848; cînd un muscal roşcovan şi gras, spîn ca o babă, i-a plesnit cu vîrful cravaşei dintr-o sanie:

— Hep-heep!... Păzea, ţăranule!

Sania a săgetat atingîndu-i, în goana cailor acoperiţi cu valtrapuri. Muscalul mai întorcea faţa de lună plină, să-i ocărască încruntat:

— Uitaţi-vă unde mergeţi, mă ţăranilor! Boilor!

— Era să-mi pocnească o oişte-n *chiept!* vorbi Androne nepăsător la aceste ocări, scuturîndu-şi cojocul de împroşcarea zăpezii. Da şi telegarii!... Văzuta-i-aţi? Grozăvenie, nu alta!... Zmei, în toată puterea cuvîntului?...

Unchiaşul îşi păstra un gînd pentru el, călcînd cu ochii în omătul bătut de paşi. Se posomorîse. N-a ştiut cum şi cînd a ajuns la poarta cu suliţi poleite, la scările late, de piatră.

Un uşier bărbos, cu fireturi la şapcă şi cu alte fireturi la mantaua albastră, a strigat la dînşii, împingîn- du-i în lături:

— La o parte, să treacă domnul senator!... La o parte voi de colo, ţăranilor!

Domnul senator Laurenţiu Sarandà a descins din sania lipită la scară, urmat de alt domn, cu ochelari, cu geantă şi căciulită de lutru.

— Ce e cu ţerrranii ăştia? a întrebat, fără să aştepte răspuns. Ministrrrul a sosit?

— E în cabinet, să trăiţi, domnule senator.

Uşa s-a închis. De după gratii, dinlăuntru, portarul se răsti la oamenii rămaşi afară:

— Mai departe!... Staţi mai departe, încolo, în stradă... Nu se intră pînă la unsprezece jumătate...

Oamenii nu au avut cînd se urni din loc. Al treilea domn, cănit şi pudrat, a sărit din altă sanie, rostin- du-şi de la distanţă mirarea scandalizată:

— Iar ţărani? Şi-aci ţărani?... Au înnebunit, se vede! Unde te-nvîrţi, tot peste dînşii dai, la toate ministerele şi autorităţile... Ce naiba i-a apucat de forfotesc atîta şi nu mai poţi respira de sumanele şi de opincile lor?... Martine, domnul ministru e sus?

— Sus, să trăiţi, domnule deputat!

Domnul deputat a păşit pe uşa larg deschisă, cu bastonul subţioară, scoţîndu-şi mănuşile şi deznodîndu-şi fularul alb, de la gît.

Vreme ce portarul se plecase să-i desfacă şoşonii, încă o dată se miră:

— Ce-i cu ţăranii ăştia, Martine? De două săptă- mrni nu poţi să mai răsufli de dînşii...

— Ştiu eu, domnule deputat? vorbi portarul, muncind să desprindă cheutorile şoşonilor. Nu-s tot ace-

iaşi, cum vi se pare dumneavoastră... Vin tot alţii, tot alţii... Pesemne că nu mai au ce face acasă, cu păcatul ăsta de iarnă, de nu mai sfîrşeşte... Întreba şi domnul senator Sarandà, conu Laurenţiu, acum cîteva minute...

— Sarandà e sus? se bucură deputatul.

— Sus şi domnia sa. A sosit cu domnul inspector general Teodosiu.

— Ei, bravo! Dă-i mai repede cu şoşonii, Martine! Mi se pare c-o să te alegi astăzi c-un bacşiş pre cinste... Domnul Haitas a venit?

— Venit şi conu Aristide. V-aşteaptă la domnul se-cretar general.

— Fain! Fain!... Iese bacşişul tău, Martinică! Un polidor nou-nouţ, jubilar!

Martin, portarul, a pus la adăpost şoşonii sub cuier, scriindu-le un număr pe talpă cu creta.

S-a întors la uşă şi s-a stropşit din nou printre gratii:

— Nu v-am spus o dată să plecaţi?... Ce-i şi cu ţăranii ăştia, dom'le! Le vorbeşti omeneşte şi dînşii dau înainte, ca boul, cu coarnele!

Gospodarii s-au depărtat dincolo de grilaj, în stradă.

Acolo, unchiaşul se uşură de gîndul păstrat pînă atunci în el:

— Auzit-aţi, măi creştinilor?... Vardistul ne strigă: ţărane!... Birjarul, tot ţărane! Cei doi boieri, de-aşij- derea. Ţerane! Ţăranii... Şi portarul la fel. Ţărane!... Parc-ar fi nume de ocară şi parcă n-am fi tot oameni!

— Mai sîntem noi ş-o leacă de boi, cum spune Ion, argatul de la grădina cu flori a boierului Damian! făcu haz de necaz

Androne. Cel puţin asta ne-or mai spus-o doi pîn-acum. Birjarul şi portarul... Boi cu adevărat. Că boul duce greul!... Musca bîzîie şi iese-n frunte...

Unchiaşul i-a făcut semn să tacă. I se părea că trage cu urechea un vardist care măsura falnic trotuarul, de colo pînă colo.

Dar paznicul stăpînirii a trecut înainte. N-avea grija lor. Se oprea numai la poartă şi saluta lovind călcîiele, de cîte ori intra şi ieşea o sanie cu boieri.

Ţanc, la unsprezece jumătate, cei trei s-au înfăţişat în uşă. Portarul le-a dat drumul, tot aşa de morocănos şi răstit:

— Ştergeţi-vă pe copite!... Încotro mergeţi?

— Biroul A! răspunse Androne, mai uitîndu-se o dată la însemnarea învăţătorului din Stănişoara.

— Biroul A!... Rîndu-ntîi, la dreapta, uşa a doua.

La rîndul întîi, pe dreapta, uşa a doua alt vameş i-a oprit, însă cu mai multă blîndeţe. Pe-un scaun fără spătar, un moşneguţ cinchit fuma lîngă o scuipătoare cu nisip. Le-a făcut semn cu mîna în care ţinea capătul de ţigară:

— Intră numai unul!... Ceilalţi aşteaptă acilea... Sînteţi cu obşte.

— Cu obşte.

— Pentru pămînt?

— Pentru pămînt...

Moşneagul a clătinat din cap, scuturînd scrumul în scuipătoarea cu nisip:

— Mare ispravă v-aşteaptă!... Hai, să intre unul, c-acuşica v-ajung alţii din urmă.

Oamenii s-au chitit şi s-au chibzuit. A călcat înlă- untru unchiaşul cu barba ca a lui Alexandru cel Bun.

În încăpere se aflau trei mese, în trei colţuri, cu trei domni care vorbeau de la masă la masă. Nu s-au întrerupt. Unul cu ochelari bătea cu dosul palmei în gazeta desfăcută dinainte.

— Asta e bună! Aţi văzut ce i-a spus Gherghel lui Take, pe culoarele Camerei?... L-a luat pe subţire...

— Cît îi pasă lui Take de subţirimile lui Gherghel!... Numai Jack Mtdoveanu, dacă-l mai pieneşte unde-l doare!

— Iar discutaţi politică? se indignă cel de-al treilea domn de la a treia masă. Mi-aţi făcut capul calendar... Mai bine spuneţi care aţi fost la trupa franceză?...

Auzii că Bastien Cabarou are o creaţie extraordinară!... Extraordinară, parol!...

— El, ca el!... Dar Lucile Saint-Bonnet, mă dragilor! Dar Ghislaine d'Avranches? Nişte şerpoaice şi nişte pisicute, să te bage-n draci!

— Ai fost aseară?

— Te cred...

Domnul cu ochelari sorbi dintr-o ceaşcă de cafea, alinie pe masă cîteva creioane şi tocuri, căscă şi se lăsă pe spatele scaunului, întrebînd:

— Ai rîs cevaşilea?

— Te cred!... Nebuneşte, bădie Tomiţă!... Mă ciupea nevastă-mea de brat, să mai contenesc. În antract, se uita lumea la noi...

— Şi cît e biletul?

— Polul şi consideraţia.

— Phiu!... fluieră ochelaratul. Trec mîna la alţii mai tari decît mine. Pas.

— Bădie Tomiţă, bădie! Ia să fie vorba de-un pokeraş, ca ăl de az-noapte, nu te-ar speria nici un pol de poli!... Ai mai şi relansa!...

— Fiecare cu pasiunile lui. Tu cu teatrul, eu cu pokeraşul, Sache cu păhărelul!... Grădina lui Dumnezeu...

Rezemat de speteaza scaunului, cu mîinile sub ceafă, domnul cu ochelari îşi trosni încheieturile întinzîndu-se. Roti ochii la pereţi, unde între dulapurile arhivei se mai lăfăiau încă toate placardele Expoziţiei Jubiliare de astă-vară bătute în ţinte: marele succes şi gloria ministerului! Îi plimbă de jur-împrejur şi abia atunci păru că a observat prezenta unchiaşului lîngă uşă. Într-un căscat prelung, glăsui:

— Ce veste-poveste, moşule?

— Avem o hîrtie, domnule. O hîrtie cu...

— Cunosc! îl întrerupse domnul cu ochelari. Cu obşte, nu?

— Cu obşte, domnule!

— Pentru pămînt, nu?

— Pentru pămînt...

— Eram sigur! Dă-o la bădia...

Unchiaşul despături actele sale cu mare băgare de seamă, din ştergarul păstrat în sîn.

Crezu de cuviinţă să încerce a adăogi şi unele lămuriri:

— Să vedeţi dumneavoastră cum stă treaba... Noi, locuitorii din trei sate, ţinutul de Neamţ, plasa Girov, comunele...

— *Rien ne va plus!*[1]... Opreşte! se îndreaptă domnul cu ochelari de pe speteaza scaunului, întinzînd mîna şi primind hîrtiile... Dă cartea la mine, s-o fileze bădia. Am să văd eu dacă-i figură sau exoflă...

— ...domnul învăţător din Stănişoara...

— Domnul învăţător să fie sănătos! Nu interesează în chestia aceasta... Poţi pleca!

— Am vrea noi să ştim...

— Nu mai vrea nimic, moşule!... Ai noroc să faci chintă roială? Halal! Nu? Te-ai ars!... Te-au curăţat şi perechile de aşi!... Să te lămuresc, ca să nu zici că-s om rău. Hîrtia merge la comisiune. Comisiunea studiază, decide, deleagă un inspector să refereze şi alte alea... Cum s-ar spune, lepezi opt şi capeţi şapte!... Vax şi topenie generală!...

[1] Nimic nu mai cade! (Expresie folosită la jocul de noroc numit Ruletă).

— Daţi-ne măcar un număr. Numărul...

— Aha! Vrei şi număr? Poftim şi număr!...

Domnul cu ochelari a tras sertarul, a ales o pecete, a suflat asupra ei ţuguind buzele, a apăsat-o pe o cutioară de tinichea cu tuş, a ştampilat hîrtia şi a admirat rezultatul operaţiei deplin satisfăcut:

— 935! Nouă plus trei, doisprezece; plus einci, şaptesprezece... Şapte plus unu, opt: *Le timide*[1]... Tot e ceva... Abataj... Nu-i chiar *le brutal*[2]*!*... Dar ai nouăzeci şi nouă la sută, şansă... înţelegi?... Nu-nţe- legi nimic! De unde să le-nţelegi, cînd vii dintr-o lume fericită unde nu există drama întîlnirilor de chintă roială cu careu de aşi?... Nici poker, nici ban-co nici écarté, nici *chemin de fer!...* Paradisul moşule, paradisul!... Aveţi paradisul şi umblaţi după numere?... Poftim! Ai şi număr. Ţi-l scriu pe o foaie, aci... Uite, pe foaia calendarului, să-ţi fie consolare. Spune celor care te-au trimis că hîrtia merge peste cîteva zile la comisiune... Adică la cavoul...

Unchiaşul a împăturit cu sfinţenie hîrtia desprinsă din calendar, cu numărul de înregistrare. Nu înţelegea el în ruptul capului ce bazaconii i-a spus domnul cu ochelari, dar după glasul sunînd a batjocoră, bănuia că asta şi cu nimic totuna înseamnă.

— Vă mulţumesc dumneavoastră şi să trăiţi! Ră- mîneţi cu bine! a rostit însă cu supusă smerenie, lipind uşa încetişor.

---

[1] Timidul.

[2] Brutalul.

— Cum poţi să fii atît de crud, bădie Tomiţă? întrebă amatorul de teatru, de trupe şi vedete franceze, cercetînd în zare o peniţă cu un fir de scamă în plisc şi operînd-o delicat cu două degete.

— Eu sînt crud?... Onorata comisiune e crudă. Nu crudă! E feroce, antropofagă, e sadică, fiindcă ea o duce din cacialmale în cacialmale, puiule!... Eu ce vină am?... Ce meserie facem noi aci?... Primim hîr- tii, ca să mucigăiască în cartoane... Crezi tu, mă agia- miule, că pe mine nu mă dezgustă chibiţăria aceasta?... Vin nişte oameni naivi şi-i purtăm cu palavre. Vine Aristide Haitas, cu un capital de rezistenţă, şi le suflă potul!... Noi ce rol avem? Chibiţim şi mai ciupim de la caniotă... Cînd e cazul... Şî cazul e foarte rar, mi- cuţule!... Rar de tot... Înghit cloncanii.

— Eşti teribil, bădie Tomiţă

— Aşa mă făcu mama.

Afară, unchiaşul a dat ochii cu mehedinţenii răsăriţi la aceeaşi uşă după ocolitele lor peregrinări. Cel cu ţurca albă, mestecînd alt fir de pai (de unde mai afla el acest nutreţ într-un tîrg ca Bucureştii?), nu-i lăsă răgaz să vorbească oamenilor săi. Întrebă:

— Ce făcuşi?

— Ce-am făcut?... Ce-o făcut Bulichi sub pod! Am dat o hîrtie şi am luat un număr...

— Tot e ceva!... Intru şi eu..

Uşierul de pe scaunul fără spătar scutură scrumul altui capăt de ţigară în scuipătoarea cu nisip.

Binevoitor şi sfătos, grăi după ce-a intrat mehedin- teanul în Biroul A:

— Moşule, de ce nu veniţi cu alte feţe, mai sus- puse?... Un senator, un deputat, un boier?... De douăzeci de ani, de cînd stau eu aci, n-am văzut oameni de la ţară să iasă c-o treabă împlinită, dacă vin singuri... N-aveţi pe nimeni?

Unchiaşul se uită pe geam, afară, răspunzînd moale:

— Om fi avînd noi... Poate că unii ne-ar fi stat într-ajutor, poate că nu!... Cînd s-a văzut lup, să hrănească oaia?...

Mehedinţeanul o sfîrşise mai repede. Ieşi, ţinînd cuşma albă numai cu două degete. O zvîrli în cap din zbor şi rezumă, înjurînd:

— Maica mamei ei de maică!... Dă hîrtia! Poftim număr! Ieşi!... Pentru astă ispravă, băturăm noi calea!

Acum ţăranii din ţinutul de Neamţ şi cei din ţinutul de Mehedinţi nu se mai depărtară fugind unii de alţii. Au pornit alături, cot la cot, strînşi într-o contopită ceată.

— Mă, frate-mio! vorbi mehedinţeanul împingind ţurca albă pe ceafă, fără a se mai simţi intimidat de zidurile cu plăci de marmoră şi de culoarele sonore; de afişele Expoziţiei Jubiliare de astă-vară. Adică la urmă, ce cred ciocoii?... De nu ni-l dau dînşii pămîntul, ne-o învăţa Ăl-dă-Sus, să-l dobîndim şi singuri... Cu mîinile ăştea care-l lucrează, o să ni-l luăm noi, pămîntu nostru... Pămîntul!...

4

Iordache Cumpătă a rupt biletul în două, în patru, în opt, pînă, cînd degetele vînjoase n-au mai putut crîmpoţi cartonul în mai mărunte bucăţi. Le-a aruncat pe foc.

O clipă a rămas apoi gînditor, privind cum se sfîr- golesc în jurul sobei, cu o flacără mică, albastră.

Invitaţia lui Laurenţiu Sarandà îi încurca toate socotelile. Plănuise să se repeadă în această seară la Tîrnauca, după şedinţa Senatului. Noroc că n-a expediat depeşa, să-l aştepte sania la gară! Îl îngrijorau unele ştiri despre sănătatea şi starea de suflet a Adei. Dar nici pe ţărani nu-l răbda inima să-i părăsească în voia soartei.

A aflat scrisoarea lor la hotel, cu numărul de înregistrare de la Direcţia A şi cu lămuririle aşternute de-o mînă străină, tîrgoveaţă; cine ştie ce jălbar plătit cu ultimii gologani în vreo ospătărie de pe Calea Griviţei. Primise astăzi dimineaţă şi o telegramă disperată de la învăţătorul din Stănişoara. Vreme nu mai era de pierdut.

Comisiunea se aduna peste două zile. Şi cunoştea el prea bine ce hotărăşte o asemenea comisiune în asemenea împrejurări, cînd le cade sub ochi, dintr-un vraf, o biată hîrtie de-a ţăranilor fără oase sfinte la Ierusalim.

Îndată îşi chibzuise planul, cu oarecare tact şi nevinovate vicleniri. În locul lui Damian, a pus gînd rău pe Laurenţiu

Sarandà, fost coleg şi prieten bun cu Jean Lahovary. Un cuvînt al său va găsi mai multă ascultare decît stăruinţa unui senator ales în afară de partide, singuratec, lipsit de darul vorbirii la tribună şi mai lipsit încă de darul de-a învîrti iţele poli- ticăriei după datina timpului. I-a cerut îmtîlnire cît mai grabnică; iar Sarandà îl invită la masa de seară, acasă, pentru a cislui în tihnă, cu tabieturi bătrîneşti, „la o cafea, un păhărel de coniac şi o havană specială...” Prietenoasă invitaţie, dar proastă treabă! El coniac nu obişnuieşte, havană nu fumează...

Doar de la o cafea nu s-ar da în lături. Însă e în stare să bea şi coniac, să-şi cătrănească pieptul şi cu o havană, numai să scoată la capăt cu izbîndă necazul urgisiţilor din Dărmăneşti, Stănişoara şi Malurile.

A încercat el să-şi îmblînzească şi fratele, pe Damian. A făcut un drum înadins, după ce-a primit veste despre întîmplările de la Dărmăneşti, cu serbarea şcolară şi isprava băiatului căpos, plodul lui Dănilă Cutui. S-a urcat îndată în accelerat şi s-a încrucişat noaptea cu trenul în care veneau trimişii celor trei sate să-l caute şi să-i ceară ajutor. Acasă s-a schimbat numai de straie şi s-a repezit la Damian, cu noaptea-n cap. Cum te-ai căzni să-ncălzeşti sloiul de gheată!

La fiecare vorbă şi întrebare, un singur răspuns, însoţit de un singur gest al mînei uscate:

— Pămînt? Uite!...

Spunînd, răsucea pumnul strins, ca mînerul de la încuietoarea casei de fier. Isprăvise! A închis zăvorul. Să nu mai pătrundă pînă la el nici o tînguire. Nu-l mai interesează nimic, nimeni.

— Aha! *„Noi vrem pămînt”*?... Uite!...

Păşea în birou, sprijinit în băţul cu vîrf de fier. Îl apucase dimineaţa gătit şi pieptănat, în straiele negre, cu gulerul înalt şi cravata prinsă în buton, dar fără dantură. Dantura cu gingiile de gumă roşie şi cu dinţii prea albi şi regulaţi era în paharul cu apă. Iordache Cumpătă nu-şi văzuse încă niciodată fratele fără dinţii cei falşi în gură.

Se uita cu un fel de milă şi oţăreală, la obrajii sco- fîlciţi, la gingiile tocite, la falca de jos care se mişca singură, molfăind necontenit, chiar cînd Damian tăcea.

— Pămînt?... Uite!...

Fără dinţi, nu putea rosti cuvintele lămurit:

— Mămînt!...

Parcă spunea:

— Mormînt?... Uite!...

Şi mîna răsucea o încuietoare nevăzută în gol; şi falca de jos tremura, desciolănată din încheieturi, ca un lugubru automat cu mecanismul hodorogit, incapabil să se oprească, repetînd aceleaşi mişcări sacadate, aceleaşi cuvinte cavernoase:

— Mămînt?... Uite!...

Mîna aceea slăbănoagă, neputincioasă, îi stăruia şi acum înaintea ochilor. O vede însă altfel acum. Nu ieşind din manşeta rotundă şi scrobită. Ci ca o mînă de schelet, străpungînd ţărîna mormîntului şi mişcîn- du-se cu troznet de ciolănaşe dezarticulate, întru afirmarea aceleiaşi neînduplecări, chiar dincolo de moarte.

Pentru a alunga vedenia, Iordache Cumpătă s-a apropiat de geam şi a tras perdeaua.

A privit în sus, vînzolirea trecătorilor din Piaţa Teatrului. Se îmbulzeau şănii, cupele, arar de tot un automobil luptînd cu nămeţii şi împroşcînd nouri de fum. Se încrucişau nelipsiţii plimbăreţi dintre Capşa şi Palat, cu mersul lor agale, fără ţintă, într-un amurg rece, limpede şi plăcut de iarnă, în aşteptarea nopţii cu reprezentaţii de teatru, cu restaurante şi varieteuri prea neîncăpătoare, cu tot desfătul încă neistovit din moştenirea anului jubilar, de belşug şi festivităţi.

Banul recoltelor tot mai aluneca din mînă în mînă. Trăgea aici ca într-o vîltoare, unde se-afundă la adînc, înghiţite, paiele şi pleava plutitoare a puhoaielor. Uitau oare aceştia toţi că mai există o ţară, o altă ţară, dincolo de Chitila? Poate că nici nu şi-o închipuiau...

Iordache Cumpătă s-a întors la măsuţa de noapte. A despăturit gazeta şi a mai citit o dată, apropiindu-se iarăşi de geam, la lumină, ştirea prizărită cu litere mărunte, printre alte neînsemnate întîmplări de la rubrica informaţiilor: *„Ni se semnalează din sursă încă neconfirmată oficial, unele agitaţii ţărăneşti la Flămînzi şi Fîntînele (jud. Botoşani) la Băileşti (jud.*

Dolj). În comuna din urmă, ţăranii refuză să plătească taxele de porumb pentru asigurarea împotriva anilor de secetă...” Cum frate? Cum de nu văd? Cum de nu simt, nu presimt?

Stăpînul Zapodiei a lăsat să-i cadă ziarul pe covorul spălăcit şi urît al camerei de hotel. Din nou a privit pe fereastră, afară.

Mulţimea trecea înainte fără grijă, voioasă, gălăgioasă, smulgînd din mîna vînzătorilor de jurnale ediţia de seară, ca să mai afle ce vorbe deşarte s-au mai

vînturat la Cameră şi la Senat, ce reprezentaţii mai anunţă trupa franceză, ce proteste şi greve mai pregătesc profesorii universitari împotriva legii proiectată de Costică Dissescu, ce-a spus Take, ce face Sulioti, ce impresie şi-a exprimat un conferenţiar parizian asupra micului Paris de pe malul Dîmboviţei. Toate păreau de-o importanţă extraordinară; toate, în afară de ştirea prizărită în cinci rînduri, la rubrica informaţiilor, între o mutare de moaşă comunală şi rezultatul unei anchete silvice. Cum, frate?...

Simţind că-l înăbuşă cei patru pereţi, Iordache Cumpătă a plecat să se amestece în vălmăşagul străzii.

Ajuns în stradă, înainta încet pe trotuarul îngust, prin îmbulzeala mulţimii, ghiontit şi îmbrîncit, uitîn- du-se la ceasurile edificiilor, controlînd minutele şi secundele, cu orologiul său vechi de aur, cu monogramă şi capac. I s-a părut că-l zăreşte într-o sanie pe Jorj, feciorul mai mare, care de-o săptămînă s-ar fi cuvenit să se afle acasă. Nu-i mai ştie de urmă. La Iaşi? La Bucureşti? La Piatra?... Cît ţin muncile plugăriei, îşi mai caută de treburi. Cum dă întîia ninsoare, parcă-l cuprinde delirul unei sminteli. Pe urmă, sosesc acasă, la Zapodia, avizuri de bancă, poliţe scomptate şi scadenţe. Iordache Cumpătă a oftat fără să privească la forfota trecătorilor, ca ţăranii cei trei, din comunele plasei de Girov, ţinutul său, de Neamţ. S-a uitat la ceas, a cumpărat o gazetă şi a intrat la cafeneaua de-a doua mînă, de samsari şi provinciali. Masa era goală.

A citit ziarul în singurătate, neturburat, cu de-amă- nuntul, să-şi amăgească vremea. Şi din nou, la rubrica informaţiilor, ochii au descoperit altă ştire prizărită: *„Un număr de 800 săteni din comuna Flămînzi (jud. Botoşani) se află de ieri în conflict cu fraţii Fischer, arendaşi ai acestei moşii. Sătenii s-au adunat ameninţători la curte şi au bătut şi gonit pe administratorul moşiei, un anume Constantinescu. Publicăm sub toată*

rezerva informaţia obţinută pe cale particulară, întrucît nu se confirmă oficial." Alături, cu litere mult mai mari şi cu titlu pe două coloane, o telegramă de la Paris vestea că generalul Jack Lahovary, grav bolnav, va îi supus mîine unei operaţii în clinica unui chirurg celebru. Apoi informaţiile şi comentariile dintotdea- una: campania opoziţiei pentru răsturnarea guvernului, discursul lui V. G. Morţun, perspectiva grevei la Universitate, programul concertului simfonic pe care îl va dirija la Ateneu, peste cîteva zile, Pietro Mas- cagni, declaraţiile domnului dr. Toma Ionescu, tratativele dintre junimişti şi fracţiunea guvernului credincioasă domnului Gh. Cantacuzino...

Iordache Cumpătă nu s-a atins de cafea. În neştire se uita la celelalte mese, la chipurile străine, la luminile sitelor de gaz aerian.

Un samsar unsuros privea şi el în gol, cu barba rezemată în pumn, lîngă fereastră. Alături, un domn cănit îşi zîmbea singur, cetind o revistă umoristică. Chelnerul dormita din picioare, cu spinarea sprijinită în stîlpul de imitaţie de marmură. La casă, o femeie bălană îşi strivea pieptul ca doi cantalupi pe marginea pupitrului de lemn. Duhoare umedă, capete de ţigări aruncate urme de halbe pe mese; o vînzătoare de cărţi poştale şi un muşteriu sărăcăcios studiind atent lista de preţuri ca un şcolar. Ce legătură e între lumea de aici şi lumea cea de departe, a informaţiei mărunte, prizărită cu literele cele mai mici, într-un ungher al gazetei? De unde-s-o ştie? De

unde s-o presimtă?... Iordache Cumpătă a mai citit o dată ştirea căutînd să-i străbată avertismentul neliniştitor: *„Un număr de 800 săteni din comuna Flămînzi...”* A strîns ziarul în buzunarul blănii şi a pornit pe jos la casa lui Laurenţiu Sarandà.

Necazul ţăranilor din cele trei sate ale ţinutului de Neamţ trecea acum pe al doilea plan. Se ivea ceva mai grabnic, mai ameninţător şi plin de spaimă, pen-tru cei ce au ochi de văzut şi urechi de auzit.

Săniile zburau însă în sprintene clinchetiri de zurgălăi. Mulţimea se îmbulzea însă spre cafenele, spre berării şi restaurante, în vuietoasă şi veselă larmă.

Pe peronul casei lui Laurenţiu Sarandà, i-a deschis un valet cu mănuşi albe. Dar în vestibul, o pălărie decolorată, de paie, uitată în cuier de astă-vară, dovedea că sub pretenţia de casă mare, în toată gospodăria de-aici domenşte nepăsarea şi haosul.

— Domnul vă aşteaptă în birou. Intraţi!

Valetul a rămas să-i acaţe blana în cui. Laurenţiu Sarandà s-a ridicat dintr-un noian de gazete, răvăşite pe birou, aruncate pe jos în jurul fotoliului, desfăcute pe scaune.

În loc de bună-seara, l-a întîmpinat cu satisfăcute explozii:

— Ai văzut ce figură i-a făcut Gherrrghel lui Take, pe culoarele Camerrrei?... A doua oară într-o săptă-mînă, l-a luat pe subţire. Bravo! Brrravo!... Am să-l felicit!... Stai aci, scumpe prietene! Sau aci, dacă vrei...

Cu palma a măturat ziarele în mijlocul camerei, pe covor, îndemnîndu-şi amicul şi colegul de Senat să aleagă un fotoliu mai confortabil. S-a scuzat, căutîn- du-şi ochelarii sub ziare, sub cărţi, în buzunarele hainei:

— Iarrrtă monşerrr, dezordinea de-aci!... Şi mai iarrrtă ceva... Te-am invitat la masă şi, distrat cum sînt, am uitat s-o anunţ pe Marrry... O să mîncăm cam pe fugă şi prrrost! Orrribil!...

Iordache Cumpătă se arătă gata să se socotească invitat pentru alt prilej.

— A nu, monşerrr! protestă Laurenţiu Sarandà, bucuros că şi-a găsit ochelarii pe care-i ţinea de altfel în mînă. Mă ofensezi!... Ne cunoaştem prrrea de demult, ca să umblăm cu mofturi. Să te pun în curent... Nevastă-mea, Marrry, cu Toto, fiu-meu, şi eu cele două nepoate, Lily şi Marrrgot, fetele lui Matei, se duc la teatru... Eu am rrreţinut loja şi eu am uitat...

Aşa că vor lua masa cu marrre viteză şi ne lasă singuri... L-ai văzut pe Bastien Cabarrrou?

— Cine?... Nici n-am auzit de dînsul...

— Pe ce lume trăieşti, monşerrr? Bastien Cabarrrou, de la trupa franceză...

— Nu mă prea duc pe la trupe franceze. Cu franţuzeasca pe care-o codălghiesc eu, numai bine aş pricepe cele ce-aud, cît valetul dumitale de la uşă...

Laurentiu Sarandà se-nveseli de această simplitate rurală şi simpatică:

— Darrr Jules al mea e frrancez sadea, monşerrr! Vorbeşte franceza, mai bine decît un profesorrr de limba franceză de-ai lui Costică Dissescu... A-propos de Dissescu! Ai observat ce figură îi prregătesc profesorii universitarri lui Costică?... Trec takiştii printr-o pasă rea, monşerrr! Uite-aci!...

Culegea vraful de gazete, să citeze cîteva declaraţii şi scrisori semnificative.

Iordache Cumpătă îşi despături ziarul său:

— Mă tem că trecem noi cu toţii printr-o cumpănă grea, coane Laurenţiu. Citit-ai ştirea din Botoşani?

— Ce ştire?... Acolo e prefeet Văsescu, un takist. Iar vrrreo manevră de-a bandiţilor!...

— Nu-mi pare mie a fi o manevră din cele la care te gîndeşti dumneata. Ia ascultă, te rog: *„Un număr de 800 săteni din comuna Flămînzi...”*

— Ei? Şi ce-i cu asta? se miră Laurenţiu Sarandà, după ce-a ascultat lectura distrat, aburindu-şi sticla ochelarilor şi feţuind-o cu batista. Un conflict între ţerrrani şi arrrendaşi, între ţerrrani şi

administrator. Fapt dîverrrs... Banalitate currentă!...

— Să dea Domnul?

— Altceva ce poate să fie? Ce vor în definitiv aceşti ţărani?

— Pămînt vor! Asta cer şi vor! Şi teamă mi-i că, răzbiţi de nepăsarea noastră, încep a se ridica să-şi ia singuri, pămîntul, cum s-au mai ridicat la 1848, la

1888, la 1889, la 1894... Uităm prea repede. Ei nu pot să uite. Fiindcă pentru dînşii asta e problema lor de viată sau de moarte... Pămîntul!

5

A doua zi, senatorul Iordache Cumpătă zădarnic a cercetat chipurile din jurul său pentru a afla semnul vreunei îngrijorări.

De altfel, nici gazetele nu mai pomeneau nimic despre cei 800 săteni din comuna Flămînzi, care au intrat la curtea fraţilor Fischer, bătînd şi alungind administratorul. Erau alte chestiuni mai importante la ordinea zilei. Profesorii universitari au căzut la înţelegere asupra grevei. Nu se mai găseau bilete pentru concertul simfonic de la Ateneu, dirijat de Pietro Mascagni. La Cameră se discută legea proprietăţii literare şi artistice, întru adeziunea Romîniei la Convenţia statelor civilizate. Se mai pregătea altă lege, tot atît de arzătoare, pentru fixarea preturilor la benzina consumată de cele o sută optzeci de automobile din ţară. Partidul liberal anunţa o serie de întruniri publice, pentru a inaugura campania de răsturnare a guvernului. Agenţia Feder punea în vînzare biletele turneului Eleonora Duse. Caricaturile reproduceau cu mai mult ori mai puţin haz, scena dintre Gherghel şi Take Ionescu, la Cameră.

Totul era cum a mai fost.

Circula un calambur nou; un refren nou; casele de modă pariziene expuneau în vitrinele sucursalelor din Bucureşti

cele mai noi modele ale pălăriilor de primăvară, deşi în Moldo-Vlahia zăpada stăruia de două palme grosime. La Senat, „a produs consternare şi reculegere de doliu” — cum scria grăbit cu plaivazul un reporter parlamentar — telegrama de la Paris, vestind moartea generalului Iacob Lahovary, răpus de hemoragie pe masa de operaţie. După cuvenitele condoleanţe şi triste clătinări din cap, îndată au început

dezbaterile de datină. Cine avea să pună mîna pe moştenirea răposatului? Biruiau takiştii sau cantacu- ziniştii? Unii erau pentru trecerea lui Jean Lahovary, de la Agricultură şi Domenii, în locul vacant de la Externe. Alţii pledau pentru doctorul Istrate, care se dovedise strălucit meşter întru ale potemkiniadelor, cu ocazia Expoziţiei Jubiliare. A treia tabără, mai numeroasă şi cu mai dibace socoteli, propunea o soluţie de mijloc: trece Jean în locul regretatului Jack la Externe, iar doctorul Istrate, la Agricultură şi Domenii.

— Parrrdon, pardon! protesta Laurenţiu Sarandà, căutîndu-şi ochelarii prin buzunări, pe masa bufetului, sub ziarele unui vecin. Pardon, monşerrr!... În cazul acesta, *comme que comme*[1] intră tot un takist de-al vostru!... Vă repeziţi, corrrbilor, să ne mîncaţi un loc cald?... N-o să mearrrgă însă aşa!... Şi mizerrrabilul de Jack Medoveanu, carre lipseşte din ţearră, prin Spania, prin Egipet, el mai ştie pe unde!... Acum aveam nevoie de brrrigand, să vă manevreze el!... Banditeşte!

Iordache Cumpătă s-a strecurat pe nesimţite, fără să-şi ia ziua bună de la-nimeni. Se lămurise că toate erau împotriva năpăstuiţilor din Dărmăneşti, Stănişoara şi Malurile. Pierduse o seară de haram, cu Laurenţiu Sarandà, cătrănindu-şi pieptul cu fum de havană şi gura cu Martel trei stele. Fie că trecea la alt departament, fie că rămînea tot la Agricultură şi Domenii; lovit de moartea năprasnică a unui frate, Jean Lahovary nu

[1] cum-necum.

mai avea suflet să poarte grija unei obştii ţărăneşti. Iordache Cumpătă mai bănuise încă o piedică, după vorbele stînjenite ale amfitrionului de-acasă. Se afla un concurent pentru moşia Holboca, un oarecare Aristide Haitas, cu mulţi amici parlamentari şi cu mai zdravene argumente sunătoare. Soarta celor trei sate era pecetluită. Totul şi toate, cum au mai fost.

Prin ceaţă, Iordache Cumpătă a mers un timp îngîndurat. Mereu i se întorcea amintirea la rîndurile prizărite în rubrica informațiilor...

Pe urmă, aceste amintiri se amestecau fără rost, cu episoadele de aseară. Masa pe fugă de la Laurenţiu Sarandà... Cele două nepoate în toalete cam prea goluţe de teatru, Mary Sarandà spoită şi decoltată peste măsură la vîrsta ei, Toto, eare-şi tachina părintele ca pe un bătrînel ramolit şi lipsit de răspundere. Felurile servite cu mare viteză. Valetul cu mănuşi albe şi părul din supă... Aluzii la deşănţate întîmplări din lumea mare a capitalei... Şi viaţa aceasta, pe care n-o înţelegea... Băiatul, soţia şi nepoatele lui Laurenţiu abia s-au întors de la Paris, de la Nisa, de la Monte- Carlo! Nici nu s-au desmetieit bine, şi luau iarăşi teatrele în primire. Tot timpul au vorbit despre acel Bastien Cabarou; despre acele Lucile Saint-Bonnet şi Ghislaine d'Arvanches. Au plecat. I-au lăsat singuri.

Iar Laurenţiu Sarandà, deşertînd coniac după coniac, rîdea de „mania" lui, cu ţigara de foi între dinţi, de cîte ori încerca să aducă vorba la începutul de răs- miriţă din satul Flămînzi.

— Fugi, monşerrr! Ţerrranul nostru în fond e un element de orrrdine şi de supunerre!... Şi pe urmă, n-ai citit ordinul de zi al suveranului, către armată, la 1 ianuarie? „Armata este acum oţelită, iarr instrucţia sa este întemeiată în mod statornic. Sînt convins că la orra primejdiei, ţearrra se va putea sprijini, cu încredere pe vitejia voastră!”... Deci, ţearrra n-are de ce se teme...

— Şi dînşii, ţăranii, ei nu-s ţara? întrebase Iordache Cumpătă, căznindu-se cu havana pe care o fuma în silă, ca sa facă pe placul amfitrionului. Mai ales dînşii, mi se pare că alcătuiesc ţara...

— Monşerrr!... Termină odată cu marrrota aceasta! Altfel, mă conving pe zi ce trece, că te-ai dai definitiv cu Harrret, cu Stere, cu Iorga, cu unul din zevzecii aceştia... Parcă n-ai fi frrrate cu fostul meu coleg şi prieten, Damian...

Iordache Cumpătă, s-a pomenit dus de gînduri şi de paşi, pe străzi necunoscute, în ceaţă. Se lămurea o hotărîre în el. Mîine, poimîine, va pleca neapărat acasă... Nu-l înşeală presimţirile. Nu-l înşeală rindurile prizărite cu literele cele mai mici, la rubrica informaţiilor. El cunoaşte cum se vestesc şi cum încep furtunile.

Cu o strîngere de inimă s-a gîndit la Ada. A oprit o sanie:

— Mînă bre!... Hăisa, bre, unde-apuci?... Hăisa, pe, strada Batişte!...

La domnişoara Paulina Gorjan, în vestibulul oglinzilor înalte, l-a întîmpinat alt fecior cu livrea şi mănuşi albe.

Dar aici nu spînzura în cuier, nici o pălărie de paie uitată din vară. Totul era

curat, ordonat, glacial şi solemn, mirosind a terbentină şi vopsea. Feciorul a răsucit nedumerit cartea de vizită între degete. Nu cunoştea musafirul, nici numele lui.

— Aşteptaţi, vă rog... Să văd dacă este cineva acasă.

Paulina Gorjan a lăsat volumul pe genunchi şi a răsucit şi ea cartea între degete, înălţînd sprîncenele negre şi îmbinate:

— Senator Iordache Cumpătă?... Cine să fie şi ce vrea?... A! Pofteşte-l! Pofteşte-l!

Ea se dumirise. Iordache Cumpătă, socrul lui Dimitrie Petreanu, grenadiru său care şi-a trădat un strălucit viitor pentru himerice cazuri de conştiinţă.

A pus volumul alături, cu lama de fildeş semn între foi. S-a înălţat din fotoliu, mişcîndu-se sprinten pe picioarele foarte mici, în pantofii de satin verde, cu tocuri foarte înalte de lac roşu. A risipit stînjenirea oaspetelui de ţară, primindu-l cu o familiaritate protectoare:

— În sfîrşit!... S-a întîmplat minunea să pot cunoaşte şi eu pe părintele prietenei mele Olga!... Sînt zece ani, mai mulţi, doisprezece, paisprezece, de cînd uzez de toate trucurile, pentru a te aduce şi pe dumneata în casa mea... Te rog... Ia loc!...

Nu era nimic adevărat.

Pe Iordache Cumpătă, îl clasase înainte de a-l cunoaşte. Politică efectivă nu făcea. Conservator nu era nici cu numele. Un bătrîn din marele anonimat al proprietarilor de modă veche.

Iordache Cumpătă s-a aşezat pe scaun, sub cele două tablouri cu grenadieri, în latele lor rame de bronz. N-a apucat să

privească la picturile, vitrinele cu ceramică, bibelourile şi covoarele din ticsitul muzeu de colecţionară a vechii sorbonarde. Paulina Gorjan l-a întrebat, zîmbind din coltul buzelor cu puf de musteaţă virilă:

— Dă-mi voie, te rog, domnule senator. Înainte de a discuta cele ce te-au adus probabil la mine, răs- punde-mi ce impresie a făcut execuţia lui Take?... Ţi-a plăcut cum l-a pus Gherghel la punct, în doi timpi şi trei mişcări?...

— Dă!... făcu lat Iordache Cumpătă. M-au mai întrebat şi alţii... Bine i-o spus, cum i-o spus; dar poate că nu-i vremea pentru asemenea glume subţiri...

— O glumă inteligentă e ceva atît de rar, domnule senator!

— Ştiu... Dară noi avem prea mulţi oameni deştepţi. Nu mai încape ţara de dînşii... Cei de ispravă din păcate sînt mai puţini...

Domnişoara Paulina Gorjan a încruntat niţeluş sprincenele îmbinate.

Parc-ar fi vrut să spună ceva. Apoi şi-a luat seama că vorbeşte cu un om simplu, trăit în depărtate vizuini. A întrebat ironic:

— Atunci să schimbăm discuţia... Ce zici de creaţia lui Bastien Cabarou?... Tot Bucureştiul e în delir...

— M-au mai întrebat şi despre asta, destui pînă acum. Se vede că-i un făcut!... N-am întîlnit om să nu mă iscodească despre cele ce i le-a spus Gheirghel lui Take Ionescu, despre acest Cabarou, despre trupa franceză...

— Ei, şi ce le-ai răspuns, domnule senator? zîmbi domnişoara Gorjan,

jucîndu-se cu lama de fildeş dintre foile cărţii.

— Ce-ţi, răspund şi matale. Nu ştiu nimic!... Ştiu altceva. Am oarecare semne că se pregătesc ceasuri grele, pentru noi, proprietarii de pămînt... Pentru noi şi pentru ţară... Semnele acelea m-au adus la mata.

Paulina Gorjan a privit involuntar la ceasornicul de pe măsuţa de alături. Ceasornicul bărbătesc, al lui Neagu Gorjan găsit în buzunarul moşierului ucis de ţărani.

— Ce semne?... Te rog, dă-mi voie un moment!...

Fiica lui Neagu Gorjan a alergat săltînd pe tocurile înalte, să închidă uşa de-alături, prin care străbătea ciripitul canarilor din numeroase cuşti.

— Aşa! Acum putem vorbi în linişte... Te rog, urmează...

Iordache Cumpătă a povestit semnele cu pricina. După informaţiile din gazete şi după alte ştiinţe, mai vechi şi mai directe, de la muncitorii pămîntului printre care trăia. A lămurit motivul acestei vizite cam ciudate. Îşi amintise că moşia Tîrnauca e vecină cu un domeniu al domnişoarei Gorjan. Se gîndea că la o nevoie, Ada şi-ar putea găsi acolo adăpost şi ocrotire... Nu ştia cum... Nu ştia cînd... Poate greşea. Dar fiind nevoit să plece în Moldova, i-ar rămîne o mîn- gîiere, nădejdea că se află cineva să-i poarte de grijă.

— Crezi atît de serios în pericolul unei mişcări ţărăneşti? se miră Paulina Gorjan de asemenea precauţii.

— Să dea Dumnezeu să mă-nşel!... Mă tem însă că va trece ţara prin foc şi pîrjol, să ne mai cureţe de uscături...

Paulina Gorjan bătea cu lama de fildeş în palma mică şi grăsulie, urmărind procupată gîndurile sale. A deschis cartea şi a spus:

— De altfel nu mă surprinde!... Uite, tocmai ce citeam cînd ai intrat dumneata! Un volum editat de oficialitate, cu prilejul jubileului de 40 de ani de domnie a regelui Carol I... Un volum inofensiv în aparenţă... De folclor şi filologie. *Graiul nostru* se numeşte şi cuprinde texte publicate de Candrea, Ovid

Densuşeanu, Theodor Speranţia... Ce crezi dumneata că au găsit aceşti domni nimerit să publice, sub cu- vînt că adună texte din toate părţile locuite de romîni?... Să-ţi citez la întîmplare, chiar din Vlaşca, unde am şi eu moşie, unde e şi moşia ginerelui dumitale: „Aia-i moartea noastră — arindaşii. Arindaşii şi propitarii... S-ar putea face-ndreptare, dar nu vor ei, a apucat ei puterea...” Ce zici dumneata, la aceasta?... Instigaţie curată, sub auspiciile autorităţii... Carte editată de Ministerul Instrucţiei, tipărită pe hîrtie cretată, oferită regelui, omagial... Şi pot să-ţi mai citez şi alte exemple. Mişună volumul de asemenea texte...

Paulina Gorjan înălţase sprîncenele, aşteptînd o aprobare a indignărilor sale. Iordache Cumpătă nu părea însă indignat de loc:

— Mata o numeşti instigaţie?... Atîta instigaţie să umble în ţara noastră!... O carte ca asta n-ajunge însă în mîna ţăranilor!... Nici acuma, proaspăt tipărită, nici la anul, nici peste douăzeci, treizeci de ani... O citeşti mata şi alţii ca mata... Şi mă miră numai cum e citită...

— Nu-nţeleg...

— Mă miră că mata dai vina pe acei care-au cules spusele ţăranilor...

— Ba nu! În primul rînd ţăranii şi apoi autorii...

— În primul rînd ţăranii? Mari ticăloşi!... Vine cineva să-i întrebe ce-i doare... O spun curat de la obraz; mă minunez doar c-au avut cutezanţa să-şi mărturisească aleanul... Şi pe urmă, tot dînşii sînt vinovaţi!... Eu dac-aş ceti-o,

cartea, mi-ar da acele mărturisiri altfel de gîndit... De vreme ce toţi, fără deosebire, se plîng de la un capăt de ţară la altul, de aceeaşi obidă, înseamnă că le-a ajuns cuţitul la os... Instigaţia o duce de colo-colo, foamea şi nedreptatea, nu cartea tipărită pe hîrtie cu lustru... Ce spune ţăranul din Vlaşca matale: „S-ar putea face-ndreptare, dar nu vor ei, a apucat ei puterea...” Ei, adică noi, proprietarii şi arendaşii...

— Ciudate idei pentru un proprietar!... Noroc că nu gîndim şi nu vorbim toţi, astfel!

— Noroc? Eu nu l-aş numi noroc... Îmi dai voie mata să plec?

— Nu! Te rog... O să-ţi fac eu cu mîna mea de celibatară cu tabieturi o cafea pe care ai s-o ţii minte şi o să mai vorbim despre alte chestiuni mai puţin agasante... Ce mai face Dimitrie? Ce mai face Olga?... Băiatul lor, Adrian mi se pare că se numeşte?...

Paula Gorjan a sunat fata din casă, să-i aducă serviciul de cafea. Iordache Cumpătă a căpătat răgaz să privească la tablourile de pe pereţi, la nenumăratele şi feluritele piese de muzeu. Au vorbit despre Dimitrie Petreanu şi boala care-l apropie de mormînt.

Amîndoi se iereau să mai pomenească vreo vorbă în legătură cu pămîntul şi ţăranii. Dar cînd dintr-o mişcare nesocotită, Paulina Gorjan a vărsat spirtul pe tăviţa de alamă încrustată şi cînd spirtul s-a aprins într-o vîlvătaie albastră, Iordache Cumpătă nu şi-a stăpînit asemuirea iscată în cuget:

— Vezi mata?... Iaca aşa mă tem să nu se întindă urgia pe care-o prevăd... Ca flacăra... Fuge, de nici nu poţi s-o urmăreşti cu ochii...

— Nu-i nimic, în cazul acesta. Uite ce repede s-a stins...

— Numai că preţul are să fie altul... Preţul vieţilor omeneşti.

Paulina Gorjan a tras a doua oară, involuntar, cu privirea la ceasornicul părintelui său, ucis de ţărani.

După ce mosafirul şi-a isprăvit cafeaua, l-a petrecut pînă la uşă.

Apoi, întorcîndu-se la fotoliu, a rămas pe gînduri, a chemat pisoiul cenuşiu pe genunchi şi a deschis cartea la semn. Nu credea în asemenea basme. Născocirile unei închipuiri de om primitiv şi cam sărac cu duhul.

În stradă, Iordache Cumpătă s-a depărtat orbecăind în ceaţă. Abia se mai zăreau felinarele fumegoase.

Trecători fantomatici gesticulau vorbind singuri, lup- tînd să-şi ţină echilibrul pe movilele de gheată. Tramvaiele duruiau negre şi deşarte în noapte, ca sinistre dricuri întîrziate.

Totul era pustiu, urît şi duşmănos în tîrgul acesta; totul potopit în ceaţă.

S-a urcat într-un asemenea tramvai. Într-un ungher un singur ţăran, c-o desagă alături, ronţăind dintr-un covrig.

Omul s-a uitat lung, a înghiţit bucata din gură cu noduri, a strîns rămăşiţa în traistă şi a scuturat fări- miturile, apoi a întrebat:

— Eşti mata bun, coane, să-mi spui cît să fie oare ceasul?

Iordache Cumpătă i-a răspuns. Îl cunoscuse după vorbă că e moldovean. Iar ţăranul îl cunoscuse după chip, că e om căruia îşi poate deschide sufletul, măcar că poartă blană şi căciulă boierească, de astrahan.

— Întrebam, vorbi el, întrebam cu teamă să nu care cumva să prăpădesc trenul... Dară văd că nu-l scăp... Mai am vreme...

Senatorul Cumpătă s-a dat mai aproape pe bancă, fiindcă nu auzea lămurit în duruitul roţilor şi în clem- pănitul copitelor pe caldarîm.

— Eşti din Moldova? întrebă.

— Moldova, coane. Ţinutul Călimanului. Aveam noi aicea, mai mulţi, un proces pe ziua de poimîine... Dară nu mai stăm... Un proces cu pămînt...

— Şi de ce n-aşteptaţi termenul?... Aţi tocmit avocat?...

— Pe cît se pare, coane, nu-i vremea de proces şi de avocat... Abia am agiuns noi

ieri dimineaţă şi o pornim înapoi... Ne-o venit aşa, ca un suflu, că prin părţile noastre începe a se ridica lumea pentru pământ... Dacă m-ai întreba mata de unde am oblicit asta, n-am şti să răspundem... Destul c-o simţim noi... Ce mai trebuie proces şi avocat?... De-amu, pământul ni l-om lua şi singuri... Pământul!...

6

Smaranda Cumpătă a intrat în cele două odăi din casa de sus, cu uşile deschise de la una la alta, unde lucrau pe vreme de iarnă şase stative de mărimi şi alcătuiri deosebite, ţesînd scoarţe, ştergare, pînzeturi, lăicere şi marame de borangic.

Glasurile nevestelor şi fetelor au tăcut; vătalele au zorit mai amarnic.

O fată care se uita pe geam, cu mîna paravan ochilor, s-a întors ruşinată să-şi la locul.

— Dar ce-i cu voi? întreabă Smaranda Cumpătă din prag, sunînd toiegelul de abanos. Ce v-a pălit de-aţi pierdut glasul?...

— Vorbeam şi noi, de-ale noastre, coniţă Smaran- dă... glăsui în numele tuturor o femeie mai vîrstnică, mare şi lăboasă la mîini, dar neîntrecută în gingăşia ţesăturilor de borangic, subţiri ca pînza de păianjen.

— Ei, şi de cînd aţi ajuns să nu mai vorbiţi de-ale voastre cînd intru eu aici?... Mi se pare că n-aveţi nimic a-mi ascunde...

— Nici n-avem, coană Smărăndiţă. Ce s-avem de ascuns?

Nevasta se mira de asemenea nedreaptă bănuială, însă cu privirea în jos.

Smaranda Cumpătă le-a cercetat la rînd pe toate şase, micşorînd ochii. Erau neveste şi fete din Zapodia, din Dărmăneşti şi din Stănişoara. Cele mai iscusite lucrătoare, făcînd cu schimbul în

atelierul de iarnă improvizat la curtea boierească. Se afla şi una din fetele lui Alecu Faraon; se afla şi o văduvă cu pruncul în leagăn, de la Dărmăneşti. Lădoaiele înflorite de Braşov gemeau de pînzeturi ticluite în clituri; o cămară întreagă era plină de scoarţe şi lăicere. Zestrea fiicelor şi nepoatelor Cumpătă se găsea de mult împlinită — totuşi atelierul din încăperile mosafirilor de vacanţă zorea iarnă de iarnă, pentru a nu ştirbi o veche datină.

— Iar tu? stărui Smaranda Cumpătă. Tu, copilă, ce vedeai pe geam?

— Nu vedeam nimica... Ce să văd, coniţă? făcu fata fără să ridice ochii, potrivind lîna de deosebite culori.

— Hm!... Pentru nimica toată, grozav îti mai încordai văzul!... Ia răspunde, unde-ţi umblau ochii?... Scurt!

— Nicăieri, coniţră... Mă uitam şi eu, aşa, să văd... Poate ninge, poate nu...

— Hm!...

Smaranda Cumpătă a cutreierat cele două odăi, oprindu-se la fiecare stativă, mustrînd o lucrătoare, lăudînd pe alta, chibzuind un schimb de culori ori un adaos la desenul scoarţelor.

Nelămurit, i se părea că treaba n-a arătat destul spor pe ziua de azi.

A păşit pragul, iar fata s-a repezit grabnic la geam, să caute afară cu mîna paravan ochilor.

Stăpîna Zapodiei, urcînd scările de la privdorul celeilalte case bătrîneşti, a zărit alt om, în uşa grajdului, uitîndu-se lung peste dealuri, tot cu palma la frunte. Omul a intrat îndată înlăuntru. De bună seamă o părere. Iarăşi se arată semne că

are să vremuiască, în această iarnă care nu mai sfîrşeşte!...

Casa cu nenumăratele încăperi era pustie şi tăcută. Singurătatea apăsătoare. Iordache nu mai dădea nici o ştire de la Bucureşti... Elvira era la Iaşi. Jorj, numai domnul mai ştie pe unde. Auia tăcerea în urechi.

Într-un singur ietac, un greier aciuiat sub vreo cărămidă caldă de sobă se îngîna mărunt: ţiric-ţiric, ţiric-ţirîc...

Un timp a rămas acolo, pe-un jilţ, la gura focului, cu o împletitură de lînă pe genunchi.

Nici lucrul ei n-avea spor. O muncea o ciudată nelinişte.

S-a strămutat în alt ietac să-şi fiarbă cafeaua şi s-o toarne în ceşcuţa micuşoară cît un degetar. A ieşit iarăşi în pridvor, cu şalul pe umeri.

La odăile argaţilor, Simion vătavul privea din uşă, în zare, într-o neclintire de stană. Tot aşa cum privise astă-vară înainte de a potopi urgia grindinei. S-a uitat şi ea într-acolo. Cerul vînăt, noros, împîclit. Cer de iarnă şi alt nimic, vestind altă ninsoare. Iar dedesubt, cîmpurile albe, dealurile albe, albă nemărginire.

— Ce vezi tu acolo, Simioane? a strigat, pierzîn- du-şi răbdarea.

— Nimica, coniţă. Mă uitam să văd dacă n-are iar de gînd să ningă...

Simion Vătavul a intrat repede în odăile argaţilor, parcă s-ar fi temut de alte întrebări. În vale, în drum, în mijlocul uliţilor, se zăreau alţi oameni răzleţi, uitîndu-se tot aşa, fără nici o noimă, la cer şi la zările vinete.

— Hm!...

Neliniştea Smarandei Cumpătă creştea lipsită de orice pricină. A intrat să scrie un răvaş Adei. S-a oprit la al treilea rînd. Acum se uita şi ea mereu la fereastră. Amurgul pogora albăstrui, turbure, trist.

A crezut că aude un glas. Vreo depeşă de la Iordache, adusă de vreun vătăjel al primăriei. N-a cunoscut ea niciodată acest neastîmpăr. În loc s-aştepte, a ieşit în pridvor. Nu era nici un vătăjel. O părere. Ograda pustie, ninsă, cu sănii goale în faţa grajdurilor; un argăţel aducînd un cal de la adăpat.

Dar în mijlocul curţii, Toader Gliga, cu spatele întors spre pridvor, privea încordat ca şi ceilalţi, pe linia zării. Alături de dînsul, cîinele bătrîn, Colţun moşneagul, părea că se uită şi el în aceeaşi parte.

— Toadere! a dat glas Smaranda Cumpătă, lovind toiegelul de abanos.

— Poftim, coniţă! tresări argatul.

— Fă-te-ncoa...

Toader Gliga s-a apropiat cu zăvodul după el.

— Ce te uiţi încolo? îl luă din scurt stăpîna.

— Mă uitam şi eu aşa, coniţă Smaranda, la nimica.

— La nimica, hai? Toţi vă uitaţi la nimica? Dă-te mai aproape şi spune ce vezi... Ori ce cauţi să vezi!...

Moşneagul se codea. Pe urmă a vorbit, ţinînd cuşma în mînă:

— Să vă spun drept, coniţă... Matale de ce ţi-am ascunde?... Mă uitam să văd, dacă s-aprochie şi de noi...

— Ce să se-apropie?

— Răscoala, coniţă... Cică s-or ridicat satele încolo, spre Botoşăni şi ţinutul Ieşilor, să-şi ceară dreptul lor, adică pămînt... Din satu Flămînzi au purces, cică. S-au ridicat flămînzii de-acolo, şi după dînşii ceilalţi flămînzi de-aiurea. S-au ridicat pentru pămînt... Îl cer şi dacă nu li-l dă nimeni, îl iau singuri. Cu topoare şi coase, îl iau. De-amu-i gata!...

Smaranda Cumpătă a rămas cu mîna rezemată în tremur uşor, pe grinda pridvorului. Încă nu-i venea să creadă.

— Şi de unde ştiţi voi asta, tocmai de-aici?... Cine v-a spus?

Toader Gliga privea în zăpadă, scociorînd cu vîrful opincii un bulgăraş de gheaţă:

— De spus, nu ne-o spus nimeni, coniţă. Dară o ştim, fără să ne-o spuie cineva. O simţim noi...

— Cum vine asta? Ia lămureşte-mă. De unde ştiţi, fără să vă spună cineva?... Scurt, răspunde?

— Apoi să vezi mata... Aista-i aşa, ca un miros al nostru, care nu ne-amăgeşte... Adulmecăm din văzduh... Parcă din vechi, pe vremea tătarilor, ne vestea cineva cu telegrame şi gazeturi?... Nici n-ajungeau păgînii să treacă hotarul şi părinţii părinţilor noştri o ştiau... Cum şi de unde,

cine s-o priceapă?... Destul c-o ştiau şi se pregăteau... Aşa şi noi acuma... Dac-o agiuns ceasul, o agiuns....

— Bine! a vorbit scurt, Smaranda Cumpătă. Poţi să te duci şi să-ţi vezi de îndatorinţele tale!

— Ne ducem, coniţă...

Toader Gliga s-a depărtat, cu zăvodul bătrîn, Col- ţun, după el.

Smaranda Cumpătă a rămas în pridvor, străbătută de fiorul amurgului rece, cu şalul căzut la picioare, fără să-l simtă.

Cerceta zarea sură, cum s-a mai aflat ea astă-vară, tot aşa, cu mîna rezemată de grinda pridvorului, cînd o împresurau nori de urgie. Nu la ea se gîndea, nu la Zapodia. Ci la vlăstarele din obîrşia Cumpătă, risipite la alte moşii şi curţi din Moldova; la Ada şi la co- pila-i plecată în surghiun, în alt capăt de ţară.

Zarea era neclintită şi vînătă, nepătrunsă.

Încă nu străbătea nici o zvîrcolire de flăcări, cum spintecau astă-vară insuliţări de trăsnete din catapiteazma tăriilor. Dar acum, parcă auzea şi ea lărmuiri depărtate, afunde, subpămîntene. Acuma ştia şi ea că dincolo de perdeaua de-o amăgitoare pace a amurgului iernatic, pîlpîiesc vîlvătăi încă nevăzute, care înaintează, s-apropie, o împresoară.

Şi deodată s-a simţit foarte singură şi foarte bă- trînă şi foarte ostenită; ostenită, bătrînă şi singură, în faţa năpraznei venind către ea.

CUPRINS

Capitolul I
Toamnă bucolică 7
Capitolul II
Ostatecii tîrgurilor 67
Capitolul III
Troglodiţii 129
Capitolul IV
Ochii care nu văd 200
Capitolul V Sus, boieri, nu mai dormiţi! 265
Capitolul VI Noi vrem pămînt! 338

Responsabil de carte: Viniciu Gafiţa
Tehnoredactor: Ana Sabău
Corector: Mircea Ştefănescu

Dat la cules 26.05.57. Bun de tipar 07.09.57. Tiraj 25.150 ex. Hîrtie tipar de 52 gr. m². Ft. 540x840/16. Coli ed. 19,54.

Coli de tipar 25. Ediția 1. Comanda 3530. A. nr. 01161.
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31

Tiparul executat sub com. nr. 817 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN”, Bucureşti — R.P.R.

VOL. I, II şi III Lei 25.—